

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**TEKFURDAĞI (TEKİRDAĞ)'NDA İKİ AYAN: OSMAN AĞA VE
ÇELEBİ SÜLEYMAN AĞA**

Şeyda Şerife GÜL

Doktora Tezi

Ankara, 2025

TEKFURDAĞI (TEKİRDAĞ)'NDA İKİ AYAN: OSMAN AĞA VE ÇELEBİ SÜLEYMAN
AĞA

Şeyda Şerife GÜL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Şeyda Şerife Gül tarafından hazırlanan “Tekfurdağı (Tekirdağ)’nda İki Ayan: Osman Ağa Ve Çelebi Süleyman Ağa” başlıklı bu çalışma, 30.06.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

Prof. Dr. Rüya KILIÇ

Prof. Dr. Mustafa ALKAN

Dr. Öğr. Üyesi Nagehan ÜSTÜNDAĞ ÖZDEMİR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

01/09/2025

Şeyda Şerife GÜL

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Şeyda Şerife GÜL

TEŞEKKÜR

İnce ince işlenmiş bu tez çalışmasının her safhasını özveriyle takip ederek, bana rehberlik eden danışmanım Prof. Dr. Emine Erdoğan Özünlü Hocam'a içten teşekkürlerimi sunuyorum. Yoğun mesaisine rağmen, tez çalışmasında tıkanığım noktalarda her talebime sabırla cevap vererek süreci kolaylaştırmıştır.

Ayrıca, tez izleme komitemde yer alan, sürecin önemli bir bölümüne eşlik eden ve tezin şekillenmesinde önemli katkıları bulunan Prof. Dr. Hüseyin Çınar ve Prof. Dr. Rüya Kılıç'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez savunma komitemde bulunan Prof. Dr. Mustafa Alkan ve Dr. Öğr. Üyesi Nagehan Üstündağ Özdemir'e değerlendirmeleri ve katkıları için teşekkür ederim.

Lisans Üstü Eğitim Bursuyla beni ve çalışmamı destekleyen TÜRK TARİH KURUMU'na ve tüm kurum yetkililerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nün bana kazandırdığı, araştırma sürecinde destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Dr. Talat Karataş'a, Dr. Mustafa Ceylan'a ve Dr. Kenan Aydın'a teşekkür ederim.

Meşakkatli ve bir o kadar da anlamlı bu süreçte, yanımda olan eşim Onur Tuna Gül'e gösterdiği hoşgörü, desteği ve sabrı için minnettarım.

ÖZET

GÜL, Şeyda Şerife. *Tekfurdağı (Tekirdağ) 'nda İki Ayan: Osman Ağa Ve Çelebi Süleyman Ağa*, Doktora Tezi, Ankara, 2025.

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel düzeninde mühim değişimlere sahne olan 18. yüzyıl, ayan çağı olarak isimlendirilmektedir. Bu çalışmada, Osmanlı arşiv belgelerinin sunduğu bilgiler ışığında 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ortalarına dek müteaddit defalar Tekfurdağı (Tekirdağ) ayanlığı vazifesini icra eden Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa örneğinden taşradaki aktörlerin rolü, merkezî idare ile olan bağları ve çevreyle ilişkileri tarihsel bağlamda ele alınmaya çalışılmıştır. Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa Tekfurdağı ayanlığı vazifesinin yanısıra Osmanlı merkezi yönetiminin iktisadî ve siyasî şartlar çerçevesinde şekillenen iâşe politikaları neticesinde İstanbul ve sakinlerinin zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol oynayan Tekfurdağı mübâyaaacılığı görevini de üstlenmiştir. Ayrıca ayanlık vazifesini Çelebi Süleyman Ağa ile Osman Ağa'nın halef-selef olarak icra ettikleri dönemde gerçekleşen dağlı eşkıyası sorunu, Tekfurdağı'nda Nizâm-ı Cedîd'e karşı oluşan muhalefet gibi önemli meselelerde üstlendikleri roller de ortaya konulmuştur. Ayanlara ait tereke kayıtlarından hareketle ayanların servetleri, yaşam tarzları ve hayat standartları da ele alınmıştır. Çelebi Süleyman Ağa ve aile üyeleri tarafından Tekfurdağı şehri sınırları dahilinde inşa edilen vakıf eserler ve imar faaliyetleri de yer bu incelemenin konusudur.

Anahtar Sözcükler

İstanbul, Tekfurdağı (Rodoscuk), Ayan, İâşe, Muhallefât, Müsâdere, Vakıf

ABSTRACT

GÜL, Şeyda Şerife. *Two Ayan's in Tekfurdağı (Tekirdağ) Osman Ağa and Çelebi Süleyman Ağa*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2025.

The 18th century, which witnessed significant changes in the traditional order of the Ottoman Empire, is called the age of local notables (ayans). In this study, the role of the ayans in provincial administration, their connections to the central administration and their correlations with periphery have been discussed, through the figures of Osman Ağa and Çelebi Süleyman Ağa who performed the duty of Tekfurdağı (the city of Tekirdağ) ayanship several times from the late 18th century to the mid-19th century with the light of Ottoman archival documents. Osman Ağa and Çelebi Süleyman Ağa took on a task of ayanship duty in Tekfurdağı, and mubâyaacı duty which played a dominant role in meeting the essential requirements of İstanbul and its inhabitants as a result of the Ottoman central administration's provisioning policies that were shaped within the framework of economic and political conditions. In addition to these, the subject of this thesis includes mountain bandit problem that took place during the period when Süleyman Ağa and Osman Ağa performed the duty of ayanship successively, and their roles in matters of opposition against Nizâm-ı Cedîd (the New Order) in Tekfurdağı. Ayans' wealth, modes of life and life standards have also been discussed with reference to the records of inheritances belonging to ayans. This study also includes, urban development activities and waqf foundations which were built within the boundaries of the city of Tekirdağ by Çelebi Süleyman Ağa and his family members.

Keywords

İstanbul, Tekfurdağı (Rodoscuk), Ayan, Provisioning, Inheritance, Confiscation.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM:	7
TEKFURDAĞI ŞEHRİNDE OSMANLI HÂKİMİYETİ.....	7
1.1. TEKİRDAĞI'NIN TARİHİ ZEMİNİ	7
1.2. TEKFURDAĞI'NIN FETHİ.....	10
1.3. OSMANLI İDARİ TAKSİMATINDA TEKFURDAĞI.....	13
1.4. TEKFURDAĞI ŞEHRİNİN FİZİKİ YAPISI	28
2. BÖLÜM: AYANLIK MÜESSESESİ.....	48
2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA AYANLIK MÜESSESESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	48
2.2. TEKFURDAĞI ÖZELİNDE AYANLIK MÜESSESESİ.....	57
2.2.1. İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed.....	58
2.2.2. El-Hâc Ömer Ağa ibn-i Mehmed.....	59
2.2.3. Hüseyin Ağa bin Muharrem	60
2.2.4. Mustafa Ağa.....	60
2.2.5. Haseki el-Hâc Hasan Ağa	60
2.2.6. Şabanzâde Ailesi.....	60
3. BÖLÜM:TEKFURDAĞI AYANI OSMAN AĞA	61
3.1. TEKFURDAĞI AYANI OSMAN AĞA'NIN HAYATINA DAİR BİLGİLER VE AYANLIĞA YÜKSELİŞİ VE FAALİYETLERİ	61
3.2. OSMAN AĞA'NIN MUHALLEFÂTI	68
3.2.1. Gayrimenkulleri	72

3.2.2. Cariyeleri	73
3.2.3. Giyim Kuşam ve Takıları	73
3.2.4. Kitapları	77
3.2.5. Silahları	78
3.2.6. Hayvanları ve At Koşum Takımları.....	79
3.2.7. Evin Mefruşatı ve Oda Takımları	80
3.2.8. Osman Ağa'nın Evinin Aydınlatma ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar	84
3.2.9. Saat Çeşitleri	85
3.2.10. Mutfak Eşyaları.....	85
3.2.11. Çubuk Takımları	87
3.2.12. Diğer Eşyaları	87
3.2.13. Borç ve Alacak Meselesi	87
4. BÖLÜM: ÇELEBİ SÜLEYMAN AĞA VE ÇELEBİZÂDE AİLESİ.....	92
4.1. ÇELEBİ MEHMED AĞA	92
4.1.1. Çelebi Mehmed Ağa Döneminde Tekfurdağı'nda Mübâyaacılık....	93
4.1.2. Ev Göçü Meselesi	112
4.2. ÇELEBİ SÜLEYMAN AĞA	120
4.2.1. Çelebizâde Ailesi	135
4.2.2. Çelebi Süleyman Ağa'nın Terekesi	137
4.2.2.1. Saat Çeşitleri ve Ekipmanları	138
4.2.2.2. Çubuk ve Nargile Takımları	139
4.2.2.3. Evin Mefruşatı, Oda Takımları ve Yatak Takımları.....	140
4.2.2.4. Mutfak Takımları.....	142
4.2.2.5. Kişisel Giyim Eşyaları	146
4.2.2.6. Çelebi Süleyman Ağa'nın Silahları	147
4.2.2.7. Çelebi Süleyman Ağa'nın At Koşum Takımları ve Atla Birlikte Kullanılan Silah ve Zırhları	149
4.2.2.8. Çelebi Süleyman Ağa'nın Konağının Aydınlatma ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar	150
4.2.2.9. Çelebi Süleyman Ağa'nın Temizlikle İlgili Eşyaları....	151
4.2.2.10. Çelebi Süleyman Ağa'nın Diğer Eşyaları.....	151
4.2.2.11. Çelebi Süleyman Ağa'nın Eşi ve Oğlu Ali Bey Tarafından Alınan Gayrimenkul ve Hayvanlar	154

4.2.2.12. Tekfurdağı Merkezi ve Çevresinde Olan Taşınır ve Taşınmaz Mallar	155
4.2.2.13. Çelebi Süleyman Ağa'nın Çiftlikleri	158
4.2.2.14. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borcuna Karşılık Satılan Çiftlikler ve Hayvanlar	170
4.2.2.15. Çelebi Süleyman Ağa'nın Vefatının Ardından Muharrem Ayından Cemaziyelahir Ayı Sonuna Kadar Mirasçılar Tarafından Tasarruf Edilen Emlak Kira Gelirleri ve Diğer Araziler	171
4.2.2.16. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borç Dökümü ve Terekesi'nin Taksimi	172
4.2.2.17. Çelebi Süleyman Ağa'nın Terekesinin Değeri ve Taksimi	173
5. BÖLÜM: ÇELEBİ SÜLEYMAN AĞA VE ÂİLE ÜYELERİNİN VAKIF VE İMAR FAALİYETLERİ.....	176
5.1. SÜLEYMAN KIZI HADİCE'NİN VAKFI	176
5.2. ÇELEBİ MEHMED AĞA ZÂVİYESİ.....	183
5.3. TEKFURDAĞI SAAT KULESİ.....	185
5.4. ESKİ HAMAM VE ORTA HAMAM	190
5.5. HACI İSA CAMİİ ŞERİFİ (1925).....	191
SONUÇ.....	192
KAYNAKÇA	194
EK1 ORJİNALLİK FORMU	219
EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	221

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

BOA. : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Ed. : Editör

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

Sad. : Sadeleştiren

Neşr. : Neşreden

Eİ : The Encyclopaedia of Islam

İA : İslâm Ansiklopedisi

a.g.e. : adı geçen eser / a.g.m. : adı geçen makale / a.g.t. : adı geçen tez

S. : Sayı

C. : Cilt

Vol.: Volume

No.: Numara

s. : sayfa

nr .: numara

d. : defter numarası

hk.: hüküm numarası

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Tahrir ve Avârız Defterlerinde Tekfurdağı'nı İdarî Taksimattaki Yeri	24
Tablo 2. 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Tekfurdağı Mahalleleri	40
Tablo 3. 1831 Tarihli 3988 Nolu Nüfus Defteri'ne Göre Tekfurdağı Merkez'de Bulunan Müslüman Mahalleleri	44
Tablo 4. Rum Nüfus'un Bulunduğu Mahalleler	46
Tablo 5. Ermeni Nüfus'un Bulunduğu Mahalleler	46
Tablo 6. Osman Ağa'nın Muhallefâtının Genel Dağılımı	71
Tablo 7. Osman Ağa'nın Gayrimenkulleri	72
Tablo 8. Osman Ağa'nın Cariyeleri	73
Tablo 9. Osman Ağa'nın Giyim Kuşam Ve Takıları	74
Tablo 10. Osman Ağa'nın Kitapları	78
Tablo 11. Osman Ağa'nın Ateşli Silahları	78
Tablo 12. Osman Ağa'nın Kesici Silahları	79
Tablo 13. Osman Ağa'nın Hayvanları Ve Arabası	79
Tablo 14. At Koşum Aletleri Türü	80
Tablo 15. Evin Mefruşatı Ve Oda Takımları	80
Tablo 16. Osman Ağa'nın Karısı Fatma Hanım'ın Eşyaları	82
Tablo 17. Osman Ağa'nın Evinin Aydınlatma Ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar	84
Tablo 18. Osman Ağa'nın Saat Çeşitleri	85
Tablo 19. Osman Ağa'nın Mutfak Eşyaları	85
Tablo 20. Osman Ağa'nın Çubuk Takımları	87
Tablo 21. Osman Ağa'nın Diğer Eşyaları	87
Tablo 22. Anbar-I Âmire'ye Gönderilmek Üzere Tekfurdağı (Tekirdağ) İskelesi'ne Zahire Sevk Eden Kazalar	106
Tablo 23. Peksimet Üretimi İçin Tekfurdağı Ayanları'ndan Tedarik Edilmesi İstenen Un Miktarı	124
Tablo 24. Çelebi Süleyman Ağa'nın Saat Çeşitleri Ve Ekipmanları	139
Tablo 25. Çubuk Ve Nargile Takımları	139
Tablo 26. Evin Mefruşatı, Oda Takımları Ve Yatak Takımları	140
Tablo 27. Çelebi Süleyman Ağa'nın Mutfak Takımları	142
Tablo 28. Çelebi Süleyman Ağa'nın Kişisel Giyim Eşyaları	146
Tablo 29. Çelebi Süleyman Ağa'nın Ateşli Silahları	147
Tablo 30. Çelebi Süleyman Ağa'nın Kesici Silahları	148
Tablo 31. Çelebi Süleyman Ağa'nın At Koşum Takımları Ve Atla Birlikte Kullanılan Silah Ve Zırhları	149
Tablo 32. Çelebi Süleyman Ağa'nın Konağının Aydınlatma Ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar	150
Tablo 33. Çelebi Süleyman Ağa'nın Temizlikle İlgili Eşyaları	151
Tablo 34. Çelebi Süleyman Ağa'nın Diğer Eşyaları	151
Tablo 35. Çelebi Süleyman Ağa'nın Oğlu Ali Bey'in Aldığı Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı	154
Tablo 36. Çelebi Süleyman Ağa'nın Oğlu Ali Bey'in Aldığı Gayrimenkuller	155
Tablo 37. Tekfurdağı Merkezi ve Çevresinde Olan Gayrimenkuller ve Gayrimenkullerinden Elde Edilen Ürünler	156

Tablo 38. Yağcı Çiftliği Hayvanlarının Dağılımı	159
Tablo 39. Yağcı Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı.....	160
Tablo 40. Bıyıklı Çiftliği Hayvanlarının Dağılımı.....	161
Tablo 41. Bıyıklı Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı	161
Tablo 42. Bergos Kazası'nda İnanlı Çiftliği Hayvanlarının Dağılımı	162
Tablo 43. Bergos Kazası'nda İnanlı Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı	163
Tablo 44. Kılıçlı Köyü'ndeki Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı.....	163
Tablo 45. Kılıçlı Köyü'ndeki Çiftliği'nde Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı	164
Tablo 46. Yayabaşı Köyü'ndeki Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı	165
Tablo 47. Yayabaşı Köyü'ndeki Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı	165
Tablo 48. Nusratlı Köyü'nde Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı	166
Tablo 49. Nusratlı Köyü'ndeki Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı Tahıl Dağılımı	167
Tablo 50. Banarlı Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı Tahıl Dağılımı.....	167
Tablo 51. Yuvaşeyh Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı	168
Tablo 52. Ballı Hoca Çiftliği'ndeki Hayvanların Dağılımı	168
Tablo 53. Ballı Hoca Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı.....	169
Tablo 54. Çelebi Süleymanağa'nın Borcuna Karşılık Satılan Banarlı Çiftliği'ndeki Kalemler	170
Tablo 55. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borcuna Karşılık Satılan Yuvaşeyh Çiftliği'ndeki Kalemler	170
Tablo 56. Çelebi Süleyman Ağa'nın Emlak Kira Gelirleri Ve Diğer Araziler	171
Tablo 57. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borç Dökümü	172
Tablo 58. Çelebi Süleyman Ağa'nın Terekesi'ni Oluşturan Unsurlar Ve Değerleri	173

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Çelebi Süleyman Ağa'nın Mührü	135
Şekil 2. Çelebizâde Ailesinin Şeceresi.....	137

GİRİŞ

Tezin Konusu ve Kapsamı

Osmanlı Devleti'nde ayanlık müessesesi, her bölgede ileri gelen itibarlı, nüfuzlu kimseler veya yerel aileler tarafından şekillendirilmiş ve yürütülmüştür. Bu tez çalışması, 18. yüzyılın son yıllarından itibaren Tekirdağ'da ayan olarak sahnede olan Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'nın iktidara yükselişini sağlayan ortam ve amilleri, gelir kaynaklarını, merkezi idare olan ilişkilerini ve icra ettikleri vazifeleri ele almaktadır. Böylece, incelenen dönemde Tekirdağ'ın taşra idaresinde güç siyasetinin daha eksiksiz ve daha sağlam bir resmi oluşturulmak istenmiştir. Literatürde Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa hakkında müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Böylece, ayanlar hakkındaki literatüre Tekirdağ özelinde yapılan bir mikro çalışma ile katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Tez Çalışmasının İçeriği

Bu tez çalışması, toplam beş bölümden oluşmaktadır: Tezin birinci bölümünde Tekfurdağı (Rodoscuk) şehrinin tarihsel gelişimi, şehrin Osmanlı hakimiyetine girişiyle beraber şehrin yüzyıllar içerisinde idarî taksimattaki yeri, şehrin genelinde yaşanan büyüme ve gelişmeler ele alınmıştır. Bu çalışmanın ikinci bölümü ayanlık müessesesinin ortaya çıkışı ve gelişimini sağlayan unsurlar hakkındadır. Ayrıca bu bölümde 18. yüzyılda Tekfurdağı'nda ayan olarak adlandırılan ve ön plana çıkan bazı isimler hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölüm ise, Tekfurdağı'nda ayanlık vazifesini Çelebi Süleyman Ağa ile halef-selef olarak icra eden Osman Ağa hakkındadır. Osman Ağa'nın Tekfurdağı ayanı olarak anıldığı en erken tarihli belge 1793 yılına ait olup, ayan olarak zikredildiği son kayıt 1806 yılına aittir. Tezin bu kısmında Osman Ağa'nın yaşamına dair bilgiler, ayanlığa yükselişi, icra ettiği vazifeler ve Osman Ağa'yı uğraştıran en önemli sorun olan, eşkıya ve dağlı eşkıyasının bertaraf edilmesinde oynadığı rol üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca bu bölümde Osman Ağa'nın ölümünün ardından mallarının müsadere süreci ve muhalefât kaydıyla ilgili detaylı bilgi bulunmaktadır. Dördüncü bölümde diğer bir ayan olan Çelebi Süleyman Ağa ele alınmaktadır. Ailenin Çelebizâde olarak anılmasını sağlayan arşiv kayıtlarında 1780'li yıllardan itibaren görünür olan Çelebi Mehmed Ağa

üzerinden İstanbul ve sakinlerinin zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasında Tekfurdağı ayanı ve mübâyaacısının oynadığı rol ortaya konulmuştur. Diğer taraftan İstanbul ile alakalı muhtekirlik faailyetleri ve ev göçü meselelerinin engellenmesi işlenen diğer konulardır. Bu bölümde ele alınan diğer ayan, Çelebi ailesinin önemli şahsiyetlerinden olan Çelebi Mehmed Ağa'nın oğlu Çelebi Süleyman Ağa'dır. 1839 yılındaki ölümüne dek arşiv kayıtlarında adından sıklıkla söz ettiren bu ayanın tereke kaydı da bu bölümün inceleme konusudur. Beşinci bölümde ise Çelebi Süleyman Ağa ve aile üyelerinin Tekfurdağı şehrinde yaptırdığı vakıf eserleri ele alınmıştır.

Kaynaklar Üzerine Bir Değerlendirme

Osmanlılar, yeni fethettiği bir bölgede timâr düzenini tatbik edecek ise, fethin ardından orayı tahrîre tâbi tutmuştur.¹ Tahrîr kelimesi “yazma, kaydetme, deftere geçirme” manasına gelmektedir ve terminolojide ise Osmanlı maliye teşkilatında vergi gelirlerinin ve bu vergileri verenlerin adlarının tespit edilmesi gayesiyle belirli zamanlarda gerçekleştirilen sayımlar ve bu sayımların geçirildiği defterler tahrîr olarak adlandırılmıştır.² Tahrîr sisteminin ne zaman uygulanmaya başladığına dair kesin bir tarih söz konusu değildir. 1420-1431 tarihlerine ait erken dönem defterleri olduğu gibi ve bu tür defterlerin 14. yüzyılda var olduğuna dair bazı emareler mevcuttur.³ Bu defterler klasik devir Osmanlı tarihinin temel kaynakları arasında yer almaktadır ve mezkûr devrin sosyal ve ekonomik tarihi için önemi haizdir. Çalışmamızın ilk bölümünde bu defterlerden şehirde reayanın oturduğu yerler ve şehrin idarî taksimatı hususunda istifade edilmiştir. Bu bağlamda 1466 tarihli MAD 35, 1515 tarihli TD 50, 1536 tarihli TD 185, 1540/1541 tarihlenen TD 210, 1550/1555 yıllarına tarihlenen TD 385, 1572 yılına ait TD 521, III. Murad Devri dönemine ait TD 651, 1678/1699 yılları aralığına tarihlenen TD 816 numaralı tahrir deferleridir. 1668/1669 tarihli MAD 3040 numaralı defter ise avârız tahriridir.

¹ Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 5.

² Mehmet Öz, “Tahrîr”, *İA*, C. 39 Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, s. 425. Tahrir defterleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (I)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. II, S.1, Birinci Teşrin 1940, s. 20-59; Aynı yazar, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri (I)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. II, S. 2, İkinci Kanun 1941, s. 214-247; aynı yazar, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 10 (1953), s. 1-26.

³ Öz, a.g.m., s. 426.

Osmanlı klasik devrinde tahrir ve avarız defterlerinin ardından Osmanlı'da esaslı bir nüfus sayımı ve nüfus kayıt sistemi 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra askerî sistemin ve mevcut ekonomik durumun belirlenmesi için yapılmıştır. 1828/1829 tarihinde başlatılan modern anlamdaki ilk nüfus sayımı Osmanlı Rus Savaşı nedeniyle 1831 tarihinde tamamlanmıştır.⁴ Bu sayımlar Anadolu, Rumeli ve Adalar'da gerçekleştirilmiştir. Bu sayım işlemi bir yaşımdan yüz yaşına kadar, sadece Müslim ve gayrimüslim erkek nüfus memurlar tarafından görülerek yapılmış ve müslim ve gayrimüslimler ayrı defterlere yazılmıştır. Ayrıca tahrir edilen bölgedeki her iki nüfusun yerli ve yabancıları belirtilmiştir. Diğer taraftan sayım sırasında isim, yaş, lakapları, hal, eşkâl ve keyfiyetlerinin yanısıra, Müslim nüfusun 14 yaşımdan 40 yaşına kadar olup, askerliğe elverişli olanların kaydına ek olarak mim işareti düşülmüştür. Reayanın maddi durumu ise, ellerindeki cizye evraklarına göre tespit edilmiş ve âlâ, evsât, ednâ olarak isimlerinin yanına not edilmiştir.⁵ Bu dönemde sayım memurlarının bölgeleriyle alakalı İstanbul'a gönderdikleri istatistiki bilgiler, bu defterlerin korunması, bu kayıtlara göre vergilerin yeniden düzenlenmesi ve nüfus değişikliklerinin tespit edilmesi amacıyla 1831 tarihinde Cerîde Nezareti kurulmuştur.⁶ Belirli zamanlarda gerçekleştirilen nüfus sayım ve yoklama kayıtlarının korunduğu mühim bir evrak grubu "Nüfus Defterleri" olarak adlandırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Nüfus Defterleri "NFS.d" kısaltmasıyla yer alan defter fonudur.⁷ Bu tez çalışmasında Tekfurdağı'na ait olan 3988, 3998, 4000, 4002 numaralı nüfus defterlerinden faydalanılmıştır.

Bu tez çalışmasında istifade edilen ana kaynak grubunu Rodoscuk Şer'iyeye Sicilleri oluşturmakta ve çalışmanın orijinalliği bakımından büyük önem taşımaktadır. Bilindiği üzere 19. yüzyılın son çeyreğine kadar en önemli mülki amir ve yargıç olan kadı ve vekili olan naib tarafından mahkemede yapılan her iş kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme kayıtları, sicillât-ı şer'iyeye ve daha sık kullanımıyla şer'iyeye sicilleri⁸ olarak adlandırılan

⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.61-62.

⁵ Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990, s. 84-87.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Küçük, "Cerîde Nezâreti", *İA*, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 409-410.

⁷ Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 8, S. 15 (Kış 2014), s. 230.

⁸ Yunus Uğur, "Şer'iyeye Sicilleri", *İA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 8.

bu defterlere kaydedilmekteydi. Kelime anlamı olarak kadı sicilleri veya şer‘iyye sicilleri, Osmanlı kadı’ları tarafından tutulan mahkeme kayıtlarını ihtiva etmekteydi.⁹ Halil İnalcık şer‘iyye sicillerinde yer alan, merkezle yapılan belli başlı yazışmaların, halk dileklerinin, fermanların, kanunnamelerin ve şer‘î hüccetlerin geçirildiği bu defter grubunu incelemeden imparatorluğun idarî ve ictimaî tarihinin hakkıyla ortaya konmasının imkânsız olduğunu ifade etmiştir.¹⁰ Rodoscuk Şer‘iyye Sicilleri’nin ilki, H. 953-956 (M. 1546-1547/1549-1550) yıllarına, sonuncusu da H. 1295-1298 (M. 1878 – 1880/1881) yıllarına aittir. Üç yüz otuz beş yıllık bir döneme ait, Rodoscuk yani Tekirdağ’ın 245 adet şer‘iyye sicili, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Meşihat Fonu’nda bulunmaktadır.¹¹ Bu çalışma için, 69 şer‘iyye sicili taranmıştır. Tekfurdağı şehrinin tarihi konusu ve Osman Ağa, Çelebi Süleyman Ağa ve ailesine ait önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu çalışmanın üçüncü bölümünün bir alt başlığının konusu 18. yüzyılda Tekfurdağı şehrinde ayan olan şahıslardır ve bu şahısların kimler olduğunu ortaya çıkarmak için “1699-1730” tarih aralığındaki 7340 (1629) numaralı şer‘iyye sicilinden başlanarak 7360 (1649) numaralı defter de dahil olmak üzere toplam 20 adet defter taranmıştır. Ayrıca inceleme konusu olan ayanlar ile alakalı olarak 1197 (1783) ve 1255 (1839) yılları arasındaki 7406 (1695) numaralı şer‘iyye sicili defterinden başlanarak 7455 (1744) numaralı defter de dahil olmak üzere toplam 49 adet sicil taranmıştır.

Dîvân-ı Hümâyûn’da alınan kararların, padişahın onayının alınmasının ardından düzenledikleri fermanların nüshalarının kaydedildiği defterler olan Mühimme Defterleri¹² bu tez çalışmasında istifade edilen bir diğer kaynak türüdür. 1783-1839 yılları aralığındaki 202-253 numaralı defterler taranmıştır. Genel olarak mühimme

⁹ Suraiya Faroqhi, “Sidjill”, *EI2*, Vol. IX, Brill, Leiden 1997, s. 539.

¹⁰ Halil İnalcık, “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1943), s. 89; Şer‘iyye sicilleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Şer‘î Mahkeme Sicilleri” *Ülkü*, S. 29 (Temmuz 1935), s.365-368; Mücteba İlgürel, “Şer‘iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.28-29 (1974), s. 123-166; Yusuf Halaçoğlu, “Şer‘iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru Adana Şer‘iyye Sicilleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 30 (1976), s. 99-108; Ahmet Akgündüz, “İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer‘iye Mahkemeleri ve Şer‘iye Sicilleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, s.14 (2009), s. 13-48; Yunus Uğur, “Mahkeme Kayıtları (Şer‘iye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1 (2003), s. 305-344.

¹¹ Çalışmamızda bu siciller, Rodoscuk Şer‘iyye Sicilleri RŞS. olarak referans gösterilmiş, Milli Kütüpane’de bulunan mikrofilmlerde yer alan demirbaş numarası parantez içinde referans verilmiştir ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde bulunan nüsha numarası ilk yazılan rakamdır.

¹² Mübahat S. Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, *İA*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2020, s.519.

defterlerindeki, doğrudan veya aralarında Tekfurdağı âyanlarının bulunduğu görevlilere hitaben gönderilen hükümler, İstanbul halkının iaşesi, taşradan İstanbul'a ev göçünün gelmemesi, menzil nizamı hususu, sekban mahiyesi ve mühimmat nakli gibi konuları ihtiva etmektedir. 209, 210, 212, 218, 219, 220, 222 ve 223 numaralı defterler ağırlıklı olarak dağlı eşkıyasıyla alakalı hükümleri içermektedir.

Bu tez çalışmasında istifade edilen Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi kataloglarında yer alan diğer belgeler şu kataloglarda yer almaktadır: Ali Emiri, Bâb-ı Ali Evrak Odası, Bâb-ı Defteri, Cezâir ve Rakka Ahkâm Defterleri, Cevdet Tasnifi, Dâhiliye Nezareti Mütenevvia Kısmı Belgeleri, Hatt-ı Hümayun, Kamil Kepeci, Maarif Nezareti Mektubi Kalemî, Maliyeden Müdevver Defterler, Şura-yı Devlet, Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrakı, Edirne Vilayet Salnamesi ve Zahire Defterleri.

Tekfurdağı ayanı Çelebi Süleyman Ağa ve Çelebizâde ailesi üyelerinin yaptırdığı vakıf tesisleri için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Çelebi Mehmed Ağa Zâviyesi'nin vakfiyesi¹³ ve Hacı İsa Camii Şerifi hususunda yararlanılmıştır.¹⁴

Bu araştırmada arşiv kaynaklarının yanı sıra kaynak eserler de kullanılmıştır. Tez çalışmasının konusu olan Tekfurdağı (Tekirdağ) şehrinde ayanlık vazifesini icra eden Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'yı konu edinen ve yayınlanan müstakil bir eser bulunmamaktadır. Osmanlı devri Tekirdağ şehri hakkında yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmada istifade edilen eserler şunlardır: Hacer Ateş tarafından kaleme alınan "*Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*" başlıklı doktora tezinde Bizans döneminde küçük bir iskele yerleşiminden ibaret olan şehrin Osmanlı idaresinde gerek nüfus gerekse ekonomik ve sosyal anlamda büyük ve zengin bir kasabaya dönüşümünü ortaya koymuştur.¹⁵ Çalışmamızın birinci bölümünde yer alan bilgilerin çoğunluğu bu esere dayanmaktadır. Fadimana Fidan'ın "*18. Yüzyıl Tekirdağ'ında Bir Aile Şabanzâdeler*" başlıklı eseri, Tekirdağ'da 18. yüzyılın ikinci yarısında zahire mübâşirliği yapmış olan baba Şabanzâde el-Hâc Mehmed Ağa ve oğlu Hâssa Hasekisi İbrahim üzerinden zahire

¹³ VGMA, Defter: 175, Sayfa: 214, Sıra: 1789.

¹⁴ VGMA, Defter: 174, Sayfa: 178, Sıra: 1399.

¹⁵ Hacer Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

mübâşirliği anlatısını ve Şabanzâde ailesinin portresini ortaya koymaktadır.¹⁶ Pınar Doğanay'ın, “*III. Selim Dönemi'nde Rodosçuk (1789-1808)*” başlıklı doktora tezinde şer'îye sicilleri temel kaynak olarak kullanılmıştır ve III. Selim dönemi Rodosçuk şehrinin fizikî, siyasî, sosyal ve ekonomik yönleri ele alınmıştır.¹⁷ Kadir Güldür'ün “*Tereke Defterlerine Göre Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*” adlı yüksek lisans tezi H. 1203-1204 (M.1788-1790) tarihli 1701 numaralı Rodosçuk Şer'îyye Sicili'nde yer alan 155 tereke kaydı kaynak alınarak Tekirdağ'ın sosyo-ekonomik durumunu incelemiştir.¹⁸ Bu tez çalışmasında ayanların tereke kayıtlarındaki yer alan verilerin okunması hususunda faydalanılmıştır. Eski çağlardan 20. yüzyılın ortalarına dek Tekirdağ'ın tarihi, kültürü, mimarisi, edebiyatı, folklorü, tarihi miras ve tarihî şahsiyetleri gibi konularda bildirileri içeren “*Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Mart 2015*”¹⁹ adlı bildiri kitabında yer alan ve tez çalışmamızla alakalı olan makalelerden yararlanılmıştır. Şehrin coğrafyası, tarihi, mimarî yapıları ve kültürü gibi çok çeşitli konularda önemli bilgiler içeren seyahatnameler ve devrin kronikleri de istifade edilen diğer kaynak türleridir. Bu kaynakların dışında, tez çalışmasında kullanılan diğer kaynak eserler ve araştırmalar kaynakçada verilmiştir.

¹⁶ Fadimana Fidan, *18. Yüzyıl Tekirdağ'ında Bir Aile Şabanzâdeler*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2020.

¹⁷ Pınar Doğanay, *III. Selim Dönemi'nde Rodosçuk (1789-1808)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2020.

¹⁸ Kadir Güldür, *Tereke Defterlerine Göre Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

¹⁹ *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Mart 2015*, Ed.: Murat Yıldız, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016.

1. BÖLÜM:

TEKFURDAĞI ŞEHRİNDE OSMANLI HÂKİMİYETİ

1.1. TEKİRDAĞI'NIN TARİHİ ZEMİNİ

Osmanlı hâkimiyeti öncesinde Tekirdağ ilk olarak Trakların istilâsına (M.Ö. 4000-1200) uğramıştır.²⁰ Ekseriyetle köy ve mezra niteliğindeki yerleşme alanlarında yaşayan Trakların şehir olgusuyla tanışmaları M.Ö. 7. yy başlarına tarihlenmektedir ve Ege Denizi'nin Trakya kıyı bölgelerinde, Gelibolu Yarımadası'nda (antik Thrakia Khersonesos'u), Karadeniz kıyılarındaki, Ege Adaları ve Kalkidikya Yarımadası ile Batı Anadolu sahillerine uzanan geniş bir coğrafyada şehir devletleri tarafından koloniler kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Sahile yakın Trak köylerine yakın yerlerde ya da yanı başında önceleri ticari maksatlı kurulan bu kolonilerden bazıları sadece pazar yeri vasfını taşımaktaydı. Bazıları da zaman içinde büyük birer bağımsız şehir devleti olarak tarih sahnesinde yerini almış ve Traklar ile Ege ve Akdeniz dünyası arasındaki bağlantıyı oluşturan en önemli unsur haline gelmişlerdir.²¹ Tekirdağ il sınırları dâhilinde kurulan eskiçağ devri şehir devletlerinin konumlarına genel olarak bakıldığında, bu yerleşmelerin büyük bir kısmının milattan önceki yüzyıllarda Marmara Denizi kuzey sahilinde, milattan sonraki yüzyıllarda ise iki ana ulaşım yolu olan Via Egnatia²² ve Via Militaris²³ üzerinde teşekkül ettiği görülmektedir. Marmara Denizi kuzey sahilinde kurulan en eski eskiçağ şehir devletlerinden biri Bisanthe'dir. Mustafa H. Sayar, Bisanthe'nin Tekirdağ il merkezinin 8 km kadar güneybatısında bulunan Barbaros'un öncül yerleşmesi olduğu

²⁰ Hikmet Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul 1949, s. 11.

²¹ Mustafa H. Sayar, "Eski Çağ'da Doğu-Batı Mücadelesinde Trakya ve Taklar", *Trakya'da Arkeoloji I*, Ed.: Ahmet Yaraş- Gamze Üsküplü Akgül, Ege Yayınları, İstanbul 2023, s. 124.

²² Via Egnatia Trakya bölgesini ve İstanbul Boğazı bölgesini Adriyatik denizi kıyısında yer alan Durazzo (Dıraç ya da Durres) şehrine bağlamaktaydı. Bu yol güzergâhı ile Kypsela (İpsala) üzerinden Apri (Malkara), Raidestos (Tekirdağ), Heraion (Karaevlialtı köyü sahili), Perinthos (Marmara Ereğlisi), Selymbria (Silivri) üzerinden Byzantion'a (İstanbul) erişilmekteydi. Bkz. Sayar, a.g.m., s. 31

²³ Via Militaris (Ordu Yolu) Singidunum'dan (Belgrad) başlayıp, Hadrianopolis (Edirne) üzerinden, kuzeybatı-güneydoğu yönlü bölgenin ortasından geçerek Perinthos'da (Marmara Ereğlisi) Via Egnatia ile birleşen ve oradan da Selymbria (Silivri) üzerinden Byzantion'a (İstanbul) varan mühim bir ulaşım yoludur. Bkz. Ergün Karaca, "Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu", *Belleten* C. 84, S.299 (Nisan 2020), s. 31.

tezini savunmaktadır.²⁴ Hikmet Çevik, Bisanthe'nin konumunu bugünkü Tekirdağ il merkezinin bulunduğu yer olarak işaret etmektedir.²⁵ Ayrıca Çevik, Ganos ile Bisanthe arasında yer alan Panium yerleşiminin Barbaros olduğunu ve bu durumun Bisanthe ile Panium'un farklı yerler olduğunu kanıtladığını vurgulamaktadır.²⁶ Zafer Taşlıkılıçlı ise Bisanthe'nin bugün kesin olarak hakiki yerinin belli olmadığını ve yerinin saptanması için esaslı bir kazıya ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir.²⁷ Louis Loukopoulou ve Adam Łaitar ise, Bisanthe'nin Tekirdağ'la özdeş olduğunu iddia etmektedir.²⁸

Bisanthe bir Trak şehridir. Kuruluş tarihi hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Bisanthe, Perinthos (Marmara Ereğlisi) şehrinin batısında, Perinthos ile hemen hemen aynı tarihlerde (M.Ö. 601) Samoslu kolonitler tarafından kurulan bir yerleşmedir.²⁹ Heredotos'da (M.Ö. 490-425) bu şehir Hellespontos'daki (Çanakkale Boğazı) Bisanta olarak yer almıştır.³⁰ M.Ö. 400 yılı ve sonrasında Odrys Krallığından³¹ II. Seuthes, Bisanthe ve çevresini hâkimiyeti altına almış ve Bisanthe'yi deniz kıyısındaki topraklarının en güzeli olarak tasvir etmiştir.³² Zafer Taşlıkılıçlı'na göre Bisanthe adı tarih sahnesinde M.Ö. 2. yüzyıllara kadar varlığını sürdürmüştür.³³ Traklar hâkimiyeti altında bulunan Kuzey Marmara kıyıları Traklarla Grekler arasındaki mücadelelere sahne olmuş ve Ganos, Bisanthe ve Perinthos gibi kıyı bölgelerinde Grek kolonileri kurulmuştur. Grekler devrinde (M.Ö. 800-341) şehir Rhaidestos olarak adlandırılmıştır.³⁴ Atinalı komutan ve devlet adamı Alkibiades, Bisanthe yakınlarında kendisine bir kale

²⁴ Mustafa H. Sayar, "Eskiçağda Tekirdağ", *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 26-27 Mart 2015, Namık Kemal Üniversitesi, Ed.: M. Yıldız, Kitabevi Yayınları, Tekirdağ 2016, s. 23.

²⁵ Çevik, *a.g.e.*, s. 4.

²⁶ Çevik, *a.g.e.*, s. 7-8.

²⁷ Zafer Taşlıkılıçlı, *Trakya'da Epigrafiya Araştırmaları (Biga Yarımadasında Bulunan Kitâbelerle Birlikte) II*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1971, s. 227.

²⁸ Louis Loukopoulou ve Adam Łaitar, "Propontic Thrace" *An Inventory Of Archaic and Classical Poleis*, Ed.: M. H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford University Press, Oxford 2004, s. 914.

²⁹ Taşlıkılıçlı, *a.g.e.*, s. XVIII.

³⁰ Henry Cary, *Herodotus. A New And Literal Version from the Text of Baehr; With A Geographical And General Index*, Harper & Brothers Publishers, New York 1859, s. 454.

³¹ Trakya'da M.Ö. 480 yılında I. Teres tarafından kurulan Odrys Krallığı, M.S. 46 yılında Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olana kadar varlığını devam ettirmiştir. Tafsilat için bkz.: Nevrah Kunt, *Odrys Krallığı (MÖ 480-MS 46)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2022.

³² Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, çev.: Sinem Ceviz, Parola Yayınları, İstanbul 2014, s. 294.

³³ Taşlıkılıçlı, *a.g.e.*, s. 228.

³⁴ Hacer Ateş, "Tekirdağ", *İA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2011, s. 360.

inşa ettirmiştir.³⁵ Yunan hâkimiyeti zayıfladığı dönemlerde şehir sırasıyla İskitler, Persler, Makedonyalıların, Keltlerin ve Romalıların istilasına uğramıştır.³⁶ Romalıların istilas ve idaresi (M.Ö. 168-M.S. 395)³⁷ sırasında şehre Rhaedestus denilmiş, daha sonraları Resisthon ve Resisto adları kullanılmıştır.³⁸ Bugün Tekirdağ il merkezinin bulunduğu yerde Roma İmparatorluk Devrinde Via Egnatia üzerinde Mansio Resisto adıyla bir yol istasyonu bulunmaktaydı.³⁹ Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından şehir Bizans hâkimiyetine geçmiştir. Bizans devrinde şehir, Hun, Avar, Arap, Slav, Peçenek, Bulgar gibi çeşitli milletlerin saldırına uğramıştır.⁴⁰ M.S. 6. yüzyılda yapılar hakkında yazan Prokopios, İustinianos döneminde (M.S. 527-565) şehrin surlarla çevrildiğini şu cümlelerle dile getirir: "...Şimdi İmparator İustinianos sadece buranın güvenliğini sağlamakla kalmadı, aynı zamanda bu çevrede oturanların hayatını kurtardı: Rhaedestus'u kuvvetli surlarla çevrili bir kent haline getirdi ve kenti genişletti. Böylece önceden barbarlar saldırdığında kentten kaçan insanlar hem kendilerini hem de mallarını kurtardı."⁴¹ 1204 senesine kadar şehir yine Hun, Avar, Bulgar ve Peçeneklerin saldırılarına sahne olmuştur. IV. Haçlı seferi (1204) sonucunda şehir Venedik idaresine bırakılmış ve şehre büyük bir liman ve han inşa etmişlerdir.⁴² Bu devirde Rodosto, Trakya'nın verimli ovalarının ürettiği en iyi kalitedeki buğdayların büyük ihraç pazarıydı. 1275'te şehir tekrar Bizans hâkimiyetine girmiştir. 1300'lü yılların başında şehir Bizanslılar'a bağlı paralı askerler olan Katalanların saldırılarıyla karşı karşıya kalmışsa da imparatorluk tarafından tekrar egemenlik altına alınmıştır.⁴³

³⁵ Tafsilat için bkz.: Emre Erten, *Atinalı Komutan ve Devlet Adamı Alkibiades*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 113.

³⁶ Çevik, *a.g.e.*, s. 16-18.

³⁷ Çevik, *a.g.e.*, s. 18.

³⁸ Besim Darkot, "Tekirdağ", *İA*, C. XII./I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 133.

³⁹ Sayar, *a.g.m.*, s. 32.

⁴⁰ Çevik, *a.g.e.*, s. 21-33.

⁴¹ Prokopios'dan aktaran, Özge Özgür Sarıoğlu, *Trakya'da Roma ve Bizans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları, Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma (1923-1950)*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2012, s. 105.

⁴² Hacer Ateş, "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı" *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 6 (Temmuz-2013), s. 21-22.

⁴³ Darkot, *a.g.m.*, s. 133.

1.2. TEKFURDAĞI'NIN FETHİ

1300'lü yıllara doğru Osman Gazi Eskişehir'den İznik'e ve Bursa ovasına kadar olan bölgede yayılmış ve İznik baskı altına alınmıştır. Bizans İmparatoru 1302 yazında İznik'i bu baskıdan kurtarmak gayesiyle 2000 kişilik bir kuvveti Osman Gazi'ye karşı yollamıştı. 1302 yazında Koyunhisar'da (Bapheus) Bizans ordusu pusuya düşürülmüş ve yenilmiştir. Osman Gazi'ye bu zafer uçtaki Türkmenler ve beyleri arasında, önderlik ve egemenlik için kendisine ve çocuklarına sağlam bir meşruiyet sağlayan bir ün kazandırmıştır.⁴⁴ Osmanlı Beyliği'nin fetihlerinde gazâ ve yerleşme önemli bir rol oynamıştır.

Osmanlıların Rumeli'ye intikal süreci ise Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey devrinde Bizansla kurulan siyasî ve askerî ittifaklar neticesinde gerçekleşmiştir. 1329 yılında Bizans İmparatoru Andronikus ile kurduğu ittifak sonucunda Orhan Bey'in 70 gemi ile Tekirdağ'a gönderdiği kuvvetler Meriç'in denize döküldüğü yerin batısında Trajanopolis'de karaya çıkmıştır. 1331 yılında da 15.000 kişilik bir Türk kuvveti Trakya'da karaya çıkmıştır.⁴⁵ Şerif Baştav'a göre 1333 tarihinden az zaman sonra Türk korsanlar Tekirdağ'ı kuşatmış ve İmparatorun şahsen idare ettiği bir sefer sonunda oradan uzaklaştırılabilmıştır.⁴⁶ Bizans kaynakları (Kantakuzenos ve Gregoras) 1337 yazı sonunda Orhan'ın otuz altı gemilik bir donanma ile başkent civarına bir sefer düzenlediğinden bahsetmektedir.⁴⁷ Kantakuzenos şiddetli bir muharebenin ardından onları geri püskürtmüştür.⁴⁸ 1344 tarihinde İmparatorluk naibesi Anne de Sovoie'ye karşı giriştiği mücadelede diğer Türk beylerinin gönderdiği kuvvetleri yeterli görmeyen İmparator Kantakuzenos, Orhan Bey'den yardım istemiştir. Orhan Bey kızı Theodora'yı kendisine vermek koşuluyla 5000 kişilik bir kuvvet yollamıştır.⁴⁹

14. yüzyılın ortalarına dek bir sınır beyliği olarak karşımıza çıkan Osmanlı Beyliği'nin kaderini değiştiren hamle, Sultan Orhan'ın büyük oğlu Süleyman Paşa tarafından Sırp ve

⁴⁴ Halil İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bapheus Savaşı", *Söğütten İstanbul'a*, Der.: Oktay Özel ve Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005, s. 333.

⁴⁵ Ioannes Kantakuzenos'tan aktaran Feridun Dirimtekin, "Muasır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeli'ye Geçiş ve Yerleşimleri", *VII. Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 578.

⁴⁶ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461) Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989, s. 33.

⁴⁷ Halil İnalçık, "Osmanlı Sultanı Orhan, (1324-1362) Avrupa'da Yerleşme", *Belleten*, C. 73, S. 266 (Nisan 2009), s. 82.

⁴⁸ Baştav, *a.g.e.*, s. 33.

⁴⁹ Dirimtekin, *a.g.m.*, s. 578.

Bulgar güçlerine karşı Bizans İmparatoru Kantakuzenos'a (VI. Ioannes) yardımı karşılığında Çimbi kalesini elde etmesiyle gerçekleşmiştir (1353).⁵⁰ Çimbi Kalesi, Osmanlıların Rumeli'de elde ettikleri ilk yerdi ve Balkan fütuhatının da anahtarıydı. Zira Gelibolu üzerinden Balkanlara yapılan akınlarda mühim bir üs olmuştur.

Osmanlılar, Gelibolu'nun fethinin ardından Gelibolu merkezli üç istikamette uçlar oluşturmuş ve sağ, orta ve sol kol olarak planlanan akın üstlerinden fetihlerine devam etmiştir.⁵¹ Şehzade Murad ve Lala Şahin komutasındaki Trakya'da sistemli fetih hareketlerini gerçekleştirmiştir. Tekfurdağı'n fethiyle alakalı Osmanlı kroniklerindeki bilgiler farklılıklar göstermektedir: Neşrî, Süleyman Paşa'nın Gelibolu fethinden sonra Tekfurdağı'nı fethettiğini şöyle ifade eder: “*Bir zaman Gelibolu nevâhisinde sakin oldılar. Andan Süleyman Paşa dahi Tekvur tağı'na varub bulduğı hisarları kimin müdârâ ile kimin yağma ile feth idüb Köklük hisarını uc idündi. Andan Hayre-Bolı vilâyetine yörüdiler.*”⁵² Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'da Süleyman Paşa'nın önce Gelibolu hisarını kuşattığı fakat fethetmediği, buradan Tekfurdağı'na yürüyüp Tekfurdağı'n fethinin ardından Gelibolu'yu fethettiği şu cümlelerle anlatılır: “*Gelüp Gelibolı dâyiresine seğirdim itdiler. Andan sonra Gelibolı tekvurı çeri cem' itdiler. Gelüp bunlarınla uğraşdılar. Ceng itdiler. Hak te'âlâ fırsatı gazîlere virüp Gelibolı tekvurun sıldılar. Kaçdı hisara girdi. Andan gazîler döndiler, Tekvur tagını dahi feth itdiler. Ol yiri zabt itdükten sonra gelüp Gelibolı'yı dahi feth itdiler. Hicretin 758 yılında vâkı' oldı.*”⁵³ Oruç Beğ'in kaynağında Tekfurdağı'n fethiyle ilgili Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'la aynı bilgiler yer almaktadır. Süleyman Paşa'nın Tekfurdağı ve Gelibolu arasını fethettiğini ve oradan geri gelip Gelibolu'yu zorla fethettiği hicri 758 tarihli olarak kayıtlıdır.⁵⁴ Kâtip Çelebi, eserinde 759/1357 tarihinde Süleyman Paşa'nın Gelibolu, Ferecik, Hayrabolu, Vize, Tekirdağı, Seydikavağı, Malkara, İpsala ve Çorlu'yu fethettiğini ve Paşa'nın bir gün avlanırken atı yıkılıp vefat ettiğini kaydetmiştir.⁵⁵ Âşıkpaşazâde tarihinde Süleyman Paşa'nın Tekfurdağı taraflarına geldiğine yer verilmektedir: “*Süleyman Paşa dahi yüridi*

⁵⁰ Münir Aktepe, “Çimbi”, *İA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 317.

⁵¹ Halil İnalcık, “Rumeli”, *İA*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2008, s. 233.

⁵² Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ*, C. 1, Haz.: Faik Reşit Unat - Mehmed A. Köymen, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949, s. 181.

⁵³ *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân*, Neşr.: F. Giese, Haz.: Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992, s. 19.

⁵⁴ Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz.: Nihal Atsız, Tercüman Yayınları, İstanbul 1972, s. 37.

⁵⁵ Kâtip Çelebi, *Cihannüma*, C. 2, Ed.: Said Öztürk, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 989.

Tekfur dağının kenarına vardı, bulduğu hisarları kimini madârâ ile ve kimini yağma itmekle aldı. Od Gönlek hisârını uç idindi. Hayrabolî vilâyetine yürüdiler.”⁵⁶ Ayrıca Âşıkpaşazâde tarihinde Süleyman Paşa’nın vefatı “*Bir gün av iderken okla bir canavar urdılar, bu canavar kaçdı, Süleyman Paşa ardına düşdi, atının ayağı bir deliğe geçdi atı düşdi, Süleyman Paşa böyle düşdi ol arada şehid oldu. Bu fethin tarihi hicretin yedi yüz elli sekizinde vâki’ oldu.*”⁵⁷ satırlarıyla anlatılır. Âşıkpaşazâde tarihinde Tekfurdağı’nın fethinin Süleyman Paşa’nın ölümünün ardından Murad Han zamanında gerçekleştiği şu dizelerle ifade edilmiştir: “*...Lâlâsı Şahin’i bile aldı. Azîm-i leşker cem’ itdi. Geldi Gelibolî’den Bantoz Hisârı’na doğru yürüdi. Kâfirî cenk itmedi. Hisârı viridi. Kâfirini yerli yerinde kodi.*”⁵⁸ Ateş, bu kalenin kasabanın antik dönemdeki Bizanthe yani Rodoscuk hisarı olabileceğini belirtmekte ve Süleyman Paşa’nın vefatı H. 758 olarak kaydedildiğine göre bölgenin fethinin 1356-1357 yıllarında gerçekleştiğini de eklemektedir.⁵⁹ Ayrıca Feridun Ahmed Bey’in kroniğinde Süleyman Paşa’nın burayı bir askeri üs olarak kullandığı anlaşılmaktadır: “*Çekmeceden kalkılıb Dimetoka’ya azîmet olındı. Hak Teâlâ hazretleri hayırlar nasb idevire amma Rodoscuk’a varılıb şiddet-i şitâ bertaraf olunca ol nevâhide tevakkuf eyleyub*”⁶⁰ yeniden sefere koşulmasından bahsedilmektedir.

Osmanlı resmi kayıtlarındaki şehrin bilinen ilk ismi Tekfurdağı’dır.⁶¹ Tekfurdağı isminin mâna ve menşeinin Osmanlı öncesi bölgede bulunan, Bizans İmparatoruna bağlı olan, mahalli idarecilere verilen Tekfur kelimesinden geldiği düşünülmektedir.⁶² Rodoscuk Şer’iyye Sicilleri’nde şehirden “Medine-i Rodoscuk”⁶³, “Rodoscuk nâm-ı diğer Tekfurdağı kazâsı”⁶⁴ Mühimme Defterleri’nde “Tekfurdağı”⁶⁵ ve “Rodoscuk nâm-ı diğer

⁵⁶ Âşık Paşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi (Tevârih-i Âl-i Osman)*, Neşr.: Âlî Bey, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, s. 49.

⁵⁷ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s. 51.

⁵⁸ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s. 52.

⁵⁹ Ateş, *a.g.t.*, s. 14-15.

⁶⁰ Feridun Ahmed Bey, *Mecmûa-i Münşeatü’s-Selâtin Feridun Bey*, C. 1, Takvimhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1264, s. 71.

⁶¹ BOA. MAD. nr. 35, s. 40a.

⁶² Çevik, *a.g.e.*, s. 6.

⁶³ BOA. RŞS. nr. 7414 (1703), s. 2a.

⁶⁴ BOA. RŞS. nr. 7429 (1718), s. 83a.

⁶⁵ BOA. A. DVNS. MHM. d. 200, s. 23, hk. 68.

Tekfurdağı kazâsı”⁶⁶, Ahkâm Defterleri’nde “Tekfurdağı”⁶⁷ şeklinde bahsedilmektedir. Besim Darkot, Rodoscuk adının İlk ve Orta Çağlardaki adından çıkan ve Türkiye Cumhuriyeti devrine kadar yerli Rumlar ve Garplılar tarafından kullanılan Rodosto’dan geldiğini belirtmektedir.⁶⁸ Ayrıca, incelediğimiz arşiv kayıtları içerisinde sadece bir kayıta Tekfurdağı, “Cebel-i Tekfur”⁶⁹ olarak kayıt altına alınmıştır.

1.3. OSMANLI İDARÎ TAKSİMATINDA TEKFURDAĞI

Osmanlı Devleti’nin taşra idaresi, aşağıdan yukarıya karye, nâhiye, kazâ, sancak (=livâ) ve eyâlet olarak teşkilatlanmıştır. Kazâlar kendisine bağlı köyler ve nâhiyelerin birleşmesinden, kazâların birleşmesinden sancaklar ve sancakların birleşmesinden de eyâletler ortaya çıkmıştır.⁷⁰ Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde eyâlet, vilayet, livâ, kazâ, nâhiye terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığı bilinmektedir.⁷¹ Osmanlı Devleti’nin idarî taksimatının temel birimi sancaktır. Sancak, askerleri aynı bayrak altında savaşa giden mıntika olarak bir askerî anlamının⁷² yanı sıra coğrafi ve idarî bakımdan belirli bir bölgeyi de ifade etmekteydi. Sancağın başında bulunan idareci sancak beyi olarak adlandırılırdı. 16.yüzyıldan itibaren sancak beyi manasında mîr-liva da kullanılmaya başlanmıştır.⁷³

Osmanlı Devleti’nde, padişah tarafından taşraya iki idareci gönderilmektedir: padişahın yürütme kuvvetini temsil eden bey ve yargı kuvvetini temsil eden kadıdır.⁷⁴ Kazâ, kadının idare bölgesini ve bu bölgeyi tanımlayan coğrafi bir terim özelliğini göstermektedir. Kazâ kadılık bölgesi olarak çevresinin merkezi konumundaydı ve şehir veya kasabanın etrafındaki köylerin oluşturduğu bir idarî birimdi.⁷⁵ Kadı, Osmanlı Devleti’nin son

⁶⁶ BOA. A. DVNS. MHM .d. 223, s. 266, hk. 1075.

⁶⁷ BOA. A.DVNS. AHK. CZRK. d. 9, s. 67.

⁶⁸ Darkot, a.g.m., s. 133.

⁶⁹ BOA. TD. nr. 521, s. 34.

⁷⁰ Yusuf Halaçoğlu, *XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 73.

⁷¹ M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, Üçler Basımevi, İstanbul 1952, s. 8.

⁷² Tuncer Baykara, *Anadolu’nun Tarihî Coğrafyasına Giriş, I Anadolu’nun İdarî Taksimatı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 32.; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 15-21.; İlhan Şahin, “Sancak”, *İA*, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, s. 97-99.

⁷³ Baykara, a.g.e., s. 36.

⁷⁴ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 139.

⁷⁵ Tuncer Baykara, “Kaza”, *İA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s. 119-120.

devirlerine kadar en önemli mülki amir ve yargıçtır.⁷⁶ Kadı, kazâ dairesi içinde bulunan her nâhiyenin başına kendi vekili olan bir nâib atar ve naib de kendi bölgesinde kadı'nın işlevlerini yerine getirirdi.⁷⁷ Nâhiye tabiri, taşra teşkilâtında bir kazâyâ ve sancağa bağlı olan idarî birimlerdir. Nâhiyelerin çok sayıda köy ve mezraası vardı ve sınırlarının genişliği genel olarak köy ve mezraa sayısı ile paraleldi.⁷⁸ Diğer taraftan nâhiye ilk Osmanlı devirlerinde ekseriyetle coğrafi bir birlik gösteren yerler olarak karşımıza çıkmakta ve nâhiye bu yönüyle 16. yüzyıl sonlarına kadar, sancağın alt birimi olarak kabul görülmektedir.⁷⁹

Osmanlılar'ın Rumeli'ye geçmesi ve fetihlerin bu yönde yoğunlaşması sonunda bölgede yeni sancaklar oluşmuştur.⁸⁰ Öncelikle Gelibolu, paşa sancağı olmuştur.⁸¹ 1361 sonrası Balkanlar'daki fetihlerin yoğunlaşması, sancaklar üzerinde bir denetim mekanizması oluşturulmasını zarurî kılmış ve bunun neticesinde I. Murad (1362-1389) lalası Şâhin Paşa'yı Rumeli'deki beylere kumandan olarak tayin etmiş ve böylece ilk beylerbeyliği Rumeli'nde teşekkül etmiştir.⁸² Doğu Trakya bölgesinde, ilk fetih hareketleriyle birlikte Vize, Kırık-kilise, Çirmen livaları ilk teşkil edilen sancaklardan olmuştur.⁸³

Çirmen'in sancak merkezi olmasında Meriç vadisine hâkim konumu, Edirne'ye yakınlığı ve buranın muhafazasında oynayabileceği rol etkili olmuştur.⁸⁴ Çirmen Sancağı'nın bir uç bölge olması ve tatbik edilen yaya-müselleme teşkilâtı, Çirmen'in sancak teşkilâtının oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Tekfurdağı'ndaki ocakların Çirmen yaya-müsellemlerine dâhil olmasıyla Tekfurdağı Çirmen Sancağı'na bağlanmıştır.⁸⁵ Osmanlı fethi sırasında küçük bir kasaba durumundaki Tekfurdağı, kale ve liman olarak iki yerleşim biriminden oluşmaktaydı. Fethin ardından bir kazâ merkezine dönüştürülen Tekfurdağı, Çirmen livasına bağlanmıştır.⁸⁶ Evliya Çelebi'ye göre yüz elli akçelik kadılık

⁷⁶ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Kitap, İstanbul 2021, s. 19.

⁷⁷ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 44.

⁷⁸ İlhan Şahin, "Nahiye", *İA*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 306-308.

⁷⁹ Baykara, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş, I Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, s. 34.

⁸⁰ Şahin, "Sancak", s. 98.

⁸¹ Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 6.

⁸² Şahin, *a.g.m.*, s. 98.

⁸³ Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 7.

⁸⁴ Yusuf Halaçoğlu, "Çirmen", *İA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 341; Çirmen livası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Sıddık Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlardan Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar)*, Bosna Hersek Dostları Vakfı Yayınevi, İstanbul 2006.

⁸⁵ Çalık, *a.g.e.*, s. 29-30.

⁸⁶ Ateş, "Tekirdağ", s. 360.

bölgesi olan Tekfurdağı aynı zamanda padişahın hekimbaşılarının da arpalığıydı.⁸⁷ Çirmen Sancağı dâhilinde Tekfurdağı'ndan başka Çirmen, Hasköy, Akçakızanlık, Yenice-i Zağra nâhiyelerinden oluşmaktaydı.⁸⁸ Tekfurdağı kazâsının merkezi Rodoscuk olup, İnepazarı (İnecik) ve Banados diğer iki önemli yerleşim yerleriydi.

Çalışmamızın bu aşamasında istifade edilen kaynak türü Tapu Tahrîr Defterleri'dir. Zira, tahrîr defterlerinden hareketle Tekfurdağı şehir merkezinin idarî taksimatı ortaya konulacaktır. Çalışmamıza dair en eski tarihli kaynak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) Kataloğu'nda 35 numarayla kayıtlı olan mufassal defterdir.⁸⁹ Bu defter H. 871 (M. 1466) tarihli ve 248 varaktan oluşmaktadır. Defterin muhtelif sayfalarında kazâ "Nâhiye-i Tekfurdağı"⁹⁰ olarak yer almaktadır. MAD 35 numaralı defterde "an Nâhiye-i Tekfurdağı an evkâf-ı merhûm Umur Beğ" ibaresinin altında "an nefs-i İnebazarı" ibaresinde görüldüğü üzere İnebazarı (İnecik) nefs olarak kayıtlıdır.⁹¹ Nefs kelimesi yönetim birimlerinin merkezi anlamındadır.⁹² Ayrıca, mevzubahis defterde Tekfurdağı Kazâsı'nın merkezi olan Rodoscuk ve hemen yakınındaki yerleşim yeri olan Banados hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mezkûr defterde Tekfurdağı bünyesindeki köylerin taşıdığı isimler dikkat çekicidir: Selçuklu, Osmanlı, Danişmentli, Karahisarlı, Menteşeli, Avşarlı, Kınıklı, Kayı ve Karesili.⁹³ Bu yer adları Tekfurdağı ve havalisinin fethinin ardından, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Türkmen gruplarının getirildiğini ve yeni fethedilen yerlerin iskânı hususunda tatbik edilen iskân politikasının uygulandığını göstermektedir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Tapu Tahrîr Defterleri (TD) Kataloğu'nda 50 numarayla kayıtlı olan mufassal tahrîr defteri⁹⁴ H. 915 (M. 1515) tarihli ve defterin her sayfası için bir numara verilmiş olup 284 sayfa yer almaktadır. Bu defterde Tekfurdağı, "Nâhiye-i Tekfurdağı" olarak kayıtlıdır.⁹⁵ Nâhiye-i Tekfurdağı

⁸⁷ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. 8, Haz.: Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 753.

⁸⁸ Çalık, *a.g.e.*, s. 30.

⁸⁹ BOA. MAD. nr. 35.

⁹⁰ BOA. MAD. nr. 35, s. 39b.

⁹¹ BOA. MAD. nr. 35, s. 246b.

⁹² İlhan Şahin, "Şehir", *İA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 446.

⁹³ BOA. MAD. nr. 35, s. 39b-104a.

⁹⁴ BOA. TD. nr. 50.

⁹⁵ BOA. TD. nr. 50, s. 226.

ibaresinin hemen altında “Vakf-ı imâret-i merhum ve mağfûr’l - Sultan Mehmed Han tâb-ı serâhu der İstanbul” ve onun altında da “Nefs-i Rodos” kaydı yer almaktadır.⁹⁶ Şöyle ki, Rodoscuk’un gelirlerinin Fatih Sultan Mehmed Han’ın İstanbul’da kurduğu imareti ve evkafına ait olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu defterde “Nâhiye-i Tekfurdağı Kazâ-i İnebazarı- hâssa-i mirlivâ tâbi-i Livâ Çirmen”⁹⁷ kaydından Tekfurdağı nâhiyesinin kazâ merkezi olarak (İnecik) İnebazarı kaydedilmiştir. Mezkûr defterde, Banados karye olarak kaydedilmiştir ve bölgede herhangi bir Müslüman mahallesinin bulunmamaktadır, sadece 6 gayrimüslim mahallesinin yer aldığı bir yerleşim alanıdır.⁹⁸ Banados’un yüzyıllar içerisindeki idarî taksimatı şu şekildedir: Banados’un 16. asrın ikinci yarısına ait tahrîr defterlerinde “nefs” olarak kaydedildiği görülmektedir.⁹⁹ Ateş, 16. ve 17. yüzyıllardaki sicil kayıtlarında da Banados için karye ve kasaba tâbirlerinin birlikte kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca Ateş, 17. asrın sonlarına gelindiğinde dahi Banados’un idarî statüsünün değişmediğini ve Banados’un karye olarak adlandırılmasında buranın bir kazâ (yargı) merkezi olmamasından kaynaklanmış olabileceğini de eklemektedir.¹⁰⁰ İncelediğimiz devirde ise Banados kayıtlarda karye olarak yer almaktadır.¹⁰¹

Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren Tekfurdağı-Rodoscuk kasabası bu hükümdarın İstanbul’da kurduğu imareti besleyen vakıflardan biri olmuştur.¹⁰² Şehrin bu özelliğinden dolayı yıllar içerisinde üst düzey devlet yetkilileri ve ulemeden bazı kişiler Tekfurdağı’na çeşitli ticarî binalar inşa etmiş ve ticarî hareketliliğe katkı sağlamıştır. Böylece hem başkent hem de ülkenin diğer bölgelerindeki vakıflarına finansman temin etmişlerdir. Bu bağlamda Tekfurdağı’nda ticarî aktivitelerin yoğun olarak sürdürüldüğü han ve kervansaray gibi yapılar inşa edilmiştir. Fatih devri ulemasından Mevlânâ Kırımı’nin bir kervansaray, Mevlânâ Yegânzâde Ahmet Çelebi’nin iskele tarafında bir han ve 15. yy’da

⁹⁶ BOA. TD. nr. 50, s. 226.

⁹⁷ BOA. TD. nr. 50, s. 188.

⁹⁸ BOA. TD. nr. 50, s. 237-243;

⁹⁹ BOA. TD. nr. 210, s. 222; BOA. TD. nr. 385, s. 418. Mesela 210 numaralı Tahrîr defterinde Banados Fatih evkafına bağlı olan bir yerleşim yeridir ve defterin 222. sayfasında Banados “nefs-i Banados tâbi-i Tekfurdağı” şeklinde kayıtlıdır.

¹⁰⁰ Ateş, *a.g.t.*, s. 19.

¹⁰¹ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 52b-53a; Evail-i Rabiulahir sene 1250 (7-16 Ağustos 1834) tarihli kilise tamiriyle alakalı hükümde Tekfurdağı kazâsına tâbi Banados nâm karye olarak kayıtlıdır. Bkz. BOA. A. DVNS. MHM. d. 251, s. 64 hüküm no: bulunmamaktadır.

¹⁰² Suraiya Faroqhi, “İstanbul’un İaşesi ve Tekirdağ-Rodoscuk Limanı (16. – 17. Yüzyıllar)”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979 – 1980 Özel sayısı, s. 140.

Çandarlızâde İbrahim Paşa'nın Tekirdağ iskelesindeki iki katlı hanı bu amaçla inşa edilen yapılara örnektir.¹⁰³

Tapu-Tahrîr Defterleri (TD) Kataloğu'nda 185 numara ile kayıtlı bulunan ve vakıf defteri olduğu görülen bu defter, H. 943 (M. 1536) tarihlidir ve 156 varaktan oluşmaktadır. Bu defterde Fatih câmi ve imâreti evkafına bağlı bulunan Rodoscuk hakkında kayıtlar yer alırken vakfa dâhil olmayan İncik idarî taksimatta yer almamaktadır. Bu deftere göre Tekfurdağı "Nâhiye-i Tekfurdağı der livâ-i Çirmen"¹⁰⁴ kaydında nâhiye olarak yer almakta ve hemen altında Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk "Nefs-i Rodoscuk"¹⁰⁵ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tahrîr serilerinden diğer defterimiz 210 numarayla kayıtlı olan vakıf defteridir. Bu defter H. 947 (M. 1540-541) yılına tarihlenmekte ve sayfa esasına göre düzenlenmiş olup 233 sayfadır. Bu defterde Tekfurdağı "Kazâ-i Tekfurdağı der livâ-i Çirmen"¹⁰⁶ kaydında görüldüğü üzere kazâ olarak kayıtlıdır. Ayrıca 210 numaralı defterde yerleşim birimlerinden Fatih evkafına bağlı olan Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk "nefs-i Rodoscuk"¹⁰⁷ olarak kayıtlıdır ve hakkında teferruatlı bilgi yer almaktadır. Bu defterde kazânın diğer yerleşim birimi olan İnebazarı hakkında bilgi yer almamaktadır.

16. yüzyılın ikinci yarısına ait olan ilk defter 385 numaralı defterdir. Defterde doğrudan bir tarihlendirme bulunmamaktadır. Hacer Ateş, tetkikleri neticesinde defterin 1550 sonrasına ait olduğunu ve 1550-1555 tarihleri arasında düzenlendiğini tahmin etmektedir.¹⁰⁸ Mufasssal defter olup, sayfa esasına göre düzenlenmiştir ve toplam 427 sayfadan oluşmaktadır. Bu defterde Tekfurdağı, "Nâhiye-i Tekfurdağı tâbi'-i livâ-i Çirmen"¹⁰⁹ olarak yer almakta ve hemen altında İnebazarı, "nefs-i İnebazarı tâbi'-i mîr livâ"¹¹⁰ olarak kayıtlıyken, Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk "nefs-i Rodoscuk-i evkâf-ı merhûm ve mağfûru'l-Sultan Mehmed Han tâbe serâhu"¹¹¹ olarak

¹⁰³ Hacer Ateş, "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı" *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 6 (Temmuz-2013), s. 22.

¹⁰⁴ BOA. TD. nr. 185, s. 130.

¹⁰⁵ BOA. TD. nr. 185, s. 130.

¹⁰⁶ BOA. TD. nr. 210, s. 208.

¹⁰⁷ BOA. TD. nr. 210, s. 208-221.

¹⁰⁸ Ateş, *a.g.t.*, s. 2

¹⁰⁹ BOA. TD. nr. 385, s. 256.

¹¹⁰ BOA. TD. nr. 385, s. 256.

¹¹¹ BOA. TD. nr. 385, s. 400.

kayıt edilmiştir ve bu defterde Tekfurdağı kazâsının ana yerleşim merkezleri hakkında ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Ayrıca mezkûr defterde İnebazarı “evkâf-ı Nâhiye-i İnebazarı der livâ-i Çirmen”¹¹² kaydında nâhiye olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer defterimiz H. 980 (M. 1572) tarihli tahrîr defteri Tekirdağ kazâsının kırsal alanına ait kayıtları içeren ve toplam 501 sayfadan oluşan 521 numaralı defterdir. Bu defterde Tekfurdağı “Nâhiye-i Cebel-i Tekfur der livâ-i Çirmen”¹¹³ kaydından nâhiye olarak kayıtlı görülmektedir. Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk, “Nâhiye-i Rodoscuk der livâ-i Çirmen”¹¹⁴ ve “evkâf-ı Nâhiye-i Rodoscuk der livâ-i Çirmen”¹¹⁵ ifadelerinden nâhiye olarak idâri taksimatta gözükmektedir. İnecek “Nâhiye-i İnecek der livâ-i Çirmen”¹¹⁶ kayıta yazıldığı üzere nâhiye olarak kayıtlı ve bu ibarenin hemen altında “nefs-i İnebazarı tâbi’-i hassa-i mîr livâ” ifadesi yer almakta ve yerleşim biriminin merkezinin İnebazarı olduğu görülmektedir. Ayrıca “evkâf-ı Nâhiye-i İnebazarı der livâ-i Çirmen”¹¹⁷ ifadesinde de İnebazarı nâhiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

651 numarayla kayıtlı olan 16. yüzyıla ait son tahrir defterimizin tarihini gösteren herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Fakat defterin 5. sayfasında III. Murat’ın tuğrasının bulunması defterin bu tarihte tamamlandığını göstermektedir. Bu defterde “Nâhiye-i Rodoscuk ve İnecek der livâ-i Çirmen”¹¹⁸ kaydından Rodoscuk ve İnecek (İnebazarı) nâhiye olarak “nefs-i İnebazarı der hassa-i mir livâ-i der livâ-i Çirmen”¹¹⁹ kaydıyla İnebazarı (İnecek) nefis olarak kaydedilmiştir. Ateş, bu defterde bazı köylerin Serçakırcıyân (Selçuk, Kınıklı, Fahreddinli köyleri), bazdâr (Oruçbeyli, Yazır-ı büzürk köyleri) gibi padişahın av esnasında kullandığı kuşları yetiştirmekle sorumlu kişilere arpalık tahsis edildiğine dikkat çekmiştir.¹²⁰ Arpalık tabiri, devlet tarafından, muhtelif zamanlarda muhtelif uygulanış şekillerine göre, belli başlı idare ve saray adamlarına ve bir kısım yüksek rütbeli ilmiye ricâline, görevleri esnasında maaşlarına ek olarak, görevlerinden ayrıldıktan sonra ise bir nevi emekli maaşı olarak tahsis edilen gelir ya da

¹¹² BOA. TD. nr. 521, s. 478.

¹¹³ BOA. TD. nr. 521, s. 34.

¹¹⁴ BOA. TD. nr. 521, s. 306.

¹¹⁵ BOA. TD. nr. 521, s. 486.

¹¹⁶ BOA. TD. nr. 521, s. 326.

¹¹⁷ BOA. TD. nr. 521, s. 478.

¹¹⁸ BOA. TD. nr. 651, s. 379.

¹¹⁹ BOA. TD. nr. 651, s. 423.

¹²⁰ Ateş, *a.g.t.*, s. 254; Tafsilat için bkz.: BOA. TD. nr.651, s. 279-475.

gelir kaynağı için kullanılırdı. Bu tahsisat önceleri, “...akçe yazar arpalık zeameti” ile belirli bir zeamet miktarı arpalık, sonraları ise “ber-vech-i arpalık” tevcih olunan bir veya birçok sancak ve kazânın gelirlerinin bir kısmını içerirdi. Ayrıca buna ilâveten belli bir devlet vazifesinde gösterilen başarıya mükâfat olarak da arpalık tahsis edilmiştir.¹²¹ 17. yüzyıldan itibaren arpalık uygulaması yaygınlaşmış ve merkezden gönderilenler bizzat görev bölgelerine gitmeyip yerlerine vekillerini atamışlardır. Arpalık sahibinin vekili olarak mütesellim veya müsellim denilen bir görevli tarafından idaresi ve mütesellimlerin taşradaki ayanlar arasından tayin edilmesi, ayanların taşra idaresinde daha da faal olmalarını sağlayan en etkili faktörler arasındadır.¹²² Fakat bu araştırmaya konu olan Tekfurdağı ayanlarının mütesellimlik vazifesini üstlenmediği tespit edilmiştir.

Osmanlı tarihçileri, 15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın sonlarına kadar olan dönem Osmanlı “klâsik devri” olarak tanımlanmakta ve sonraki devirde ise Osmanlı klasik düzeninde değişimler meydana geldiği konusunda mutabıktır.¹²³ Klasik devir Osmanlı İmparatorluğu’nun iki temel unsuru, kul¹²⁴ ve timâr¹²⁵ sistemleriydi. Bu unsurlar devletin askerî ve politik düzenini, vergi sistemini ve toprak kullanma biçimlerini tanımlayarak, devletin bütün toplumsal ve politik yapısını belirliyordu. 16. yüzyılın sonuna doğru bu kurumlar hızla bozulmaya başladı.¹²⁶ İmparatorlukta yeni kurumların oluşumu hem de 16. yüzyılın sonlarından itibaren ve 17. yüzyıl boyunca sınırlar ve Anadolu’da yaşanan siyasî, sosyal ve ekonomik gelişmeler, tımar sisteminin önemini kaybetmesine neden olmuştur. Öncelikle bu gelişmelerin neler olduğu hususunda bir parantez açmak gerekirse 15. yüzyıl boyunca Avrupa’da fiyatlarda önemli bir değişiklik olmamıştır. Yani altın veya

¹²¹ M. Tayyib Gökbilgin, “Arpalık”, *İA*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s.594; Cahit Baltacı, “Arpalık”, *İA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991, s. 392-393.

¹²² Halil İnalcık, “Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration”, *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Ed.: Thomas Naff and Roger Own, Southern Illinois University Press, Carbondale 1977, s. 30-31.

¹²³ Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı’da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015, s. 35.

¹²⁴ “Osmanlı Devleti’nin kapıkulu askerleriyle askerî ve mülkî idarecileri için kullanılan terim kul’dur.” Abdülkadir Özcan, “Kul”, *İA*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2002, s. 348.

¹²⁵ Tımar, Osmanlı İmparatorluğu’nda geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsili selâhiyeti ile birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına ve bu arada bilhassa defter yazılarındaki senelik geliri 20.000 akçeye kadar olan askerî dirliklere verilen isimdir. Ömer Lütfi Barkan, “Tımar”, *İA*, C. 12/1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 286.

¹²⁶ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev.: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 52.

gümüş gibi değerli madenler içeren sikkelerin satın alım gücünde mühim bir değişiklik meydana gelmemiştir. Fakat Amerika'nın keşfinin ardından Avrupa'ya gelen kıymetli madenler, Avrupa pazarlarında iki katına çıkan bir fiyat artışını doğurmuştur. Böylece 16. yüzyıl başından 1600-1650'lere dek önce Batı ve Güney Avrupa'nın ardından Eski Dünya'nın diğer bölgelerinde de fiyatlar hızlı bir artış eğilimine girmiştir. 16. asra dek, Eski Dünya'da bu kadar hızlı fiyat artışlarının yaşanmamış olması ve ortaya çıkan enflasyon önemli değişimlere sebep olmuş ve bu hareket iktisat tarihçileri tarafından "Fiyat Devrimi" olarak adlandırılmıştır. Fiyat Devrimi'nin Osmanlı ekonomisindeki yansımalarını Ömer L. Barkan İstanbul'daki Süleymaniye İmaret'i'ne ait 1585-1586 tarihli, Fatih İmaret'i'ne ait 1489-1490 tarihli ve Bayezid II İmaret'i'ne ait 1604-1605 tarihli muhasebe bilançosundaki zahire miktar ve oranlarını karşılaştırmıştır. Neticede Barkan 1585-1586 tarihlerinde Osmanlı'da büyük bir fiyat artışının olduğunu¹²⁷ ve bu fiyat artışının Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel sosyal ve ekonomik düzeni üzerinde yıkıcı tesirleri olduğunu açıklamıştır.¹²⁸ Şevket Pamuk'un Barkan'dan daha geniş bir veri tabanı kullanarak elde ettiği sonuçlara göre Fiyat Devrimi'nin Osmanlı maliyesi ve ekonomisi üzerindeki etkilerinin Barkan'ın ileri sürdüğü kadar güçlü olmadığını vurgulamıştır.¹²⁹ Öte yandan, Pamuk, 1580'lerde Osmanlı dünyasında fiyatların bu kadar hızlı artışının arkasındaki nedeni 1585'de Osmanlı'nın gerçekleştirdiği tağşiş ile akçenin içerisindeki gümüş değerinin neredeyse yarıya indirilmiş olmasına bağlamıştır.¹³⁰ Zira, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren para üzerinde uygulanan düzenli politika terkedilmiş, temel para birimi olan akçenin gümüş içeriği azaltılmış, değersiz paralar piyasaya sürülmüş, yabancı paralar karşısında değer kaybeden akçe 'sikke tashihi' veya 'sikke tecdidi' olarak adlandırılan ayarlamalarla dengede tutulmaya çalışılmıştır.¹³¹

¹²⁷ Ömer Lütfi Barkan, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten*, C. XXXIV, S.136 (1970 Ekim), s. 565-571.

¹²⁸ Barkan, a.g.m., s. 585.

¹²⁹ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 246.

¹³⁰ Şevket Pamuk, *Osmanlı – Türkiye İktisadî Tarihi, 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 118-119.

¹³¹ Ruhi Özcan, "Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.17 (Bahar 2005), s. 240.

Braudel, 16. yüzyılda bütün Akdeniz’de nüfusun arttığını ve 1500-1600 arasında Akdeniz nüfusunun kabaca iki katına çıkmış olabileceğini belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda, özellikle Anadolu’da benzer nüfus artışları görülmüştür. Büyük çaptaki nüfus artışlarına bağlı olarak ziraî üretimdeki artışın yetersiz kalması kırdan kente göçe neden olmuştur. Bundan dolayı hem tarımsal üretim zarar görmüş hem de kentlerin iâşe sorunu oluşmuştur. Mezkûr yüzyılda işsizlik devlet için siyasal sorunlara da neden olmuş ve Celâli Fetreti ve Büyük Kaçgun gibi tarihi hadiseler meydana gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Kanuni Sultan Süleyman devrinde gücünün zirvesine ulaşmış ve İmparatorluğun hudutları Doğuda Safevi İranı’na, Batıda Habsburg Avusturya’sına ve Güneyde Afrika çöllerine ulaşmıştı. Fakat 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı’nın yayılması durmuş ve böylece fetihlerden elde edilen ek gelirler de sona ermiştir.¹³² İran’la 1578’de başlayıp kısa süreli aralarla 1639’a kadar devam eden savaşlar Kasr-ı Şirin anlaşmasıyla sona ermiş ve Osmanlı-İran sınırları belirlenmiştir. Uzun Savaş olarak da adlandırılan 1593-1606 Habsburg-Osmanlı savaşı Osmanlıların kazandığı zaferle Zitvatorok barışıyla (1606) sona ermiştir. Osmanlı Devleti 17. yüzyıl boyunca Avusturya, İran, Venedik, Lehistan ve Rusya ile savaşmıştır. Venediklilerle 1645’te başlayan ve 25 yıl süren Girit savaşı 1669’da sona ermiştir. 17. yüzyılın ortasında Osmanlı Devleti’ni uğraştıran bir diğer mesele Erdel İsyanıydı. Zira 1663’te Osmanlı, Avusturya ile savaşa girmiş ve bu sefer 1664’te yirmi yıl sürecek olan barış anlaşmasıyla sona ermiştir. 1672’de Lehistanla başlayan savaşlar 1676’ya kadar sürmüştür. 1678-1681 tarihleri arasında Ruslarla savaşılmıştı. 1683’de Avusturya ile başlayan savaş Rusya, Lehistan ve Venedik’in iştirakiyle 16 yıl sürmüş ve 1699’da Karlofça Anlaşmasıyla son bulmuştur.¹³³ Osmanlı Devleti’nin doğuda ve batıda yaptığı bu savaşlar, savaş teknolojisinde meydana gelen değişimleri gözler önüne sermiş ve bu değişimlerin devlet bütçesine yüklediği masraflar gittikçe daha ağır bir hal almıştır. Osmanlı ordusunun bel kemiğini oluşturan, timâr düzenine dayanan sipahi ordusu Avrupa’nın ateşli silahlarla donatılmış orduları karşısında yetersiz kalmıştı. Bilhassa 1593-1606 tarihleri arasındaki uzun savaş döneminde, Avusturya kuvvetleri karşısında etkisiz olduğu görülmüştür. Savaş meydanından gönderilen telhislerde ateşli silahlarla donatılmış, ücretli askerlerin

¹³² Halil İncalcık – Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 1 (1300-1600), çev.: Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 58-59.

¹³³ Suraiya Faroqhi, “Krizler ve Değişim (1590-1699)”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 2 (1600-1914), Ed.: Halil İncalcık-Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 552-562.

toplanıp, derhal savaş alanına gönderilmesini istemişlerdi. Böylece Osmanlı merkezinde ateşli silah kullanan, ulûfeli, daha düzenli eğitim gören büyük ve daimi bir merkez ordusu oluşturulmuştur. Zamanla, Osmanlı merkez ordusunda maaş alan kapıkulu askerlerinin sayısı giderek artmış ve daha fazla nakit ihtiyacı doğmuştur.¹³⁴ Devlet nakit ihtiyacına çözüm olarak timâr alanlarının mukâta‘alaştırılma yoluna gitmiştir. Mültezimler genellikle kapıkullarına bağlı sipahi bölüğüne kabul edilmek veya timâr veya zeamet sahibi olmak için mukâta‘aları iltizama almışlardı. İltizam koşullarını yerine getirdiklerinde hak kazandıkları taleplerini elde etmişlerdi.¹³⁵ Osmanlı’nın yeni askeri teknolojinin zorluğuyla başa çıkmak için başvurduğu ikinci metot ise Anadolu’da, sekban olarak bilinen, çoğu köylü kökenli, ateşli silah kullanan, paralı askerlerdi. Fakat bu askerlerin ulûfeleri, Hazine-i Hümayun tarafından değil, vilayet beyleri tarafından ödenmiştir.¹³⁶ Koçi Bey risalesinde ulûfeli kul topluluğunun 1631 yılında sayısını 92206 olarak vermiş ve malî yükünün nasıl karşılanacağı hususunda şu sözleri sarfetmiştir: “*Bu kadar kula maaş mı yetiştir? Bu kadar maaşa hazine mi kâfi gelir? Bu zikr olunan topluluklar hazine alanlardır.*”¹³⁷ Savaş teknolojisinde meydana gelen bu değişiklikler sebebiyle timâr düzeni hem askerî hem de malî önemini kaybetmeye başlamıştır.¹³⁸ Özetle, timâr düzenine dayanan sipahi ordusunun askerî önemi azalmış, devletin nakit ihtiyacı doğduğundan dolayı, merkezi devlet tarımsal artığa doğrudan el koymanın yöntemlerini aramıştır. Bu arayış sonucunda timâr düzeninden iltizam usulüne doğru bir yöneliş olmuştur.¹³⁹ Netice itibarıyla, timâr düzeni eski ehemmiyetini kaybedince 15. ve 16. yüzyıllarda tutulan klasik tahrîr usulü terk edilmiştir. Avârız vergisi, merkezî maliye bakımından ön plana çıkmış ve bilindiği üzere önceleri savaş zamanları ve ihtiyaç duyulduğu vakitlerde alınan bu vergi, yapılan savaşlar nedeniyle normal bir vergi haline gelmiştir. Bu vergi genellikle nakit olarak alınırken bazen de aynî olarak tahsil edilmiştir.

¹³⁴ Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev.: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 53; Barkan, a.g.m., s. 597.

¹³⁵ Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI – XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 43.

¹³⁶ Halil İnalcık, “Military and Fiscal Transformation In The Ottoman Empire, 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, C. 6 (1980), s.292-293; Mustafa Akdağ, “Timar Rejiminin Bozuluşu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 4 (1945), s. 428.

¹³⁷ Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, Haz.: Yılmaz Kurt, Akçağ Yayınevi, Ankara 2011, s. 70-71.

¹³⁸ Şevket Pamuk, “Osmanlı Devletinin İç Borçlanma Kurumlarının Evrimi 1600-1850”, *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 1*, Haz.: Mehmet Genç – Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 28.

¹³⁹ Şevket Pamuk, *Osmanlı – Türkiye İktisadî Tarihi, 1500-1914*, s. 147.

Avâriz vergilerinin toplanması bakımından ehemmiyet arz eden avâriz tahrîrleri yapılmış ve avâriz defterleri ortaya çıkmıştır.¹⁴⁰ Neticede meydana gelen değişimler ve bunların taşradaki sonuçları ayan ve eşrafin etkisini artırmasıyla sonuçlanmıştır. Bu çalışmanın ikinci bölümünde ayanların zuhuru ve yükselişleri detaylı şekilde incelenecektir.

17. yüzyılın ortalarından itibaren mevcut olan Avâriz defteri üzerinden Tekfurdağı şehrinin idari taksimattaki yerini inceleyebiliriz. Avâriz defteri IV. Mehmed'in tuğrası bulunan H. 1079 (M. 1668/1669) olarak tarihlenmiş olan Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) kataloğunda bulunan 3040 numaralı defterdir. Bu deftere göre Tekfurdağı, Gelibolu livasına tâbidir¹⁴¹. Rodoscuk “Kazâ-i Rodoscuk nâm-ı diğer Tekfurdağı...”¹⁴² ve İncik “Kazâ-i İncik...”¹⁴³ olarak kayıtlıdır ve her ikisi de kazâ olarak idâri taksimatta yer almaktadır.

Araştırmamızın bu aşamasında Tapu Tahrîr Defterleri (TD) Kataloğu'nda 816 numaralı kayıtlı defter aralıklarıyla 1089 yılı sonlarından (Ekim 1678) 1109 yılının başlarına (Nisan 1699) kadar olan dönemi kapsamakta ve Tekfurdağı ve havalisi nüfus ve tahrîr kayıtları olarak kaydedilmiştir. Bu defterde Tekfurdağı, “Kazâ-i Tekfurdağı”¹⁴⁴ olarak kayıtlı idari taksimatta kazâ olarak görülmektedir. İncik “Kazâ-i İncik”¹⁴⁵, Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk “Kazâ-i Rodoscuk nâm-ı diğer Tekfurdağı”¹⁴⁶ kazâ olarak kayıtlıdır.

¹⁴⁰ Öz, a.g.m., s. 428.

¹⁴¹ BOA. MAD. nr. 3040, s. 6.

¹⁴² BOA. MAD. nr. 3040, s. 6.

¹⁴³ BOA. MAD. nr.3040, s. 8.

¹⁴⁴ BOA. TD. nr. 816, s. 3.

¹⁴⁵ BOA. TD. nr. 816, s. 29.

¹⁴⁶ BOA. TD. nr. 816, s. 211.

Tablo 1. Tahrir ve Avâriz Defterlerinde Tekfurdağı'n İdarî Taksimattaki Yeri

1466 (MAD 35)	1515 (TD 50)	1536 (TD 185)	1540/15 41 (TD 210)	1550/15 55 (TD 385)	1572 (TD 521)	III. Murad Devri (TD 651)	1668/166 9 (MAD 3040)	1678/169 9 (TD 816)
Nâhiye-i Tekfur ağı	Nâhiye-i Tekfur ağı	Nâhiye-i Tekfur ağı	Kazâ-i Tekfur ağı	Nâhiye-i Tekfur ağı	Nâhiye- i Cebel- i Tekfur	---	Kazâ-i Rodoscuk (Tekfurda ğı)	Kazâ-i Tekfurda ğı (Rodosc uk)
Nefs-i İnebazar 1	Nâhiye-i Tekfur ağı Kazâ-i İnebazar 1	İnecik idari taksim ta yoktur.	İnecik idari taksim ta yoktur.	Nefs-i İnebazar 1	Nâhiye- i İnecik (Nâhiye -i İnebaza rı)	Nâhiye İnecik (Nefs-i İnebaza rı)	Kazâ-i İnecik	Kazâ-i İnecik

Tablo 1.'de görüldüğü üzere, 15. yüzyılın ikinci yarısından 17. yüzyılın sonlarına değin Tekfurdağı'n Osmanlı taşra idaresindeki durumu tahrir ve avâriz defterleri üzerinden incelenmiştir. Netice itibariyle, 15. yüzyılın ortalarından 17. yüzyıl ortalarına dek Tekfurdağı ve havalisi Çirmen Sancağı bünyesinde bulunmaktadır. 1466 tarihli defterde Tekfurdağı nâhiye olarak kayıtlı olup, İnecik'ten nefis olarak bahsedilmektedir ve hakkında ayrıntılı tafsilat mevcuttur. Ateş, İnecik kasabasının 15. yüzyılın ortalarına doğru Tekfurdağı kırsalında bölgenin pazar ihtiyacını gidermesi amacıyla kurulduğunu tahmin etmektedir.¹⁴⁷ 16. yüzyılın ilk tahririnde de Tekfurdağı nâhiye olarak kayıtlıdır. Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk hakkında bilgiler içeren ilk defter olması bakımından dikkat çekicidir. 1536 tarihli TD 185 ve 1540/1541 tarihli TD 210 numaralı defterlerde bölgeden Fatih Sultan Mehmed Han'ın evkâfına ait yazılı gelirler yer almaktadır. Bu nedenle vakfa dâhil olmayan İnecik hakkında herhangi bir bilgi içermemektedir. TD 185 numaralı defterde Tekfurdağı nâhiye olarak kayıtlıyken, TD 210 numaralı defterde Tekfurdağı kazâ statüsünde yer almaktadır. Her iki defterde de Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk nefis olarak kayıtlıdır. Yukarıda görüldüğü üzere, 16. yüzyılın ortalarına doğru Tekfurdağı kazâ olarak yazılmaya başlanmıştır.

¹⁴⁷ Ateş, *a.g.t.*, s. 53.

Tekfurdağı kadısının kazâ merkezi olan Rodoscuk'ta oturduğu ve kadı vekili olan bir nâibin İneçik nâhiyesinde bulunduğu söylenebilir.

16. asrın ilk yarısına ait olan 1550/1555 tarihli TD 385 numaralı defterde Tekfurdağı nâhiye statüsündedir ve Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk ve İneçik nefis statüsünde yer almaktadır. 16. asrın ikinci yarısında tutulmuş olan 1572 tarihli TD 521 numaralı defterde Tekfurdağı, “Cebel-i Tekfur” olarak adlandırılmış olup nâhiye statüsünde yer almakta, Tekfurdağı kazâsının merkezi olan Rodoscuk ve İneçik (İnebazarı) nâhiye statüsünde yer almaktadır. III. Murad'ın tuğrasının bulunduğu TD 651 nolu defterde de Rodoscuk ve İneçik (İnebazarı) nâhiye olarak idarî taksimatta yer almaktadır. 17. yüzyılın ikinci yarısında MAD 3040 numaralı avâriz defterinde Tekfurdağı ve havalisi Gelibolu livasına tâbidir. Mezkûr defterde hem Tekfurdağı-Rodoscuk hem İneçik kazâ statüsünde yer almaktadır. TD 816 numaralı tahrir defterinde “Kazâ-i Rodoscuk nâm-ı diğer Tekfurdağı” kaydından Tekirdağ kazâsının kadılık merkezinin Rodoscuk yani diğer adıyla Tekfurdağı olduğu görülmektedir. İneçik ayrı bir kazâ olarak kayıtlıdır ve ayrı bir kadılık merkezi olarak karşımızdadır.¹⁴⁸

Çalışmanın bu noktasında Osmanlı tarihinin, sosyal ve toplumsal tarih çalışmaları için çok mühim bir kaynak grubu olan şer‘iyye sicillerinden şehrin idarî taksimatı hususunda tahrîr ve avâriz defterlerinin sessiz kaldığı noktalarda ve şehrin diğer yüzyıllardaki taksimatının ortaya konulmasında faydalanılacaktır. 1647 numaralı Rodoscuk Şer‘iyye Sicili ağırlıklı olarak, H. 1134-1135-1136 (M. 1721-1724) yıllarını ihtiva etmektedir. Mezkûr defterde şehirden bahsedilirken bazı hükümlerde Rodoscuk kazâsı, bazı hükümlerde ise Tekfurdağı kazâsı olarak yazılmıştır.¹⁴⁹ Ayrıca şehrin “kazâ-i Rodoscuk nâm-ı diğer Tekfurdağı”¹⁵⁰ şeklinde kaydedildiği hükümler de mevcuttur. Diğer taraftan Tekfurdağı-Rodoscuk kazâsı bu dönemde Çirmen Sancağı'na tâbidir ve merkezden gelen belgelerde “Çirmen Sancağı'na bağlı Tekfurdağı/Rodoscuk Nâhiyesi”¹⁵¹ olarak geçmektedir. Mezkûr defterde çeşitli hükümlerde İneçik kazâ statüsünde yer almaktadır.¹⁵² Ayrıca sadece bir hükümde Çirmen Sancağı'na tâbi İneçik Nâhiyesi olarak

¹⁴⁸ BOA. TD. nr. 816, s.29.

¹⁴⁹ Ebru Muslu, *1647 NR. Şer ‘iyye Sicilinin Işığında Lale Devri’nin İlk Yıllarında Tekirdağ (1721-1724)*, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ 2021, s. 40.

¹⁵⁰ Muslu, *a.g.t.*, s. 548, 607.

¹⁵¹ Muslu, *a.g.t.*, s. 473, 555, 586.

¹⁵² Muslu, *a.g.t.*, s. 42.

yazılmıştır.¹⁵³ Tuncer Baykara Tahrir defterlerinde, fihristte “nâhiye” metinde “kazâ” ya da aksi olan birçok kaydın bulunduğunu, bu türden iki yönlü bilgilerin 19. yüzyıla kadar devam etmiş olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁴ Tekfurdağı-Rodoscuk ve İnecek örneğinde görüldüğü üzere hem kazâ hem nâhiye olarak kaydedilmiştir. Tez çalışmamız kapsamında incelediğimiz Rodoscuk Şer‘iyye Sicilleri’nde Tekfurdağı ve İnecek’in idarî taksimattaki yeri şu şekildedir: 4 Mart 1794 tarihli¹⁵⁵, 21 Mart 1799 tarihli¹⁵⁶ ve 17 Ocak 1805 tarihli¹⁵⁷ hükümlerde Çirmen Sancağı bünyesinde yer alan Tekfurdağı ve İnecek kazâ statüsündedir. 12 Şubat 1829 tarihli hükümde¹⁵⁸ ise Tekfurdağı ve İnecek kazâları Gelibolu Sancağı’na tâbi olarak yer almaktadır. 28 Haziran 1836 tarihli¹⁵⁹, 6 Ağustos 1838 tarihli¹⁶⁰ ve 18 Mart 1839¹⁶¹ tarihli hükümlerde Gelibolu Sancağı’na bağlı olan Tekfurdağı ve İnecek, idarî taksimatta kazâ olarak yer almaktadır. Tanzimat döneminde Tekfurdağı, Edirne Vilayeti’ne bağlı bir sancak merkezi idi. H. 1309 (M. 1891/1892) Edirne Vilâyet Salnamesi’ne göre Edirne Vilâyeti’ne bağlı Tekfurdağı kasabası üçüncü sınıftan Tekfurdağı Sancağı’nın merkezi olup Malkara, Çorlu, Hayrabolu kazaları bu livaya bağlıdır. Tekfurdağı kasabası 42 mahalle ve Ereğli, İnecek ve Naib nâhiyelerini ihtivâ etmekteydi.¹⁶²

Tekfurdağı’ndaki idarî yapının işleyişinin izahatı bu yapının içerisinde yer alan aktörleri ortaya çıkarmakla mümkündür. Bu noktada 1791-1839 tarihlerini kapsayan 41 adet Rodoscuk Şer‘iyye Sicili’nden hareketle Tekfurdağı şehrinin idarî yapısı içerisinde yer alan aktörler şunlardır: Kadı, nâib, kethüdâ-yeri, yeniçeri serdârı, zâbitân, ayan-ı vilâyet, iş erleri, voyvoda. Yukarıda da bahsedildiği üzere, kadı, şehrin yargı mercii olmasının yanı sıra mülkî ve beledî vazifelerle de yükümlüdür. Kadı, bu vazifeleri yerine getirirken kendisine yardımcı olan bazı başka görevliler, kurumlar ve toplumsal gruplar bulunmaktaydı. Kadı, kaza içerisinde bulunan her nahiyenin başına bir nâib tayin etmekte ve nâib kendi bölgesi sınırlarında kadı’nın görevlerini icra etmekteydi. Nâiblerin ardından

¹⁵³ Muslu, *a.g.t.*, s. 555.

¹⁵⁴ Baykara, *Anadolu’nun Tarihî Coğrafyasına Giriş, I Anadolu’nun İdarî Taksimatı*, s. 112.

¹⁵⁵ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s.40b-41a.

¹⁵⁶ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 86b-87a.

¹⁵⁷ BOA. RŞS. nr. 7427 (1716), s. 108.

¹⁵⁸ BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 9a-9b.

¹⁵⁹ BOA. RŞS. nr. 7450 (1739), s. 10a.

¹⁶⁰ BOA. RŞS. nr. 7454 (1743), s. 82a-81b.

¹⁶¹ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 69a.

¹⁶² EVS, H.1309, s. 351.

kadı'nın vazifelerini mahallelerde yerine getiren ve onun temsilciliğini yapan imamlardır. Azınlık mahallelerinde ise imamın vazifesini kocabaşı ve papazlar yerine getirmekteydi. Kadı'nın güvenliği sağlamak adına iş birliğinde bulunduğu memurlar ve diğer vazifeliler ise subaşı, yasakçılar ve asesler (kale dizdarları)'dır. Bazı beledî vazifelerin yerine getirilmesinde esnaf kethüdaları, loncalar ve muhtesip, kadı'nın yardımcısıydı.¹⁶³ Kethüdâ-yeri, altı bölük halkının idaresinden sorumluydu ve altı bölük ağalarının hepsinin ya da bir kısmının imza ve mührüyle tayin olunmaktaydı. Ayrıca altı bölük halkının uygunsuz davranışlarından ve savaşa sevkinden de kethüdâ-yeri mesuldü.¹⁶⁴ Taşradaki yeniçerilerin başlarında bulunan yeniçeri serdârları yeniçeri ocağı içinden ve emektarları arasından tayin edilirdi ve tayinleri için yeniçeri ağasının mektubu gerekliydi. Taşrada kaza gibi daha küçük yerleşim birimlerinde bulunan yeniçerilerin başlarında yeniçeri serdârı bulunmaktaydı ve yeniçeri serdârı, yeniçeri, topçu, top arabacısı, kul oğulları ve gulemân-ı acemi olarak vazifeli degâh-ı âlî yeniçerilerinin zabt ve rabtından sorumluydu. Yeniçeri serdârı sefer esnasında emrinde görevlilerle savaşa katılmaktaydı.¹⁶⁵ Zâbit lügatte, “zapturapt altına alan, tutan, yöneten kimse” manasındadır ve çoğulu zâbitândır. Bu unvan 17. yüzyıldan itibaren daha ziyade ordu subayları için kullanılmıştır.¹⁶⁶ Şehrin ileri gelenleri veya ayan-ı vilâyet olarak tanımlanan bu grubun içerisinde ilmiye mensupları, kapıkulları ve bunların azledilmiş ve emeklileriyle çocukları, esnafın önde gelenleri, tüccar ve mültezimler bulunmaktaydı.¹⁶⁷ Hülya Taş, “iş erleri” ibaresiyle beldenin işlerini görmekle vazifelendirilenlerin kastedildiğini ifade etmektedir.¹⁶⁸ Osmanlı şehirlerinde daha çok malî hususlarda devletle halk arasında aracı durumundaki şehir kethüdâsı¹⁶⁹ 17. yüzyılın sonlarından itibaren ayanlığın yükselişiyle beraber önemlerini yitirmiştir. 1785 yılında ayanlığın yerine şehir kethüdâlığı getirilmiş fakat bu uygulama yürümediğinden, 1790 yılında yeniden ayanlık

¹⁶³ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 40-59; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul 2021, s. 216-220.

¹⁶⁴ Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 23, 36-37.

¹⁶⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları, I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 327-328.

¹⁶⁶ Abdülkadir Özcan, “Zâbit”, *İA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2013, s. 60.

¹⁶⁷ Özcan Mert, “Âyan”, *İA*, C. 4, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991, s. 195-196.

¹⁶⁸ Hülya Taş, “Merkezî-Mutlak Yönetim Modeli İçinde Yerel Unsurlar: Ankara Örneği”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed.: Erol Özvar-Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, İstanbul 2008, s. 199.

¹⁶⁹ Şenol Çelik, “Şehir Kethüdâsı”, *İA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 451.

düzenine geçilmiştir.¹⁷⁰ Voyvoda, vergi gelirine sahip kimselerden aldığı yetkiyle kendi adına veya bir başkası namına vekâleten vergi tahsildarı vazifesini gören şahıslar için kullanılırdı.¹⁷¹ Halil İnalcık, voyvodaların çoğu bakımdan, 18. yüzyılda taşrada ön plana çıkan ayanların klasik bir örneğini temsil ettiklerini ifade etmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda her kazanın bir voyvodasının olması yaygın bir uygulamaydı. Kurumun asıl dönüşümü, voyvodaların mütesellimler gibi, temsil ettikleri şahısların maiyetinden değil de yerel ayan arasından seçilmeye başlamasıyla gerçekleşmiştir.¹⁷²

Malî meselelere tayin edilenler gümrük emini, iskele emini, mübâyaacı ve zahire mübaşiri gibi görevlilerdir. Emin, Osmanlılar'da belirli bir vazifeyi ifa etmesi istenen ve bunun karşılığında devletten maaş alan, bir nevi memura benzeyen ve herhangi bir riski üzerine almayan görevlilerdir. Osmanlı Devleti'nde birçok hizmeti eminler yerine getirmiştir.¹⁷³ Gümrük emini, gümrük resminden sorumlu olan memurdur. İskele emini ise gümrük vergilerinin tahsili, iskelelerdeki mal geçişi, iaşe temin düzeninin kesintiye uğramaması adına iskelelerdeki mahzenlerde belirli miktarlarda zahireyi hazır etme, yasaklı mal ya da değerli eşyaların yurt dışına kaçırılmasına mâni olmak, insanların kayıt dışı göçlerinin engellenmesinden mesuldür. Ayrıca iskele eminleri, başkente ev göçlerinin engellemesi için sık sık uyarılmışlardır.¹⁷⁴ Devletin, üretim bölgelerindeki zahire işlerini düzenlemek için vazifelendirdiği kişiler zahire mübaşiri olarak adlandırılmaktadır.¹⁷⁵ Devlet için zahire satın alan kişilere ise mübâyaacı denilmekteydi ve mübâyaacılar satın aldıkları mîrî mübâyaacı hububatını ihtiyaç anında kullanılmak üzere doğrudan devlet ambarlarına getirmektedirler.¹⁷⁶

1.4. TEKFURDAĞI ŞEHRİNİN FİZİKİ YAPISI

1550 yılında Rodoscuk'a gelmiş olan Catharina Zen şehri şöyle tasvir etmiştir: “Rodosto sahil boyunca uzanan bir kasaba. İyi yapılmış bir limanı, camileri ve kervansarayları var,

¹⁷⁰ Özkaya, *a.g.e.*, s. 200.

¹⁷¹ Erol Özvar, “Voyvoda”, *İA*, C. 43, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2013, s. 129.

¹⁷² Halil İnalcık, “Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration”, s. 35-36.

¹⁷³ Halil Sahillioğlu, “Emîn”, *İA*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1995, s. 111.

¹⁷⁴ Zafer Karademir, “Osmanlı Şehir Hayatının Etkin Organizatörleri: İskele Eminleri (1550-1750)”, *Şemseddin Sivâsî Anısına Şehir ve Kimlik*, Ed.: Hakan Yekbaş-Ahmet Yüksel, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2023, s. 62-65.

¹⁷⁵ Salih Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti (1740-1840)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 30.

¹⁷⁶ Aynural, *a.g.e.*, s. 71- 72.

fakat kapalı bir pazarı yok. Genellikle Hristiyanların yaşadığı ve meyve ve bağları bol olan bir yer. Çokça suyu var ama iyi kaliteli değil. Ayrıca biraz balık var. Kendi kadısı var ve gelirleri İstanbul'a gönderiliyor. Anadolu ve Edirne'den gönderilen malların indiği durak burası, bu günlerde (gemilere) normalde olandan fazla tahıl yüklüyorlar. Rüstem Paşa orada, oraya göre standartlarının üzerinde planıyla göze çarpan ve imareti olan bir cami yaptırıyor.”¹⁷⁷ Polonyalı Simeon 1609 yılında Gelibolu'dan Tekirdağ'a 3 günde geldiğini belirtmiş ve bu şehri küçük bir liman şehri olarak tanımlamıştır.¹⁷⁸ H. 1081 (M. 1670) senesinde Tekirdağ'da bulunan Evliya Çelebi seyahatnamesinde şehrin Mısır'ın, Akdeniz ve Karadeniz'in iskelesi olarak tanımladığı büyük bir limanı olduğundan ve bu limana kalyonlarla getirilen malların iki gün içinde arabalarla Edirne'ye ulaştırıldığından bahsetmiştir. Ayrıca, şehir topraklarının Rum (Marmara) denizinin kenarında tamamen bağ, bahçeli ve gülistanlık bayırlar eteğinde güneyden kuzeye uzunlamasına olduğunu ve şehir imarının devam ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁹ Fransız seyyah Guillaume-Joseph Grelot, 1670'lerin başında Gelibolu'dan İstanbul'a gidişte sol yakada, Avrupa kıyısında bulunan Tekirdağ'a uğramıştır. Tekirdağ'ı gemilere elverişli bir barınak sağlayan küçük bir körfezin dibinde kurulu ve yaklaşık olarak 15 bin kişilik nüfusuyla kalabalık bir kent olarak tasvir etmiştir. Ayrıca şehri Trakya, Marmara Denizi ve Karadeniz ile yürüttüğü ticaret sayesinde, bu kıyının en işlek merkezi olarak açıklamıştır.¹⁸⁰

Seyahatnamelerde de görüldüğü üzere, özellikle şehrin limanına vurgu yapılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde şehrin gelişimi ve liman arasındaki bağ dikkat çekicidir. Osmanlı öncesinde liman kenti özelliği olan Rodoscuk, sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle kısa sürede gelişim göstermiştir ve bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle beraber bu limanın işlevi artarak devam etmiştir. Rodoscuk (Tekirdağ), hem sarayın hem de İstanbul'un iâşesi için yiyecek ve ham madde sağlayan limanlardan biri olmuştur.¹⁸¹ Bu

¹⁷⁷ Catharina Zen'den aktaran, Özlem Sert, *Rodosçuk Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, çev.: Serkan Ercin, Süleymanpaşa Belediyesi Yayınları, Tekirdağ 2017, s. 23-24.

¹⁷⁸ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619)*, çev. Hrand D. Anreasyan, Haz.: Saro Dadyan Everest Yayınları, İstanbul 2013, s. 29.

¹⁷⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 8, sad.: Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985, s. 490.

¹⁸⁰ Josephus Grelot, *İstanbul Seyahatnamesi*, çev.: Maide Selen, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1998, s. 45.

¹⁸¹ Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İâşesi ve Tekirdağ-Rodoscuk Limanı (16. – 17. Yüzyıllar)", s. 139.

husus belgelere Dersaadet lazimesiçün ve İstanbul-i Saâdetim lazimesiçün¹⁸² şeklinde tezahür etmiştir. Başkente gönderilecek olan yiyecek ve hammaddeler İstanbul'un arzu ve talepleri doğrultusunda düzenlenmiştir. Öyle ki, 23 Mayıs 1805 tarihli Tekfurdağı ayanı ve mübâyaaacısı Süleyman Ağa'ya gönderilen belgede “*İstanbul-i Saâdet'de zahirenin şiddet lüzumuna mebnî*”¹⁸³ buğday gönderilmesi istenmiştir. Bir başka örnek, 28 Ağustos 1827 tarihli belgede Gelibolu ve Tekfurdağı kaza ve nahiyelerinde muhtekir taifesinin soğanı mahallerinde toplayıp daha iyi fiyata satmak üzere kış mevsimini bekledikleri ihbarı üzerinedir ve İstanbul sakinlerinin soğan ihtiyacından dolayı muhtekir taifesinin engellenmesi ve iyi durumdaki soğanın İstanbul'a yollanması istenmiştir.¹⁸⁴

Tekirdağ-Rodoscuk, Rumeli'den gelen başta hububat olmak üzere çeşitli maddelerin düzenli olarak başkente ulaştırılmasında mühim roller üstlenmiştir. Hububat pahada hafif, yükte ağır ve nakliyatı masraflıydı. 16. yüzyılda yolların bakımsızlığı ve vasıtaların vaziyeti sebebiyle hububatın kara yollarında nakli daha güç olmuştur. Ayrıca nakliyat genel olarak hayvan sırtında deve, at ve katır kullanılarak yapılmıştır. Hayvan teminindeki güçlük 18. yüzyıl sonlarında da devam etmiştir. Kara nakliyatına nispeten, hububatın deniz yolu ve nehirler aracılığıyla nakliyatı daha az masraflı olmuştur.¹⁸⁵ Hububatın yanı sıra zahire ve mühimmat da nakledilmiştir. İncelediğimiz defter ve belgelerden örnek olarak, 25 Haziran 1794 tarihli hükümde “Tersane ve cebehâne için gerekli olan Samakov'dan gelen demirin Tekfurdağı İskelesi'ne ulaştığında her sefîneye yüz ellışer Samakov kantarı demir yüklenerek Dersaadet'e yollanması” emredilmiştir.¹⁸⁶ 7 Aralık 1792 tarihinde Filibe ve Tatarpazarı'ndan zahire Tekfurdağı İskelesi'ne yollanmıştır.¹⁸⁷

Padişah III. Ahmed tarafından 18. yüzyılın ilk yarısında, Maçar Beyi Fransuva Rakoczi ve maiyetindekiler Tekirdağ'a yerleştirilmiştir. Rakoczi'nin başmâbeyincisi olan Kelemen Mikes, Nisan 1720'den 1758 yılına kadar Tekirdağ ile ilgili gözlemlerine

¹⁸² Bu husus için 18 Cemazeyilevvel 1223 (12 Temmuz 1808) tarihli belge örnek niteliğindedir ve İstanbul iaşesi için Tekfurdağı İskelesi'ne bağlı bulunan kazalardan satın alınması istenen 126 bin 872 kile buğdayın tahsili hususundadır. Tafsilat için bkz.: BOA. AE.SMST.IV. 17/1257.

¹⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: BOA. AE.SSLM.III. 391/22621-2. (23 Safer 1220)

¹⁸⁴ BOA. RŞS. nr. 7439 (1728), s. 73b. (5 Safer 1243)

¹⁸⁵ Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, Sermet Matbaası, İstanbul 1964, s. 28-32.

¹⁸⁶ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 47a-47b. (26 Zilkade 1208)

¹⁸⁷ BOA. C.DH. 122/6058. (22 Rabiulahir 1207)

“Türkiye Mektupları” başlıklı eserinde yer vermiştir. Mikes, Avrupa’ya yakın konumda bulunan şehri deniz kıyısında bir yamacın üstünde büyük ve güzel bir şehir olarak tasvir etmiş ve İstanbul’a atla iki günde, denizden ise bir günlük yol mesafesinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Mikes, şehirdeki güzel kırların varlığına ve köylere yakın kırların işlendiğine, şehrin sırtlarındaki bağların çokluğuna dikkat çekmiştir. Öte yandan, bu bağlardaki meyve ağaçlarının çeşitliliğinden ve sebze bahçelerinin çok oluşundan bahsetmiştir. Ayrıca Mikes günümüz Tekirdağ’ında var olmayan pamuk üretimine ve geniş ölçüde yapılan pamuk ticaretine de değinmiştir.¹⁸⁸

1738 yılında John Montagu, Rodoscuk’un da içerisinde yer aldığı Marmara Denizi’nin Avrupa Yakası’nın akla gelebilecek en hoş manzarayı sunduğunu ifade etmiştir. Montagu, Rodoscuk’u bir tepenin yanında ismini aldığı küçük körfezlerin kıyısında kurulu bir şehir olarak tasvir etmiş, iyi inşa edilen evlerden bahsetmiş ve çok sayıda Hristiyan nüfusun özgürlük içinde yaşadıklarını da belirtmiştir. Ayrıca şehirde Ereğli Başpiskoposluğu’na bağlı birçok kilise, 15 adet camii ve şehrin süslemesine büyük ölçüde katkıda bulunan, iyi yapılı birkaç hamamın bulunduğunu da eklemiştir.¹⁸⁹

Gelibolu dönüşü 1814’de Tekirdağ’ı ziyaret eden Polonyalı Kont Edward Raczynski (1786-1845) birçok köy ve ekili arazilerin bulunduğu şehrin manzarasını güzel olarak tanımlamıştır. Ayrıca Raczynski şehirde “mahdut” bir ziraat usulünün tatbik edilmesine rağmen bereketli mahsul alındığını, bağcılık ve hayvancılıkla da meşgul olduğunu ve Gelibolu ve Tekirdağ’ında 8 ile 10 bin hânenin mevcut olup 40.000 insan yaşadığını da eklemiştir.¹⁹⁰

1829 senesinde Osmanlı-Rus savaşını yerinde görmek için İngiliz filosuyla Türk sularında bulunan, İngiltere’de Albemarle bölgesinin altıncı kontu olan, George Thomas Keppel, Tekirdağ hakkındaki gözlemlerine de eserinde¹⁹¹ yer vermiştir. Eylül 1829 tarihinde Rodoscuk sahilinde limana yakın bir kahvehanede çeşitli inançlara sahip Rum,

¹⁸⁸ Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, çev.: Sadrettin Karatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 43-44.

¹⁸⁹ John Montagu, *A Voyage Performed by the Late Earl of Sandwich Round the Mediterranean in the Years 1738 and 1739*, T. Cadell Jun. & W. Davies, London 1799, s. 122-123.

¹⁹⁰ Edward Raczynski, *1814’de İstanbul ve Çanakkale’ye Seyâhat*, çev.: Kemal Turan, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980, s. 159.

¹⁹¹ George Thomas Keppel, *Narrative Of a Journey Across The Balcan By The Two Passes of Selimno and Pravadi; Also Of A Visit To Azani And Other Newly Discovered Ruins In Asia Minor in The Years 1829-1830*, Henry Colburn and Richard Bentley, New Burlington Street, London 1831.

Ermeni ve Türklerden oluşan çok sayıda kahve pipo tiryakileri tarafından pipo ve tütün sunularak medeni bir şekilde karşılandığını yazmıştır.¹⁹² Ayrıca Keppel, Rodoscuk havalisinin ilk birkaç kilometresinin ekim açısından zengin olduğundan ve pamuk, mısır, kavun tarlaları, büyük meyve bahçeleri ve üzüm bağlarından bahsetmektedir. Fakat bu görünümün kısa sürede değiştiğini, toprağın Rodoscuk'daki kadar zengin olmasına rağmen, ovaya ince bir şekilde dağılmış birkaç köyün çevresi dışında tamamen ekilmemiş olduğunu da eklemektedir.¹⁹³ Yukarıda sunulan, 1550 senesinden 1829 senesine kadar 279 yıl boyunca Tekfurdağı ve havalisini ziyaret eden seyyahların notları üzerinden, Tekfurdağı'n fiziki yapısının ve coğrafi özelliklerinin tahayyül edilmesi amaçlanmıştır.

Trakya'nın Marmara denizi kıyısı boyunca uzanan Tekirdağ ili 29.50 - 31.20 doğu boylamları ile 40.15 - 41.30 kuzey enlemleri arasında ve 5950 km² büyüklüğündedir.¹⁹⁴ Tekirdağ, Marmara denizinin kuzey kıyısında, kıyı hattının doğrultu değiştirdiği yerde, kıyıya yüksekte bakan bir plato üzerinde bu kenarı genişçe yaran Ördekli Dere vadisi yamaçlarında kurulmuştur. Tarihsel süreçte Tekirdağ, her zaman mühim bir iskele konumundaydı.¹⁹⁵ İstanbul'a 3 konak uzakta yosunlu bir deniz kıyısında kurulu olan Tekfur veya Tekirdağı kısmen meyilli, kısmen de düz bir araziye sahiptir.¹⁹⁶ Ayrıca Tekirdağ endüstri öncesi yerleşimlerde de görüldüğü üzere, bir nehir deltası üzerine konumlanmıştı ve Ergene Nehri verimli düzlükler sağlamıştı.¹⁹⁷

Günümüzde Tekirdağ yan yana ve rakımı fazla olmayan iki tepe üzerinde yer alan bir şehirdir. Bu iki tepe, eskiden akışı olan Ördekli Dere ile birbirinden ayrılırken, dere zamanla doldurulmuş ve caddeye dönüşmüştür. Şehrin diğer akarsuyu ise Cehennem Dere'dir ve günümüzde mevcut olmayıp kurumuştur. Bizans döneminde şehrin ana yerleşim merkezini bu iki akarsuyun arasında kalan bölge oluşturmaktaydı.¹⁹⁸ Osmanlı fethi öncesinde Rodoscuk, kale ve varoşu olmak üzere iki yerleşimden oluşmaktaydı.

¹⁹² Keppel, *a.g.e.*, s. 126-127.

¹⁹³ Keppel, *a.g.e.*, s. 135-136.

¹⁹⁴ Besim Darkot- Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İ.Ü. Yayınları no: 2510, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, no: 118, İstanbul 1981, s. 112.

¹⁹⁵ Metin Tuncel, "Türkiye'de Kıyı Taraçaları Üzerinde Kurulan Şehirler: Tekirdağ Örneği", *Rodosto'dan Süleyman Paşa'ya Tekirdağ, Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri 26-27 Mart 2015, Namık Kemal Üniversitesi*, Ed.: Murat Yıldız, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 64.

¹⁹⁶ L. İnciciyan- H.D. Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5, (1976), s. 135.

¹⁹⁷ Sert, *a.g.e.*, s.19.

¹⁹⁸ Ateş, *a.g.t.*, s. 21.

Günümüzdeki Ördekli Dere Caddesi, bu iki yerleşimi birbirinden ayıran doğal bir sınır idi. Ördekli Dere'nin doğu yakasında bulunan tepenin yamacında kurulmuş olan kalenin içinde büyük kilise, pazar yeri ve en az üç dört mahalleden oluşan yerleşim yerleri bulunmakta idi, iskele ise kalenin hemen aşağısında yer alırdı. Batı yakasında bulunan tepenin eteğinde ise, âtıl durumdaki iskelenin çevresinde kurulu birkaç mahalle yer alıyordu. Osmanlı'nın Bizans'tan devraldığı Rodoscuk, bu yerleşim niteliklerine sahip küçük bir kasaba görünümü arz etmekteydi.¹⁹⁹ Çalışmamızın bu aşamasında mahalleler üzerinde durulacaktır.

Osmanlı kentleri, fiziki ve sosyal yapının vazgeçilmez unsurları olan mahallelere bölünmüştür. “Mahalle” tabirini açıklamadan evvel mahallelerin bir araya gelmesiyle oluşan şehir kavramını kısaca açıklayalım. Osmanlı belgelerinin dilinde “Cuma kılınır Pazar durur yer” şeklinde tanımlanan şehirlerin çekirdeğini Cuma Camii ile haftanın belli günlerinde kurulan pazarlar oluşturmuştur. Bu özelliği taşıyan camiler Osmanlı arşiv kayıtlarında “câmi-i şerif, câmi-i kebîr, kadim cami” gibi adlarla yer almıştır. Tekfurdağı kazasının mahalle isimleri incelendiğinde Câmî-i Şerif²⁰⁰ adı verilen mahalle yer almakta, şehirlerin önemli bir özelliğini oluşturan fiziksel bakımdan sakinlerinin oturduğu mahallelere bölünme de Tekfurdağı kazasında görülmektedir.²⁰¹ Ayrıca Osmanlı kanununa göre, han, hamam, bedesten ve kervansaray bina edilmişse, o yer kasabadır ve şehri belirleyen en mühim yapılar arasında sur, pazar yeri, idarî binaları, ibadethaneler olmak üzere genel toplanma yerleri sayılır.²⁰² Tekfurdağı kazası hem Osmanlı belgelerindeki hem de Osmanlı kanunlarındaki şehir tanımlarına uymaktadır. Seyyahların anlatımında da görüldüğü üzere Tekfurdağı şehrinin çekirdeğinde Cuma Camii olarak adlandırılan camiiler, kiliseler, çeşme, han, hamam, medrese gibi yapılar mevcuttur ve Tekfurdağı kazası yaşayan bir şehir görünümündedir.

Osmanlı şehrinde mahalle, birbirini tanıyan, belli ölçüde birbirlerinin davranışlarından mesul, sosyal dayanışma içerisindeki kişilerden oluşan bir topluluğun yaşadığı yerleşim

¹⁹⁹ Ateş, *a.g.t.*, s. 34.

²⁰⁰ BOA. TD. nr. 185, s. 130.

²⁰¹ Şahin, *a.g.m.*, s. 446.

²⁰² Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976) Bildirileri*, C. 2, Ankara 1981, s. 1265.

birimdir. Bir diğer tanımıyla, aynı mescitte ibadet eden cemâatin aileleriyle birlikte yerleştikleri şehir kesimidir.²⁰³

Tekfurdağı şehri ile alakalı verilere gelince; Tekfurdağı'nı fethi 1356-1357 yıllarında gerçekleşmiş olmasına rağmen, Tekfurdağı ve havalisini içeren arşivlerde bulunan en eski tahrir defteri 1466 tarihli Mâliyeden Müdevver Defterler (MAD) Kataloğu'nda 35 numarayla kayıtlı olan mufassal defterdir.²⁰⁴ Bu defterde şehir merkezine dair veri bulunmamaktadır. Ayrıca bölgedeki timâr düzeninin yapısına dair verilerin de sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak 1515 (TD 50), 1550/1555 (TD 385) ve 1678/1699 (TD 816) tarihli tahrîrler Tekfurdağı şehri hakkında bize veri sunmaktadır.

Şehir merkezindeki yapılanmaları ve bölgedeki timâr düzeninin tatbikini ortaya koyan tahrîre dayalı mevcut en erken tarihli defter Tapu Tahrîr Defterleri (TD) Kataloğu'nda 50 numarayla kayıtlı olan mufassal tahrîr defteri²⁰⁵ ve H. 915 (M. 1515) tarihlidir. Mezkûr tahrîr defterinde “Nâhiye-i Tekfurdağı” ve “Nefs-i Rodos”²⁰⁶ ibaresinin ardından şehir merkezindeki mahalle ve haneler kaydedilmiştir. Bu kayıtlara göre, şehir merkezi Câmi, Nebî Reis, Hacı Mehmed, Hacı Hızır olmak üzere dördü Müslüman ve Papa Hirtofila, Papa Kikaslo, Papa Yorgi, Papa Dimitri, Papa Yani, Papa Sinados ve Papa Voyn adında yedi gayrimüslim, toplam on bir mahalleden oluşmaktadır.²⁰⁷ İncelediğimiz arşiv belgeleri içerisinde dikkat çeken husus gayrimüslim mahalle isimlerindeki değişimlerdir. Zira bir önceki tahrîr kaydında bulunan çoğu mahalle isimlerinin bir sonraki tahrîr kaydında zikredilmediği görülmektedir. Fakat bu mahallelerin mevcut olduğu düşünülmektedir. Bu durumun mevcut din vazifelilerin değişmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Kiliseler de, camii ya da mescide benzer şekilde cemaatin bir araya geldiği ve dolayısıyla etrafındaki yerleşimin de merkezi olan konumlardır. Bu nedenle, aynı kiliseye giden ahali o kilisenin papazının cemaati sayıldığı ve ilgili mahalleye, papazın adının verildiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı kilise papazı değiştikçe mahalle adlarının da değiştiği düşünülmektedir.²⁰⁸

²⁰³ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki “mahalle”nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 4, S. 4 (1984), s. 69.

²⁰⁴ BOA. MAD. nr. 35.

²⁰⁵ BOA. TD. nr. 50.

²⁰⁶ BOA. TD. nr. 50, s. 226.

²⁰⁷ BOA. TD. nr. 50, s. 226-236.

²⁰⁸ Ateş, *a.g.t.*, s. 66-67.

Nebî Reis, Hacı Mehmed, Hacı Hızır mahalleleri Ördekli Dere'nin batısında kalan tepenin bulunduğu kısımda kurulmuştur. Ayrıca mezkûr mahalleler sahilde bulunan Rum mahallelerinden oldukça yukarıdaydı. Ördekli Dere'nin doğu yakasının yukarı kısmında kale, aşağı kısmında ise iskele yer almaktaydı.²⁰⁹ 1550/1555 tarihli 385 numaralı tahrîr defterine göre Hacı Hızır Mahallesi, “Çavuş Hüseyin Bey nâm-ı diğer Hacı Hızır”²¹⁰ şeklinde kaydedilmiştir. Ateş, bu iki mahallenin yan yana olduğunu ve birleştiğini ve artık iki mahallenin birlikte anıldığı görülmektedir.²¹¹

H. 943 (M. 1536) tarihli 185 numaralı tahrîr defterinde 1515 tarihli tahrîr defterinde bulunan Câmi mahallesi yer almamakta ve Câmi-i Şerif isimli yeni bir mahalle karşımıza çıkmaktadır.²¹² Ateş, kale içindeki kiliseden inşa edilen Câmi-i Şerîf'in 15. asrın sonlarında hizmete açılarak etrafında bir mahalle oluşmaya başladığını ve 1530'larda Câmi-i Cedîd'in inşasıyla beraber mahallenin Eski Câmi ismini aldığını ve bundan sonra Câmi-i Atîk Mahallesi olarak kayıtlara geçtiğini belirtmektedir.²¹³ Nitekim incelediğimiz arşiv belgelerinde yüzyıllar içerisinde Câmi-i Atîk Mahallesi'nin varlığını koruduğu görülmektedir. Ayrıca bu mahalle şehrin ekonomik merkezinin kontrol edildiği bir mahalledir. Zira Yukarı Çarşı'nın başlangıç noktasıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, “Cuma kılınır Pazar durur yer” şeklinde tanımlanan şehirlerin çekirdeğini oluşturan cami ve pazar yeri şartını sağlayan yerleşim yeri olarak Câmi-i Atîk Mahallesi görülmektedir.²¹⁴

Osmanlı fethi öncesinde Tekfurdağı kale ve dışındaki yerleşim yerinden oluşmaktaydı. Yerel tarihçi Mehmet Serez kalenin surlarının Cehennemdere'den başlayıp Câmi-i Cedid Mahallesi (Ateş bu caminin modern dönemde inşa edilen camilerinden biri olduğunu belirtmektedir) Abdi Hoca, Şah Veli, Papa Piskopos, Câmi-i Atik (günümüzdeki Eski Cami değil), Yorgi Frengi Mahallesi'nin yanından geçip Papa Sünanidos (bu mahalle tahrîr defterlerinde Snadios mahallesi) Papa Ganotis Mahallesi ve Cehennemdere'ye uzandığını tespit etmiştir.²¹⁵ Hacer Ateş ise kalenin içerisinde Câmi-i Atîk Mahallesi

²⁰⁹ Ateş, *a.g.t.*, s. 61.

²¹⁰ BOA. TD. nr. 385, s. 402.

²¹¹ Ateş, *a.g.t.*, s. 79.

²¹² BOA. TD. nr. 185, s. 130.

²¹³ Ateş, *a.g.t.*, s. 67.

²¹⁴ Ateş, *a.g.t.*, s. 67.

²¹⁵ Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Dönmez Ofset, Ankara 2007, s. 109.

haricinde Papa Hırtafilako, Papa Snadios ve Papa Yorgi Mahalleleri'nin bulunduğunu belirtmektedir.²¹⁶

Osmanlı devrinde iskele, kasabanın doğu yakasında ve kalenin aşağısında yer almaktaydı.²¹⁷ Tahrîr kayıtlarında ilk defa H. 943 (M. 1536) tarihli 185 numaralı tahrîr defterinde “İskele Mahallesi” adında bir mahalle tespit edilmiştir.²¹⁸ Mezkûr mahalle H. 947 (M. 1540-541) tarihli 210 numaralı tahrîr defterinde ise “İskele-i Merhûm Dizdârzâde”²¹⁹ olarak kayıtlıdır ve ardından “Dizdârzâde” olarak kayıtlarda yerini almıştır. 1536 tarihli tahrîr defterinde yer alan diğer mahalleler ise şunlardır: Nebî Reis Mahallesi Şeyh olarak kaydedilmiş ve Hacı İsa, Câmî-i Cedîd yeni kurulan diğer Müslüman mahalleleridir.²²⁰ Câmî-i Cedîd Mahallesi'nin Ördekli Dere'nin batı yakasındaki tepenin aşağı kısmında konumlandığı görülmektedir.²²¹ Bu mahalle Tablo 2'de görüldüğü üzere 17. yüzyılın ikinci yarısında Câmî-i Evsat daha sonraki kayıtlarda Câmî-i Vasat Mahallesi olarak adlandırılmıştır. Mezkûr mahalle Yukarı Çarşı, İskele Çarşısı ve Rüstem Paşa İskelesi gibi şehrin işlevsel mevkilerine aşağı yukarı eşit mesafede bulunan özel bir konuma haizdi. 17. yüzyılın başlarında kadı bu mahallede oturmaktaydı.²²² 18. yüzyılın ikinci yarısında Tekfurdağı'nda zahire mübaşirliği yapmış önemli ve güçlü bir aile olan Şabanzâdelerin bu mahallede bir konağı vardı.²²³ Tekfurdağı ayânı Osman Ağa bu mahallede ikamet etmekteydi ve 26 Nisan 1808 tarihli tereke kaydına göre dışındaki müştemilatı ile beraber eve 6.250 gurus değer biçilmiştir.²²⁴ Tekfurdağı ayânı Çelebi Süleyman Ağa da bu mahallede mukimdi ve 15 Temmuz 1839 tarihli tereke kaydında hariciye ve dâhiliye konak ve bahçesine 40.000 gurus değer biçilmiştir.²²⁵ Hacı İsa Mahallesi ise şehrin batı yakasında Ördekli Dere'ye bakan yerde konumlanmıştır. Tekfurdağı ayânı Çelebi Süleyman Ağa'nın bu mahallede 600 gurus değerinde konutu bulunmaktaydı.²²⁶ Ateş, bu mahallenin Yukarı Çarşı'nın aşağıya

²¹⁶ Ateş, *a.g.t.*, s.66.

²¹⁷ Ateş, *a.g.t.*, s. 31.

²¹⁸ BOA. TD. nr. 185, s. 134.

²¹⁹ BOA. TD. nr. 210, s. 212.

²²⁰ BOA. TD. nr. 185, s. 130-134.

²²¹ Ateş, *a.g.t.*, s. 81.

²²² Ateş, *a.g.t.*, s. 138.

²²³ Fidan, *a.g.e.*, s. 84.

²²⁴ BOA. RŞS. nr. 7428 (1717), s. 53b.

²²⁵ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 17a.

²²⁶ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 17a.

uzandığı güzergâhta olduğunu gerek pazara gerekse sahile yakın olması nedeniyle stratejik bir konumda olduğunu belirtmektedir. Ayrıca 1550’lerde kurulan Cennet Hatun²²⁷, Yunus Bey ve İbrahim Bey Mahalleleri’nin Hacı İsa Mahallesi ekseninde kurulduğunu da eklemektedir.²²⁸ Osman Ağa’nın İbrahim Bey Mahallesi’nde 350 gurus değerinde mahzeni vardı.²²⁹

1540/1541 tarihli 210 numaralı tahrîr defterinde Hüseyin Çavuş, Kemal Bey, Nesimi Hoca, Kapucu Mehmed Beğ, ve Şah Veli yeni kurulan Müslüman mahalleleridir.²³⁰ İskele tarafında yer alan Hüseyin Çavuş Mahallesi²³¹ 1550/1555 tarihli 385 numaralı tahrîr defterinde karşımıza çıkan şehrin batı yakasında “Çavuş Hüseyin nâm-ı diğer Hacı Hızır”²³² isimli yeni bir mahallenin kurulmasıyla beraber “Çavuş Hüseyin Bey der kurb-i Leb-i Derya” olarak adlandırılmıştır²³³ ve Tablo 2’de görüldüğü üzere daha sonraki yıllarda Leb-i Derya Mahallesi olarak kayıtlara geçmiştir. Leb-i Derya Mahallesi, iskele tarafında Dizdârzâde Mahallesi’nin batı ve Câmii-i Cedîd Mahallesi’nin doğu kısmında konumlanmakta ve bu iki mahallenin arasında yer almaktaydı.²³⁴ Şah Veli Mahallesi Tablo 2’de görüldüğü üzere daha sonraki tahrîr ve sicil kayıtlarında Hoca Veli Mahallesi olarak yer almıştır. Ateş, bu mahallenin eski kale surlarının Ördekli Dere’ye yaklaştığı bölgede bulunduğunu belirtmektedir.²³⁵ Çelebi Süleyman Ağa’nın bu mahallede 1 bab olarak tanımlanan 900 gurusluk konutu vardı.²³⁶ Kemal Bey Mahallesi incelediğimiz tahrîr kayıtlarında sadece bu tahrîr kaydında yer almaktadır. Ateş, bu mahallenin Bevvâb Mehmed Bey Mahallesi ile aynı tarihte kurulduğunu, nüfus oranları ve kuruluş koşulları dikkate alınarak tahrîr kayıtları karşılaştırıldığında Bevvâb Mehmed Bey Mahallesi ile birleşmiş olabileceğini ileri sürmektedir. Her iki mahalle de iskelenin doğu kısmında kurulmuştur. Ayrıca Ateş, incelediği dönemde Bevvâb Mehmed Bey Mahallesi’nin iskele

²²⁷ Bu mahalle ismine 1550/1555 tarihli 385 numaralı tahrîr defterinde rastlanılmamıştır. Fakat Ateş bu mahallenin ismini Rodoscuk Şer’iyye Sicilleri’nde tespit etmiştir. Bkz.: BOA. RŞS. nr.7222 (1511), s. 34b.

²²⁸ Ateş, *a.g.t.*, s.84.

²²⁹ BOA. RŞS. nr. 7428 (1717), s. 54a.

²³⁰ BOA. TD. nr. 210, s. 208-214.

²³¹ BOA. TD. nr. 210, s. 212.

²³² BOA. TD. nr. 385, s. 402.

²³³ Ateş, *a.g.t.*, s. 26.

²³⁴ Ateş, *a.g.t.*, s. 26.

²³⁵ Ateş, *a.g.t.*, s. 68.

²³⁶ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 18a.

tarafının en büyük mahallesi olduğunu ve Aşağı Çarşı'nın merkezi konumunda olduğunu belirtmektedir.²³⁷

1550/1555 tarihli 385 numaralı tahrîr defterine göre sekiz yeni mahalle karşımıza çıkmaktadır. Bu mahalleler şunlardır: Çavuş Hüseyin nâm-ı diğer Hacı Hızır, Hoca Bayezid nâm-ı diğer Cekli, Ali Çelebi, İbrahim Bey, Abdi Hoca, Yunus Bey, Hacı Musa, Canpaşa.²³⁸ Ateş, tahrîr kayıtları incelendiğinde Ali Çelebi Mahallesi sakinlerinin büyük bir kısmının 1540'larda mevcut olan Hacı Mehmet Mahallesi sakinlerinden oluştuğunu tespit etmiştir. Ayrıca Ateş, bu iki mahallenin birbirlerine yakın olduğunu ve ilerleyen zaman içerisinde tek bir mahalle olarak varlıklarını devam ettirdiklerini, 16. yüzyılın başlarında mevcut olan Hacı Mehmed Mahallesi'nin Ali Çelebi Mahallesi yakınında olduğunu belirtmektedir.²³⁹ Tablo 2'de görüldüğü üzere Ali Çelebi Mahallesi, daha sonraki yüzyıllarda tahrîr ve sicil defterlerinde Kara Kâtip Mahallesi olarak kaydedilmiştir. Abdi Hoca Mahallesi ise, iskelenin yukarısında Câmî-i Atîk Mahallesi'nin hemen aşağısında bulunmaktaydı. Bu mahalle, 17. Yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüş ve aynı mevkide bulunan Hacı Hürmüz Mahallesi'yle birleşmiştir.²⁴⁰ Tablo 2'de görüldüğü üzere bu mahalle daha sonraki yıllarda Hacı Hürmüz, Elhâc Hürmüz şeklinde adlandırılmıştır. Şehrin batı yakasında kurulan Canpaşa, Hacı Musa, Hoca Bayezid Mahalleleri pazar yerleri ve iskeleden uzak bir noktada konumlanmıştır.²⁴¹ Tablo 2'de görüldüğü üzere Canpaşa Mahallesi daha sonraki yıllarda Canpaşazâde, Hacı Musa Mahallesi ise Elhâc Musa ve Hacı Musa olarak kayıtlara geçmiştir.

1678/1699 tarihli 816 numaralı tahrîr kayıtlarına göre mahalle sayısı 34'tür.²⁴² Dudu Hatun, İskender Çavuş, Raziye Hatun, Hacı Mehmed ve Behram Reis Mahalleleri ilk kez karşımıza çıkan mahallelerdir.²⁴³ Bu mahallelerden Raziye Hatun şehrin batı yakasında, Hacı Mehmed ve Dudu Hatun mahalleleri ise doğu yakasında Yukarı Çarşı taraflarında

²³⁷ Ateş, *a.g.t.*, s. 74-75.

²³⁸ BOA. TD. nr. 385, s. 400-407.

²³⁹ Ateş, *a.g.t.*, s. 80-81.

²⁴⁰ Ateş, *a.g.t.*, s. 69-71.

²⁴¹ Ateş, *a.g.t.*, s. 85.

²⁴² BOA. TD. nr. 816, s. 12-23.

²⁴³ BOA. TD. nr. 816, s. 12-18.

kurulmuştur.²⁴⁴ Ateş'in tespitine göre İskender Çavuş ve Behram Reis Mahalleleri 1595 tarihli TD. 572 nolu tahrîr kaydında geçmektedir. Behram Reis Mahallesi iskeledeki hanların doğu taraflarında, Ördekli Dere yakınlarında konumlanmıştı.²⁴⁵ İskender Çavuş Mahallesi ise şehrin batı kısmında iskele ve Pazar yerlerinden oldukça uzakta yer almaktaydı.²⁴⁶ Ayrıca 816 numaralı tahrîr defterinde etnik grubun ismi tek tek belirtilerek Mahalle-i Müslümanân, Mahalle-i Rumîyân ve Mahalle-i Yahudiyân şeklinde kaydedildiği görülmektedir.²⁴⁷ 16. yüzyılın sonlarında Anadolu'da vuku bulan Celâlî İsyanlarından kaçan Ermeniler Tekfurdağı'na sığınmıştır. Ermeniler önceleri şehrin batı sahilinde bulunan Rum mahallelerinde kendilerine yer edinmişlerdir. Fakat 17. yüzyılın başlarından itibaren kalabalık kitleler halinde şehre yerleşmişlerdi. Yaşanan bu demografik hareketlilik nedeniyle şehirde yeni mahalleler kurulmuştur.²⁴⁸ Mezkûr defterde Ermenilere mahsus Cedîd Ermeniyân ve Yanık Ermeniyân isimli iki yeni mahalle karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁹ 18. yüzyıl başlarına ait olan 1647 numaralı Rodoscuk Şer'iyye Sicili'ne göre Tekfurdağı'nda toplam otuz altı adet mahalle tespit edilmiştir. Bu mahallelerden yirmi ikisi Müslüman mahallesi, on ikisi Rum mahallesi ve ikisi de Ermeni mahallesidir. Müslümanların oturduğu mahalleler daha önceki tahrîr kayıtlarında karşımıza çıkan mahallelerdir. Yeni bir Müslüman mahallesi oluşumu bulunmamaktadır.²⁵⁰

1789-1808 tarihleri arasında Tekfurdağı'nda toplam otuz beş mahalle bulunmaktadır. Pınar Doğanay, bu mahallelerden on yedisinin Müslüman tebaaya, on ikisinin gayrimüslim tebaaya ait olduğunu ve diğer altı mahallede ise Müslim ve gayrimüslim tebaanın birlikte yaşadığını tespit etmiştir.²⁵¹ Bu dönemde Müslim ve gayrimüslim tebaanın bir arada yaşadığı mahalleler şunlardır: Behram Reis, Canbeşeşâde, Hacı Hürmüz, Hacı Mehmed, Hoca Veli ve Dudu Hatun.²⁵² Tablo 2'de görüldüğü üzere daha eski kayıtlarda yer almayan Karamanlı Mahallesi gayrimüslim tebaaya²⁵³, Yeni Mahalle

²⁴⁴ Ateş, *a.g.t.*, s. 108.

²⁴⁵ Ateş, *a.g.t.*, s. 76.

²⁴⁶ Ateş, *a.g.t.*, s. 85.

²⁴⁷ BOA. TD. nr. 816, s. 18-20.

²⁴⁸ Ateş, *a.g.t.*, s. 111-112.

²⁴⁹ BOA. TD. nr. 816, s. 19-20.

²⁵⁰ Muslu, *a.g.t.*, s. 26-32.

²⁵¹ Doğanay, *a.g.t.*, s. 24-25.

²⁵² Doğanay, *a.g.t.*, s. 26-27.

²⁵³ Doğanay, *a.g.t.*, s. 36-37.

ise Ermenilere²⁵⁴ aitti ve Mehmed Bey Mahallesi ise Müslümanların ikâmet ettiği bir yerleşim birimiydi.²⁵⁵

16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar söz konusu mahallelerde meydana gelen değişim ve süreklilik incelenmiştir (Bkz.: Tablo.2)

Tablo 2. 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Tekfurdağı Mahalleleri

Mahalleler			1515	1550/1555	1678/1699	1721/1724 ²⁵⁶	1789/1808 ²⁵⁷
1.	Mh	Câmi'	Câmi'-i Şerîf	Câmi'-i Atîk	+	+	+
2.	Mh	Nebî Reis	+	Şeyh nâm-1 diğer Nebi oğlu	Nebizâde	+	+
3.	Mh	Hacı Mehmed	+	Ali Çelebi	Kara Kâtip	+	+
4.	Mh	Hacı Hızır	+	Çavuş Hüseyin Bey nâm-1 diğer Hacı Hızır	Hüseyin Çavuş	Hüseyin Çavuş (Hüseyin Çavuş-1 Kebir)	Hüseyin Çavuş
5.	Mh	Papa Hırtofila	+	Papa Hırtofilaka	-	-	-
6.	Mh	Papa Kikaslo	+	-	-	-	-
7.	Mh	Papa Yorgi	-	Papa Yorgi Meriki(?)	-	Papa Yorgi	+
8.	Mh	Papa Dimitri	+	-	-	-	-

²⁵⁴ Doğanay, *a.g.t.*, s. 40.

²⁵⁵ Doğanay, *a.g.t.*, s. 35.

²⁵⁶ Muslu, *a.g.t.*, s. 26-32.

²⁵⁷ Doğanay, *a.g.t.*, s. 26-27.

9.	Mh	Papa Yani	+	-	Rumiyân-ı mahalle-i Papa Yani	+	+
10.	Mh	Papa Sinados	+	Cartofılı (?) Papa Sinados	-	-	-
11.	Mh	Papa Enolaki(?)	-	+	-	-	-
12.	Mh	Papa Voyn	+	-	-	-	-
13.	Mh	Papa Mihal	-	+	-	-	-
14.	Mh	Papa Beşri (Peşri)	-	+	+	+	+
15.	Mh	Papa Freñçis	-	-	-	+	-
16.	Mh	Papa İstefani	-	-	-	+	+
17.	Mh	Papa Anglaki	-	-	-	+	+
18.	Mh	Papa Konstantin	-	-	-	+	-
19.	Mh	Papa Yanaki	-	-	+	+	+
20.	Mh	Papa Varsami	-	-	-	+	+
21.	Mh	Papa Sinaki	-	-	-	+	-
22.	Mh	Papa Bilaşin(?)	-	-	-	+	-
23.	Mh	Papa İstipani	-	-	-	-	+
24.	Mh	Psikopoz	-	+	-	+	Papa Pisko

25.	Mh	Yeni Mahalle (Mahalle-i Cedîd Ermeniyân)	-	-	+	+	Mahalle-i Cedid
26.	Mh	Yanik	-	-	Mahalle-i Yanik Ermeniyân	Yanik	-
27.	Mh	Câmi'-i Cedid	-	+	Câmi'-i Evsat	Câmi'-i Vasat	+
28.	Mh	Hacı İsa	-	+	+	Elhâc İsa	Hacı İsa
29.	Mh	Hoca Veli	-	+	+	+	+
30.	Mh	Çavuş Hüseyin Bey der kurb-i leb-i derya	-	+	Leb-i Derya	+	+
31.	Mh	Dizdârzâde	-	+	+	+	+
32.	Mh	Hoca Bayezid nâm-ı diğer Cekli	-	+	Hoca Bayezid	+	+
33.	Mh	İbrahim Bey	-	+	+	+	+
34.	Mh	Abdi Hoca	-	+	Hacı Hürmüz	Elhâc Hürmüz	Hacı Hürmüz
35.	Mh	Yunus Bey	-	+	+	+	+
36.	Mh	Hacı Musa	-	+	+	Elhâc Musa	Hacı Musa
37.	Mh	Canpaşa	-	+	+	Canpaşazâde	Canbeşezâde (Canpaşazâde)

38.	Mh	Kemal Bey ²⁵⁸	-	+	-	-	-
39.	Mh	Bevvâb Mehmed Bey	-	-	+	+	+
40.	Mh	Dudu Hâtun	-	-	+	+	Dudu (Tuti) Hatun
41.	Mh	Hacı Mehmed	-	-	+	Elhâc Mehmed	Hacı Mehmed
42.	Mh	Behram Reis	-	-	+	+	+
43.	Mh	Cennet Hatun	-	+ ²⁵⁹	+	+	+
44.	Mh	İskender Çavuş	-	-	+	+	+
45.	Mh	Râziye Hatun	-	-	+	+	+
46.	Mh	Papa Kostandi	-	-	+	-	-
47.	Mh	Papa Yaki nâm-ı diğer Valarci(?)	-	-	+	-	-
48.	Mh	Papa Franki	-	-	+	-	-
49.	Mh	Mahalle-i sakinân-ı Yahudiyân	-	-	+	-	-

²⁵⁸ H.943 (M.1536) tarihli 185 numaralı tahrîr defterinde Kemal Bey Mahallesi bulunmamaktadır. BOA. TD. nr. 185, s. 130-134; H.947 (M.1540-541) tarihli 210 numaralı tahrîr defterinde Müslüman mahalleleri arasında Kemal Bey Mahallesi ismine rastlanmıştır. BOA. TD. nr. 210, s. 212.

²⁵⁹ Bu mahallenin 1550'lerde kurulduğunu Rodoscuk Şer'iyye Sicilleri'nde tespit etmiştir. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7222 (1511), s. 34b.

50.	Mh	Karamanlı	-	-	-	-	+
51.	Mh	Mehmed Bey	-	-	-	-	+
52.	Mh	Yeni	-	-	-	-	+

Osmanlı klasik devrinde tahrîr ve avârız defterlerinin ardından Osmanlı’da esaslı bir nüfus sayımı ve nüfus kayıt sistemi 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra askerî sistemin ve mevcut ekonomik durumun belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. 1828/1829 tarihinde başlatılan modern anlamdaki ilk nüfus sayımı Osmanlı- Rus Savaşı nedeniyle 1831 tarihinde tamamlanmıştır.²⁶⁰ Belirli zamanlarda gerçekleştirilen nüfus sayım ve yoklama kayıtlarının korunduğu mühim bir evrak grubu “Nüfus Defterleri” olarak adlandırılmış ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi “NFS.d” kısaltmasıyla yer alan defter fonudur. Nüfus defterlerindeki kayıtlar sayesinde, Tekfurdağı merkez mahallelerini, reayaları, köyleri ve yerleşime dışarıdan gelenleri görmek mümkündür.

1831 yılında Tekfurdağı merkezde bulunan Müslüman nüfusun kaydedildiği 3988 numaralı nüfus defterine göre yirmi iki mahallenin bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. 1831 Tarihli 3988 Nolu Nüfus Defteri’ne Göre Tekfurdağı Merkez’de Bulunan Müslüman Mahalleleri²⁶¹

Mahalleler		
1.	Mh	İbrahim Beğ
2.	Mh	Câmi-i Atik
3.	Mh	Behram Reis
4.	Mh	Hacı Hürmüz
5.	Mh	Bevvâb Mehmed Bey

²⁶⁰ Karpat, *a.g.e.*, s. 61-62.

²⁶¹ BOA, NFS.d., nr. 3988, s. 1b-35b.

6.	Mh	Hoca Veli
7.	Mh	Dudu (Tuti) Hatun
8.	Mh	Hacı Mehmed
9.	Mh	Dizdârzâde
10.	Mh	Câmi-i Vasat
11.	Mh	Nebizâde
12.	Mh	Hüseyin Çavuş
13.	Mh	Kara Kâtip
14.	Mh	Leb-i Derya
15.	Mh	İskender Çavuş
16.	Mh	Hacı Musa
17.	Mh	Hoca Bayezid
18.	Mh	Raziye Hatun
19.	Mh	Cennet Hatun
20.	Mh	Yunus Beğ
21.	Mh	Canpaşazâde
22.	Mh	Hacı İsa

1832 yılında Tekirdağ merkezde bulunan gayr-i müslim nüfusun etnik kökenlerine göre kaydedildiği görülmektedir. 4000 numaralı nüfus defterinde Rum nüfusun kaydedildiği sekiz adet mahalle tespit edilmiştir.²⁶²

Tablo 4. Rum Nüfus'un Bulunduğu Mahalleler

Mahalleler		
1.	Mh	Papa Zahari
2.	Mh	Papa İkonomus
3.	Mh	Papa Nekafos
4.	Mh	Papa Şakalaryoz
5.	Mh	Papa Hristodili
6.	Mh	Papa Nikolaki
7.	Mh	Çiftlikönü (Karaman)
8.	Mh	Haymana

1832 tarihli 4002 numaralı nüfus defterinde Ermeni nüfusun kaydedildiği on üç adet mahalle tespit edilmiştir.²⁶³

Tablo 5. Ermeni Nüfus'un Bulunduğu Mahalleler

Mahalleler		
1.	Mh	Serkiz Papaz
2.	Mh	Gazel Papaz
3.	Mh	Mersis Papaz
4.	Mh	Ağya Papaz
5.	Mh	Evans Papaz
6.	Mh	Kegork Papaz
7.	Mh	Esador Papaz
8.	Mh	Çiftlikönü an mahalle-i Sanas Papaz

²⁶² BOA, NFS.d., nr. 4000, s. 1a-87a.

²⁶³ BOA, NFS.d., nr. 4002, s. 2-96.

9.	Mh	Erzelkil Papaz
10.	Mh	Manil Papaz
11.	Mh	Karabet Papaz
12.	Mh	Mağiric Papaz
13.	Mh	Millet-i Ermeniyan Yabancı Defteri

4002 numaralı nüfus defterinde Yahudiler “Nefs-i Millet-i Yahudiyân” şeklinde kaydedilmiştir.²⁶⁴ Fakat müstakil bir Yahudi mahallesi tespit edilememiştir. Kıptiyân reayası da aynı şekilde kayıtlarda yerini almıştır.²⁶⁵

Netice itibariyle, Bizans Devrinde küçük bir kasaba durumundaki Tekfurdağı, kale ve liman olmak üzere iki yerleşim biriminden oluşmaktaydı. Osmanlı fethiyle beraber şehrin genelinde yaşanan büyüme ve gelişmeler, mahallelerde de gözlemlenmiştir. 16. yüzyıl başlarında mahalle sayısı 11 olan Tekfurdağı, 1831 yılında 43 mahalle sayısına ulaşmıştır. 16. yüzyıldan itibaren Tekfurdağı’nda çarşı ve iskele yakınlarında olmak üzere iki çarşı arasında yeni mahallelerin kurulduğu saptanmıştır. Bu mahalleler Yukarı Çarşı ve Aşağı Çarşı arasında kalan kısmı bütünleştirerek şehrin bu bölümünün tek parçalı bir hal almasını sağlamıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısında, kasabanın batı sahilinde Taş İskele adıyla anılan ikinci bir iskele Rüstem Paşa tarafında inşa edilmiş²⁶⁶, şehrin gelişme yönü bu istikamette olmuştur. Ezcümle, şehir durağan bir fizikî yapı göstermemekle beraber Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerin bir arada yaşadığı bir şehirdir.

²⁶⁴ BOA, NFS.d., nr. 4002, s. 98-105.

²⁶⁵ BOA, NFS.d., nr. 4002, s. 106-108.

²⁶⁶ Ateş, “Kuzey Marmara’da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı” s. 22.

2. BÖLÜM

AYANLIK MÜESSESESİ

2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA AYANLIK MÜESSESESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel düzeninde mühim değişimlere sahne olan 18. yüzyıl, ayan çağı olarak isimlendirilmektedir ve bu tabir yerli ve yabancı tarihçiler arasında umumî bir kabul görmüştür.²⁶⁷ Ayan sözcüğünün etimolojik kökeni incelendiğinde, Arapça bir sözcükten türediği görülmektedir. Ayan sözcüğü Arapça göz anlamına gelen “ayn” sözcüğünün çoğuludur. Ayan kavramı erkân, eşraf ve vücutla aynı anlamı taşımaktadır. Ayan bilhassa halkın gözünde itibar ve soy sop bakımından sıvrılmış olan kimseleri tanımlamak amacıyla kullanılan bir tabirdir. İlk İslâm devletlerinde görülen bir müessese olan ayanlık, Anadolu Selçuklu Devleti'nden Osmanlılar'a intikal etmiştir.²⁶⁸ Albert Hourani, ayan için “yerel ileri gelenler” tabirini kullanmaktadır.²⁶⁹ Diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de ayan kelimesi çok geniş manada kullanılmıştır.

18. yüzyıla kadar şehrin nüfuzlu kişileri için ayan ve eşraf ifadesi kullanılmıştır. Nitekim Osmanlı klasik döneminde eşraf ve ayan hakkında yazdığı makalesinde, Özer Ergenç, ayandan birinin şehir kethüdası olarak atandığını, her mahallenin muhtelif ihtiyaçlarını görmek ve bu arada vergisini ödemek amacıyla oluşturulmuş olan “mahalle avâriz” akçası vakıflarının ve diğer vakıfların tevliyet ve nezâreti ekseriyetle ayan kişiler aracılığıyla yürütüldüğü, şehre gelen gıda maddelerinin ve çeşitli ürünlerin pazar fiyatlarının belirlenmesinde, alıcı ve satıcının mağdur olmaması amacıyla eşraf ve ayandan kişiler

²⁶⁷ Midhat Kemal, *Ayanlar Devrinde Bolu*, Bolu Matbaası, Bolu 1334; Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 14 (1963), s. 51-61; Bruce McGowan, “Ayanlar Çağı 1699-1812”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. II 1600-1914, Haz.: Halil İnalcık ve Donald Quataert, çev.: Ayşe Berktaş, Eren Yayınevi, İstanbul 2004, s. 759; Özcan Mert, “Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi”, *Osmanlı*, 6, Ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 174-180; Mehtap Özdeğer, “Ayan Era in the Ottoman Government” *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6 (2003), s. 29-42.

²⁶⁸ Mert, “Âyan”, s. 195; Fuat Köprülü – İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Ayan”, *İA*, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 40; H. Bowen, “A'yân”, *El*, C. 1, Brill, Leiden 1986, s. 778.

²⁶⁹ Albert Hourani, “Ottoman Reform and the Politics of Notables”, *Beginnings of Modernization in The Middle East The Nineteenth Century*, Ed.: William R. Polk and Richard L. Chambers, The University of Chicago Press, Chicago – London 1968, s. 48

kadı ve muhtesibin yanında bulunmakta, halkı ilgilendiren mevzularda, resmî vazifelilerin reâyâ ile münasebetlerinde ayan ve eşrafın mühim vazifesi olduğunu ifade etmektedir. Aynî vergilerin toplanmasında kritik öneme sahip hasat zamanının belirlenmesinde ayan-ı vilâyetin tanıklığı öngörülmekte ve ancak ondan sonra ürünün toplanabileceği ve vergilerin alınabileceği karara bağlanmaktadır. Ülkenin para düzeni, iktisadi yaşamı ve toplumsal ilişkiler ile alakalı mevzularda eşrafla ayanın öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca şehrin muhafaza edilmesi, adaletin sağlanması, şehirdeki her kademededen yöneticiden kanunlara ve şer' e ters düşen davranışta bulunanlar olduğu takdirde, görevden alınmasının sağlanması veya daha yetenekli şahısların vazifelendirilmesi gibi şehir sakinlerinin hükümdardan talepleri, ekseriyetle ayan ve eşraf tarafından arz edilerek gerçekleştirilmekteydi.²⁷⁰ Özetle söylemek gerekirse, ayanlar bu dönemde idarî bakımdan herhangi bir nüfuz ve yetkiyi haiz olmasalar da, özellikle devlet otoritesinin taşrada tesisi ve sürdürülebilirliği hususunda yerel idarecilerin mühim yardımcılarıdır. Ayrıca bu dönemde kurumlar, vazifelerini gerektiği gibi yaptıkları için, ayanların toplumdaki nüfuzu yaşadıkları bölge sınırları içerisinde kalmıştır.²⁷¹

18. yüzyılda ayanlar, kendi bölgelerinde muhassıl, mutasarrıf, voyvoda, mütesellim ve vali gibi vazifeleri uhdesine alarak devamlı olarak yöneticilik yapmaları sonunda yerel hanedanlar haline gelmiş ve bunu yaparken halka zulmetmişler, dolayısıyla “derebeyi ve mütegalibe” olarak anılmaya başlamıştır. Ayan-ı vilâyet olarak da bilinen bu grubun içinde ilmiye mensupları, kapıkulları ve bunların azledilmiş ve emeklileriyle çocukları, esnafın önde gelenleri, tüccar ve mültezimler bulunmaktaydı.²⁷² Görüldüğü üzere, ayan tabiri çok geniş bir anlamda kullanılmıştır. Kısaca belirtmek gerekirse, bulunduğu bölgede vazifeleri, mensup oldukları aile veya şahsi vasıflarından ötürü halkın itibarını kazanmış, sözü dinlenir olan herkes bu tanımlama içerisinde bulunmaktaydı. Bu çalışmada söz konusu ettiğimiz ayan ise, bunların reisi durumunda olan, ileri gelenler tarafından benimsenen, devlet ve devlet görevlileri tarafından görevi resmen kabul edilen, birtakım yetkileri haiz, halk ile hükümet arasında aracı olan kişilerdir.²⁷³ Ayrıca 18. yüzyılda nüfuzlu aileler için de ayan tabiri kullanılmıştır.

²⁷⁰ Özer Ergenç, “Osmanlı Klâsik Dönemindeki <<Eşraf ve A'yan >> Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 3, S. 3 (1982), s. 107-112.

²⁷¹ Mert, a.g.m., s. 196.

²⁷² Mert, a.g.m., s. 195-196.

²⁷³ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. XIII.

Tekfurdağı âyanları Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'ya arşiv kayıtlarında ayan ifadesinin yanı sıra farklı elkab ve hitap şekillerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Mesela, Osman Ağa'ya, “*iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Ser bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî a'yânı Osman Ağa*”²⁷⁴, “*Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Tekfurdağı a'yânı izzetlü Osman Ağa*”²⁷⁵ ve “*İftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim, Câmiü'l- mehâmid ve'l-mekârim el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'd-dâim Tekfurdağı a'yânı Dergâh-ı muallâm kapucibaşlarından Osman*”²⁷⁶ şeklinde kullanılmıştır, Çelebi Süleyman Ağa'ya, “*iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim silâhşor-ı hâssa Çelebi Süleyman Ağa*”²⁷⁷ “*umdetü'l-emâcid ve'l- a'yân Çelebi Süleyman Ağa*”²⁷⁸, “*İftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından Tekfurdağı a'yânı Çelebi Ağa*”²⁷⁹ şeklinde hitap edilirken Osman Ağa için de kullanılan *İftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim, Câmiü'l- mehâmid ve'l-mekârim el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'd-dâim* elkabı Çelebi Süleyman Ağa için de kullanılmıştır.²⁸⁰

Ayan olarak adlandırılan bu zümrelerin zuhuru ve yükselişlerinin sebepleri hususunda çeşitli görüş ve teoriler ortaya konmuştur. Bunların biri mukâtaa, diğeri çiftlik olmak üzere başlıca iki ana kategoride toplanmış gözükmetedir. Yuzo Nagata ise, bir ayan ailesi olan Karaosmanoğulları hakkındaki incelemesinde mukâtaa/iltizam ve çiftlik görüşünü birleştirerek açıklamıştır.²⁸¹

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı klâsik düzeninde meydana gelen bozulmalar ayan zümresi lehine gerçekleşmiştir. Çünkü ayanların konumları ehemmiyet kazanmaya başlamış ve servet sahibi olmalarıyla birlikte tedrici olarak artmıştır. Murabahacılığın yanında ayanlar iltizam yoluyla iktisadî yönden güçlenmişlerdir.²⁸² Mukâtaa sözlükte kesmek manasındaki Arapça kat' kökünden türemiştir ve kesişmek anlamına gelmektedir. Genel olarak “belirli bir miktar üzerinde karşılıklı anlaşma” demektir. Abbasiler, Selçuklular ve İlhanlılar da kullanılan mukâtaa“vergilerin belirli bir

²⁷⁴ BOA. RŞS. nr. 7415 (1704), s. 42b.

²⁷⁵ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 24a.

²⁷⁶ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 5b.

²⁷⁷ BOA. RŞS. nr. 7421 (1710), s. 19a.

²⁷⁸ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 2a.

²⁷⁹ BOA. RŞS. nr. 7440 (1729), s. 1b-6a.

²⁸⁰ BOA. RŞS. nr. 7429 (1718), s. 2a-8b.

²⁸¹ Yuzo Nagata, *Tarihte Âyânlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 5

²⁸² Mert, a.g.m., s. 196.

meblağ karşılığında iltizama verilmesi” manasında kullanılmıştır.²⁸³ Osmanlı devletinin ilk zamanlarından itibaren kullanılan malî bir terim olan mukâtaa, belgelerde mukâtaa ta'yin olunmak, mukâtaa yazılmak, mukâtaa kayıt olmak, mukâtaa alınmak, mukâtaa vermek, mukâtaa ref' olunmak, mukâtaa ziyade etmek biçiminde kullanılmıştır.²⁸⁴ Mehmet Genç mukâtaanın, devlete ait bir kısım vergi ve resimlerin belirli bir meblağ karşılığında iltizama verilmesi anlamından zamanla iltizamın konusu olan vergi birimi manasına doğru kaydığını belirtmiştir.²⁸⁵ Yani devlete ait vergi ve gelir kaynakları mukâtaa olarak adlandırılmıştır. Mukâtaa gelir kaynağının türüne göre maden ocağı, tuzla gibi bir işletmenin tasarruf hakkı olabileceği gibi gümrük, ispençe gibi bazı resim ve vergilerin tahsili de olabilirdi.²⁸⁶ Mukâtaa başlığı altındaki gelirlerin tahsilatı ise emanet, iltizam ve malikâne usulüyle yapılmıştır. Mukâtaalar emanet usulüyle (ber vech-i emânet) işletilmekteydi. Mukâtaa usulünde emin olarak adlandırılan devlet görevlileri aracılığıyla vergiler tahsil edilir ve bu görevliler vazife karşılığında devletten bir maaş veya dirlik alırdı. Toplanacak gelirlerin az veya çok oluşu ya da zarar edilmesinden sorumlu tutulamazdı. Emin bu vazifeyi nasıl yerine getirirdi? Emin, vazifeli olduğu mukâ mukâtaanın yıllık gelirini kadıların nezaretinde tahsil eder ve kadılar emine yardımcı olurlardı. Eminlerin yanında kâtip ve gerektiğinde nazır gibi başka görevliler de tayin edilirdi. Devlet emanet usulünü şu vaziyetlerde daha çok tercih etmiştir: Mukâtaa haline getirilmiş olan bir gelir kaynağının yıllık gelirinin saptanması adına ilk yıllarda emanet yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca bir mukâtaanın gelirinin azalması sebebiyle mültezimleri cezbetmeyen, devletin mukâtaanın gerçek kıymetinin tayini, işletilme husullerine mültezim tarafından riayet edilmeyen vaziyetlerde, savaş veya başka nedenlerden boşa kalan geliri azalan veya satılamayan mukâtaaların tahsil işlemlerinde emanet usulü kullanılırdı.²⁸⁷ Diğer taraftan stratejik önemleri nedeniyle maden gibi devlet tarafından denetlenmesi gereken işletmelerde de bu sistem uygulanmıştır.²⁸⁸ Mukâtaa gelirlerin

²⁸³ Mehmet Genç, “Mukâtaa”, *İA*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 129.

²⁸⁴ Çakır, *a.g.e.*, s. 190-193.

²⁸⁵ Genç, *a.g.m.*, s. 129.

²⁸⁶ Mehmet Ali Ünal, “XVII. Yüzyılın Başlarında Harput Mukataatına Ait Bir İcmal Muhasebe Defteri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3 (1988), s. 93; Halil Sahillioğlu, “Bir Mültezim Zimem Defterine Göre XV. yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 23, S. 1-2 (Ekim 1962 – Şubat 1963), s. 146.

²⁸⁷ Çakır, *a.g.e.*, s. 150-151.

²⁸⁸ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 128.

tahsili için uygulanan en yaygın yöntemlerden biri de iltizam usulüdür. İltizam lüzum kökünden türemiştir. Sözlükte “gerekli sayma, üzerine alma, bir tarafı tutma” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak “özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması” demektir. Bu işi yapan kişi “mültezim” olarak adlandırılır. İltizamla eş anlamlı olarak “deruhde, tevcih, fûruht, ihâle ve taahhüd” tabirleri de kullanılmıştır.²⁸⁹ İltizam usulü İslâm âleminde köklü bir şekilde yerleşmiş ve bu usulün menşei Yakın-Doğu’da Helenistik çağa kadar gitmektedir.²⁹⁰

Osmanlı Devleti’nde vergi gelirlerinin aynî olarak yani mahsul olarak toplanması, depolanmaları, merkezî hazineye ulaştırılması, nakde çevrilmeleri ve görevlilere dağıtılması genellikle merkezi devlet için aşılmaz bir zorluk olarak ortaya çıkmıştı. Vergiler nakit olarak alınacak veya nakde çevrilerek merkezî hazineye ulaştırılacak ve oradan merkezî bürokrasi ve ücretli askerlerin maaş olarak ödeme zorunluluğu yerine getirilecekti. Devlet için bu zorlukların üstesinden gelmenin en kolay ve en kesin yolu, mültezimler tarafından düzenli aralıklarla Devlet Hazinesi’ne nakit ödemelerin yapıldığı iltizam usulüydü.²⁹¹ Osmanlı Devleti’nin erken dönemlerinden itibaren kullanılan bu usulde devlet, öncelikle iltizama konu olan malî birim olan mukâtaaların yıllık gelirini asgarî olarak belirlerdi. Ardından bir yıl sağlayacağı azamî değeri, kâr amacıyla hareket eden mültezimler arası rekabetle müzayede kuralları çerçevesinde belirlenirdi.²⁹² Emanet usulünde olduğu gibi iltizam işlerini de yürüten kurum hâzine-i âmire idi. Devlet bir mukâtaayı ya merkezde ya da mukâtaanın bulunduğu kadılıkta müzayedeye çıkarırdı. Daha önce de belirtildiği üzere, mültezimler bu işe kâr amacıyla girmektedir. Müzayedeye konu olan mukâtaanın vergi geliri, vergilerin toplanması sırasında sebep olacağı masraf ve bırakacağı yıllık kâr tahminlerine göre mültezimler devlete teklif verirlerdi.²⁹³ Hazine, müzayede sonucunda mukâtaaya en yüksek fiyatı ve en fazla peşini vererek alan kişi mültezim ve emin olarak adlandırılmış ve kaynaklarda “ber – vech-i iltizam emîn ve mültezim” şeklinde yer almıştır.²⁹⁴ Hazine, mültezime tahvil adı verilen

²⁸⁹ Mehmet Genç, “İltizam”, *İA*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2000, s. 154.

²⁹⁰ Halil İnalcık, “İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S. 1 (1959), s. 43-44.

²⁹¹ Halil İnalcık, “Military and Fiscal Transformation In The Ottoman Empire, 1600-1700”, s. 330.

²⁹² Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s. 97.

²⁹³ Genç, *a.g.e.*, s. 97; Pamuk, *a.g.e.*, s. 147.

²⁹⁴ Mehmet Ali Ünal, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam Sözleşmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 6, S. 1 (1991), s. 60.

ve genellikle 1-3 yıl arasında değişen bir süre için mukâtaanın vergilendirme hakkını verirdi.²⁹⁵ Örneğin, Fatih Sultan Mehmed Han'ın İstanbul'daki evkâf-ı mukâtaalarından Rumili'nde olan "Tekfurdağı ve Tevâbi'-i Mukâtaası 1206 senesi Mart ayı başlangıcından aynı senenin Şubat ayı sonuna gelinceye kadar (12 Mart 1792 - 11 Mart 1793) Çelebi Mehmed Ağazâde Süleyman Ağa'ya mukâtaa bedelini vakfa ödemek şartıyla verilmişti.²⁹⁶ Bu belgeden de görüldüğü üzere, "Tekfurdağı ve Tevâbi'-i Mukâtaası", Çelebi Süleyman Ağa'ya bir yıllığına, mukâtaa bedeli Fatih Sultan Mehmed'in vakfına ödenmesi şartıyla iltizama verilmiştir. Aynı mukâtaa 12 Mart 1793 tarihli kadı sicilinde 1207 senesi Mart ayı başlangıcından aynı senenin Şubat ayı sonuna gelinceye kadar (12 Mart 1793-11 Mart 1794) Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa'ya, mukâtaa bedeli vakfına ödemek şartıyla iltizama verilmiştir.²⁹⁷ Aynı mukâtaa 12 Mart 1795 tarihli sicil kaydına göre, 1209 senesi Mart ayı başlangıcından aynı senenin Şubat ayı sonuna gelinceye kadar (12 Mart 1795-11 Mart 1796) bir seneliğine Hafız Osman Ağa'ya mukâtaa bedeli, vakfına ödenmesi şartıyla, deruhde olunmuştur.²⁹⁸ Çelebi Mehmed Ağazâde Süleyman Ağa, Fatih Sultan Mehmed Han'ın İstanbul'daki evkâf-ı mukâtaalarından Rumili'nde olan "Tekfurdağı ve Tevâbi'-i Mukâtaası" haricinde yine Rumili'nde yer alan Banados ve Tevâbi'-i Mukâtaası'nı da 1206 senesi Mart ayı başlangıcından aynı senenin Şubat ayı sonuna gelinceye kadar, mukâtaabedeli vakf-ı şerîfe ödemek şartıyla, deruhde etmiştir.²⁹⁹ Ayrıca, tahvil süresinin amacı elverişli ve elverişsiz koşulların birbirini etkisiz bırakacağı uygun bir işletme süresi tanınmasıdır.³⁰⁰ Fakat tahvil süresi dolmadan bozulan mukâtaalar da vardır. Mültezimin yetki süresi sabit değildi. Belgelerde bu sürenin bir ile on iki yıl arasında değiştiği görülmektedir. Zira bir mukâtaanın 2-3 tahvilini iltizama alanlara rastlanmaktadır. Mesela, 8 Aralık 1832 tarihli belgeye göre Bıyıklioğlu hassı ayan-ı sâbık Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Çelebi Süleyman Ağa'nın çiftliği dâhilinde olmasından dolayı uzun süredir Çelebi Süleyman Ağa tarafından deruhde olduğu 1248 senesi Mart ayı başlangıcından sene-i merkûm Şubat ayı sonuna değin bir sene için Çelebi Süleyman Ağa'ya bin beş yüz gurus bedel-i iltizam ile deruhde ve iltizam olunmuştur.³⁰¹

²⁹⁵ Genç, *a.g.e.*, s. 97.

²⁹⁶ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 76b.

²⁹⁷ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 6b. (29 Receb 1207)

²⁹⁸ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 83b. (20 Şaban 1209)

²⁹⁹ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 77a.

³⁰⁰ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 122.

³⁰¹ BOA. C.ML. 176/7495-1. (15 Receb sene 1248)

Örnekte de görüldüğü üzere, Çelebi Süleyman Ağa tarafından Bıyıklıoğlu hassı uzun süreden beri deruhte olunmuştur. Diğer taraftan mültezim, resmi yetki süresi bitene kadar yetkisini elinde bulundurabileceğinden de emin değildi. Çünkü mukâtaayı arttıran³⁰² olduğu takdirde, eski mültezimin yeni bedeli kabul etmemesi halinde tahvil süresi dolmadan mukâtaayüksek teklif verene devredilir ve sadece mültezimlerin tasarruf ettikleri gün kadar iltizam bedeli üzerinden muhasebe yapılırdı. Bu durumda devir işi tahvil süresinin başında gerçekleşiyse yeni iltizam yine aynı tahvil (aynı üç yılın) süresi boyunca devam ederdi. Fakat bu arttırma tahvil sonuna doğru gelirse mültezimlerin tahvilden kalan süreyi ikinci bir tahville birleştirdikleri olurdu. Bazen mukâtaaya aynı bedel üzerinden talip çıkmadığı da olurdu. Bu durumda devlet hangi bedel üzerinden vermek gerektiğini tespit edemediğinden mukâtaaemanet usulüyle işletilirdi.³⁰³ Mültezim müzayede sonucunda belirlenen miktarın bir bölümünü devlete peşin olarak, geri kalanını ise üç veya altı aylık taksitlerle öderdi.³⁰⁴ Bu taksitlerin ödenmesi hususunda güvence yaratabilmek adına kefalet sistemi ortaya çıkarılmıştı. İki ayrı kefil vardı: “kefil bi’l – mâl” (servetine güvenilir, mal ile kefil) eğer taahhüdünü yerine getiremez ve taksitleri ödeyemezse “fırar ve gaybet” ihtimalinde, onu bulup mahkeme ya da idarî makamlara teslim etme sorumluluğunu üstlenen ve onun yerine cezayı almayı da taahhüt eden “kefil bi’n – nefis” (şahsına güvenilir, can ile kefil) olacak kimseleri temin eder.³⁰⁵ Kefil bi’l-mâl olan şahıs, kefil olduğu meblağ kadar sorumluydu. Eğer bir mültezim zarar eder veya iltizam bedelini ödemediği takdirde kefil olduğu miktarı ödedikten sonra kefaletten kurtulmaktaydı. Kefil bi’n – nefis de kefillik mültezim olan kişinin şahsıdır.³⁰⁶ Daha önce de ifade edildiği üzere, mültezim müzayede sonucunda belirlenen miktarın bir bölümünü devlete peşin olarak, geri kalanını ise taksitlerle ödemekteydi. Fakat mültezim taahhüdünü yerine getiremediği durumda yani bu taksitleri ödeyemediği takdirde bütün

³⁰² Devlet mukâtaayı arttırma teklifi geldiğinde önce tetkik ederdi. Bu hususla ilgili olarak 9 Rabiulevvel 975 (13 Eylül 1567) tarihli hüküm de Abdulvahid isimli şahıs, Müzâhımeteyn, Matos, Minye, Berital (?), Kallîn ve tevâbi’ini hâlen iltizam eden kişiden yirmi kese daha fazla bedelle iltizam etmeyi teklif ettiğinden, konunun tetkik edilip o yerlerin bu kadar ziyadeye tahammülü olup olmadığının ve bu paranın halka zulmetmeden bu kadar ziyadeye tahsil edilip edilemeyeceğinin bildirilmesini istemiştir. Bkz. 7 *Numaralı Mühimme Defteri* (975-976 / 1567-1569) (Özet-Transkripsiyon), C. 1, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 104.

³⁰³ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 123.

³⁰⁴ Pamuk, *a.g.e.*, s. 147.

³⁰⁵ Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı’da İş Ortaklıkları Tarihi*, çev.: Şehnaz Layikel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 130; Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 146.

³⁰⁶ Çakır, *a.g.e.*, s.144.

mal varlığı satılır, borçlularındaki alacakları hazine adına tahsil edilirdi. Fakat yeterli olmadığı zaman kefil bi'l – mâl'den kefil olduğu meblağlar alınırdı. Yine de bu borcu karşılamıyorsa mültezim yakalanıp hapse atılır, bir yolunu bulup hazineye olan borcunu ödeyemezse hapiste ölür veya bir aften yararlanarak müflis olarak kurtulurdu.³⁰⁷ Koşulların elverişsiz olduğu vaziyette mültezim zarar edebilir ve iltizam bedelini ödeyemezdi. Mültezim iltizam sözleşmesine olağanüstü şartlarda farklı işlem yapılması hususunda ihtirazi kayıt koymamışsa bir indirimden faydalanamazdı.³⁰⁸ Diğer taraftan mültezim mukâtaaya konu olan vazifesini yerine getirirken kanun ve nizamlara uymalıydı.³⁰⁹

Birinci Bölüm'de açıkladığımız üzere, savaş teknolojisinde meydana gelen gelişmeler ulûfeli ve ateşli silahlarla donatılan merkez ordularının önemini arttırmıştı. Netice itibariyle bu durum Osmanlı maliyesine önemli bir ilave yük getirmiş, devlet gelirlerinin daha büyük bir kısmının para olarak merkezde toplanması zaruriyetini doğurmuş ve tımar sisteminin çözülüşüne giden yolu açmıştır.³¹⁰ Tımar sisteminin ilk bozulma emareleri sayılan tımar alanlarının mukâtaaya dönüştürülmesi olmuştur.³¹¹ 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan bu süreç, 17. ve 18. yüzyıl boyunca devam etmiştir. 17. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti, 1094 H./ 1683 M.den 1110H./1699 M. senesine kadar evvela üç ve sonra dört devletle (Osmanlılar'ın başarısız Viyana kuşatması ardından Avusturya, Lehistan Venedik'in oluşturduğu ve 1695'te Rusya'nın da katıldığı müttelikler) 16 sene sürmüş olan bu dört cephe savaşı sırasında³¹² hem gelirleri arttırmak hem de masrafları azaltmak üzere, mukâtaaların süreleri daha da uzatılarak iltizamlar “kayd-ı hayat” şartıyla verilmeye başlanmıştır. Osmanlı maliye tarihinde bu yeni süreç malikâne usulü olarak adlandırılmıştır.³¹³ Malikâne Arapça “mülk sahibi” manasındaki mâlik kelimesiyle Farsça –âne ekinden türetilmiş bir kelimedir.³¹⁴ Malikâne sistemine 10 Ocak 1695 tarihli bir fermanla³¹⁵ geçilmiştir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa ise kendini *Zübde-i Vekayiât*

³⁰⁷ Sahillioğlu, a.g.m., s. 146-147.

³⁰⁸ Tabakoğlu, a.g.e, s. 123.

³⁰⁹ Çakır, a.g.e., s. 141.

³¹⁰ Pamuk, a.g.e., s. 146.

³¹¹ Çakır, a.g.e., s. 42.

³¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 3/1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 585-586.

³¹³ Genç, a.g.e., s. 100.

³¹⁴ Mehmet Genç, “Malikâne”, *İA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003, s. 516.

³¹⁵ BOA. KK. 5040/1. (24 Cemazeyilevvel 1106)

başlıklı eserinde fermanın tam olmayan halini alarak malikâne usulünü açıklamıştır.³¹⁶ Devrin vakanüvisi Râşid Mehmed Efendi ise tarihinde fermanın özgün halini yayımlamıştır.³¹⁷ Fermanda tespit edildiği üzere bu sistemin amacı sık sık değişen mültezimlerin mümkün olduğu kadar daha fazla kâr sağlamak amacıyla tahrip ettiği vergi kaynağını ihya ve idame etmek üzere değişmez bir mültezimin tasarrufuna bağlamaktı. Hakikaten bu sistemle ömür boyunca tasarruf olunacak vergi kaynağının, gelecek yıllardaki verim kabiliyeti ile gerçek bir menfaate açısından ilgilenileceği için timar sistemine; aynı kaynağa bağlı nakdi gelirler düzenli olarak her yıl hazineye ödenmeye devam edileceği için de iltizam sistemine ait ögelerin, zamana uygun olanlarını bünyesinde toplamıştır. Ayrıca devlet, sadece gelecek yılların gelirlerinin devamlılığını temin etmekle kalmamış, aynı zamanda yepyeni bir gelir kaynağı da bulmuştur.³¹⁸

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren âyan zümresinin güçlenmesini sağlayan bir başka etken büyük çiftlikler kurmalarıdır. Devlet gelirlerinin kethüdalar, voyvodalar ya da mültezimler aracılığıyla toplanması sisteminin 17. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmasıyla, bu araçlar, zamanla, taşradaki gelir kaynaklarını, dolaylı olarak toprağın kullanımını ve tarımı denetim altında tutan âyan konumundadırlar. 18. yüzyılda, bilhassa 1760-1808 yılları aralığında, âyanların yükselişi, Batı'daki ticaret devrimi neticesinde Doğu Akdeniz bölgesinin tarım ürünlerine Avrupa'dan gelen talep artışına ve bu ürünlerin artan fiyatına tanıklık etmiştir. Âyan bu dönemde, mukâtaa veya iltizam usulüne dayalı olarak çift hâne sistemine bağlı mîrî arazinin önemli bir bölümünü tasarruf altına almıştır. Fakat, aynı zamanda Batı'nın giderek artan talebi karşısında, atıl arazileri tarıma açmaya başladılar ve çoğunlukla ekili alan çiftlikleri haline getirdiler.³¹⁹ Tez çalışmamız kapsamında incelediğimiz Tekfurdağı âyanlarından Osman Ağa'nın 26 Nisan 1808 tarihli hükümde muhallefât kaydına ulaşılmıştır.³²⁰ Osman Ağa'nın muhallefât kaydında kıymet bakımından en büyük kalemi Hayrabolu kazasında bulunan üç adet çiftliği teşkil

³¹⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz.: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 512-514.

³¹⁷ Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli, (1071-1114 / 1660-1703)*, C. 1, Haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 478-479.

³¹⁸ Genç, *a.g.e.*, s. 100-102.

³¹⁹ Halil İncalcık, "Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed.: Çağlar Keyder-Faruk Tabak, çev.: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 25.

³²⁰ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b, 54a, 54b. (29 Safer 1223)

etmektedir. Osman Ağa'nın Hayrabolu kazasına bağlı Çit köyündeki çiftliği dâhilinde bulunan hayvanlarına, ekinlerine, aletlerine ve arazisine toplam tahmini 15.000 gurus ve yine Hayrabolu kazasına bağlı Karayahşi köyündeki çiftliği dâhilinde bulunan hayvanlarına, ekinlerine, aletlerine ve arazisine toplam tahmini olarak 10.000 gurus kıymet biçilmiştir. Osman Ağa'nın bir diğer çiftliği Hayrabolu kazasına tâbi Yörgüç köyündeydi ve bu çiftlik dâhilinde bulunan hayvanlarına, aletlerine, ekinlerine ve arazisine toplam tahmini olarak 10.000 gurus takdir edilmiştir.³²¹ Fakat Osman Ağa'nın bu çiftliklerinin kaç dönümden oluştuğu, yetiştirilen hububat vs. mahsulün ne olduğu, tarımla alakalı teçhizat ve küçük veya büyükbaş hayvanlarla alakalı teferruatlı bir kayıt bulunmamaktadır. Bu tez çalışması kapsamında ele alınan ve uzun yıllar Tekfurdağı ayanlığı vazifesini üstlenen Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydı 15 Temmuz 1839 tarihli'dir.³²² Mezkûr kayda göre, Çelebi Süleyman Ağa 9 adet çiftliğe sahiptir. Yağcı çiftliği, Bıyıkali çiftliği, Bergos kazasında bulunan İnanlı çiftliği, Kılıçlı köyündeki çiftliği, Yayabaşı köyündeki çiftliği, Nusratlı Köyü'ndeki çiftliği, Bergos Kazası'nda bulunan Ballı Hoca çiftliği dâhilinde bulunan binaları, hayvanları, aletleri, ekinleri, arazisi ve Banarlı çiftliği hasılatı ile Yuvaşeyh çiftliği hasılatı toplamı ise 597.437,4 gurus 30 pare'dir.³²³ Bu çiftlikler içinde, binalar, bağ, bağçe ve değirmen gibi mülkiyet unsurlarını barındırmaktadır ve çiftlik sahibi Çelebi Süleyman Ağa'nın mülk olarak tasarrufunda olduğu görülmektedir. Ayrıca Çelebi Ağa'nın bu çiftlikleri arıcılık, hayvancılık, çift aletleriyle kapsamlı ekonomik faaliyetlerin birlikte icra edildiği ve bu nitelikleriyle Halil İnalçık'ın plantasyon ve bunun benzeri çiftlikler olarak tanımladığı çiftlik modeline dahil olmaktadır.³²⁴ Bu belgelerden anlaşıldığı kadarıyla her iki ayanın kudretinin kaynağında çiftlikler önemli bir paya sahiptir.

2.2. TEKFURDAĞI ÖZELİNDE AYANLIK MÜESSESESİ

18. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin geçirdiği dönüşüm sonucunda, taşrada iktidar sahibi olarak yerel güçler ortaya çıkmıştı. Bu başlıkta Tekfurdağı özelinde

³²¹ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

³²² BOA. RŞS, nr. 7455 (1744), s. 16b. (3 Cemazeyilevvel 1255)

³²³ BOA. RŞS, nr. 7455 (1744), s. 18b-19a.

³²⁴ İnalçık, a.g.m., s. 22-26; Ayrıca çiftlikler hakkındaki tartışmalar için bkz. Fatma Gül Karagöz – Uğur Bayraktar Ed.: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Sahipleri ve Çiftliğe Farklı Bakışlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2023.

ayan olan kişiler, 18. yüzyıla ait Rodoscuk (Tekfurdağı) Şer‘iyye Sicilleri’nden hareketle, ortaya konularak gün yüzüne çıkarılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed

6 Aralık 1699 tarihli kefillik hususunda hükmünün şühûdü’l-hâl kısmında “Fahrü’l-a’yân (ayanların iftihar) İbrahim Ağa bin el-Hâc Mehmed” ismi yer almaktadır.³²⁵ Şer‘iyye Sicilleri’nde yer alan mahkeme kayıtları üzerinde yaptığımız analizler neticesinde ayan olarak adlandırılan kişilerin isimlerine “şühûdü’l-hâl” kısmında sıkça rastlanılmaktadır. Örneğin 3 Ekim 1699 tarihli boşanma davası³²⁶, 31 Ekim 1699 tarihli mülk satışında³²⁷, 16 Şubat 1700 tarihli vakıfla alakalı hükmün³²⁸ “şühûdü’l-hâl” kısmında şahit olarak İbrahim Ağa bin el-Hâc Mehmed Ağa yer almaktadır. 11 Şubat 1700 tarihli hükümde ayan İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed’den bahsedilirken hala kethüda yeri olub İbrahim Beğ Mahallesi’nde sakin olduğu yazılıdır.³²⁹ 17 Ocak 1700 tarihli kayıta ise İbrahim Ağa’dan “Fahrü’l-a’yân (ayanların iftihar) İbrahim Ağa bin el-Hâc Mehmed kapı kethüdâ” şeklinde bahsedilmektedir. Ayrıca, bu hükmün “şühûdü’l-hâl” kısmında 18. yüzyılın ikinci yarısında Tekirdağ’da zahire mübaşirliği yapmış olan önemli ve güçlü bir aile olan Şabanzâdeler’den Şabanzâde el-Hâc Ahmed Ağa’nın adı geçmektedir ve aynı sayfada farklı bir hükümde Şabanzâde Hanı’nın var olduğu tespit edilmiştir.³³⁰

7 Nisan 1700 tarihinde İbrahim Ağa hisse satın almıştır.³³¹ 18 Haziran 1701 tarihli hükmün “şühûdü’l-hâl” kısmında ayan İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed’in kapı kethüdâ olarak kaydedildiği son hüküm olarak tespit edilmiştir.³³² Bundan sonraki hükümlerde ayan İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed olarak yer almaktadır. 1 Eylül 1702 tarihinde İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed’in Tekfurdağı’na bağlı Sarı İsmail Köyü’nde 100 guruşa çiftlik ve 80 guruşa yine aynı köy sınırları dahilinde bulunan bir tarla aldığı tespit edilmiştir.³³³ 13 Mayıs 1707 tarihli hükmün şühûdü’l-hâl kısmında ayan İbrahim

³²⁵ BOA. RŞS. nr. 7340 (1629), s. 1a. (13 Cemazeyilahir 1111)

³²⁶ BOA. RŞS. nr. 7340 (1629), s. 8b. (8 Rabiulahir 1111)

³²⁷ BOA. RŞS. nr. 7340 (1629), s. 11b. (7 Cemazeyilevvel sene 1111)

³²⁸ BOA. RŞS. nr. 7340 (1629), s. 56a. (26 Şaban 1111)

³²⁹ BOA. RŞS. nr. 7340 (1629), s. 52b. (21 Şaban 1111)

³³⁰ BOA. RŞS. nr. 7340 (1629), s. 55a. (26 Receb 1111)

³³¹ BOA. RŞS. nr. 7340 (1629), s. 83b. (17 Şevval 1111)

³³² BOA. RŞS. nr. 7341 (1630), s. 60a. (11 Muharrem 1113)

³³³ BOA. RŞS. nr. 7342 (1631), s. 81b. (8 Rabiulahir 1114)

Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed kethüdâ yeri olarak kayıtlıdır.³³⁴ Ayrıca 20 Nisan 1705³³⁵ - 1 Aralık 1705³³⁶ tarihleri aralığındaki şer'iyeye sicillerindeki hükümlerde ve hükümlerin şühûdü'l-hâl kısmında ayan olarak Behram Reis mahallesinde sakin ayan el-Hâc Mehmed Ağa ibn-i el-Hâc Ali Ağa ve Hoca Veli Mahallesi ahalisinden ayan el-Hâc Davud Ağa ibn-i el-Hâc Ali Ağa'nın isimleri geçmekte ve diğer defterler içindeki bazı hükümlerde de 21 Temmuz 1717 tarihine dek karşımıza çıkmaktadır. 11 Şubat 1712 tarihli hükümde ayan İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed'in Tekfurdağı kazasına bağlı Dereköy'den 320.5 guruşa çiftlik, ağnam ve arazi satın aldığı görülmüştür.³³⁷ Ayan İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed ismine en son Mayıs 1716 tarihli hükmün şühûdü'l-hâl kısmında rastlanmıştır.³³⁸ 10 Ekim 1716 tarihinde İbrahim Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed'in tereke kaydına ulaşılmıştır. Tereke kaydına göre eşi Rukiye bint-i Abdulvehab, büyük oğlu Mustafa, kızları Saliha Hatun ve Hadice Hatun'dur. İbrahim Ağa'nın sakin olduğu menzilinde bulunan eşyalarının toplam değeri 34.817 guruştur. Ayrıca İbrahim Ağa'nın Tekfurdağı'na bağlı Sarı İsmail Köyü'nde bulunan çiftlik, hayvanları vesaire mallarının toplam değeri 298.750 akçe olarak kayıtlıdır. Fakat tekrar hesaplandığında 289.500 akçe çıkmıştır. İsmail Ağa'nın borçları toplamı 175.620 akçedir. Fakat tereke kaydında toplam borç 184.820 akçe olarak kayıtlıdır. İsmail Ağa'nın terekesinin toplam miktarından borçlarını çıkardığımızda ulaşılan rakam 113.880 akçedir. Dolayısıyla yanlış hesaplandığı için tereke kaydında yazan toplam tutar doğru değildir ve bu tutar 4 hisseye bölünmüştür.³³⁹

2.2.2. El-Hâc Ömer Ağa ibn-i Mehmed

İlk defa karşımıza 18 Mayıs 1704 tarihli hükümde³⁴⁰ çıkan ayan el-Hâc Ömer Ağa ibn-i Mehmed, 25 Şubat 1708 tarihinden itibaren hükümlerde daha görünür hale gelmiştir ve 22 Şubat 1718 tarihli hükümden öğrendiğimize göre el-Hâc Hürmüz Mahallesi'nde sakindir.³⁴¹ 16 Mayıs 1720 tarihinde tereke kaydına ulaşılmıştır ve bu kayıta görüldüğü

³³⁴ BOA. RŞS. nr. 7346 (1635), s. 22b. (10 Safer 1119)

³³⁵ BOA. RŞS. nr. 7344 (1633), s. 73b. (25 Zilhicce 1116)

³³⁶ BOA. RŞS. nr. 7345 (1634), s. 81a. (14 Şaban 1117)

³³⁷ BOA. RŞS. nr. 7350 (1639), s. 53a. (3 Muharrem 1124)

³³⁸ BOA. RŞS. nr. 7353 (1642), s. 70a. (Selh-i Cemazeyilevvel 1128)

³³⁹ BOA. RŞS. nr. 7353 (1642), s. 101a-101b-102a. (23 Şevval 1128)

³⁴⁰ BOA. RŞS. nr. 7344 (1633), s. 19b. (13 Muharrem 1116)

³⁴¹ BOA. RŞS. nr. 7355 (1644), s. 22a. (21 Rabiulevvel 1130)

üzere, el-Hâc Ömer Ağa, hac ibadetini tamamlayıp kutsal topraklardan dönüşü sırasında Bulak Kasabası'nda vefat etmiştir.³⁴²

2.2.3. Hüseyin Ağa bin Muharrem

21 Mayıs 1721 tarihinden itibaren Câmi-i Vasat Mahallesi sakinlerinden Hüseyin Ağa bin Muharrem ayan olarak sahnededir.³⁴³ 12 Mart 1722 tarihli kayıta Hüseyin Ağa ibn-i Muharrem'in isminin başında "Haseki" ibaresi bulunmakta ve bundan sonraki belgelerde bu şekilde yer almaktadır.³⁴⁴ 4 Ağustos 1723 tarihinde Hüseyin Ağa ibn-i Muharrem'in hazinedarlık vazifesini üstlendiği görülmektedir.³⁴⁵

2.2.4. Mustafa Ağa

5 Ekim 1726 tarihli hüküm, Mustafa Ağa'ya "Tekfurdağı Ağalığı" verilmesi ile alakalıdır. Mustafa Ağa'ya bu vazife "*ocakda sadâkat olub hidemât-ı lâzime uhdesinden gelmeğe sâhib-i iktidâr ve zabt u rabt kâdir*" olması sebebiyle verilmiştir. Ayrıca bu dönemde Tekfurdağı'nda varolan eşkıyanın zabt u rabt altına alınması istenmiştir.³⁴⁶

2.2.5. Haseki el-Hâc Hasan Ağa

29 Mayıs 1730 tarihli hükümde Tekfurdağı'ndaki eşkıya meselesinin hallolmadığı ve bu nedenle Tekfurdağı Ağalığı'nın Haseki el-Hâc Hasan Ağa'ya verildiği görülmektedir.³⁴⁷

2.2.6. Şabanzâde Ailesi

20 Eylül 1726 tarihli hükümde Hoca Bayezid Mahallesi'nde Şabanzâde Mehmed Ağa'nın adı geçmektedir.³⁴⁸ Şabanzâde ailesi, Mehmed Ağa'nın baş ayan oluşu ve oğlu İbrahim Ağa'nın ölümüne dek, 1741-1785 yılları aralığında, Tekfurdağı'nda saygın ve kudretli bir aile olarak sahnededir. Bu ayan ailesinin tarihi Fadimana Fidan tarafından çalışılmıştır.³⁴⁹

³⁴² BOA. RŞS. nr. 7356 (1645), s. 9a. (8 Receb 1132)

³⁴³ BOA. RŞS. nr. 7356 (1645), s. 72a-72b. (24 Recep 1133)

³⁴⁴ BOA. RŞS. nr. 7357 (1646), s. 41a. (22 Cemazeyilevvel 1134)

³⁴⁵ BOA. RŞS. nr. 7358 (1647), s. 60a. (2 Zilkade 1135)

³⁴⁶ BOA. RŞS. nr. 7359 (1648), s. 9b. (8 Safer 1139)

³⁴⁷ BOA. RŞS. nr. 7360 (1649), s. 8b. (12 Zilkade 1142)

³⁴⁸ BOA. RŞS. nr. 7359 (1648), s. 132a -132b. (23 Muharrem 1139)

³⁴⁹ Fidan, *a.g.e.*, s. 15.

3. BÖLÜM

TEKFURDAĞI AYANI OSMAN AĞA

3.1. TEKFURDAĞI AYANI OSMAN AĞA’NIN HAYATINA DAİR BİLGİLER VE AYANLIĞA YÜKSELİŞİ VE FAALİYETLERİ

Tekfurdağı ayanı Osman Ağa’nın ne zaman ve nerede doğduğu hususunda bilgi bulunmamaktadır. Arşiv belgelerinde Osman Ağa’nın devlet hizmetinde görevlendirildiği görülmektedir. Osman Ağa ile ilgili en eski tarihli belge 27 Kasım 1792 tarihli ve bu belgede Tekfurdağı kazasının penbe (pamuk) resminin toplanması vazifesinin Tekfurdağı sakinlerinden olan Dergâh-ı Âli Kapucubaşlarından Osman Ağa’ya bırakıldığı yer almaktadır.³⁵⁰ Osman Ağa’nın kökeninin kul taifesinden olduğu anlaşılmaktadır. 7 Aralık 1792 tarihli başka bir belgede ise, Filibe ve Tatarpazarı ambarlarında toplanan zahirelerin İstanbul’a nakli hususunda zahire kabzına Osman Ağa memur edilmiştir.³⁵¹

Osman Ağa’nın ayanlık dönemine dair en eski tarihli belge ise 5 Mart 1793 tarihine aittir.³⁵² Arşiv belgelerinde Osman Ağa’ya ait ilk veriler, Tekfurdağı (Rodoscuk) havalisinde devlet düzenine uygun hareket eden bir ayan görüntüsündedir. Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa’nın ayanlık süreçleri iç içe geçmiş durumdadır. Zira 22 Mart 1795 tarihli hükmün şühûdü’l-hâl kısmında *Çelebi Süleyman Ağa* ayan olarak yer almaktadır³⁵³ ve Osman Ağa’nın ikinci ayanlık sürecinin başladığı 7 Ağustos 1798³⁵⁴ tarihine değin Tekfurdağı ayanıdır. Tekfurdağı sabık ayanı olarak kayıtlarda geçen Osman Ağa’nın 22 Mart 1796 Yeni Han yakınında duhan (tütün) dükkanı bulunmaktaydı.³⁵⁵

³⁵⁰ BOA. AE.SSLM.III.135/8195-1,2. (12 Rabiulahir 1207)

³⁵¹ BOA. C.DH. 122/6058. (22 Rabiulahir 1207)

³⁵² BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 98a-98b. (22 Receb 1207)

³⁵³ BOA. RŞS, nr. 7417 (1706), s. 5b. (1 Ramazan 1209)

³⁵⁴ BOA. RŞS, nr. 7420 (1709), s. 56b. (24 Safer 1213)

³⁵⁵ BOA. RŞS, nr. 7417 (1706), s. 54b. (13 Ramazan 1210)

Osman Ağa, donanmanın kalyonları ve askerin tayinatları için de önemli görevler üstlenmekteydi.³⁵⁶ Tekfurdağı İskelesi'ne bağlı kazaların zahirelerini iskeleye gönderilmesi ve indirilmesi için her sene bir sürsat mübaşiri tayin olunmuştur. 11 Temmuz 1799 tarihli belgede ordu-yı hümâyûn lazımesi için iskelede pişirilmesi istenen mîrî peksimetin pişirilmesi için tertip olunan külliyyetli arpanın satın alımı ayrıca sürsat mübaşirliği vazifesini de Osman Ağa yerine getirmekteydi.³⁵⁷

Osman Ağa'nın ayanlık vazifesine son veren hadise dağlı isyanları/eşkîyalarıyla alakalıdır. Dağlı isyanları Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa 1791 tarihinde ortaya çıkmıştır. Dağlı isyanları, III. Selim'in saltanatı boyunca sürmüş ve II. Mahmud'un saltanatının ilk yıllarında sona ermiştir. Yirmi yıla yakın sürmüş olan, devleti uzun süre uğraştırmış ve yıpratmış olan bu isyanlar, Rumeli'nin düzenini bozmuştur.³⁵⁸ Tekfurdağı ayanları, dağlı isyanlarının ilk dönemine ait arşiv kayıtlarında ekseriyetle neferlerin ve mühimmatın sevkinden sorumlu tutulmaktadır. 28 Mayıs 1794 tarihli dağlı isyanları/eşkîyalarıyla alakalı Rodoscuk nâibi, Tekfurdağı ayanı Osman Ağa, Tekfurdağı voyvodası Çelebizâde Süleyman Ağa'ya gönderilen ilk hüküm, dağlı eşkıyası üzerine görevlendirilen Edirne Bostancıbaşı Ahmed Beğ'in maiyetine tertîb ve tayin olunan topçu ve humbaracı neferleri ile çeşitli mühimmat ve teçhizatın, gemi ile Tekfurdağı İskelesi'ne sevk edilmesi ve buradan deniz ve kara yoluyla Edirne'ye ulaştırılması hususundadır. Ayrıca bu hükümde Tekfurdağı ayanı ve voyvodasından neferlerin ve mühimmatın sevk edilmesi için kazadan yeterli miktarda bargir ve öküz arabalarının tedarik edilmesi ve bunların süratle yüklenmesi ve maiyetlerine birer cebelü katılarak Edirne'ye gönderilmesi istenmektedir.³⁵⁹ 18 Temmuz 1795 tarihli hükümde ise Silistire Valisi ve dağlı eşkıyasına memur olan Vezir es Seyyid el-Hâc Abdi Paşa'nın maiyetinde mevcut bulunmak üzere, gerek İstanbul'dan gemi ile Tekfurdağı İskelesi'ne sevk edilen top, mühimmat, yuvarlak ve obüs humbarasının ve gerek Edirne Tophanesi'nden temin edilen top ve mühimmatın kazalar ahalisi tarafından yeterli miktarda araba ve bargir tedarik edilerek, yüklenmesinin ardından vezir Esseyid el-Hâc Abdi Paşa'ya gönderilmesi

³⁵⁶ Tekfurdağı'nda on bin kantar peksimet pişirilmesine memur edilmesi bunlardan biriydi. BOA. C.AS. 1049/46093.

³⁵⁷ BOA. AE.SSSLM.III. 24/1386-1. (7 Safer 1214)

³⁵⁸ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

³⁵⁹ BOA. RŞS, nr. 7416 (1705), s. 44b-45a. (27 Şevval 1208)

istenmiştir.³⁶⁰ 11 Haziran 1796 tarihine gelindiğinde dağlı eşkıyası üzerine memur kılınan Vezir el-Hâc Mehmed Hakkı Paşa'dır.³⁶¹ 20 Temmuz 1796 tarihli hükümde de Vezir el-Hâc Mehmed Hakkı Paşa'nın maiyetinde bulunan 66 neferin İstanbul tarafına firar eyledikleri ve Tekfurdağı nâibi (kadı) ayan ve ve diğer yöneticilerden firariler üzerine İstanbul'dan mübaşir tayin olunan 2 nefer kapı kethüdası ve 8 nefer çorbacı gemi ile Tekfurdağı'na yollanmış, onlar için gerekli levazımatın sağlanarak ve yanlarına adamlar tayin edilerek Vezir el-Hâc Mehmed Hakkı Paşa'nın maiyetine yollanması istenmiştir.³⁶² 23 Ağustos 1797 tarihli hükümde ise "Tekfurdağı eşkıyası" ibaresi yer almakta ve bu eşkıyanın *kahr u tedmîr* yani ortadan kaldırılması istenmiştir.³⁶³ 9-18 Nisan 1796 tarihli Rumeli Valisi ve dağlı eşkıyası üzerine memur kılınan el-Hâc Mehmed Hakkı Paşa'ya hitaben yazılan bir hükümden öğrendiğimize göre, bu eşkıyalar şunlardır: Tekfurdağı sakinlerinden olup eşkıyalığı iş edinen Nalband Osman oğlu Ahmed ve Yemişan oğlu Mustafa Alemdar, Metrisçi oğlu İbrahim ve Deli Saka'nın kardeşi Süleyman adlı kişiler ile Edirneli Kostandi adlı gayrimüslim. Ayrıca bu hükümde eşkıyalık faaliyetlerini sürdüren bu kişilerin cezalandırılması ve yine Tekfurdağı sakinlerinden olan Hacı Said oğlu Hamamcı Hacı Ahmed adlı şahsın da kötü işler yaptığından dolayı Magosa'ya sürgün edilmesi istenmektedir.³⁶⁴ 18-27 Mayıs 1796 tarihli Tekfurdağı ayanı, kadısı (nâibi), diğer yöneticilerine gönderilen hükümde de bu eşkıyaların firar ettikleri, ortaya çıktıklarında veya herhangi bir yerleşim birine girdiklerinde derhal yakalanmaları, haklarında daha önceden verilmiş olan emir doğrultusunda cezalandırılmaları ve halkın bu kötülüklerden, zarar ve ziyandan kurtarılması hususunda özen ve dikkat gösterilmesi ve ihmâl edilmemesi emredilmiştir.³⁶⁵ 6-15 Mayıs 1800 tarihli Tekfurdağı ayanı Osman Ağa'ya yazılan hükümde Metrisçi oğlu İbrahim ve arkadaşlarının daha evvel suçları hakkında bilgi verildiği ve ibret olması amacıyla cezalar verildiği görülmektedir. Fakat İbrahim hakkında yapılan ihbarın iftira olabileceği ve ihbarın yapıldığı esnada hilaf-ı rıza bir harekette bulunmamak şartıyla afvına dair 22 Ekim 1797 tarihinde emr-i şerif

³⁶⁰ BOA. RŞS, nr. 7418 (1707), s. 7a. (Gurre-i Muharrem 1210)

³⁶¹ BOA. RŞS, nr. 7418 (1707), s. 52a (5 Zilhicce 1210); 24 Haziran 1796 (18 Zilhicce 1210) tarihli hükümde de beş bin deste fişenkin İstanbul'dan gemiye yüklenerek Tekfurdağı'na ve oradan arabalarla Edirne'ye yollanarak Vezir el-Hâc Mehmed Hakkı Paşa'ya teslim edilmesi emredilmiştir. Bkz. BOA. RŞS, nr. 7418 (1707), s. 52b-53a.

³⁶² BOA. RŞS, nr. 7418 (1707), s. 57a. (14 Muharrem 1211)

³⁶³ BOA. RŞS, nr. 7420 (1709), s. 7a. (29 Safer 1212)

³⁶⁴ BOA. A.DVNS.MKM. MHM. d.2, s. 37, hk. 119. (Evâil-i Şevval 1210)

³⁶⁵ BOA. A.DVNS.MKM. MHM. d.2, s. 42, hk. 127. (Evâsıt-ı Zilkade 1210)

yollandığı da belirtilmektedir. Şimdi ise Tekfurdağı ayanı Osman Ağa'nın yazdığı ve İstanbul'a yolladığı tahriratta Metrisçi oğlu İbrahim ve kardeşi Otuzbir Hüseyin'in kendi halinde olmayıp, eşkıyalıklarının aşikâr olduğu ve cezalandırılmaları gerekirken Halil adlı şahsın istirhamından dolayı cezalandırılmamışlardır. Diğer taraftan Osman Ağa, bu kişilerin kaza halkını tekrardan mağdur ettikleri, Halil tarafına firar ettikleri, Halil'e çavuşluk yaptıkları, dağlı eşkıyası kazaya vardığında onlara dahil oldukları ve fesat çıkaran, halka zarar veren bu kişilerin ortadan kaldırılmasının ve halkın güvenliğinin sağlanmasının gerektiğini bildirmektedir.³⁶⁶ 25 Zilhicce 1214 (20 Mayıs 1800) tarihli hükümde dağlı eşkıyasına katılan Halil Paşa'nın Bergos Kazası'na bağlı Ballı Hoca Köyü'nde bulunan çiftliği ve içerisinde mevcut bulunan eşya, hayvan ve tohumları Çukadar Hüseyin Ağa tarafından tespit edilip kaydedilmiş ve İstanbul'a yollanmıştır.³⁶⁷

15 Receb 1212 (3 Ocak 1798) tarihinde ise Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağa'dır. Bu hüküm, Vidin'de isyan eden ve hakkında fetva-yı şerife verilen ve bütün yeniçerilerin ittifaklarıyla ocaktan uzaklaştırılan Pazvantoğlu Osman Ağa'nın³⁶⁸ bertaraf edilmesi hakkındadır. Serasker tayin olunan Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa, şakî Pazvantoğlu'nun idam edilmesi üzerine memur kılınmıştır. Ayrıca şakî Pazvantoğlu'nun Balkan'ın beru taraflarına haşerat gönderme ihtimali olur ve Edirne Bostancıbaşı tarafından böyle bir haber gelirse, Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağa'nın harbe muktedir kişilerle acilen Edirne'ye ulaşması emredilmektedir.³⁶⁹ 30 Mart 1798 tarihinde ise Pazvantoğlu Osman Ağa üzerine

³⁶⁶ BOA. A.DVNS.MKM. MHM. d.3, s. 97, hk. 337. (Evâil-i Cemazeyilevvel 1212)

³⁶⁷ BOA. RŞS, nr. 7421 (1710), s. 80a. Bu husus hakkında 21 Temmuz 1800 (28 Safer 1215) tarihli bir hüküm için Bkz. BOA. RŞS, nr. 7421 (1710), s. 86a-87b.

³⁶⁸ Vidinli Pazvandoğlu Osman, 1758-1807 arasında yaşamıştır. Pazvandoğlu Osman'nın babası Ömer Ağa, 1736-1739 Avusturya savaşında gösterdiği başarıları nedeniyle ödüllendirilmiş ve kendisine Bulgaristan'ın Vidin bölgesinde bulunan Bursa ve Kırsı adlı iki köy timar olarak verilmiştir. Böylece Ömer Ağa zamanla Vidin'in zengin ve ileri gelenlerinden biri olmuştur. Fakat keyfi tutumu nedeniyle Avusturya ve Rusya'ya karşı düzenlenen sefer sırasında Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından idam edilmiştir. Bu sırada babasının yanında bulunan Osman Ağa ise Vidin'den kaçmıştır. Avusturya savaşları sırasında sergilediği kahramanlıklarından dolayı Osman Ağa'ya babasının Vidin'deki topraklarının bir kısmı iade edilmiştir. Osman Ağa Vidin'de kısa sürede nüfuz kazanmış ve barış sonrası ortalıkta kalan ekseriyetle Kırca olarak adlandırılan unsurlar Pazvantoğlu'nun çevresinde toplanmışlardır. Pazvandoğlu Osman, 1791 yılından 1807 yılındaki vefatına değin nüfuz alanını genişletmek için Osmanlı Devleti'ne karşı birçok defa isyan etmiştir. Pazvandoğlu Osman Ağa ve isyanları hakkında tafsilat için bkz. Kemal Beydilli, "Pazvandoğlu Osman", *İA*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2007, s. 208-210; Nagehan Üstündağ, *Power Politics in the Ottoman Balkan Provinces: A Case Study of Pazvandoğlu Osman*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006; Aynı yazar, "18. Yüzyıl Osmanlı Yönetim Anlayışında "Sorun Çözme" Süreci ve Pazvantoğlu Osman", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20 (2014), s. 237-260.

³⁶⁹ BOA. RŞS, nr. 7420 (1709), s. 20a-20b.

Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'nın maiyetine kasapbaşı tayin olunan Seyyid Yusuf Beğ marifetiyle askerlere dağıtılacak et tayinatı için Tekfurdağı kazasından 500 adet koyun süratle tedarik edilerek ve satın alınarak Hüseyin Paşa'nın istediği mahale yollanması istenmektedir.³⁷⁰ 24 Kasım 1798 tarihli Tekfurdağı nâibi, ayan ve diğer vazifelilere gönderilen hükümde ise Pazvantoğlu Osman'ın ortadan kaldırılmadığı sürece Vidin Kalesi'nin kuşatılmasına ve kış mevsiminde dahi askerin hazır bulundurulmasına devam edileceği yazılıdır. Fakat kış mevsiminde Rumeli kazalarından asker tertib olunsa dahi genellikle hastalık, şikâyet gibi durumlara maruz kalınmakta ve bazı kazalardan asker sevk edildiğinde yolda veya vardıklarında firar etmekteydiler ve bu firarilerin geri dönmeleri için uğraşılmaktaydı. Ayrıca kaza ahalileri tüm bu masraflara katlanmak durumundaydı. Bu nedenle, Tekfurdağı kazasından “rûz-ı Kasım'dan rûz-ı Hızır'a” kadar olan 6 aylık süre için 150 nefer aylıklı olarak sekban tertib olunması ve her bir nefere onar guruşdan altı aylık toplam maaş 9 bin guruş verilmesi, ödenmesi gereken üç aylık maaş olan 4 bin 500 guruşun Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'ya verildiği ve iki ay geçtikten sonra kalan tutarın yine Hüseyin Paşa tarafından teslim olunacağı yazılıdır.³⁷¹

Aynı devirde bölgede etkin olan diğer dağlı eşkıyasından unsurlar şunlardır: Kara Feyzi, Çenkci ve İsaoglu.³⁷² Tolga U. Esmer, Kara Feyzi yani “Kara” ya da “Sert” Feyzi'nin bilhassa 1792-1808 yılları arasındaki dönemde etkin olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Esmer, Habsburg ve Rus İmparatorluklarıyla yapılan savaşların Osmanlı sınırlarının Tuna Nehri'ne kadar geri çekilmesine neden olduğunu ve büyük çaplı nüfus hareketlerini tetikleyerek bölgeyi istikrarsızlaştırdığını ve burayı bir merkez eyalet olmaktan çıkarıp imparatorluklar arası çekişmeli bir sınır bölgesine dönüştürdüğünü ifade etmektedir.³⁷³ 21 Mayıs 1799 tarihinde Osman Ağa hem Tekfurdağı ayanı hem de Tekfurdağı İskelesi'ne mübâyaacı olarak tayin olmuştur.³⁷⁴ 21 Haziran 1799 tarihinde dağlı eşkıyasından Kara Feyzi, Cenkçi ve İsaoglu adındaki eşkıyaların Kırkkilise yakınlarındaki Eriklice Köyü'nde oldukları ve bu eşkıyaları ortadan kaldırmak üzere görevli Asâkir-i Mansûre'ye verilmek üzere Tekfurdağı kazasından 15 at ve muharebeye

³⁷⁰ BOA. RŞS, nr. 7420 (1709), s. 37a. (12 Şevval 1212)

³⁷¹ BOA. RŞS, nr. 7420 (1709), s. 72b. (15 Cemazeyilahir 1213)

³⁷² BOA. RŞS, nr. 7422 (1711), s. 12a.

³⁷³ Tolga U. Esmer, “Economies of Violence, Banditry and Governance in The Ottoman Empire Around 1800”, *Past&Present*, No.224 (August 2014), s. 164.

³⁷⁴ BOA. RŞS, nr. 7422 (1711), s. 4b. (16 Zilhicce 1213)

elverişli ve yük taşımaya uygun beygir ve yine kazadan temin edilecek zahirelerin ve savaşmaya muktedir kişilerin ayan Osman Ağa'nın maiyetine katılması ve eşkıya ile muharebeye yetiştirilmesi talep edilmektedir.³⁷⁵ 5 Temmuz 1799 tarihli hükümden öğrendiğimize göre, Uzuncaabad-ı Hasköy eşkıyalarından olan Kara Feyzi, Cenkçioğlu, Kara Mustafa ve İsaoglu eşkıyalarının Eriklice Köyü'nden firar etmişlerdir.³⁷⁶ 7 Temmuz 1799 tarihinde Edirne'de Ahmed Ağa (Dergâh-ı alî) kazalara yolladığı yazısında eşkıyadan Manav İbrahim, İsaoglu Cengiz, Manavoğlu, Mestanoğlu İbrahim, Derecioğlu Osman ve Plevnelioğlu Hacı Hüseyin adlı eşkıyaların Bergos İskeleyi ve kazalarında; Kara Feyzi ve Cenkçioğlu'nun Kırkkilise yakınlarında Eriklice Köyü'nde oldukları, muharebe için kaza âyanlarından harbe muktedir kişiler ve cephanesiyle beraber maiyetlerinde mevcut bulunmaları istemiştir.³⁷⁷ 17 Aralık 1799 tarihli kayıta ise Edirne Mutasarrıfı Ahmed Ağa, Tekfurdağı kazasından 200 sekban tertib edilmesini ve yem, yiyecek, maaş, cephanesi ve bargirleriyle yollanmasını istemiştir.³⁷⁸

25 Mayıs - 3 Haziran 1800 tarihli kayda göre, Osman Ağa, dağlı eşkıyasının Tekfurdağı havalisine saldırısında, ahaliyle beraber dağlı eşkıyasını savunmuş, eşkıya tarafına akçe desteğinde bulunmuş ve eşkıyayı cesaretlendirmiştir. Bu nedenlerle Midilli Adası'na sürgün edilmiştir.³⁷⁹ 18 Haziran 1800 tarihli kayıta ise, Osman Ağa'nın Midilli Adası'na sürgününün ivedi olduğu ve yerine ayanlık nizamına uygun birinin seçilmesi istenmiştir.³⁸⁰

Osman Ağa'nın Midilli Adası'ndaki sürgün hayatı sırasında 13 Haziran-23 Haziran 1800 tarihli kayda göre, Limni Adası'nda 37,8 metre uzunluğunda bir firkateynin inşasına ihtimam ve dikkat eylemesi şartıyla serbest bırakıldığı yazılıdır.³⁸¹ Osman Ağa'nın firkateynin inşasında çalışacak nitelikli eleman bulma sorununun, zaman zaman işçiler tarafından sömürülmeye çalışıldığı görülmüştür. Zira, firkateyn inşası için tayin olunan mühendis, kalfa, dağ mimarı ve burgucu amelelerin tayinatları ve maaşları hususunda canib-i miriden tahsis buyrulan maaşlarını, ellerinde olan senetleri göstererek almaları

³⁷⁵ BOA. RŞS, nr. 7422 (1711), s. 12a. (17 Muharrem 1214)

³⁷⁶ BOA. RŞS, nr. 7422 (1711), s. 12b. (Gurre-i Safer 1214)

³⁷⁷ BOA. RŞS, nr. 7422 (1711), s. 13b. (3 Safer 1214)

³⁷⁸ BOA. RŞS, nr. 7422 (1711), s. 31b. (19 Recep 1214)

³⁷⁹ BOA. A.DVNS. MHM. d. 210, s. 864, hk. 106. (Evâil-i Muharrem 1215)

³⁸⁰ BOA. RŞS, nr. 7422 (1711), s. 50a. (25 Muharrem 1215)

³⁸¹ BOA. AE.SSMLM.III. 372/21221-1. (Evâhir-i Muharrem 1215)

gerekiyordu. Fakat senetlerde belirtilenden fazlasını almak için senetleri göstermekten kaçındıkları Osman Ağa tarafından şikâyet edilmiştir.³⁸² Bununla birlikte, Osman Ağa fırkateynin inşasında görevlilerin her bir sınıfına ne miktar maaş tayin buyrulduğu hususunda Başmuhasebeden malumat istemiştir. Osman Ağa'ya tayinat ve maaşları hususunda bilgi verilmiştir. 15 Nisan 1801 tarihli bu belgeye göre toplam 175 guruş gider kaydı tutulmuş ve fırkateyn inşasında görev alan mühendis ve mimara ellışer guruş ücret ve yevmiye olarak üçer çift nân-ı azîz (ekmek) ve birer vukıyye gûşt (et) ve yarımşar vukıyye revgan-ı zeyt (zeytinyağı) tayinat tahsis kılınmıştır. Kalfa, dağ mimarı ve burgucubaşı amelelerine yevmiye olarak ikişer çift nân-ı azîz (ekmek) ve yarımşar vukıyye gûşt (et) ve yirmi beşer guruş ücret tayin edilmiştir.³⁸³

Osman Ağa'nın Limni Adası'nda başka hizmetlerde bulunduğu dair diğer bazı bilgiler vardır.³⁸⁴ Osman Ağa'nın 1801'de ihtiyar, hastalıklı ve muhtaç olmasından dolayı fırkateyn inşasından affını istediği görülmektedir.³⁸⁵ Bunun üzerine, 23 Kasım 1801 tarihli belgeye göre, Osman Ağa görevden azledilmiş, ancak fırkateyn inşasına devam edilmiştir. Bu belgeden hareketle, söz konusu bilginin yanı sıra, bahsi geçen fırkateynin Limni Adası'nda 37,8 metre olarak inşa edilmesinin planlandığı, masrafları için de yedi bin beş yüz guruş ve üç yüz kantar ham demir verildiği tespit edilmiştir.³⁸⁶

15 Ocak 1802 tarihli belgede de Limni Adası'nda fırkateyn inşasına memur olan Tekfurdağı önceki ayanı Osman Ağa'nın af edildiği, İstanbul'a döndüğü ve yerine sonraki bina emini gelene kadar ahaliden Hacı Halilzade Hacı Mehmed Ağa'nın vekil tayin edildiği görülmektedir.³⁸⁷ Tekfurdağı'na döndükten sonra Osman Ağa'nın üçüncü kez Tekfurdağı ayanlığına getirildiği tespit edilmiştir: 20 Temmuz 1802 tarihli hükümde Osman Ağa'ya Dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından Tekfurdağı ayanı izzetlü Osman

³⁸² İlhan Ekinci, "Karadeniz'de Âyanlar ve Denizcilik", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 37, S. 37 (2013), s. 34.

³⁸³ BOA. C.BH. 117/5672-1,2. Gurre-i Zilhicce 1215

³⁸⁴ 27 Safer 1206 (9 Temmuz 1801) tarihli belgede Osman Ağa, Limni Adası'nda çekirge istilasıyla oluşan kıtlık ve pahalılık nedeniyle, hem işçilerin akvât-ı yevmiyyelerine (geçim, rızık) yardım, hem de fukaranın hayır duasını almak için Tekfurdağı'nda bulunan çiftliklerinden iki bin kile hintanın (buğdayın) ve bin kile şaîrin (arpanın) Limni Adası'na nakline müsaade buyrulmasını arzuhalinde yazmıştır. Bkz. BOA. C.BH. 210/9811.

³⁸⁵ BOA. C.BH. 150/7159-1.

³⁸⁶ BOA. AE.SSLM.III. 128/7806-1. (17 Receb 1216)

³⁸⁷ BOA. C.BH. 123/5950-1,2,3. (11 Ramazan 1216)

Ağa şeklinde hitap edilmiştir.³⁸⁸ 6 Temmuz 1806 tarihli belgenin, Osman Ağa'ya "Tekfurdağı ayarı" olarak hitap edilen son belge olduğu saptanmıştır.³⁸⁹

3.2. OSMAN AĞA'NIN MUHALLEFÂTI³⁹⁰

Lügatte "geride kalan; geriye bırakılan" manalarındaki muhallef tabirinin çoğul hali olan muhallefât sözcüğü yerine belgelerde tereke (terike) ve metrûkât sözcükleri dahi kullanılmıştır.³⁹¹ Osmanlı Devleti'nin iktisadî ve içtimaî tarihi için mühim kaynaklardan biri olan muhallefât, kassam, tereke gibi isimlerle de zikredilen kaynaklar, şer'iyeye sicilleri içerisinde dağınık bir halde bulundukları gibi, bazı büyük şehirler için ayrıca tutulmuş seriler biçiminde de bulunabilirlerdi.³⁹² Tereke kaydı ekseriyetle dört ana bölümden oluşmaktadır. Öncelikle vefat eden şahsın ismi, kayıt tarihi, meskûn olduğu mahalle, lakap veya unvanı, mesleği, vazifesi ve vârislerinin isimleri bulunmaktadır. Tereke kaydının ikinci bölümü ise müteveffanın miras bıraktığı malların dökümünü içermektedir. Hayattayken sahip oldukları gayrimenkuller, köleler, ticarî emtia, üretim ve yatırım araçları, kitaplar, ev eşyaları, mutfak araçları, her türlü kişisel eşya, alacakları, nakit mevcutları ve diğer miktarları ve parasal değerleriyle beraber kaydedilmiştir.³⁹³ Bu bağlamda tereke kayıtları ışığında hem vefat edenlerin yaşamına dair önemli veriler edinilirken hem de belirli bir devirde ve bölgede toplumun çeşitli zümreleri arasındaki servetin dağılımı ve unsurlarının inceleneceği gibi, maddi kültürü oluşturan öğelerin niteliği, hayat, konfor ve lüksün seviyesi, silahların ve elbiselerin çeşitleri ile üretim vasıta ve kapasiteleri, kredi şekilleri gibi önemli konular hakkında da bilgi edinilebilmektedir.³⁹⁴ Tereke kaydının üçüncü bölümünde, borç, vasiyet, resim ve harçlarla, diğer giderler; son bölümde ise varislere taksim olunan miras payları bulunmaktadır.³⁹⁵

³⁸⁸ BOA. RŞS, nr. 7426 (1715), s. 2b. (19 Rabiulevvel 1217)

³⁸⁹ BOA. RŞS, nr. 7427 (1716), s. 182/2. (19 Rabiulahir 1221)

³⁹⁰ Şeyda Şerife Gül, "Tekfurdağı (Rodoscuk) Ayarı Osman Ağa ve Muhallefâtı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 42 (2025), s. 107-128.

³⁹¹ Tahsin Özcan, "Muhallefât", *İA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2020, s. 405.

³⁹² Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, C. 3, S. 5-6 (Ocak 1966), s. 1.

³⁹³ Fatih Bozkurt, "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 11, S. 22 (2013), s. 203.

³⁹⁴ Barkan, a.g.m., s. 2.

³⁹⁵ Bozkurt, a.g.m., s.203; Barkan, a.g.m., s.1.

26 Nisan 1808 tarihli hükümde Osman Ağa'nın muhallefât kaydına ulaşılmıştır.³⁹⁶ Osman Ağa'nın muhallefâtı, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda Rodoscuk Şer'iyye Sicilleri'nde 7428 numaralı defterin 53b/3, 54a/1 ve 54b/1 numaralı sayfalarında bulunmaktadır. Sabık ayan Osman Ağa *bâ emr-i fedâ azm-i bekâ olub* yani tabii bir ölüm hadisesi sonucunda vefat etmiştir. Osman Ağa'nın malları *cânib-i mîrîden zâbt* olunmuştur. Bir diğer ifade ile müsâdere edilmiştir. Bununla beraber, cezalandırma gayesinin görüldüğü belgelerde müsâdere tabirinden ziyade, cânib-i mîrîden zabt tabiri kullanılmaktadır.³⁹⁷

Müsâdere, Arapça “meydana çıkma, olma” anlamındaki “südûr” sözcüğünün “mufâ'ale” veznindedir ve işteşlik belirtir. Ekseriyetle, özel mülkiyetin bir bedel ödenmeksizin, devlet ya da hükümdar adına alınması anlamında kullanıldığı gibi, kanunlarla yasaklanan mal ve eşyaların devlet tarafından zapt edilmesi, manasında da kullanılmıştır.³⁹⁸ Osmanlı Devleti'nde özellikle Fatih Sultan Mehmed devrinden (1451-1481) itibaren düzenli bir şekilde uygulanan müsâdere 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile yürürlükten kaldırılana kadar dört asır boyunca tatbik edilmiştir.³⁹⁹ Müsâdere, ceza olarak ve ölüm halinde uygulanmıştır. Başlangıçta ihanet, devlet malını zimmetine geçirmek ve asilerin cezalandırılması vb. suçlar nedeniyle yalnız bir ceza olarak kullanılan müsâdere daha sonra özellikle 16. yüzyıldan itibaren kul sisteminin yerleşmesi sonucunda padişah, devlet hizmetinde bulunanların tabii mirasçısı sayılmağa başlamıştır.⁴⁰⁰ Dolayısıyla kişinin Osmanlı padişahının kulu olması, mallarına el konulmasında önemli sebeplerin başında gelmekteydi. Zira kişinin devlet hizmetini ifa etmekle, mevcut serveti ve zenginliğinin kaynağında devlet malı olanların malları müsâdere edilmekteydi.⁴⁰¹ 17. yüzyılın başlarından itibaren devletin iktisadî, idarî ve askerî açıdan yaşadığı sancılı bir dönüşüm neticesinde müsâdere usulü merkezi otoriteye siyasal güç kazandırmanın yanı sıra

³⁹⁶ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b, 54a, 54b. (29 Safer 1223)

³⁹⁷ Mahmud Esad Kalıpçı, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsâdere Kurumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 12.

³⁹⁸ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 49 (Ağustos 1987), s. 95; Cahit Telci, “Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsâdere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 22, S. 2 (2007), s. 145.

³⁹⁹ Tuncay Öğün, “Müsâdere-Osmanlılar'da müsâdere usulü”. *İA*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 67.

⁴⁰⁰ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1963, s. 149-150.

⁴⁰¹ Telci, a.g.m., s. 147; Özlem Başarır, “Muhallefat Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbakir Voyvodalarının Terekeleri”, *Belleten*, C. 80, S. 287, s. 63.

hazineye gelir sağlamak için uygulanmıştır. Ayrıca bu yüzyılda ulema sınıfı da müsadere usulü kapsamına alınmıştır.⁴⁰² 1683’de Avusturya ile başlayan ve 1699’da Karlofça Anlaşmasıyla son bulan 16 yıllık savaş sürecinde ve 1710-1718 Avusturya savaşları sırasında devletin iktisadî sıkıntılarından dolayı müsadere usulünde önceki devirlere kıyasla büyük bir artış yaşanmıştır.⁴⁰³ Bu gelişmelere paralel olarak 17. yüzyılın sonlarından itibaren “ayan” olarak adlandırılan sınıfın serveti de müsâdere edilmiştir. Yavuz Cezar, gerektiğinde ayanların mahallî otoritelerinden idarî, askerî ve malî hususlarda faydalanan devletin, öldüklerinde ayanlıklarını suç sayarak sağlıklarında onları ya cezalandıramadığı veya cezalandırmak çıkarına ters düştüğü için ölümlerinde muhalefâtlarına el koyarak bir ceza uyguladığını dile getirmektedir.⁴⁰⁴ Ali Yaycıoğlu, 1760’lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti’nin büyüyen mali krize karşı aldığı belki de en önemli tedbirlerden biri olarak büyük bir müsâdere uygulaması başlattığını ve bu uygulamanın III. Selim (1789-1806) devrinde doruğa ulaştığını belirtmektedir. Ayrıca Yaycıoğlu, Osmanlı Devleti’nin bu müsadere dalgasında, ayanın eceliyle ölümünün ardından servet sahibi olması, zenginliğin kaynağının devlet malı olması (serveti mirîden olmağla) gibi gerekçelerin yanı sıra bazı durumlarda isyan, köylülerin bastırılması veya devlete ihanet iddialarıyla ceza hukuku ve isyan hukukuna dayalı başka gerekçeler ürettiğini de ifade etmiştir.⁴⁰⁵ II. Mahmud (1808-1839) devrinde bir ayanın ölümü terekenin devlet tarafından müsâdere edilmesi için yeterli olmuş ve bu dönemde müsâdere usulü ayanların tasfiye sürecinde etkin bir rol oynamıştır.⁴⁰⁶ Devletin Osman Ağa’nın mallarına el koyma sebebi ne olabilirdi? İncelediğimiz belgelerde çok bariz bir gerekçe belirtilmemekle birlikte, Osman Ağa’nın yaşam öyküsünden hareketle devletin vermiş olduğu bazı görevleri yerine getirmemesi ya da dağlı isyanları sırasında devlete karşı sergilediği yaklaşımdan dolayı devletin mallarını müsadere etmesinin gerekçeleri olarak ileri sürülebilir.

⁴⁰² Öğün, a.g.m., s. 67.

⁴⁰³ Tuncay Öğün, “Osmanlı Devleti’nde Müsâdere Uygulamaları”, *Osmanlı*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 377.

⁴⁰⁴ Cezar, a.g.m., s. 49.

⁴⁰⁵ Ali Yaycıoğlu, “Wealth, Power and Death: Capital Accumulation and Imperial Seizures in the Ottoman Empire (1453-1839)”, Paper presented at the conference on New Perspectives in Ottoman Economic History, Yale University, November 9–10, 2012. Erişim: 7 Temmuz 2024. <http://www.econ.yale.edu/~egcenter/Yaycioglu%20-%20Wealth%20Death%20and%20Power%20-%20November%202012.pdf> s. 26-27.

⁴⁰⁶ Öğün, a.g.m., s. 67.

Malları müsâdere edilecek şahsın cezalandırılma ve yakalanma gibi bir durumu yoksa, eceliyle ölmüşse, Osman Ağa örneğinde olduğu gibi, doğrudan tahrir işiyle vazifeli bir mübâşir atanır, görev tanımı yapılır ve ilgili mahale gönderilirdi.⁴⁰⁷ 26 Nisan 1808 tarihinde müsâdere işlemi Tekfurdağı ayanı Çelebi Süleyman Ağa, mübâşir olarak tayin edilen “Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn’dan Mehmed Emin Beğ ve Şemseddin Efendi tarafından tayîn edilen çukadârları ve cümle vücûh-ı âhâlî marifetleriyle” gerçekleşmiştir.⁴⁰⁸ Sabık ayan Osman Ağa’nın gerek şehir merkezinde ve gerekse Hayrabolu kazasında bütün eşyaları, malları, çiftlikleri, arazisi, hayvanları ve hububatları vs. sahip olduğu her şey ortaya çıkarılıp, tek tek tespit edilip, bilirkişi tarafından benzerine göre takdir edilen kıymeti belirlendikten sonra, borçları ve alacakları da dâhil olmak üzere Der’aliyye’ye takdim olunmuştur. Muhallefât kaydında yer alan bilgilere göre vârisleri eşi Fatma Hanım, büyük kızı Fatma Hanım ve küçük oğlu İbrahim Bey’dir.

Osman Ağa’nın muhallefât verilerini oluşturan unsurlar ve kıymetlerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

Tablo 6. Osman Ağa’nın Muhallefâtının Genel Dağılımı

Sıra	Muhallefâtın Türü	Değeri (Guruş)	%
1.	Gayrimenkulleri	41.600	82,16
2.	Cariyeleri	1.200	2,37
3.	Giyim Kuşam	2.915	5,76
4.	Kitapları	60	0,12
5.	Silahları	390	0,77
6.	Hayvanları ve At Takımları	633	1,25
7.	Evin Mefruşatı ve Oda Takımları	2.045	4,04
8.	Evin Aydınlatma ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar	99,5	0,2
9.	Saat Çeşitleri	140	0,28
10.	Mutfak Eşyaları	708	1,4
11.	Çubuk Takımları	200	0,4
12.	Diğer Eşyaları	47	0,09
13.	Alacakları	593,5 ⁴⁰⁹	1,17

⁴⁰⁷ Telci, a.g.m., s. 151.

⁴⁰⁸ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b.

⁴⁰⁹ Belgede 583,5 guruş olarak kayıtlıdır. Bkz. BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

14.	Tereke Toplamı	50.631 ⁴¹⁰	100,00
15.	Borçlar Toplamı	49.405 guruş 23 pare ⁴¹¹	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Tekfurdağı sabık ayanı Osman Ağa'nın muhalefât verilerinin toplamı 50.631 guruştur.⁴¹² Osman Ağa'nın muhalefâtının %82,16 gibi çok büyük miktarını gayrimenkulleri oluşturmaktadır. Bunun haricindeki diğer bütün mal varlığı %17,84'lük bir kısmını oluşturmaktadır. Bunlar sırasıyla %5,76'i giyim kuşam, %4,04'ü evin mefruşatı ve oda takımları, %2,37'si cariyeleri, %1,40'ı mutfak eşyaları, %1,25'i hayvanları ve at takımları, %1,17'si alacakları, %0,77'si silahları, 0,28 saat çeşitleri, %0,12'si kitapları, %0,4'ü çubuk takımları, %0,2'si evin aydınlatma ve ısıtılmasında kullanılan eşyalar, %0,09'u diğer eşyaları ve meydana gelmektedir. Bu tasnif şu şekilde detaylandırılabilir:

3.2.1. Gayrimenkulleri

Tablo 7. Osman Ağa'nın Gayrimenkulleri

Sıra	Taşınmazın Türleri	Kıymeti (Guruş)
1.	Orta Camii Mahallesi'nde Menzil	6.250
2.	İbrahim Beğ Mahallesi'nde Bulunan Mahzen	350
3.	Hayrabolu Kazasına Bağlı Çit Köyündeki Çiftliği Dâhilinde Bulunan Hayvanları, Ekinleri, Aletleri ve Arazisi	15.000
4.	Hayrabolu Kazasına Bağlı Karayahşi Köyündeki Çiftliği Dâhilinde Bulunan Hayvanları, Ekinleri, Aletleri ve Arazisi	10.000
5.	Hayrabolu Kazasına Tâbi Yörgüç Köyündeki Çiftliği Dâhilinde Bulunan Hayvanları, Aletleri, Ekinleri ve Arazisi	10.000
Toplam		41.600

Osman Ağa, Tekfurdağı'n Orta Camii Mahallesi'nde ikamet etmekteydi. Muhalefâtın tespiti sırasında bahsedilen mahallede sınırları belli olan evin dışındaki müştemilatı ile

⁴¹⁰ Belgede 50.915 guruş olarak kayıtlıdır. BOA. RŞS, nr. 7428; 54b/1.

⁴¹¹ Belgede 50.015,5 guruş olarak kayıtlıdır. BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54b.

⁴¹² BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54/b.

beraber eşi Fatma Hanım'ın olduğu hüccet-i şer'iyye ile belirlenmiş ve kaydedilmiştir. Bu eve 6.250 guruş değer biçilmiştir. Ancak Osman Ağa'nın evinin mimari nitelikleri hususunda muhallefât kaydından herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Osman Ağa'nın Tekfurdağı'nda İbrahim Beğ Mahallesi'nde bulunan mahzenine 350 guruş değer biçilmiştir.

Osman Ağa'nın muhallefâtı içerisinde kıymet bakımından en büyük kalemi Hayrabolu kazasında bulunan üç adet çiftliği oluşturmaktadır. Osman Ağa'nın Hayrabolu kazasına bağlı Çit köyündeki çiftliği dâhilinde bulunan hayvanları, ekinleri, aletleri ve arazisine toplam tahmini 15.000 guruş değer biçilmiştir. Yine Hayrabolu kazasına bağlı Karayahşi köyündeki çiftliği dâhilinde bulunan hayvanları, ekinleri, aletleri ve arazisine toplam tahmini olarak 10.000 guruş kıymet biçilmiştir. Osman Ağa'nın bir diğer çiftliği Hayrabolu kazasına tâbi Yörgüç köyündeydi ve bu çiftlik dâhilinde bulunan hayvanları, aletleri, ekinleri ve arazisine toplam tahmini olarak 10.000 guruş takdir edilmiştir. Fakat Osman Ağa'nın bu çiftliklerinin kaç dönümden oluştuğu, yetiştirilen hububat vs. mahsulün ne olduğu, tarımla alakalı teçhizat ve küçük veya büyükbaş hayvanlarla alakalı teferruatlı bir kayıt bulunmamaktadır.

3.2.2. Cariyeleri

Tablo 8. Osman Ağa'nın Cariyeleri

Sıra	Cariyeleri	Kıymeti (Guruş)
1.	Fedaî	600
2.	Müşerref	600
Toplam		1.200

Osman Ağa'nın iki tane Fedaî ve Müşerref adlarında zenci cariyesi vardı. Bu cariyelerin terekede yazılan değeri altı yüzer guruşdan toplam 1.200 guruş idi. Ayrıca muhallefâtta Fedaî isimli cariyenin bulunduğu kısma “oğluna hediye eylediği haber virirler” şeklinde şerh düşülmüştür.

3.2.3. Giyim Kuşam ve Takıları

Tablo 9. Osman Ağa'nın Giyim Kuşam ve Takıları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Eski Kayış Vaşak Kürk	1	80
2.	Eski Kayış Nafe Kürk	1	40
3.	Kullanılmış Kayış Nafe Kürk	1	70
4.	Kullanılmış sâye-i Kaput Başlık ve Kese	1	180
5.	Kullanılmış Siyah Çuka Şalvar	1	20
6.	Sarı Çizme	Çift 7	28
7.	Eski Samur Nafe Kürk Cübbe		150
8.	Eski Pehle Biniş Kürk	1	110
9.	Eski Nefti Çukaya Kaplı Nafe Biniş Kürk	1	70
10.	Kullanılmış Biniş Samur Kürk		250
11.	Eski Kayış Samur Kürk		30
12.	Eski Kakum Cübbe Kürk		40
13.	Kullanılmış Biniş Kakum Kürk		120
14.	Yeşil Çukaya Kaplı Samur Kullanılmış Biniş Kürk		300
15.	Kullanılmış Cübbe Kakum Kürk		80
16.	Kullanılmış Biniş Sincap Kürk		120
17.	Eski Sincap Cübbe Kürk		60
18.	Nafe Biniş Kürk	1	250
19.	Sandallı Kullanılmış Şali Biniş		40
20.	Eski Sandallı Şali Cübbe		15
21.	Kullanılmış Taraklı Anteri (Entari)		20
22.	İşleme Eski Anteri (Entari)		25

23.	Eski Alaca Anteri (Entari)		20
24.	Kullanılmış Alaca Kaftan		25
25.	Alaca Kaftan		25
26.	Eski Alaca Anteri (Entari)		15
27.	Eski Alaca Anteri (Entari)		15
28.	Eski Sevâî Anteri (Entari)		35
29.	Eski Alaca Anteri (Entari)		18
30.	Kullanılmış Sandallı Yeşil Çuka Cübbe		60
31.	Kullanılmış Sandallı Şali Biniş		40
32.	Eski Sandallı Şali Biniş		20
33.	Eski Şali Cübbe		10
34.	Kullanılmış Şali Çakşır	Çift 1	50
35.	Eski Çuka Çakşır	2	50
36.	Eski Beyaz Anteri (Entari)	2	20
37.	Sarı Çizme	Çift 1	3
38.	Eski Cübbe Nafe Kürk	1	25
39.	Eski Çuka Çakşır	1	25
40.	Eski Sarık	2	20
41.	Sandallı Eski Çuka Biniş		40
42.	Eski Çiçekli Şali?		30
43.	Sim Mühür Yüzük		5
44.	Kullanılmış Nafe Biniş Kürk		130
45.	Eski Karsak Cübbe Kürk	1	50
46.	Eski Sarık	Çift 3	40
47.	Eski Kavuk		3
48.	Kullanılmış Don (3) ve Gömlek (3)		40
49.	Kavuk Örtüsü		3
Toplam			2.915

Osman Ağa'ya ait giyim eşyaları bize devrin giyim tarzıyla alakalı bilgi verecektir. Öncelikle Osman Ağa'nın muhallefâtında bulunan kürklerin sayısı dikkat çekicidir. Osman Ağa'nın müsta'mel (kullanılmış) veya köhne (eski) olarak kaydedilmiş olan 18 adet kürkünün toplam değeri 1755 guruştur. Osman Ağa'nın sahip olduğu bu kürkler; vaşak, nafe⁴¹³, samur, pehle⁴¹⁴, kakum⁴¹⁵, karsak⁴¹⁶ ve sincap gibi hayvanların derilerinden imal edilmiştir.⁴¹⁷ Osman Ağa'nın kürklerini kıymet bakımından incelediğimizde en pahalıları 250'şer guruş değerindeki samur kürk (*müsta'mel biniş samur kürk*) ve nafe kürk (*nafe biniş kürk*) tür.⁴¹⁸ Günümüzde kıyafetin görünen dış kısmı kürk olduğu halde o zaman kürk içte, yani astar gibi kullanılmıştır. Bunun için de kaynaklarda daima kaplı olduğu kumaşın cinsi belirtilerek kaydedilmiştir.⁴¹⁹ Meselâ Osman Ağa'nın kürkleri arasında da çuka⁴²⁰ kaplı 70 ve 300 guruş değerinde 2 adet kürkü bulunmaktadır. Osman Ağa'nın muhallefât kaydından kürklerini cübbe ve biniş gibi kıyafetlerle kullandığı görülmektedir. Ayrıca Osman Ağa'nın eski ve kullanılmış olarak kaydedilmiş ve vaşak, nafe ve samur kürkünden yapılmış olan toplam değeri 220 guruşa tekabül eden dört adet kayışı da kayda geçmiştir.⁴²¹

Muhallefât kaydına anteri olarak kayda geçen 8 adet entarinin toplam değeri 168 guruşa tekabül etmektedir. Entari önden açık, genellikle ayak bileklerine kadar inen ve uzun kollu giysilerdir. Entari mevsimine, giyildiği yere ve giyen şahsın maddi durumuna bağlı olarak değişik kumaş türlerinde olabilmekteydi.⁴²² Osman Ağa'nın entarileri arasında en değerlisi 35 guruş olan sevâî⁴²³ yani bir çeşit ipekli kumaştan yapılmış olandı. Osman

⁴¹³ Tilki, tavşan samur ve benzeri hayvanların göbek bölgelerinden çıkan kürk adına denmekteydi. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 642.

⁴¹⁴ Tilkinin yan bölgesinden çıkan kürktür. Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 364.

⁴¹⁵ Kuzey bölgelerde yaşayan, siyah kuyruklu, sansara benzer, sansara benzer, derisi çok makbul bir hayvan. Bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1992, s. 580).

⁴¹⁶ Karnı beyaz, tilkiye benzer bir tür hayvan ve ve postu kürk olur. Bkz. Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s.1020.

⁴¹⁷ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b-54a.

⁴¹⁸ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b.

⁴¹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 169.

⁴²⁰ Çuha yahud çuka has yünden dokunmuş kumaş. Bkz. Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 519.

⁴²¹ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b.

⁴²² Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 167-168.

⁴²³ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 1133.

Ağa'nın diğer entarileri ise taraklı⁴²⁴, işleme, beyaz ve alacalı kumaştandı.⁴²⁵ Entari adı verilen giysinin üstüne giyilen ve entariye benzeyen kaftanlar da önleri açık, yakasız, boyu uzun üst giysisidir. Kaftanların kolları kısa veya uzun olabilmekteydi. Kaftanlar, Osmanlı kıyafetleri içerisinde önem atfedilen ve daha çok itibarı temsil eden bir giysidir.⁴²⁶ Osman Ağa'nın da 25'er guruş değerinde iki adet alaca kaftanı bulunmaktaydı⁴²⁷ Osman Ağa'nın kıyafetleri arasında yer alan kaba kalın kumaştan bilhassa kaba şayaktan dikilmiş olan palto olarak tanımlanan kaput⁴²⁸ Osman Ağa'nın muhallefâtında *müsta'mel sâye-i kaput ve başlık ve kese* şeklinde kaydedilmiş ve 180 guruş değer biçilmiştir.⁴²⁹ Osman Ağa'nın kıyafetleri içerisinde şali⁴³⁰, çuka ve sandallı⁴³¹ kumaşlardan yapılmış olan cübbe, biniş⁴³², çakşır⁴³³ ve şalvarları 400 guruş değer biçilmiştir. Ayrıca 40 guruş değerindeki kullanılmış 3 adet don ve 3 adet gömlek de kayıtlarda yer almaktadır. Osman Ağa'nın muhallefâtı içerisinde toplam 31 guruş değerinde 8 adet sarı çizmesi, 60 guruş değerinde 5 adet eski sarığı, 3 guruş değerinde köhne kavuğu, 5 guruş değerindeki gümüş mühür yüzüğü ve 3 guruş değerinde kavuk örtüsü de kayıtlara geçirilmişti. Osman Ağa'nın giyim eşyalarının toplam kıymeti 2.915 guruşa tekabül etmektedir.⁴³⁴

3.2.4. Kitapları

⁴²⁴ Tarak dişi şeklinde klapdan işlemeli olmasından dolayı taraklı denilmiştir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 400.

⁴²⁵ BOA. RŞS. nr. 7428 (1717), s. 53b-54a.

⁴²⁶ Lale Görünür ve Semra Ögel, "Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları", *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 1 (Aralık 2006), s. 62.

⁴²⁷ BOA. RŞS. nr. 7428 (1717), s. 53b.

⁴²⁸ Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara 1969, 146.

⁴²⁹ BOA. RŞS. nr. 7428 (1717), s. 53b.

⁴³⁰ Kaşmir keçisi kılından yahud tiftikten mamul ince bir kumaş. Bkz. Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 766.

⁴³¹ İpekli ve pamuklu eski bir kumaş. Bu kumaş yolluydu ve bir yolu ipek, bir yolu pamuktu. Dallı ve benekli olanları da vardı. Bkz. Mine Esiner Özen, "Türkçe'de Kumaş Adları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Fatih Sultan Mehmed'e Hatıra Sayısı, S. 33 (Mart 1980/81), s. 331.

⁴³² Cüppeden daha geniş ve kolları daha uzun olan bir giyecek. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 235.

⁴³³ Paçaları mestli ve dar bir çeşit şalvar hakkında kullanılan bir tâbirdir. Bkz. Pakalın, I, s. 323.

⁴³⁴ BOA. RŞS. nr. 7428 (1717), s. 53- 54a.

Tablo 10. Osman Ağa'nın Kitapları

Sıra	Kitap Adı	Kıymeti (Guruş)
1.	En'âm-ı Şerîf	10
2.	Şifâ-i Şerîf	50
Toplam		60

Osman Ağa'nın muhallefâtında iki adet kitap bulunmaktadır: En'âm-ı Şerîf ve Şifâ-i Şerîf. En'âm-ı Şerîf En'âm sûresinin Yâsîn ve Mülk sûreleriyle beraber bir mecmua halinde yazıldığı bir dini duâ kitabıdır⁴³⁵ ve Osman Ağa'nın muhallefâtında cild 1 şekilde kaydedilen En'âm-ı Şerîf 10 guruş değerindedir. Kadı İyaz'ın Şifâ-i Şerîf⁴³⁶ adlı dini kitabı ise 50 guruş değer biçilmiştir. Osman Ağa'nın kitaplarının toplam kıymeti 60 guruştur.⁴³⁷ Osman Ağa'nın muhallefâtında sadece iki adet dini içerikli kitabın bulunması, okuma kültürünün nispeten sınırlı olduğu ihtimalini akla getirmektedir.

3.2.5. Silahları

Osman Ağa'nın muhallefâtı içerisinde ateşli ve kesici silahları mevcuttu ve bu silahların toplam kıymeti 390 guruştur.⁴³⁸

Tablo 11. Osman Ağa'nın Ateşli Silahları

Sıra	Ateşli Silahları	Adet	Kıymeti (Guruş)
1.	Boylu Tüfenk	1	20
2.	Karabina Tüfenk	1	25
3.	Tüfenk	2	20
4.	Simli Piştov (Tabanca)	Çift 1	80
5.	Kabaralı Kubur	Çift 1	10
Toplam			155

⁴³⁵ Emin Işık, "En'âm Sûresi", *İA*, C. 11, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1995, s. 170.

⁴³⁶ M. Yaşar Kandemir, "eş-Şifâ", *İA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 134-138.

⁴³⁷ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b.

⁴³⁸ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

Kesici silahlar içerisinde 30 guruş değerinde 1 adet simli bıçak, 40 guruş değerinde simlice gaddare⁴³⁹ ile topuz⁴⁴⁰, 5 guruş değerinde frengi gaddare, 10 guruş değerinde eski gaddare ve 150 guruş değerinde 1 adet simli pala yer almaktaydı.⁴⁴¹

Tablo 12. Osman Ağa'nın Kesici Silahları

Sıra	Kesici Silahları	Adet	Kıymeti (Guruş)
1.	Frengi Gaddare	1	5
2.	Simlice Gaddare ile Topuz	1	40
3.	Simli Bıçak	1	30
4.	Simli Pala	1	150
5.	Eski Gaddare		10
Toplam			235

3.2.6. Hayvanları ve At Koşum Takımları

Osman Ağa'nın kayıtlara geçen hayvanları şunlardır: 1 adet 60 guruş değerinde kır bargiri, 120 guruş değerinde bir adet camus ineği ve 100 guruş değerinde bir adet kula⁴⁴² feresi (at). Ayrıca 150 guruş değerinde bir adet koçu⁴⁴³ kayıtlarda yerini almıştır.

Tablo 13. Osman Ağa'nın Hayvanları ve Arabası

Sıra	Hayvan Türü	Adet	Kıymeti (Guruş)
1.	Kır Bargiri	1	60
2.	Camus İneği	1	120
3.	Kula Feresi (At)	1	100
4.	Koçu	1	150
Toplam			430

Zenginlik ve statü göstergesi bir başka eşya çeşidiyse at koşum aletleridir. Osman Ağa'nın binek hayvanlarına ait olan rikâb (üzengi), eğer, başlık, sîne-bend (göğüs bağı) ve benzeri koşum takımları kayıtlarda yerini almıştır: 10 guruş değerinde 1 çift eski haleli

⁴³⁹ Ağır ve her iki yanı keskin bir nevi kılıç. Bkz. Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 962.

⁴⁴⁰ Uçu tokmaklı sopadan ibaret eski harb aleti. Bkz. Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 890.

⁴⁴¹ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁴² Kızıl ile boz renkleri arasında bir renk. Bkz. Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 1112.

⁴⁴³ Eskiden kullanılan arabalardan birinin adıdır. Aslı koçidir. Bkz. Pakalın, II, s. 286.

rikâb, 90 guruş değerinde haleli sîne-bend ve başlık, 20 guruş değerinde başlık ve sîne-bend, 3 guruş değerinde eski dizgin ve kolan, 20 guruş değerinde haleli sîne-bend ve başlık, 20 guruş değerinde Selanikkari eski haşe⁴⁴⁴ ve 40 guruş değerinde eğer takımı. Osman Ağa'nın hayvanları ve at koşum takımlarının değeri 633 guruştur.⁴⁴⁵ Görüldüğü üzere, Osman Ağa'nın at koşum aletleri sadeydi ve muhtemelen günlük kullanım içindi.

Tablo 14. At Koşum Aletleri Türü

Sıra	Eşyanın Cinsi	Adet	Kıymeti (Guruş)
1.	Eski Haleli Rikâb	Çift 1	10
2.	Haleli Sîne-bend ve Başlık	1	90
3.	Başlık ve Sîne-bend	1	20
4.	Eski Dizgin ve Kolan	1	3
5.	Haleli Sîne-bend ve Başlık	1	20
6.	Selanikkari Eski Haşe?	1	20
7.	Eğer ile Takımı	1	40
Toplam			203

3.2.7. Evin Mefruşatı ve Oda Takımları

Ev eşyaları kişinin günlük hayatı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Osman Ağa'nın muhallefâtı içerisinde tekstil ürünlerinin fazlalığı dikkat çekmektedir.

Tablo 15. Evin Mefruşatı ve Oda Takımları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Eski Basma Boğça		3
2.	Eski Basma Makad	3	20
3.	Kadife Yastık	8	24
4.	Dolu Minder	2	40
5.	Eski Yastık (1) Seccade (1) İhram (1) Kilim (1) Minder (2)		30
6.	Eski İhram (1)		10

⁴⁴⁴ Bu terim hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

⁴⁴⁵ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

7.	Eski ...*		50
8.	Çuka Eski Makrama Kesesi		5
9.	Makrama (21) Havlu (4) Sofra (1) Peşkir (1) Futa (1)		35
10.	Eski Keçe Parça	2	20
11.	Banaluka Seccade	1	25
12.	Kadife Yastık (6) Minder (2) Çuka Makad (2) Keçe (1) Şilte (2)		120
13.	Havlu (2) Futa (1)		13
14.	Eski Yastık (12) Minder (3) Beğlik (3) Keçe (1)		60
15.	Makrama (5) Peşkir (1) Sofra (1)		16
16.	Eski Berber Peşkiri		15
17.	Basma Çuka Makad (1) Dolu Minder (4) Kadife Yastık (14) Eski Hasır (1) Köşe Yastığı (2)		360
18.	Eski Kadife Yastık (11) Basma Yastık (4) Çuka Makad (3) Minder (3)		110
19.	Kullanılmış Çuka Makad (3) Minder (3) Kadife Yastık (11) Hasır (1)		155
20.	Dolu Beledi Döşek	2	40
21.	Satranç Şilte	1	25
22.	Basma Şilte	1	15
23.	Beledi Döşek	3	52
24.	Basma Şilte	1	12
25.	Kullanılmış Selanik Keçesi		100
26.	Basma Tennure Yorgan		18
27.	Kullanılmış Banaluka Seccade		25
28.	Eski Abdest Çukası		3
29.	Yeni Yüz Yastığı (4) Baş Yastığı (1)		25
30.	Dolu Minder (3) Çuka Makad (3) Kadife Yastık (12) Keçe (1)		185
31.	Eski Kilim		5
32.	Kullanılmış ve Eski Yorgan ile Çarşab (Çarşaf)	Çift 15	275
33.	Beledi Yastık (7) Çuka Makad (2) Sadr (Sedir) Minderi (2) Keçe (1)		90
34.	Minder		25
35.	Eski İskemle	2	6
36.	Eski İhram	1	8
37.	Basma Penbe (Pamuk) Şilte	1	25
Toplam			2.045

Terekenin son sayfasında, alacaklar kısmı öncesinde, Osman Ağa'nın karısı Fatma Hanım'ın "*benimdir deyü dava eylediği eşyadır ki zikr olunur*" ibaresi yer almaktadır ve Fatma Hanım'ın bu eşyaları listelenmiştir. Fakat bu eşyalara herhangi bir kıymet takdir edilmemiştir. Bu eşyalar geleneksel evin mefruşatını ve oda takımlarını oluşturan yastık, makad, şilte, minder, seccade ve ayna gibi geleneksel maddî kültür unsurlarıdır.⁴⁴⁶

Tablo 16. Osman Ağa'nın Karısı Fatma Hanım'ın Eşyaları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)
1.	Kadife Yastık	12
2.	Çuka Makad	4
3.	Dolu Minder	4
4.	Makad Şiltesi	4
5.	Keçe	1
6.	Şilte	2
7.	Makad Şiltesi	4
8.	Köşe Yastığı	4
9.	Seccade	1
10.	Yorgan İle Çarşaf	7
11.	Büyük Ayine (Ayna)	1

Tereke defterlerinde evin yapısal bir parçası olarak kabul gören sedirler yer almamaktadır. Sedir klasik Osmanlı evinde, odaların en önemli oturma bölümünü meydana getiren ahşap mimarî unsur olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴⁷ Bununla birlikte sedirin döşemesini oluşturan yastık, minder, şilte ve makad gibi geleneksel Osmanlı maddî kültür unsurları olan mefruşat çeşitlerinin Osman Ağa'nın muhalefâtında yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca muhalefât kayıt altına alınırken yastık, şilte, makad, minder, keçe, hasır, ihram, kilim ve seccade gibi mefruşat eşyalarının bir arada yazılmıştır. Bunlar arasında 109 adet yastığın 63 tanesi kadife, 11 tanesi eski kadife, 13 tanesi eski, 7 tanesi beledi⁴⁴⁸, 6 tanesi köşe, 4 tanesi yeni yüz, 4 tanesi basma ve 1 tanesi de baş yastığı olarak kaydedilmiştir. Bu yastıklar arasından hem minder hem de döşek olarak kullanılabilen şilte Osman Ağa'nın muhalefâtında toplam 16 adetti. Bu şilteler

⁴⁴⁶ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54b.

⁴⁴⁷ Fatih Bozkurt, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2011, s.250.

⁴⁴⁸ Bir çeşit yerli kumaş, çit bezi de derler. Bkz.Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 301.

arasında herhangi bir özelliği belirtilmeyen 4 adet şilte, 1 adet santranç, 2 adet basma, 1 adet basma penbe (pamuk), 8 adet makad şiltesi bulunmaktaydı. Bununla birlikte bir çeşit minder olan makadların sayısı 21'dir ve 3 adet eski basma makad, 1 adet basma çuka makad, 14 adet çuka makad ve 3 adet kullanılmış çuka makad olarak kaydedilmiştir.⁴⁴⁹ Muhallefâtta yer alan minderlerin sayısı 29 idi ve bu minderlerden 13 tanesi dolu ve 2 tanesi de sadr (sedir) minderleri idi.⁴⁵⁰ Osmanlı toplumunda yüzyıllardır kullanılan iskemle, Osman Ağa'nın muhallefâtında iki adet eski iskemle şeklinde bulunmaktaydı. Sedire veya yere serilen yün yaygı olan ihram⁴⁵¹ 3 adet olup ikisi eski ihram olarak kaydedilmiştir.⁴⁵²

Geleneksel Osmanlı maddî kültür unsurlarının başında yer alan kilim, hasır, keçe, seccade ve halı gibi geleneksel yaygılar, odaların tabanını örtmesi, ısı yalıtımının sağlamasının yanı sıra dekoratif amaçlarla da kullanılmıştır.⁴⁵³ Osman Ağa'nın muhallefâtında yer döşemesinde kullanılan kilimin sayısı 2 adet olup eski kilim ve kilim olarak kaydedilmiştir.⁴⁵⁴ Yer döşemesinin bir diğer unsuru olan yünden dövmeye suretiyle yapılan kumaş olan keçe⁴⁵⁵ 8 adet olup içlerinde 100 guruş değerinde kullanılmış Selânik keçesi en pahalısıydı.⁴⁵⁶ Yer döşemesinde kullanılan hasır da hasır ve eski hasır olarak kaydedilmiştir.⁴⁵⁷ Bir evin vazgeçilmez unsurlarından olan halının muhallefâtta yer almaması dikkat çekicidir. Yukarıda ifade edildiği üzere hem yaygı olarak hem de namaz kılmak için kullanılan seccade Osman Ağa'nın muhallefâtında dört adetti. Bu seccadelerden ikisi seccade diğer ikisi de Banaluka'da üretilmiş olup Banaluka seccade ve kullanılmış Banaluka seccade olarak kaydedilmiştir.⁴⁵⁸ Banaluka'dan gelen bir kumaş türünden imal edilmiş bir seccade olduğu anlaşılmaktadır. Terekeyi maddî kültür göstergeleri olarak değerlendirdiğimizde uzak diyarlardan gelen ürünlerin Tekirdağ gibi bir liman kentinde bulunuyor olması şehrin geniş bir ticaret ağı içerisinde olduğunu göstermektedir. Zira Tekirdağ, hem sarayın hem de İstanbul'un iâşesi için yiyecek ve ham

⁴⁴⁹ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a-54b.

⁴⁵⁰ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a-54b.

⁴⁵¹ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 499.

⁴⁵² BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁵³ Bozkurt, *a.g.t.*, s.278.

⁴⁵⁴ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁵⁵ Bkz. Pakalın, II, s. 236.

⁴⁵⁶ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a-54b.

⁴⁵⁷ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁵⁸ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a-54b.

madde sağlayan limanlardan biri olmuş ve Rumeli'den gelen başta hububat olmak üzere çeşitli maddelerin düzenli olarak başkente ulaştırılmasında mühim roller üstlenmiştir.⁴⁵⁹

Evlerde kullanılan yatak takımları yastık, yorgan, döşek ve çarşaflardan oluşmaktaydı. Osman Ağa'nın muhallelâtında 23 adet yorgan mevcuttu: 1 basma tennure⁴⁶⁰ yorgan, 15 adet kullanılmış ve eski olarak kaydedilmiş çarşafıyla beraber yorgan ve 7 adet çarşafıyla kaydedilmiş olan yorgan.⁴⁶¹ Osman Ağa'nın yatak eşyaları içerisinde 5 adet döşegi bulunmaktaydı. Bunların ikisi dolu beledi döşek ve diğer üçü de beledi döşek olarak kaydedilmiştir.⁴⁶²

Osman Ağa'nın muhallelâtında ev eşyaları arasında 27 tane makrama⁴⁶³ dikkat çekmektedir. Bunların biri çuka eski makrama kesesi, diğerleri sadece makrama olarak kaydedilmiştir. Makramaların yanı sıra 6 adet havlu, biri eski berber peşkiri olmak üzere 3 adet peşkir, 2 adet futa (peştamal) 1 adet eski abdest çukası, iki adet sofra ve eski basma boğça da muhallelât kaydında geçmektedir. Osman Ağa'nın muhallelâtında mefruşat eşyası içerisinde yer alan kapı ve pencere perdelerine rastlanılmamıştır.

Osman Ağa'nın evin mefruşatı ve oda takımları başlığı altındaki bu eşyalarının toplam kıymeti 2.045 guruştur.

3.2.8. Osman Ağa'nın Evinin Aydınlatma ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar

Tablo 17. Osman Ağa'nın Evinin Aydınlatma ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Pirinç Şamdan	2	15
2.	Küçük ve Büyük Mangal	3	50
3.	Kabaralı Mum Sofrası	Çift 1	12
4.	Eski Fener		2,5
5.	Şamdan	2	6
6.	Büyük Fener		14
Toplam			99,5

⁴⁵⁹ Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk Limanı (16. – 17. Yüzyıllar)", s. 139-154.

⁴⁶⁰ Bu terim hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

⁴⁶¹ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a-54b.

⁴⁶² BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁶³ Makrama, çeşitli amaçlar için kullanılan kalınca bükülmüş ipten dokunmuş olan işlemeli ve sırmalı örtülerdir. İşlemeli destmal, peşkir, havlu ve kenarı işlemeli başörtüsü manasına gelmekte olan ifadedir. Bkz. Pakalın, II, s. 393.

Osmanlı'daki geleneksel aydınlatma araçları ekseriyetle mum, çıra, şamdan, kandil, fener ve benzeri araçlardan teşekkül etmekteydi.⁴⁶⁴ Osman Ağa'nın muhallefâtında yer alan aydınlatma araçları ise şunlardır: 6 guruş değerinde 2 adet şamdan ve 15 guruş değerinde 2 adet pirinç şamdan, 2,5 guruş değerinde 1 adet eski fener ve 14 guruş değerinde 1 adet büyük fenerin yanı sıra 12 guruş değerinde yardımcı aydınlatma aleti olarak düşünebileceğimiz bir çift kabaralı mum sofrası.⁴⁶⁵ Ayrıca odaların ısıtılmasını sağlayan küçük ve büyük olarak kaydedilen 3 adet mangala da 50 guruş değer biçilmiştir. Osman Ağa'nın evinin aydınlatma ve ısıtılmasında kullanılan eşyaların toplam değeri 99,5 guruştur.

3.2.9. Saat Çeşitleri

Tablo 18. Osman Ağa'nın Saat Çeşitleri

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Aviz (Asılı) Çalar Saat		80
2.	Pandül Saat	1	60
Toplam			140

Osman Ağa'nın muhallefât kaydında, toplam değeri 140 guruş olan iki adet saat tespit edilmiştir. Bu saatlerden biri 60 guruş değerindeki pandül saatti. 18. yüzyılda, İngiliz malı pendül (pandül) saat veyahut başka bir deyişle sarkaçlı saatler Osmanlı pazarında en çok tercih edilen tür idi.⁴⁶⁶ Diğerisi ise 80 guruş değerinde aviz (asılı) çalar saatti.

3.2.10. Mutfak Eşyaları

Tablo 19. Osman Ağa'nın Mutfak Eşyaları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Sim Su Tası		35

⁴⁶⁴ Özlem Oral, *Osmanlı Tereke Kayıtlarındaki İthal İç Mekân Aydınlatma Eşyaları: 19. Yüzyılın Ortalarından 20. Yüzyılın Başlarına Geç Osmanlı İç Mekân Aydınlatmasının Sosyal ve Kültürel Tarihine Yönelik Mukayeseli Bir Etüt*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2016, s. 9.

⁴⁶⁵ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁶⁶ Netice Yıldız, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu", *Belleten*, C. 70, S. 259 (2006), s. 936.

2.	Yaldızlı Sini ve Tepsi	70 dirhemlik	100
3.	Büyük Sini		30
4.	Yol Tası	1	12
5.	Bağa Hoşab (Hoşaf) ve Taam (Yemek/Aş) Kaşığı	Deste (3)	45
6.	Kahve Güğümü Küçük (2) ve Büyük (1)		10
7.	Evânî-i Nuhâs	164 kıyye	410
8.	Matara İbriği		4
9.	Büyük Lenger Kapağı		3
10.	Küp	Çift 2	3
11.	Eski Kahve Kesesi		1
12.	...*		30
13.	Bakır Sini		20
14.	Su Güğümü	1	5
Toplam			708

Osman Ağa'nın muhallefât kaydı mutfak malzemeleri bakımından incelendiğinde, eşyalarının tam olarak kaydedilmediği ortaya çıkmaktadır. Zira Osman Ağa'nın muhallefât kaydında yemek pişirmekte kullanılan tencere vb. gibi temel mutfak araç gereçleri bile kayıtlarda yer almadığı görülmektedir. Osman Ağa'nın evânî-i nuhâs olarak adlandırılan bakırdan mamul mutfak eşyalarına toplam ağırlık cinsinden değeri 164 kıyye 410 guruş değer biçilmiştir.⁴⁶⁷ Ancak bu eşyalar hakkında teferruatlı bilgi verilmediği için bunların tür ve işlevleri hakkında yeterli bilgi sahibi değiliz. Osman Ağa'nın mutfak eşyaları geleneksel kap-kacaklardan müteşekkildir: 35 guruş değerinde sim su tası 70 dirhemlik, 100 guruş değerinde yaldızlı sini ve tepsi, 30 guruş değerinde büyük sini, 12 guruş değerinde yol tası, 45 guruş değerinde 3 deste bağa hoşab ve taam kaşığı, 10 guruş değerinde 2 adet küçük ve 1 adet büyük kahve güğümü, 4 guruş değerinde matara ibriği, 3 guruş değerinde büyük lenger kapağı, 1 guruş değerindeki eski kahve kesesi, 20 guruş değerinde bakır sini ve 5 guruş değerinde su güğümü, 3 guruş değerinde 2 çift küp. Ayrıca mutfak eşyaları arasında olduğu tahmin edilen ve okuyamadığımız 30 guruş değerinde bir eşya da kayıt altına alınmıştır. Osman Ağa'nın mutfak eşyalarının toplam kıymeti 708 guruşa tekabül etmektedir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁷ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁶⁸ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

3.2.11. Çubuk Takımları

Tablo 20. Osman Ağa'nın Çubuk Takımları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
2.2.4.	Kehribar İmameli Yasemin ve Kiraz Çubuğu	2	200
Toplam			200

Osman Ağa'nın muhalledâtında tütün içmek amacıyla kullanılan duhân (tütün) çubukları bulunmaktaydı: 2 adet kehribar imameli yasemin ve kiraz çubuğu olarak kayıtlara geçmiştir ve kıymeti 200 guruştur.⁴⁶⁹ Osman Ağa'nın tütün kullanmış olabileceğini veya misafirlerine ikram etmek amacıyla evinde bulundurduğunu düşündürmektedir.

3.2.12. Diğer Eşyaları

Tablo 21. Osman Ağa'nın Diğer Eşyaları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Kantar ile Terazi		3
2.	Yün	45 Galle	17
3.	Penbe (Pamuk)	4 Kıyye	8
4.	Vasat İnbik		15
5.	Ayine (Ayna) Camı	Çift 5	4
Toplam			47

Osman Ağa'nın muhalledâtında bulunan diğer ev eşyalarının toplam kıymeti 47 guruştur ve bu eşyalar 3 guruş değerinde kantar ile terazi, 7 guruş değerinde 45 galle yün ve 8 guruş değerinde 4 kıyye penbe (pamuk),⁴⁷⁰ âyine olarak kaydedilmiş olan 5 guruş değerinde 5 çift ayna camı, 15 guruş değerinde vasat inbik (imbik)'tir.⁴⁷¹

3.2.13. Borç ve Alacak Meselesi

Osman Ağa'nın muhalledâtının yazılma işlemi tamamlanınca sıra borç ve alacak hesaplarına gelmiştir. Osman Ağa'nın borç senetleri gereğince defterde toplam 583,5

⁴⁶⁹ BOA. RŞS. nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁷⁰ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁷¹ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

guruş olarak kaydedilmiş olup alacaklıları tek tek hesapladığımızda toplam 593,5⁴⁷² guruş çıkmaktadır. Cedîd mahallesinden Acı Zakar'dan 105 guruş, Sırtbeğ (Sırtbey) Köyü ahalisinden 114,5 guruş, Muradlı Köyü'nden el-Hac Yakub'dan 40 guruş, Ortaca Köyü'nden Receb oğlu Ahmed Efendi'den 140 guruş, Güvençli Köyü'nden Mustafa Beşe'den 40 guruş, Güvençli Köyü'nden Fazlı oğlu Hasan'dan 84 guruş ve aynı köyden Kara Mustafa'dan 70 guruş alacağı mevcuttur. Fakat hangi amaçla borç verdiği tespit edilememektedir.⁴⁷³

Matlûb sözlükte ikrâz ve idâne olunmuş alacak⁴⁷⁴ olarak tanımlamaktadır. Osman Ağa'nın muhalledâtının son sayfası bu alacaklarla alakalıdır.⁴⁷⁵ Osman Ağa'ya borç verilen ve vakti gelince ödenmesi istenen bu alacaklarının toplamı defterde 50.015,5 guruş olarak kaydedilmiştir. Fakat bu alacaklar tekrar hesapladığında 49.405 guruş 23 pareye tekabül etmekte olup, bunun hesap hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Osman Ağa'nın 87 alacaklısı incelediğinde mumcu, sarrac, kasab, kürkçü, abacı gibi esnaf taifesine, köylerden şahıslara veya ahaliye, mahalle ahalisine, Müslim ve gayrimüslim pek çok kişiye borcu olduğu anlaşılmaktadır. Ne yazık ki devrin kayıtları Osman Ağa'nın bu borçlanmasının nedeni konusunda suskun kalmaktadır. Osman Ağa'nın 49.405 guruş 23 pare tutarındaki nakdî alacaklılarının 12.039,5 guruş 10 paresi, diğer bir ifadeyle %24,37'si gayrimüslimlerdenidir. Bunlar içinde 3.971 guruşluk alacak ile Dilan oğlu Bogoz, 2.224 guruşluk alacak ile Şairiyeci Dimitri başı çekmektedir. Buradan Osman Ağa'nın Müslüman ahalinin yanı sıra gayrimüslim ahali ile de ticaret yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca borç ve alacak meselesi üzerinden dönemin Tekirdağ iktisadi hayatı hakkında bir çıkarımda bulunmak güçtür.

Osman Ağa'nın bu borçları daha sonradan 7429 (1718) numaralı Rodoscuk Şer'iyeye Sicili'ndeki hükümlere de konu olmuştur: 14 Ağustos 1808 tarihli hüküm Baş muhasebe kalemi hulefâsından Mısırlıade Hafız Mehmed Emin'in Tekfurdağı ayanı müteveffa

⁴⁷² Belgede 583,5 guruş olarak kayıtlıdır. Bkz. BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁷³ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54a.

⁴⁷⁴ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 1364.

⁴⁷⁵ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 54b.

Osman Ağa zimmetinde 5 bin guruş alacağından 3.862 guruş alacağının teslim olunduğu fakat geriye kalan 1.137 guruş⁴⁷⁶ alacağı hususu bu hükümlerden sadece biridir.⁴⁷⁷

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın başlarında Tekfurdağı (Rodoscuk)'nda müteaddit defalar ismi zikredilen Osman Ağa'nın ayanlık süreci ve muhalefât kaydından hareketle malvarlığı, nasıl bir hayat standardına sahip olduğu ve refah düzeyi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Osman Ağa'nın toplam muhalefât değeri 50.631 guruştur. 1742 yılında Akşehir ayanından katlanan Hacı Paşazâde Ahmed Bey'in malları devlet tarafından müsâdere edilmiş ve menkul ve gayrimenkul mallarının değeri 11.602 guruştur.⁴⁷⁸ 18. yüzyılda Ayntab şehrinin önde gelen aileler arasında olan Battalzâde ailesinin üçüncü kuşağına mensup olan Osmanlı kaynaklarında "Ayıntab Ayanı" olarak hitap edilen Nuri Mehmed Paşa, 1791 yılında idam edildiğinde devlet tarafından mevcut serveti ve malı mülkü müsâdere edilmiştir. Paşa'nın iki farklı tereke defterinde bulunan servetinin toplamı 16.450 guruştur.⁴⁷⁹ 18. yüzyılın sonlarında Antalya sancağı ayanı iken mütesellimliğe yükselen Ebubekir Ağa'nın muhalefât defterine göre malları, eşyaları ve nakitleri eksiktir ve toplam muhalefât değeri 38.750 guruştur.⁴⁸⁰ 1808 tarihli Havza ve Köprü (Gedegra) kazaları ayanı Kör İsmailoğlu Hüseyin Ağa'nın malvarlığı ise 17.527 guruştur.⁴⁸¹ Mezkûr ayanların malvarlıkları Osman Ağa'nın malvarlığının yanında oldukça mütevazı kalmıştır. 1814 tarihli Yenişehir (Bursa) ayanı Sarıcaoğlu Osman Ağa'nın dört ayrı defter biçiminde tahrir olunmuş mal varlığına biçilen değer asgarî 173.622,5 guruştur.⁴⁸² İştib ayanı ve mübâya'acısı Nazırzade Mehmed Ağa'nın 1777 tarihli muhalefâtı ile ilgili olarak, Nazırzade'nin ailesi ilk başta muhalefâtı satın alma konusunda gönülsüz davranmıştır. Daha sonra ise, malların başkalarına satılma ihtimali

⁴⁷⁶ Muhalefât kaydında Mısırlıade Emin Efendi'nin 1.138 guruş alacağı yazılıdır.

⁴⁷⁷ 7429 (1718), numaralı Rodoscuk (Tekirdağ) Şer'iyye Sicili'ne sayfa numarası verilirken tersten numaralandırıldığı için numaranın olduğu sayfa a yanındaki boş sayfa b olarak numaralandırılmıştır. Bkz. BOA. RŞS, nr. 7429 (1718), s. 30a. (21 Cemazeyilahir 1223)

⁴⁷⁸ Gürkan Cevger, "Akşehir Âyanı Hacı Paşazâde Ahmet Bey'in Terekesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 5, S. 1 (2019), s. 54-58.

⁴⁷⁹ Hüseyin Çınar, "18. Yüzyılda Ayıntab'da Bir Yerel Gücün Yükselişi ve Düşüşü: Battalzâdeler (Battaloğulları)", *XIV. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. Cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 449-452.

⁴⁸⁰ Mehtap Çelik, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Bir Muhalefâtın Müsâdere Süreci: Antalya Sancağı Mütesellimi Ebubekir Paşa", *Turcology Research*, S. 73 (2022), s. 151.

⁴⁸¹ Yavuz Cezar, "Bir Âyanın Muhalefâtı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Musadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi)" *Belleter*, C. 41, S. 161 (1977), s. 57.

⁴⁸² Özer Küpeli, "Yenişehir (Bursa) Âyanı Sarıcaoğlu Osman Ağa ve Muhalefâtı", *History Studies*, C. 3, S. 3 (2011), s. 260.

ortaya çıkınca 220.000 guruş bedel karşılığında muhallefâtı satın almışlardır.⁴⁸³ Çapanoğulları, 18. yüzyıldan itibaren Bozok bölgesinde hâkimiyet kurmuştur. 1765'te idam edilen Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın muhallefât değeri 347.466,5 guruş 12 paradır.⁴⁸⁴ 1813'te vefat eden Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın oğlu, Çapanoğlu Süleyman Bey'in muhallefâtı ise 500.000 guruş bedel karşılığında varislerine terk edilmiştir.⁴⁸⁵ 1816 yılında Saruhan Mütesellimi iken vefat eden Karaosmanoğlu Hacı Hüseyin Ağa'nın muhallefâtı ise 2.164.391,5 guruştur.⁴⁸⁶ Yine 1823 yılında idam edilen Edremit ayanı Müridoğlu Hacı Mehmed Ağa'nın muhallefâtı ise 691.529 guruştur.⁴⁸⁷ Tekfurdağı sabık ayanı Osman Ağa'nın muhallefâtını örnek verilen son altı ayan ile karşılaştırdığımız takdirde Osman Ağa'nın servetinin çok büyük bir meblağa sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Osman Ağa'nın hayat standardının ve refah seviyesinin, çağdaşı olan başka bir Tekfurdağı ayanının serveti ile mukayese edildiğinde ortaya çıkması mümkündür. Daha önce de zikredildiği üzere, Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'nın ayanlık süreçleri iç içe geçmiş durumdadır. Tekfurdağı sabık ayanı Çelebi Süleyman Ağa'nın 15 Temmuz 1839 tarihli tereke kaydına göre terekesinin toplam değeri 561.711,00 guruş 27 pare'dir.⁴⁸⁸

Tekfurdağı sabık ayanı Osman Ağa'nın 26 Nisan 1808 tarihli muhallefât kaydına göre muhallefâtının toplam değeri ise 50.631 guruştur.⁴⁸⁹ Çelebi Süleyman Ağa'nın terekesinin toplam değeri, Osman Ağa'nın muhallefâtının toplam değerinin yaklaşık 11 katı seviyesindedir. Osman Ağa'nın muhallefâtı, Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydıyla karşılaştırıldığında, Osman Ağa'nın servetinin nispeten daha düşük kaldığı

⁴⁸³ Naime Yüksel Karasu, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Müsadere Süreci (Nazırzade Mehmed Ağa Örneği)", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 4 (Aralık 2022), s. 2434.

⁴⁸⁴ Serkan Polat, "Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefâtı", *Tarih Okulu Dergisi*, C. 8, S. 24 (Aralık 2015), s. 90-99.

⁴⁸⁵ Serkan Polat, *Yenilikçi Bir Âyan: Çapanoğlu Süleyman Bey*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017, s. 412-419.

⁴⁸⁶ Nagata, *a.g.e.*, s. 177

⁴⁸⁷ Suraiya Faroqhi, "Zeytin Diyarında Güç ve Servet: Edremit Âyanından Müridzade Hacı Mehmed Ağa'nın Siyasi ve Ekonomik Faaliyetleri", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed.: Çağlar Keyder - Faruk Tabak, çev.: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 98.

⁴⁸⁸ BOA. RŞS, nr. 7455 (1744), s. 19b. (3 Cemazeyilevvel 1255)

⁴⁸⁹ BOA. RŞS, nr. 7428 (1717), s. 53b, 54a, 54b. (29 Safer 1223)

görülmüştür. Borçları muhalefâtına eşit olan Osman Ağa'nın eşi ve çocuklarına, kayıtlarda yer aldığı şekliyle, *kendülerine bir nesne kalmayacağı*⁴⁹⁰ belirtilmiştir.

Sonuç olarak, Osman Ağa'nın ardında bıraktığı menkul ve gayrimenkul malların listesini sunan bu muhalefât kaydı hem kendi biyografisine hem de devrin Tekfurdağı (Rodoscuk)'nda bulunduğu sosyal statünün yaşam standardına dair mühim detaylar barındırmaktadır.

⁴⁹⁰ BOA. RŞS, nr. 7429 (1718), s. 27a, 27b, 29b, 36a.

4. BÖLÜM

ÇELEBİ SÜLEYMAN AĞA VE ÇELEBİZÂDE AİLESİ

18. yüzyılın sonlarında bugünkü adı ile Tekirdağ o devirdeki adı ile Tekfurdağı'nda ayan olan Çelebi Süleyman Ağa'nın "Çelebi" veya "Çelebizâde" olarak adlandırılmasını sağlayan unsur Çelebi Süleyman Ağa'nın babası el-Hâc Süleyman oğlu Mehmed'in "Çelebi" unvanını kullanmasından kaynaklıdır. Çelebi Mehmed Ağa'nın evlatları ile soyundan gelenleri tanımlamak için Çelebizâde lakabı kullanılmıştır. Zira Mehmed Ağa'nın babası Süleyman Ağa sadece hac ibadetini eda edenlere verilen "el-hâc" ya da "hacı" unvanına sahipti. Çelebi Mehmed Ağa'nın dedesi ise Abdülhalık isimli bir zattır. Ergenç, sicil kayıtlarından hareketle 17. yüzyılda Çelebi kelimesinin *ilmiye mensupları, dinî erkânın, büyük tüccarların oğulları olan ve babalarının sosyal statü ve kültürel değerlerini sürdüren kişilerin sanı olduğunu* belirtmektedir. Ayrıca bu sanın, eşraf ve ayan olarak adlandırılan taşra iktidar seçkinlerinin taşıdığı, onların ayırt edici bir niteliği olduğunu da eklemektedir.⁴⁹¹ Günay'a göre 18. yüzyıl Bursası'nda Çelebi unvanı toplumsal bakımdan muteber kişiler için kullanılmıştır.⁴⁹²

Çelebizâde Süleyman Ağa'nın tereke kaydından hareketle, Çelebizâde ailesinin çok sayıda menkul ve gayrimenkule sahip olmasının yanısıra, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan, şirahane, çömlekhane, kiremithane gibi ticarî tesisleriyle de ticaret hayatında etkin, şehrin kudretli ve saygın ailelerinden biriydi.

4.1. ÇELEBİ MEHMED AĞA

Tekfurdağı sakinlerinden el-Hâc Süleyman Ağazâde olarak anılan Çelebi Mehmed Ağa ile alakalı tespit edilen en eski tarihli belge 19 Mayıs 1777 tarihlidir ve bu belge kendisine

⁴⁹¹ Ergenç, a.g.m., s. 113-114.

⁴⁹² Nilüfer Alkan Günay, *18. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetim Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri (Bursa Örneği)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2010, s. 112.

Dergâh-ı muallâ kapıcıbaşılığı pâyesi⁴⁹³ tevcîhi ile alakalıdır.⁴⁹⁴ Kapıcıbaşılık rütbesini haiz olan Çelebi Mehmed Ağa, 12 Ocak 1783 tarihli bir hükümde ise “Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî a’yânı Çelebi Mehmed Ağa” olarak kaydedilmiştir.⁴⁹⁵ 8 Şubat 1783 tarihli hükmün şühûdü’l-hâl kısmında ismi yer almaktadır.⁴⁹⁶ 17 Kasım 1783 tarihli hükümde “a’yân-ı Dergâh-ı âlî Çelebi Mehmed Ağa” olarak bahsedilmektedir.⁴⁹⁷ Osmanlı’nın her şehir ve kasabasında taşranın iktidar sahipleri olan ayanlar arasından bir kaza temsilcisi seçilirdi ve bu ayan merkezî idare tarafından tanınırdı. Merkezi hükümet ile ahali arasındaki işleri yürüten bu kişiler aynü’l-a’yân, baş ayân, re’is-i ayân ve resm-i ayân olarak adlandırılırdı.⁴⁹⁸ 20 Mayıs 1786 tarihli hükmün şühûdü’l-hâl kısmında Çelebi Mehmed Ağa, “aynü’l-a’yân-ı ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî Çelebi Mehmed Ağa ibn-i el-Hâc Süleyman Ağa” olarak kayıtlıdır.⁴⁹⁹

4.1.1. Çelebi Mehmed Ağa Döneminde Tekfurdağı’nda Mübâyaacılık

İstanbul ve sakinlerinin zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasında Tekfurdağı ayanı ve mübâyaacısının başat bir role sahip olduğu görülmektedir. Saray ve şehir halkı, kapıkulu askeri olmak üzere çok kalabalık bir nüfusu⁵⁰⁰ barındırmış olan İstanbul’un iaşesini temin

⁴⁹³ Kapıcı, Osmanlı devleti teşkilâtında saray kapılarını bekleyen bir sınıfın unvanıdır. Osmanlı sarayının, Ayasofya Camii’ne karşı olan dış kapıdan itibaren, üç büyük kapısı vardı. Sarayın Bâb-ı Hümayun adı verilen dış kapısı, içerideki ikinci büyük kapı olan Bâbüsselâm denilen orta kapı ve daha içeride Enderûn-ı Hümayun’a girecek üçüncü büyük kapıya da Bâbüssaâde veya Akağalar Kapısı denirdi. Kapıcıbaşı ise sarayın dış kapısı ile orta kapısını bekleyen kapıcıların âmiri ve büyük zabitidir. Kapıcıbaşının muhafaza görevinin yanı sıra protokol görevleri de bulunmaktaydı. Kapıcıbaşının sayısı devirlere göre değişiklik göstermektedir. Fatih Sultan Mehmed devrinde sayısı tek olup, 18. asrın sonlarında ise 150’ye yükselmiştir. Kapıcıbaşılık rütbesi sonradan daimî surette taşra hizmetinde bulunanlara da verilmeye başlanmıştır. 18. asrın sonlarından itibaren fiilen değil de rütbe olarak ayanlara ve bazı önemli hizmetlere tayin edilen şahısların da nüfuz ve itibarını artırmak için verildiği görülmektedir. Tafsilat için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 380-390; Yücel Özkaya ise 19. yüzyıl boyunca ayanlık örgütünün etkinliğini sürdürdüğünü belirtmekte ve bunlara muhtelif hususlar için başvurulduğunu, yardımlarının istendiğini, kendilerine mansıplar verilmeye devam edildiğini dile getirmektedir. Ayrıca Özkaya, bu tarihlerde Rumeli’de pek çok kişiye kapıcıbaşılık vazifesinin verildiğini ve bu görevin, Anadolu’dan ziyade Rumeli’deki ayanlara verilmesinin nedeni olarak bu âyanlardan daha çok yararlanmak, bilhassa hududlara yakın olmaları nedeniyle ellerindeki askerlerden faydalanmak olduğu ihtimalini ileri sürmektedir. Bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Ayanlık*, s. 363.

⁴⁹⁴ BOA. C.DH. 325/16237-2. (11 Rabiulahir 1191)

⁴⁹⁵ BOA. RŞS. nr. 7405 (1694), s. 25a. (7 Safer 1197)

⁴⁹⁶ BOA. RŞS. nr. 7405 (1694), s. 36b. (5 Rabiulevvel 1197)

⁴⁹⁷ BOA. RŞS. nr. 7407 (1696), s. 29b. (21 Zilhicce 1197)

⁴⁹⁸ Mert, a.g.m., s. 196.

⁴⁹⁹ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 3a. (21 Receb 1200)

⁵⁰⁰ Tez çalışmamız kapsamında incelediğimiz dönemde, Tevfik Güran 1830’larda imparatorluğun bütününe kapsayan genel nüfus sayımı verilerinden hareketle İstanbul nüfusunun 450 bin dolaylarına ulaşmış

etme meselesi, başta padişah olmak üzere Osmanlı idarecilerini en fazla uğraştıran mühim mevzulardan biri olmuştur.⁵⁰¹ Osmanlı klasik devrinde İstanbul'un iâşesi, ancak nakliyatın ve ticaretin tekelleşmesi ve bu türden dağıtım şebekelerinin mevcudiyetiyle mümkündü. Bu bağlamda Tekfurdağı-Rodoscuk bu şebekenin içinde merkezi bir role sahipti ve bir buluşma noktasıydı.⁵⁰² Hacer Ateş, 16. ve 17. yüzyıla ait Rodoscuk (Tekfurdağı) Şer'iyeye Sicilleri'nden hareketle, Tekfurdağı-Rodoscuk odaklı iç ticaret organizasyonunun kapsadığı iki alanın bulunduğunu belirtmekte ve birincisinin Tekirdağ tarımsal art alanı (bağlı köyler) ile onu çevreleyen kaza ve şehirlerin oluşturduğu Gelibolu, Hayrabolu, Malkara, Çorlu ve Edirne olduğunu ve ikincisinin ise İstanbul'un iâşesi kapsamında Rodoscuk ile bağlantılı olan Selânik, Filibe ve Edirne gibi Rumeli şehirlerinin yanı sıra Trablus-Şam, Mısır ve Batı Anadolu şehirlerini geçerek Adalar üzerinden Tekfurdağı-Rodoscuk ve İstanbul'a uzanan sahil şeridini kapsayan coğrafya olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Ateş, Tekfurdağı-Rodoscuk limanına hem kara yolu hem de deniz yoluyla bu şehir ve bölgelerden başta buğday olmak üzere muhtelif tahıl ürünleri vs. hammaddelerin yanı sıra şeker, tuz, biber, karanfil, baharat, kahve, keten, çeşitli yaş ve kuru meyveler, tulum peyniri, mazi, zeytin, sabun, zeytinyağı, penbe, kirpas, afyon, hayvansal ürünler, kestane, buz, deri, kürk, mum yağı, ham demir, demirden mamul alet edevat, kalay, aba, mermer gibi birçok ticari malın geldiğini de tespit etmiştir.⁵⁰³ Netice olarak Tekfurdağı-Rodoscuk limanı sadece tarımsal art alanından değil, aynı zamanda imparatorluğun birçok bölgesinden muhtelif ürünlerin İstanbul'a transferinin yapıldığı önemli bir merkez konumundaydı. Kelemen Mikes, 28 Mayıs 1720 tarihli mektubunda Tekfurdağı'n İstanbul'a atla iki, denizden ise bir günlük yol mesafesinde olduğunu yazmaktadır.⁵⁰⁴ Ayrıca Mikes, 20 Kasım 1721 tarihli mektubunda şehrin ticarî hayatına dair gözlemlerine de yer vermiştir: Ona göre, şehrin hem kara hem de deniz ticareti canlıdır. Bilhassa güz mevsiminde hemen her gün şehre üç yüz kadar araba geldiğini ve arabayla buraya getirilen malların ise gemilere yüklenerek İstanbul'a

olabileceğini tespit etmiştir. Bkz. Tevfik Güran, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü (1793-1839)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 44, S. 1-4 (1986), s. 247.

⁵⁰¹ Mübahat Küçüköğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, s. 352-353.

⁵⁰² İlber Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto (Via Egnatia'nın Marmara'daki Uzantısı)", *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380 - 1699)*, Ed.: Elizabeth A. Zachariadou, çev.: Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 217.

⁵⁰³ Ateş, *a.g.t.*, s. 226-229.

⁵⁰⁴ Mikes, *a.g.e.*, s. 43.

yollandığını ve denizden de buraya çok sayıda gemi geldiğini belirtmiştir.⁵⁰⁵ Tekfurdağı-Rodoscuk limanı sadece İstanbul'a değil aynı zamanda Edirne'ye de hizmet etmekteydi.⁵⁰⁶ Örneğin, Batı Anadolu'nun üzüm, incir gibi yaş ve kuru meyveleri de İzmir limanından hareketle Tekfurdağı-Rodoscuk limanına getirilip depolanmasının ardından ihtiyaç halinde Tekfurdağı'ndan İstanbul veya Edirne sarayına transfer edilmekteydi.⁵⁰⁷ H. 1081 (M. 1670) senesinde Tekfurdağı'nda bulunan Evliya Çelebi seyahatnamesinde şehrin Mısır'ın, Akdeniz ve Karadeniz'in iskelesi olarak tanımladığı büyük bir limanı olduğundan, bütün işlek şehirlerden barça kalyonlarla getirilen malların iki gün içinde arabalarla Edirne'ye ulaştırıldığından ve bu limanı Edirne'nin çok yakın işlek iskelesi olarak tarif etmekte; iskele başında ve şehir içinde 300 adet mahzenin bulunduğundan, Edirne ve İstanbul'a gidecek olan muhtelif mal ve zahirelerin depolandığından hatta İstanbul'da Unkapanı navluncularının birer ortakları ve birer ikişer mahzenlerinin bulunduğundan bahsetmektedir.⁵⁰⁸ 13 Numaralı Zehâir Defteri'nde 21-30 Ocak 1777 tarihli hükümde Tekfurdağı (Rodoscuk) İskelesi'nin Osmanlı Devleti'nin kileri konumunda olduğu ve İstanbul ahalisinin günlük yiyeceklerinden olan buğday ve unun önemli bir kısmının bu iskeleden geldiği yazılıdır.⁵⁰⁹

Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul tüketim, dönüştürme ve dağıtım merkezidir ve bünyesinde barındırdığı muazzam nüfusu beslemek gerekmektedir.⁵¹⁰ İstanbul'un beslenmesi, devlet yöneticilerinin üzerinde en çok durduğu konulardan biri olmuştur. Zira, İstanbul'un barındırdığı nüfusu besleyecek miktarda zahire üretimi imkanının bulunmaması iâşe sorununa yol açmıştır. Bu bakımdan İstanbul'un iâşesi ve iâşenin temini meselesi bir devlet politikasını gerekli kılmıştır.⁵¹¹ Merkezî yönetimin iâşe siyaseti çerçevesinde İstanbul, tüm ülkedeki artı ürünlerin öncelikle gönderilmesi gereken yer olarak görülmüştür ve devlet, taşradan İstanbul'a mal akışının sürekliliği için yasaklayıcı

⁵⁰⁵ Mikes, *a.g.e.*, s. 52.

⁵⁰⁶ Faroqhi, *a.g.m.*, s. 142.

⁵⁰⁷ Ateş, "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı", s. 24.

⁵⁰⁸ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 754-756.

⁵⁰⁹ BOA. ZD. nr. 13, s. 42, hk. 2. (Evâsıt-ı Zilhicce 1190)

⁵¹⁰ Robert Mantran, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 143.

⁵¹¹ Salih Aynural, *Selim III Döneminde İstanbul'da İktisadi Hayat (1789 -1807)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989, s. 1.

veya teşvik edici müdahalelerde bulunmuştur.⁵¹² Örneğin başta buğday olmak üzere, bazı ürünlerin ihracı yasaklanmıştır ve birçok bölge belirlenerek, ürünlerin İstanbul'a gönderme zorunluluğu getirilmiştir.⁵¹³

Osmanlı Devleti'nin iâşe sorunu ve buna bağlı olarak iâşe siyaseti küçük yöntem değişiklikleriyle beraber imparatorluğun çöküşüne dek devam etmiştir. Mezkûr siyaset çerçevesinde olası yokluklara karşı ambar inşa etmek, kıtlık zamanlarında piyasaya sürmek amacıyla zahire stoğu yapmak, buğday ve koyun gibi ana yiyecek maddelerinin temininin yanı sıra bunların yurt dışına çıkışını hem de ülke içinde, başkent dışındaki yerlere satılmasını engellemek ve bu gayeyle “madrabaz ve muhtekir” olarak adlandırılan vurguncularla mücadele etmek ve getirilen malların usulsüzlük olmaksızın dağıtımını sağlamak gibi hususlar her daim geçerliliğini korumuştur.⁵¹⁴ Bu tez çalışması kapsamında incelediğimiz Rodoscuk Şer'iyye Sicilleri ve Mühimme Defterleri'nde madrabaz, ihtikâr ve muhtekir olarak adlandırılan vurguncu taifesiyle alakalı birçok hüküm tespit edilmiştir: İlk hükmümüz 22 Ağustos 1793 tarihli Tekfurdağı kadısı (nâibi), zehairi Tekfurdağı'na bağlı kazaların nâibi, râyic zahiresi mübaşirine, Tekfurdağı ayanı Osman Ağa'ya, gümrük emini ve diğer yöneticilerine hitaben yazılan hükümdür ve bu hükme göre Devlet, İstanbul sakinlerinin ihtiyacı olan, Tekfurdağı İskeleyi'ne bağlı kazalardan gelen zahirelerin temiz ve ayıklanmış olarak İstanbul'a yollanması hususunda gayret gösterilmesini istenmiş, karışık ve hileli gönderilmesinden sakınılmasını, vurguncu sınıfının def edilmesini buyurmuştur.⁵¹⁵ 12 Kasım 1794 tarihli Silivri, Tekfurdağı ve Gelibolu bölgesindeki kaza ve iskelelerin nâibi, ayan, zâbitân, iş erleri ve iskele eminlerine hitaben gönderilen hükümde, daha önceden İstanbul sakinlerinin zaruri ihtiyaçlarından olan soğanın bulunduğu mahallerden kayıklara konularak, peyderpey yollanması ve vurgunculuk yapan kimselere ruhsat verilmemesi hususu bildirilmiştir. Ancak ilgili hükümde İstanbul'a gelen soğan miktarının az olduğundan dolayı halk sıkıntıya uğramıştır. İskele ve kazalarda gerek muhtekirlerin gerekse şahısların mahzen ve dükkanlarında bulunan soğanın bir vukıyesi geriye kalmayarak soğanın tümünün

⁵¹² Ahmet Uzun, *İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü: Ondalık Ağnam Uygulaması 1783-1857*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 1.

⁵¹³ Mantran, *a.g.e.*, s. 143.

⁵¹⁴ Ahmet Uzun, “Tarihsel Perspektifte İstanbul'un İâşesi”, *Türkiye Günlüğü*, S. 48 (Kasım-Aralık 1997), s. 61.

⁵¹⁵ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705) s. 23b. (14 Muharrem 1208)

İstanbul'a sevk edilmesi ve muhtekir taifesine *ruhsat ve cevâz* gösterilmemesi istenmiştir.⁵¹⁶ 28 Ağustos 1827 tarihli Gelibolu ve Tekfurdağı kazalarının kadısı (nâibi), ayan ve diğer yöneticilerine gönderilen hükümde de bazı muhtekirlerin soğanları mahallerinde toplayarak kış mevsiminde daha yüksek fiyata satmak amacıyla ertelediklerinin ihbar olunduğu ve bu nedenle İstanbul sakinlerinin soğan konusunda sıkıntıya sokacağından muhtekirlerin engellenmesi ve İstanbul'a yeterli miktarda soğanın sevk edilmesi istenmiştir.⁵¹⁷ 9 Nisan 1813 tarihli Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağazâde'ye hitap edilen hüküm ise İstanbul sakinlerinin zaruri ihtiyaçlarından olan sabun ve zeytinyağı hususundadır. Mezkûr hükme göre, Bahr-i Sefid Boğazı'ndan İstanbul'a gelmekte olan sabun ve yağ teknelerinden, o bölgeye gelenlerin vakit kaybetmeden yollanmasına dikkat edilmesi istenmiştir. Ayrıca yağ ve sabun yüklü gemiden dışarıya mal çıkarılmaması ve dağıtılmaması istenmiştir. 15, 16 adet büyüklü küçüklü gemi Tekfurdağı İskeleyi'ne vardığında emre aykırı olarak bir miktar sabun ve zeytinyağının dışarı çıkarıldığı, esnafa dağıtılmasının yanı sıra başka bölgede satışı için yollandığı ve bu cihetle o bölgedeki muhtekir taifesine ruhsat verildiği ihbar edilmiştir. Bu husus Tekfurdağı ayânı Çelebi Ağazâde'nin katl ve idamını gerektirmişse de bu defalık görmezlikten gelinmiştir.⁵¹⁸

Muhtekirler daha yüksek fiyattan satma gayesiyle zahireleri saklayabiliyorlardı. Örneğin 23 Temmuz 1809 tarihli hükümde kaydedildiği üzere Cisir-i Ergene (Uzunköprü) ve Bergos (Burgaz) kazalarından zahire yatağı olarak bahsedilmekte ve İstanbul'a pek hayli zahire yollanması hususuna gayret gösterilmesi istenmiştir. Aynı hükümde muhtekirler tarafından daha yüksek fiyat ile yasaklanmış yerlere satma arzusuyla zahirelerin saklandığı ve bundan dolayı İstanbul'a zahire ulaşmadığı bildirilmiştir. Ayrıca yine belgede İstanbul'da zahirenin az olduğundan bahsedilmekle birlikte, muhtekirlerin zahire saklamasının ve ruhsat verilmesinin engellenmesi ve zahirenin hepsinin fiyatının biçilerek peyderpey İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.⁵¹⁹

16-25 Şubat 1810 tarihli ve Tekfurdağı ayanı ve mübâyaacısı olarak sahnede olan Çelebi Süleyman Ağa, Tekfurdağı kazası kadısı (nâibi) ve diğer yöneticilerine gönderilen bir

⁵¹⁶ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 66b.

⁵¹⁷ BOA. RŞS. nr. 7439 (1728), s. 73b. (5 Safer 1243)

⁵¹⁸ BOA. RŞS. nr. 7430 (1719), s. 76b. (7 Rabiulahir 1228)

⁵¹⁹ BOA. RŞS. nr. 7430 (1719), s. 2b. (10 Cemazeyilahir 1224)

başka hükümde, ve başkent sakinlerinin zaruri ihtiyaçlarından olan buğday ve unun kıt olduğundan Tekfurdağı ve havalisinde mevcut olan unun hepsinin İstanbul'a yollanması gerektiği, fakat bazı madrabaz, muhtekir ve hilekârların ellerinde olan unları daha yüksek fiyatla satma arzusuyla mahzenlere, ambarlara ve gizli mahallere koyup sakladıkları, bu saklanan unun hepsinin çıkarılması ve tümünün ivedi bir şekilde İstanbul'a yollanması istenmiştir.⁵²⁰ 11 Ekim 1819 tarihli Tekfurdağı kadısı (nâibi), ayan ve diğer yöneticilerine gönderilen bir diğer hükümde ise Tekfurdağı ve havalisinden İstanbul'a soğan, peynir, buğday, arpa, un, nohut, mercimek ve bunların emsali zahirelerin geldiği fakat bu sene umulan erzak gelmeyip o bölgede muhtekirlerin alışmış oldukları şekilde mezkûr erzağı daha yüksek fiyata satmak için İstanbul'a göndermeyip mahzen ve dükkanlarda sakladıkları ve ihtikârın tamamen engellenmesi ve mevcut olan zahirelerin peyderpey İstanbul'a yollanması istenmiştir.⁵²¹

Mühimme kayıtlarından öğrendiğimize göre, 19-27 Şubat 1797 tarihinde İskelelerin nâibine gönderilen hükümde İstanbul sakinlerinin “eşedd-i ihtiyaç ile muhtaç” oldukları kömür, odun, soğan, peynir, buğday, arpa, nohut, mercimek gibi çeşitli zahirenin çoğunluğunun o bölgeden geldiği belirtilmekte ve muhtekir taifesinin kömür, odun ve zahireleri daha yüksek fiyata satmak arzusuyla sakladıkları ve İstanbul'a yollamadıkları yazılıdır. Ayrıca muhtekir taifesinin def'i hususunda sert tedbirlere ihtimam gösterilmesi istenmiştir.⁵²² İncelediğimiz mühimme defterlerinde İstanbul sakinlerinin “eşedd-i ihtiyaç ile muhtaç” oldukları zahireler ve muhtekir taifesinin faaliyetlerinin men edilmesine dair başka kayıtlara da rastlanılmıştır.⁵²³

Koyun eti, hububattan sonra İstanbul'a sevk edilen ikinci önemli iâşe maddesiydi ve bu konuda da vurguncuların engellenmesine dair hükümler tespit edilmiştir. 1-10 Nisan 1815 tarihli belgede kaydedildiği üzere dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından mîrâhûr-ı evvel payesiyle Edirne Bostancıbaşı Dağdevirenzâde Mehmed, Ereğli, Tekfurdağı, İncelik,

⁵²⁰ BOA. RŞS. nr. 7430 (1719), s. 16a.

⁵²¹ BOA. RŞS. nr. 7434 (1723), s. 76a.

⁵²² BOA. A.DVNS. MHM. d. 203, s. 131-132, hk. 340.

⁵²³ Bu husustaki kayıtlar için bk. BOA. A.DVNS. MHM. d. 210, s. 32, hk. 90 (Evâsıt-ı Şevval 1214 / 8-17 Mart 1800).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 220, s. 42, hk. 160 (Evâil-i Zilhicce 1217 / 25 Mart-3 Nisan 1803).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 222, s. 94, hk. 521 (Evâsıt-ı Zilhicce 1219 / 13-22 Mart 1805).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 233, s. 17, hk. 32 (Evâsıt-ı Rabiulevvel 1226 / 5-14 Nisan 1811).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 233, s. 169 hk. 487 (Evâil-i Rabiulevvel 1227 / 15-24 Mart 1812).

Şarköy, Gelibolu, Malkara, Keşan, İpsala, Evreşe, Cısr-i Ergene (Uzunköprü), Dimetoka vesair o bölgede bulunan kazaların nâibi, mübâşir tayin olunan Hafız Mahmud Haseki ve zikir olunan kazaların ayanları, zâbitânı ve diğer yöneticilerine yazılan hükümde kazalardaki mandıra, çiftlik ve ağıllarda bulunan kuzuların bir başının dahi başka yere ve vurgunculara satılmasının yasak olduğu ifade edilmiş ve “Ruz-i hızırdan” önce kuzuların Dersâadet’e yollanması istenmiştir. Zira Ruz-i hızırdan önce kuzu kesimi ve satışı yasaktır ve ilk kuzu kesimiyle alakalı hükümlerde “Ruz-i hızır” olarak yer alan⁵²⁴ 6 Mayıs (23 Nisan) tarihi halk arasında yaz mevsiminin başlangıç tarihi addedilmekteydi. Hakikaten eski takvimde sene ikiye bölünmüş olup 23 Nisan’dan (6 Mayıs) 26 Ekim’e (8 Kasım) kadar 186 gün “Hızır günleri” adıyla yaz mevsimini oluşturmaktaydı.⁵²⁵ Fakat bazı vurguncular çiftlik, mandıra ve ağıllarındaki kuzuları saklayarak başka yerlere, kalyoncu, muhtekir ve madrabazlara satmışlardır. Bu yüzden de kazada olan çiftlik, mandıra ve ağıllardaki kuzuların İstanbul’a yollanması hususunda özen ve dikkat istenmiştir.⁵²⁶

22 Nisan 1818 tarihli Edirne Bostancıbaşı Mehmed ve Ereğli, Tekfurdağı, İncecik, Şarköy, Gelibolu, Malkara, Keşan, İpsala, Cısr-i Ergene (Uzunköprü), Hayrabolu, Ergene, Dimetoka vesair o civarda bulunan kazaların yöneticilerine hitaben yazılan hükümde de bazı senelerde vurguncuların çiftlik, mandıra ve ağıllarında olan kuzularını saklayarak başka bölgelere, kalyoncu ve muhtekirlere satma cürretinde bulunmuşlardır. Bu kişiler bahaneler ileri sürerek İstanbul’a kuzuları yavaş yavaş sevk etmişler ve bundan dolayı İstanbul sakinleri sıkıntı yaşamışlardı. Yine aynı hükümde kış mevsiminin orta şiddette geçtiği, kuzunun çok ve bereketli olduğu ve Ruz-i hızır yaklaşması nedeniyle kazalarındaki çiftlik, mandıra ve ağıllarda olan kuzuların hepsinin defter olunarak İstanbul’a yollanması emredilmiştir.⁵²⁷

⁵²⁴ Ahmet Kal’a, *Osmanlı Devletinde İstanbul’un Et İhtiyacının Temini İçin Kurulan Kasap ve Celep Teşkilatları (XVI, XVII ve XVIII. Asırlarda)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1985, s. 56.

⁵²⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Hidrellez”, *İA*, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 313.

⁵²⁶ BOA. RŞS. nr. 7434 (1723), s. 10b. 1 Şevval 1243 (16 Nisan 1828) tarihli “kuzunun nizâmına emr-i âlî ve buyruldu” yazılı hüküm de Rûz-i Hızır (Hidrellez Bayramı)’ın yaklaşmasından dolayı ihtikâr (vurguncu)’a kuzunun satılmaması, muhtekir taifesine verilmemesi istenmiştir. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7441 (1730), s. 22a; 26 Şevval 1245 (20 Nisan 1830) tarihli benzer bir hüküm için bkz. BOA. RŞS. nr. 7444 (1733), s. 6a.

⁵²⁷ BOA. RŞS. nr. 7435 (1724), s. 5a.

Netice olarak; incelediğimiz arşiv kayıtlarında madrabaz, ihtikâr ve muhtekir olarak adlandırılan vurguncu taifesinin faaliyetleri nedeniyle İstanbul'un iaşesinde zaman zaman birtakım sıkıntılar yaşandığı, buna karşın vurgun ve hilenin engellenmeye çalışıldığı ve muhtekirlere fırsat verilmediği görülmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında üzerinde duracağımız asıl husus ise, İstanbul'un iaşesinde önemli rol oynayan Tekfurdağı ayanlarının varlığıdır. III. Selim (1789-1807) devrine kadar, başkent'in ihtiyacı olan zahirenin büyük bir bölümünün kapan tüccarları tarafından karşılandığı, devletin hububat mübâyaasındaki payının oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.⁵²⁸ Lütü Güçer H.1171 (M.1757-1758) senesi mahsulünden hareketle İstanbul'un iaşesi için gerekli hububatın %91,4'ünün özel ve geri kalan %8,6'sının da devlet sermayesiyle getirildiğini ortaya koymuştur.⁵²⁹ Özel sektörün önemli bir bölümünü kapan tüccarları temsil etmekteydi ve bu kişiler ekseriyetle Müslüman tüccardı. Kapan tüccarları getirdikleri emtianın türüne göre Unkapanı tüccarı ve Yağ ve Bal kapanı tüccarı olarak ikiye ayrılmaktaydı. İstanbul halkının ihtiyacı olan buğday, arpa, pirinç gibi hububat türünden zahireleri getiren tüccarlar Unkapanı'na bağlıydı ve bu tüccarlar İstanbul'un hububat ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktaydı. Ayrıca bu tüccarlar, mezkûr hububat türlerinden başka herhangi bir zahire getiremezlerdi. Kapan tüccarlarının zahire alım işi ekseriyetle ellerine gerekli sermayeyi verdikleri yazıcı veyahut gemi reisleri tarafından gerçekleştirilirdi. Bu yazıcıların ellerinde izin belgesi niteliğinde devlet tarafından verilen bir ferman veya kapan naibinden tezkiresi bulunma zorunluluğu vardı.⁵³⁰ 21 Ocak 1799 tarihli hükümde de Tekfurdağı İskeleyi'ne tüccar aracılığıyla İstanbul'a külliyyetli zahire satın alındığından ve tüccarın satış için Tekfurdağı İskeleyi'ne gönderdiği yazıcılara yardım edilmesi, iskeleye gelecek zahireye nezaret edilmesi, kapan tezkiresi olan gemilere yüklenmesi ve beratı olmayan kayıklara zahire verilmemesi hususuna dikkat edilmesi istenmiştir.⁵³¹ Bu hüküm kapan tüccarlarının zahire alım işinde yerel yöneticilerin nasıl davranması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Elinde ferman veya tezkiresi bulunmayan tüccarın zahire satın alması

⁵²⁸ Aynural, *a.g.t.*, s. 16.

⁵²⁹ Lütü Güçer, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11 (Ekim 1949-Temmuz 1950), s. 410

⁵³⁰ Aynural, *a.g.e.*, s. 52-53.

⁵³¹ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 81b.

yasaktı.⁵³² 23 Haziran 1795 tarihli bir hükümde elinde ferman ve kapan tezkiresi olmayan gemilere hiçbir şey verilmemesi yazılıdır.⁵³³

Kapan tüccarına ait gemilere kapan tezkiresi olmadan zahire yüklenmesine izin verilmemekteydi.⁵³⁴ 19 Kasım 1796 tarihli hükümde de tezkireli kapan tüccarlarının gemilerine yüklenerek İstanbul'a sevk olunması istenmiştir.⁵³⁵ Osmanlı Devleti, İstanbul'da darlık hallerini önlemek için çeşitli iskelelere rastgele gemiler göndermekte, ancak iskelelere bağlı kazalardan gelecek hububatın miktarı ve türü hesaplanmadığı için gemiler boş yere iskelelerde beklemekte veya gemi uğramayan iskelelerde de zahire sahipleri boş yere müşteri beklemekteydi. Bu ve benzeri sıkıntıları ortadan kaldırmak için 1748 yılında devlet "mukayese nizamı" olarak adlandırılan yeni bir rejimi uygulamaya koydu. Bu sistemle Unkapanı'ndaki kayıtlar incelenerek geçmiş senelerde her kazadan İstanbul'a gönderilen hububat miktarı ortalama olarak tespit edilmiştir. Belirlenen bu miktarlar iskelelere bildirilmiş ve her iskeleye bağlı kazaların hisseleri de aynı yöntemle saptanmıştır. Böylece iskelelerin İstanbul'a gönderecekleri hububat miktarının ve türlerinin belirlenmesiyle Unkapanı'ndan her iskeleye gönderilmesi gereken gemi adedi de bizatihi ortaya çıkmıştır.⁵³⁶

Peki, bu sistem pratikte nasıl işlemekteydi? Mukayese zahiresi öncelikle iskelelere göre tespit ediliyor, ardından zahire mübaşiri aracılığıyla eski üretim durumlarına bakılarak taksim ediliyordu. Bu sisteme göre her kaza, düzenlenen miktardaki zahireyi başkente yollayacağına dair taahhütte bulunmakta ve taahhüt ilamını zahire mübaşirine vermektedirler. Zahire mübaşiri de elinde toplanan bu ilamları İstanbul'a gönderiyor ve bu ilamlar Divan-ı Hümayun kalemine kaydediliyordu. Ayrıca iskeleye bağlı kazalardan zahire geldikçe zahire mübaşirinden ürünün getirildiğine dair tezkire verilirdi.⁵³⁷ Fakat bu husus zahire mübaşirleri tarafından zaman zaman suistimal edilmekteydi: 18. yüzyılın ikinci yarısında Tekfurdağı'nda zahire mübaşirliği yapan Şabanzâde Mehmed Ağa, iskeleye mukayese sisteminde yer almayan kazalardan gelen buğday ile mübâyaacılarının getirdiği iyi olmayan buğdayı Unkapanı navluncularına satılmasına müsaade etmiş ve

⁵³² Aynural, *a.g.e.*, s. 53.

⁵³³ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 90a.

⁵³⁴ Aynural, *a.g.e.*, s. 53.

⁵³⁵ BOA. RŞS. nr. 7418 (1707), s. 77a.

⁵³⁶ Güçer, *a.g.m.*, s. 405.

⁵³⁷ Aynural, *a.g.e.*, s. 6.

mukayesesi gelmeyen kazaların zahirelerini her kilesinden de 10 ya da 12'şer para (30-36 akçe) alarak tezkire vermiştir. Şabanzâde'nin bu aç gözlülüğü, mukayese düzeninin işlemesine engel olduğu gibi İstanbul'a karışık ürün sevk edilmesine de neden olmuştur. Ayrıca kaza ahailerinden zahiresini iskeleye getirmeme karşılığı olarak bir nevi rüşvet alınmıştı. Bundan dolayı Şabanzâde şiddetli bir tenkit ve tehditle uyarılmıştır.⁵³⁸ İskelelerden Unkapanı'na gelen zahire kaydedildiğinden kazaların taahhüt ettikleri miktarda hububatın tamamen gönderilmediği durumlarda bakiye miktarın gönderilmesi için emirler gönderilmekteydi. Mukayese nizamı Tuna ve Karadeniz bölgelerinde devamlı, Karesi bölgesinin iskelesi olan Mihaliç'te zaman zaman tatbik edilmiştir.⁵³⁹ Trakya'da ise bazı kazalar sonradan bu sisteme dâhil edilmiştir. Haziran 1759 tarihli kayda göre Tekfurdağı (Tekirdağ) İskelesi'ne zahire gönderen kazalar şunlardır: Akça Kızanlık, Nevahi Yanbolu, Zağra-i Atik, Çırpan, Zağra-i Cedid, Kırkkilise, Edirne köyleri ve Çöke nahiyesi.⁵⁴⁰ Mukayese nizamı, uygulamaya konulduğu tarihten itibaren üretim bölgelerindeki halk tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmış ve yaklaşık 35 yıl yürürlükte kalan bu sistemden istenilen netice elde edilememiştir. İstanbul'a zahire akışında azalmalar görülmeye başlanmıştır. Bu uygulamanın ardından sadece devlet tarafından mübâyaacı olunacak zahirelerin tertibine devam edilmiştir.⁵⁴¹

Devlet için zahire satın alan kişiler mübâyaacı olarak adlandırılmakta ve mübâyaacılar satın aldıkları mîrî mübâyaacı hububatını ihtiyaç anında kullanılmak üzere doğrudan devlet ambarlarına getirmekteydiler. Ayrıca ihtiyaç anında bu depolanan zahireler değirmenci ve fırıncılara tevzi edilmekteydi.⁵⁴² Tez çalışmamızla alakalı arşiv kaynaklarında zahire mübâyaacısına memur olarak vazifeli olan Tekfurdağı ayanları ekseriyetle Tersâne-i Âmire ambarlarına⁵⁴³ zahirelerini sevk etmekteydi. Osmanlı tersanelerinin en büyük ve en etkin olanı Tersâne-i Âmire idi. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinin ardından, Kadirga Limanı tersane olarak kullanılmış, sonra da Haliç'in

⁵³⁸ Fidan, *a.g.e.*, s. 54-55.

⁵³⁹ Güçer, *a.g.m.*, s. 405.

⁵⁴⁰ Fidan, *a.g.e.*, s. 27-28.

⁵⁴¹ Aynural, *a.g.e.*, s. 11-12.

⁵⁴² Aynural, *a.g.e.*, s. 71- 72.

⁵⁴³ Örneğin 19 Cemazeyilahir 1227 (30 Haziran 1812) tarihli hükümde Tekfurdağı ayanı olup Tekfurdağı İskelesi mübâya'acısı nasb ve tayin olunan Süleyman Ağa'nın 227 senesi mahsulatından olmak üzere mîrî mübâya'asıyla inecik kazasının hissesine düşen 1.000 kile hinta (buğday) İstanbul kilesi ile harman yerlerinden satın alınıp Tekfurdağı İskelesi'ne nakledilip ve sefineye yüklenerak Tersâne-i Âmirem ambarlarına göndermesi emredilmişti. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7431 (1720), s. 32b.

Aynalıkavak semtinde birkaç gözlük Galata Tersanesi inşa edilmiştir. Yavuz Sultan Selim devrinde ise Galata ile Kağıthane arasında, inşası 1515 yılında tamamlanan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına dek donanmanın inşâ ve idarî merkez üssü vazifesini üstlenecek olan Galata (Haliç, İstanbul) Tersanesi kuruldu. Tersâne-i Âmire gemi inşa tezgahları, havuzlar, mahzenler, iplikhâne, demirhâne, lengerhâne gibi imalathanelerin yanı sıra cami, çeşme, hastahane ve zindan gibi sosyal tesisleri de bünyesinde barındırmaktaydı.⁵⁴⁴ Daha önce de ifade edildiği üzere, İstanbul halkının ihtiyacı olan hububat türünden ve diğer zahireleri getiren tüccarlar Unkapanı'na bağlıydı ve bu tüccarlar İstanbul'un hububat ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktaydı. 18. yüzyılın ilk yıllarında İstanbul'daki ekmekçilere günlük 4-5 bin kile buğday yeterliydi ve yaz mevsiminde Karadeniz bölgesinden gelen buğdayı kış günlerinde kullanmak amacıyla fırıncı taifesi dahi birkaç yüz bin kile depolamaktaydı. H.1130 (M.1717-1718) tarihlerinden sonra günlük 7-8 bin kileye yaklaştığı için, yaz günlerinde gelen buğdayın tamamı yine bu günlerde kullanıldığından dolayı kış için depolanacak buğday kalmamıştı. Bundan dolayı III. Ahmed (1703-1730) Tersâne-i Âmire'de sekiz adet gözün içlerine 300 bin kile buğday alacak büyüklükte ambarlar inşa ettirmiş, Akdeniz ve Rumeli bölgelerinden getirilen buğday buralarda depolanmıştır. Lakin Sultan Osman (1754-1757) devrinde günlük 12 bin kileye ulaştığı zikr olunan sekiz adet gözde bulunan zahirelerin kış günlerinde yetersiz kaldığından dolayı III. Mustafa (1757-1774) döneminde H.1172 kışında (M.1758) Tersâne-i Âmire gözleri bitişğine üç göz daha eklenmiş ve içlerine 100 bin kile buğday depolanmıştır.⁵⁴⁵ Yukarıda ifade edildiği üzere, bu ambarlar devlet tarafından görevlendirilen mübâyaacıların satın aldıkları zahireler ile dolmaktaydı. Mübâyaacılar ayan, mütesellim gibi mahalli güç sahibi kişiler arasından veya merkezden görevli kişiler arasından tayin ediliyordu.⁵⁴⁶ Tekfurdağı ayanı Çelebi Mehmed Ağa'nın mübâyaacı tayin edilişiyle alakalı üç hatt-ı hümayun⁵⁴⁷ belgesinde herhangi bir tarih ibaresi yer almamaktadır. Ayrıca bu hatt-ı hümayunlar telhis üzerine

⁵⁴⁴ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 3-7; İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", *İA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2011, s. 513-514.

⁵⁴⁵ Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey, *Târih-i Cülûs-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis Sultan Üçüncü Mustafa Tarihi*, Haz.: Erhan Afyoncu, Ed.: Recep Ahışalı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2024, s. 211.

⁵⁴⁶ Güran, a.g.m., s. 254.

⁵⁴⁷ BOA. HAT. 15/1640; HAT. 15/668; HAT. 16/707.

yazılmış hatt-ı hümayun türündendir.⁵⁴⁸ Telhis üzerine yazılmış hatt-ı hümayunların bazılarında elkab bulunmamaktadır.⁵⁴⁹ Örneğin, üçüncü hatt-ı hümayunda elkab yer almamaktadır. Ayrıca bu belgede Çelebi Mehmed Ağa'nın mübâyaacı olarak görevlendirildiği bilinmektedir.⁵⁵⁰ Çelebi Mehmed Ağa'nın mübâyaacı tayin edilişiyle alakalı bu üç hatt-ı hümayuna Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nca verilen tarih 29 Zilhicce 1203 (20 Eylül 1789)'tür. Bu durum ekseriyetle hatt-ı hümayunlarda tarih bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Telhisler de tarihsiz olduğundan belgenin değerlendirilmesi sırasında zorluklarla karşılaşmıştır.⁵⁵¹ Fakat Gurre-i Zilhicce 1199 (5 Ekim 1785) tarihli belgede kapucubaşılık rütbesini haiz olan Çelebi Mehmed Ağa Tekfurdağı mübâyaacısı olarak sahnededir. Bu belge Tekfurdağı'nda vefat eden Süleyman Paşa'nın kapu kethüdasına vesaire borcunun çok olmasından dolayı mal varlığına devletçe el konulmasıyla alakalıdır ve Çelebi Mehmed Ağa'nın bu muhallefâta nezaret etmesi, muhallefât defterinin yazılıp mühürlenmesinin ardından İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.⁵⁵² Bu görevin Çelebi Mehmed Ağa'ya verilmesi ise şöyle gerçekleşmiştir: İstanbul zahiresi harcanmış, Karadeniz'in malı malum olduğundan, İstanbul Akdeniz'den ve Tekfurdağı'ndan gelen zahireye muhtaç durumdaydı. Fakat Akdeniz'de zahire kıt, Tekfurdağı'nda ise zahire nakil için hazırды. Zahire mahallerinin özellikle Tekfurdağı'n zahiresini bilen adamların seçilmesine hayliden beri gayret gösterildiği belirtilmektedir. Ayrıca Tekfurdağı'ndan İstanbul'a gelecek olan sürsat zahiresinin sevkine memur olan Çelebi Mehmed Ağa'nın İskele'ye bağlı kazaların ve köylerin bütünüdür durumunu, zahirenin kimde olduğunu, çiftlik ve ambar sahiplerini, vurguncuların kimler olduğunu bilen bir kişi olması etkili olmuştur. Diğer taraftan Çelebi Mehmed Ağa'nın gerek mübâyaacının, gerek sürsat zahiresinin satın alınması ve iskeleye indirilmesinde evvelkinden daha çok çaba gösterip gösteremeyeceği de tahkik olunmuştur ve kendi malından beş bin gurus mübâyaa için kendisine mîrîden verilecek olan alacağa karşılık sayılarak uhdesine zimmet kaydolunmak şartıyla Tekfurdağı

⁵⁴⁸ Muhtelif meselelerle alakalı olarak sadrazam tarafından olayın özetlenerek padişaha yazıyla bildirilip kararın istendiği yazıya telhis, padişahın telhisin üst bölümüne yazdığı emir veya kararına da telhis üzerine hatt-ı hümayun denir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 178.

⁵⁴⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 178.

⁵⁵⁰ BOA. HAT. 15/668.

⁵⁵¹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 181.

⁵⁵² BOA. AE.SABH.I. 182/12109-1.

mübâyaası kendine ihale olunmuştur.⁵⁵³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nca verilen tarih 29 Zilhicce 1203 (20 Eylül 1789) olan bir başka hatt-ı hümayun bu anlamda dikkate değerdir.⁵⁵⁴ Fakat 12 Receb 1203 (8 Nisan 1789) tarihli belgede Halebli Seyid Mehmed Ağa sabık mübâyaacı olarak yer almakta ve onun tarafından toplanan zehairden geriye kalanını gemilerle peyderpey ulaştıracağı belirtilmektedir. Ayrıca mezkûr belgede hâlâ Tekfurdağı mübâyaacısı olan Çelebi Mehmed Ağa, sabık mübâyaacının topladığı zehairin İstanbul'a sevkiyatı için gönderilen iki gemiye 15. 400 kile buğday ve Tekfurdağı İskeleyi gemilerinden de üç gemiye 1.400 kile buğday konulup sevk edildiğini belirtmektedir. Ancak olumsuz hava koşulları sevkiyatı olumsuz etkilemekteydi. Sevkiyat için gelen bir adet Françe sefinesine zahire indirilemediğini ve sürsat zahiresinin de indirilemediğini belirtilmektedir.⁵⁵⁵ Çelebi Mehmed Ağa'nın mübâyaacılık vazifesini müteaddit defalar icra ettiği görülmektedir. 9 Nisan 1792 tarihli hüküm⁵⁵⁶ ise Çelebi Mehmed Ağa'ya Tekfurdağı mübâyaacısı olarak hitap edilen son hükümdür. Çelebi Mehmed Ağa'nın mübâyaacı tayin edilmesiyle alakalı hatt-ı hümayunlara Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nca verilen 29 Zilhicce 1203 (20 Eylül 1789) tarihinin yanlış olduğu düşünülmektedir. Netice itibarıyla, Çelebi Mehmed Ağa'nın ne zaman mübâyaacılık vazifesine tayin edildiği ve kaç senedir bu vazifeyi icra ettiği konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır.

Zahirenin satın alınması için mübâyaacılara hazineden sermaye verilmekteydi. Fakat mübâyaacılar sermayeleri kalmadığında ya merkezden kendilerine sermaye gönderilmekte ya da o bölgenin yetkililerinden borç alabilmekteydi.⁵⁵⁷ Öneğin, Çelebi Mehmed Ağa'ya Tekfurdağı mübâyaacılığı ihale olunurken, mübâyaa için kendi malından beş bin guruş, kendisine mîrîden verilecek olan alacağa karşılık sayılarak uhdesine zimmet kayd olunmak şartıyla verilmişti.⁵⁵⁸

1793 (H.1208)'den önce zahire, mirî ve râyic mübâyaası adı verilen iki paralel satın alma yöntemiyle tedarik ediliyordu. Her iki sistem de İstanbul'un tedariki için en önemli

⁵⁵³ BOA. HAT. 15/1640.

⁵⁵⁴ BOA. HAT. 15/665.

⁵⁵⁵ BOA. AE.SSLM.III. 303/17728.

⁵⁵⁶ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 75b-76a. (16 Şaban 1206)

⁵⁵⁷ Aynural, *a.g.e.*, s. 72.

⁵⁵⁸ BOA. HAT. 15/1640.

görülen bölgelerde uygulanıyordu.⁵⁵⁹ Mirî mübâyaa usulü devlete, ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri esnaf ve tüccardan piyasa fiyatının altında, genellikle maliyetin de altında kalan fiyattan satın alma imkânı vermektedir.⁵⁶⁰ Başlangıçta sadece askerî amaçlarla kullanılan bu sistemden 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru İstanbul'un iâşesi hususunda da faydanılmaya başlanmıştır ve bu sistem ekseriyetle Rumeli bölgesinde uygulanmıştır.⁵⁶¹ Tekfurdağı (Tekirdağ) İskelesi de Trakya bölgesinden mirî mübâyaaacılar tarafından alınmış hububatın İstanbul'a sevk edildiği bir merkezdi.⁵⁶² Bu sistemde satın alınacak zahire miktarı bölgeler arasında üretim kapasitelerine göre dağıtılmakta, her kazaya yollanan bir fermanla düzenlenen zahire miktarı belirtilmekte ve halk bu miktardaki zahireyi, devletçe tayin edilen mübâyaaacılara teslim etmekteydi.⁵⁶³ Tekfurdağı ayanı ve mübâyaaacısı olarak sahnede olan Süleyman Ağa'dan Asitâne-i saâdetim lazimesiçün H. 1223 (M.1808-1809) senesi mahsulünden olmak üzere Tekfurdağı İskelesi'ne bağlı kazalardan 126 bin 872 kile⁵⁶⁴ buğdayın Anbar-ı Âmire'ye yollanması istenmiştir.⁵⁶⁵

Tablo 22. Anbar-ı Âmire'ye Gönderilmek Üzere Tekfurdağı (Tekirdağ) İskelesi'ne Zahire Sevk Eden Kazalar⁵⁶⁶

Kaza	Kile başına ücreti ve nakliye ücreti/Akçe	Hınta (Buğday) Kile
Edirne	62	10.000
Filibe	73	19.000
Pazarcık	76	7.500
Uzuncaabad-ı Hasköy	65	4.500
Akça Kızanlık	65	3.750
Zağra-i Atık	65	12.500
Zağra-i Cedit	65	9.500

⁵⁵⁹ Lynne M. Şaşmaz, "Policing Bread Price and Production in Ottoman İstanbul, 1793-1807", *The Turkish Studies Association Bulletin*, C. 24, S. 1 (Spring 2000), s. 22

⁵⁶⁰ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s. 85.

⁵⁶¹ Güran, a.g.m., s. 250.

⁵⁶² Fidan, a.g.e., s. 30.

⁵⁶³ Güran, a.g.m., s. 250.

⁵⁶⁴ Belgenin ilk sayfasında kazaların hissesine düşen hınta (buğday) miktarı tek tek toplandığında 126.876 kile olduğu sonucuna varılmıştır.

⁵⁶⁵ BOA. AE. SMST.IV. 26/1790-2.

⁵⁶⁶ BOA. AE. SMST.IV. 26/1790-1.

Çırpan	65	9.500
İslimye	65	2.000
Yanbolu	65	3.750
Nevahi-i Yanbolu	65	1.500
Nevahi-i Karaağaç	65	1.500
Çirmen	62	1.000
Dimetoka	60	8.000
Cisr-i Mustafa Paşa	62	1.000
İpsala	60	2.000
Ferecik	60	6.500
Evreşe	60	1.000
İnecik	60	1.000
İnöz	60	376
Cisr-i Ergene	60	5.500
Malkara	60	4.500
Hayrabolu	60	1.750
Şehirköy	60	1.000
Havass-ı Mahmud Paşa	60	1.750
Keşan	60	6.000
Pınarhisarı	60	500
Toplam		126.872

Mîrî mübâyaa usulünde üreticiye ödenecek fiyatlar buğday için 20, arpa için 10 pare idi. 18. yüzyılın ikinci yarısının başlarında belirlenen bu fiyatlarda aşağı yukarı yüzyıl içinde önemli bir değişiklik olmamıştır.⁵⁶⁷ Mîrî fiyat mevcut piyasa fiyatından çok daha düşüktür, ayrıca arzın iniş çıkışlarına göre ayarlanmamış ve pazarlık yapılmamıştır.⁵⁶⁸ Râyic usulü de serbest piyasa politikasına eşit değildi. Tahıl kapana ulaştığında satış fiyatları tüccarlar, kadı, kapan yetkilileri ve fırıncıların katıldığı bir pazarlık süreciyle belirlenmekteydi. Bu istişareler sırasında belirlenen fiyatlar daha sonra gözden geçirilmekte ve çoğu zaman merkezi yönetim tarafından ayarlanmaktaydı. Bu da devlete

⁵⁶⁷ Güran, a.g.m., s. 250.

⁵⁶⁸ Seven Ağır, "The Evolution of Grain Procurement Practices in Ottoman Macedonia, 1774-1838", *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, C. 7, S. 1 (2020), s. 117.

makul gördüğü miktarı uygulama yetkisi vermiştir.⁵⁶⁹ Özetle, devletin belirlediği ve senelerce değişmeyen mîrî fiyat ve yine devletin müdahalesiyle tespit edilen râyic fiyat vardı. Her iki fiyat da gerçek piyasa fiyatından daha düşük fiyatlardı.⁵⁷⁰

Devletin mübâyaaası için tertip edilen zahire nasıl gönderilirdi ve eksik kalması durumunda nasıl bir yol izlenirdi? 28 Aralık 1790-5 Ocak 1791 tarihli belge bu husus için iyi bir örnektir. Mezkûr belge Tekfurdağı İskeleyi'ne bağlı kazalardan 1203 senesine mahsuben Çelebi Mehmed Ağa mübaşeretiyle mübâyaa olunan buğdayın tarih-i deftere değin gönderilen, ambarda bulunan ve kazalar zimmetlerinde kalan miktarı gösteren mübâyaa Çelebi Mehmed Ağa'nın defterine göre oluşturulan mufassal defterdir. Bu defterde tertip edilen buğday 93 parça gemiye konulmuştur ve tek tek geminin reisi, yüklenen buğdayın miktarı, yüklenme tarihi yazılmıştır.⁵⁷¹ Ayrıca sayfanın sonunda yollanan ve ambarda mevcut olan buğday ve toplam buğday miktarı belirtilmiştir. Diğer sayfada ise iskeleye bağlı olan kazaların zimmetlerinde kalan buğday miktarı listelenmiştir. Mesela, “der Kazâ-i Hayrabolu bakâyâ hinta (buğday): 114.5 kile” şeklinde ve en sonunda kalan toplam buğday miktarı yazılmıştır. Ayrıca bu belge o tarihte Tekfurdağı İskeleyi'ne bağlı olan kazaları göstermesi açısından da mühimdir.⁵⁷² 12 Kasım 1787 tarihli belgeden öğrendiğimize göre, Tekfurdağı mübâyaaasından tersâne ambarına nakl olunan zehaire tezkireler verilmiş, gemi reislerinin isimleri ve taşıdıkları buğday miktarı alt alta sıralanmıştır.⁵⁷³ Ayrıca Tersâne-i Âmire ambarına zahire teslim edildikten sonra navl ücreti hesaplanır ve Mevkufat Kalemi'nde hesap edilerek nakden taraflara ödenirdi.⁵⁷⁴ Devletin mübâyaaası için tertip edilen zahirenin eksik olması durumunda bir dahaki yıl tahsil edilmekteydi.⁵⁷⁵ Yine bir belgeden öğrendiğimiz kadarıyla teslim edilen

⁵⁶⁹ Şaşmazer, a.g.m., s. 22-23.

⁵⁷⁰ Aynural, a.g.e., s. 145.

⁵⁷¹ Örneğin, Tüfenkçibaşı Süvarisi İsmail Reis, Hint (Buğday): 300 kile Fî 13 Zilhicce sene 1203; Zimmi Dimitraki Reis, Hint (Buğday): 300 kile Fî 11 Muharrem sene 1204. Bkz. BOA. D.MKF.d. 31017/2.

⁵⁷² BOA. D.MKF.d. 31017/2-3.

⁵⁷³ BOA. D.MKF.d. 30895/2. (Evâhir-i Rabiulahir 1205)

⁵⁷⁴ 25 Cemazeyilevvel 1203 (21 Şubat 1789) tarihli belgede bu durum gayet güzel izah edilmiştir. “...Anbar eminin virdiği işbu defter-i nâtık olduğu üzere Tekfurdağı İskeleyi'nde mevcut mîrî zehâirden 21kıt'a sefâine tahmîl ve Dersââdet'de teslim-i anbar ve Tersâne-i âmire olunan 10 bin 835 kile hintanın beher kilesi dörder akçeden lazım gelen navlı hesab itdirdiğinde 361 guraşa bâliğ olduğu malûm-ı devletleri buyruldukda mevkûfâta kayd olunub meblağ-ı mezbûrun kâimesi virilmek bâbında fermân Devletlû sa'âdetlû Sultanım hazretlerindir.” Bkz. BOA. AE. SABH.I. 275/18459-1.

⁵⁷⁵ Aynural, a.g.e., s. 73.

buğday miktarı eksik çıkmış ve bu noksan mübâyaacıya zimmet kayd olunmuştur.⁵⁷⁶ Mübâyaacılar mübâyaa ücreti olarak her on kilede bir kile “ondalık” almaktaydılar. Bu zahireleri İstanbul’a getirerek kapanda satmakta ve böylece bu sistemden büyük kazançlar elde etmekteydiler.⁵⁷⁷

Çelebi Mehmed Ağa’nın mübâyaacılık vazifesinin yanı sıra başka görevler de üstlendiği görülmektedir ve bu vazifeler ekseriyetle Osmanlı Devlet idarecilerinin İstanbul’un ihtiyaçlarının karşılanmasında öncelik verdikleri hususlardan biri olan zahire meselesiyle alakalıydı. 29 Ocak 1788 tarihli hükümde 1201 senesine mahsuben İstanbul için gerekli olan 100 bin kile arpanın Tekfurdağı İskelesi’ne bağlı kazalardan satın alımı için Çelebi Mehmed Ağa’nın vazifelendirildiği görülmektedir.⁵⁷⁸ 30 Ağustos 1788 tarihli hükümde Çelebi Mehmed Ağa, Tekfurdağı mübâyaacısı olup sürsat zahiresi nezaretine memur kılınmıştır. Bu hükümde Çelebi Mehmed Ağa’nın zahire mübaşiri ve Edirne Bostancıbaşı vesâir ile birlikte hareket ederek iskelede mevcut olan zahirelerin bir an önce İstanbul’a gönderilmesine, Tekirdağ İskelesi’ne kazalardan gelen yüklü miktardaki zahirelerin bir an önce İstanbul’a nakledilmesine ve İstanbul halkının zahire hususundaki sıkıntılarının ortadan kaldırılmasına gayret göstermesi istenmiştir.⁵⁷⁹ 8 Ekim 1788 tarihinde de Çelebi Mehmed Ağa, Tekfurdağı mübâyaacısı olup sürsat zahiresi nezaretine memur kılınmıştır.⁵⁸⁰ 1 Kasım 1788 tarihli hüküm Tekfurdağı’nda şehir kethüdası olup bu defa İstanbul için Tekfurdağı İskelesi’ne bağlı kazaların sürsat zahiresine nezaret eylemek üzere Tekfurdağı mübâyaacısı Çelebi Mehmed Ağa’nın tayin olunmasıyla alakalıdır.⁵⁸¹ 3 Ocak 1789 tarihli hükümde ise Çelebi Mehmed Ağa, zahire nazırı olarak anılmaktadır.⁵⁸² Çelebi Mehmed Ağa 29 Ocak 1789 tarihli hükümde Tekfurdağı İskelesi’nden İstanbul’a sürsat zahiresi sevkine nazır,⁵⁸³ 2 Şubat 1789 tarihli hükümde Tekfurdağı İskelesi’nde zahire nazırı,⁵⁸⁴ 14 Şubat 1789 tarihli hükümde ise Tekfurdağı mübâyaacısı ve sürsat zahiresi nazırındır.⁵⁸⁵ 20 Nisan 1789 arihine gelindiğinde, Çelebi

⁵⁷⁶ BOA. AE.SABH.I. 302/20299-1.

⁵⁷⁷ Güran, a.g.m., s. 254.

⁵⁷⁸ BOA. RŞS. nr. 7410 (1699), s. 50b. (20 Rabiulahir 1202)

⁵⁷⁹ BOA. RŞS. nr. 7410 (1699), s. 92b-93a. (28 Zilkade 1202)

⁵⁸⁰ BOA. RŞS. nr. 7410 (1699), s. 97b. (7 Muharrem 1203)

⁵⁸¹ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 6b. (Gurre-i Safer 1203)

⁵⁸² BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 13a. (5 Rabiulahir 1203)

⁵⁸³ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 17b-18a. (2 Cemazeyilevvel 1203)

⁵⁸⁴ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 18b-19a. (6 Cemazeyilevvel 1203)

⁵⁸⁵ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 20a. (18 Cemazeyilevvel 1203)

Mehmed Ağa sâbıkâ Tekfurdağı İskeleyi mübâyaacısı olarak anılmakta,⁵⁸⁶ 22 Nisan 1789 tarihinde Tekfurdağı İskeleyi'nde İstanbul'a sürsat zahiresi sevkine nazır,⁵⁸⁷ 27 Nisan 1789 tarihinde tekrardan Tekfurdağı mübâyaacısıdır.⁵⁸⁸ 14 Haziran 1789 tarihli hükme göre Çelebi Mehmed Ağa, Tekfurdağı mübâyaacılığı vazifesinin yanı sıra sürsat nazırıydı.⁵⁸⁹ 30 Temmuz 1789⁵⁹⁰ tarihi ile 10 Ekim 1789⁵⁹¹ tarihleri arasında Tekfurdağı mübâyaacısı ve sürsat zahiresi nazırı olarak anılmaktadır. Çelebi Mehmed Ağa, 11 Ekim 1789⁵⁹² tarihi ile 16 Ağustos 1790⁵⁹³ tarihleri arasında Tekfurdağı mübâyaacısı olarak sahnededir. Netice itibariyle, Tekfurdağı mübâyaacılığı vazifesi başkentin zahire ihtiyacının karşılanmasında etkin rol oynamıştır. Çelebi Mehmed Ağa'nın mübâyaacı olarak başka vazifeler de üstlendiği görülmektedir. Örneğin, 5 Mayıs 1790 tarihli belgede İstanbul'dan gemi ile 1227 varil barut Tekfurdağı İskeleyi'ne ulaştığında Edirne'ye sevk olunması için mübâyaacı kapucıbaşı Çelebi Ağa 144 tane arabayı tedarik etmiş ve 50.794 kıyye barutun her iki kıyyesine birer pareden gerekli olan 634 gurus 37 pare ücretleri de Çelebi Ağa tarafından nakit olarak ödenmiştir.⁵⁹⁴

İstanbul halkının, sarayın ve orada barınan askeri mensupların zahirenin ardından ikinci öncelikli iâşe maddesi koyun etiydi.⁵⁹⁵ Rumeli, İstanbul'un koyun arzının büyük oranda karşılandığı ana bölgeydi. İstanbul'un koyun ihtiyacının ekseriyetle Rumeli'den karşılanıyor olmasında Osmanlının ilk genişlediği bölge olması ve Balkanların sahip olduğu coğrafi özellikler rol oynamıştır. Bundan başka Trakya bölgesinin geniş ovalık alanları, koyunların beslenmesi ve kış mevsiminde barınmalarını sağlayacak kışlakların varlığı sayesinde başkente koyun naklinin daha kolay olması Rumeli'yi öne çıkaran etmenlerdendi. Rumeli'den yeterli sayıda koyun temin edilemediği durumlarda Anadolu'dan koyun talep ediliyordu.⁵⁹⁶ Başkentin et ihtiyacını karşılamak için ortaya konulan ilk yöntem celepkeşan sistemidir. Antony Greenwood bu sisteme ilişkin en erken

⁵⁸⁶ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 25a. (24 Recebü'l-ferd 1203)

⁵⁸⁷ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 25b-26a. (26 Recebü'l-ferd 1203)

⁵⁸⁸ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 27a. (Gurre-i Şaban 1203)

⁵⁸⁹ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 33a. (20 Ramazan 1203)

⁵⁹⁰ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 40b-41a. (7 Zilkade 1203)

⁵⁹¹ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 51b. (20 Muharrem 1204)

⁵⁹² BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 52b-53a. (21 Muharrem 1204)

⁵⁹³ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 9b. (5 Zilhicce 1204)

⁵⁹⁴ BOA. AE.SSLM.III. 23/1312-1. (20 Şaban 1204)

⁵⁹⁵ Uzun, a.g.m., s. 62.

⁵⁹⁶ Uzun, a.g.e., s. 20.

kayıtların Fâtih Sultan Mehmed devrinin sonları veya II. Bayezid devrinin başlarına ait olduğunu belirtmektedir.⁵⁹⁷ Ayrıca Greenwood bu sistemin Balkanların belirli bölgelerinde, koyunculüğünün yaygın olduğu, Tuna'nın güneyinde bulunan bölgelerde uygulandığını ve bu yerlerin 19. yüzyılın sonuna dek İstanbul'un et arzının ana bölgeleri olmaya devam ettiğini ifade etmektedir.⁵⁹⁸ Bu sistem başkent sakinleri ve tayinat sahipleri için istikrarlı ve düşük fiyatlı et arzı temini çabalarının sonucuydu.⁵⁹⁹ Sistemin amacı, İstanbul kasaplarına satmak için her sene belirli miktarda koyunu sağlamakla yükümlü bir vatandaş topluluğu teşkil etmektir. Devlet, koyunların toplanmasından, başkentteki tüketicilere satışına kadar tüm aşamaları denetlemekteydi. Bu sistemin asıl gayesi et arzını güvence altına almak ve fiyatların halkın ekonomik gücünün üzerine çıkmamasıydı. Bu hizmet karşılığında, celepkeşan olarak yazılan kimseler avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye gibi tüm olağanüstü vergiler ve devlete yönelik diğer hizmet şekillerinden muaf tutuluyordu. 1580'lerde başlayan hızlı enflasyona bağlı olarak eyaletlerdeki koyun fiyatları hızla artmış fakat bu artış İstanbul fiyatlarına yansımamıştır. Bundan dolayı celepkeşanın masraflarının artması sonucu ekonomik yükü de hızla artmış ve İstanbul'a gelen koyun sayısında ciddi azalmalar olmuştu. Bu süreçte, koyunlarını getirmeyen celepkeşandan nakdi bir aidat alınmaya başlanmıştır. Bu aidat kazalara göre tespit edilmiş ve iltizamla toplanmıştır. Burada, ihaleler kasaplar veya onların birimlerine verilmiştir. Kendisine aidat toplama yetkisi verilen kişilerin, bunun karşılığında İstanbul'a belirli sayıda koyun getirme zorunluluğu vardı. Özetle, celepkeş sadece bir aidat ödemekle sorumluydu ve koyun temin etme sorumluluğu bir bütün olarak halka yüklenmişti.⁶⁰⁰ Bu sistem değişikliğiyle birlikte başkentlin et ihtiyacı koyun eminleri ve hassa kasabbaşılar tarafından belirlenen sayıcılar tarafından sağlanmaya çalışılmıştır.⁶⁰¹ 17. yüzyılla birlikte et iaşesinin temininde hassa kasabbaşılik müessesesi önemli bir rol

⁵⁹⁷ Antony Greenwood, "The Sixteenth Century Celepkeşan Registers in the Turkish Prime Ministerial Ottoman Archives", *CIÉPO Osmanlı ve Öncesi Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyum Bildirileri, 7-11 Eylül 1986*, Ed.: Jean-Louis Bacque-Grammot, İlber Ortaylı ve Emeri van Donzel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 413.

⁵⁹⁸ Antony Greenwood, "Osmanlıda Provizyonizmin Uygulama Alanlarına Bir Örnek: İstanbul'un Et İaşesi" *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima*, Haz.: Erol Özvar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2006, s. 117.

⁵⁹⁹ Uzun, *a.g.e.*, s. 8.

⁶⁰⁰ Antony Greenwood'dan aktaran, Uzun, *a.g.e.*, s. 8-10.

⁶⁰¹ Mehmet Sait Türkhan, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İaşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılik Kurumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 41.

üstlenmiştir ve bu müessesenin etkinliği Tanzimat devrine kadar sürmüştür.⁶⁰² Daha önce de bahsedildiği üzere 18. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeler ham madde teminini zorlaştırmış ve devletin iâşe sürecine yönelik müdahalesini gerekli kılmıştır ve et iâşesinin temininde ondalık ağnam uygulamaya konulmuştur. 1783'te başlayan bu uygulama, fiyatın önceden devlet tarafından tespiti, koyunların alınacağı yerlerin tespiti ve onda bir hesabıyla alınmasıydı.⁶⁰³ İstanbul'a koyun sevkiyatında da Tekfurdağı ayanları önemli rol üstlenmiştir.

4.1.2. Ev Göçü Meselesi

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkanlar'da gerçekleşen savaşlar, İstanbul'un iâşesini sağlayan tedarik ağlarında sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim, 1768-1774 yılları arasında Ruslarla yapılan uzun savaş döneminde Karaharman dolayları işgale uğramış ve Tuna havzasından zahire gelmemesine rağmen Karadeniz'in henüz tamamen Türk hakimiyetinde olması dolayısıyla buğday yüklü gemilerin rahatça seyr ü sefer yapabilmeleri neticesinde İstanbul'a sevk edilen zahire miktarında beklenenden daha az oranda azalma olmuştur.⁶⁰⁴ Fakat 1783 tarihinde Rusların Kırım'ı ilhak etmesi, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki deniz taşımacılığı üzerindeki hâkimiyetini yitirmesinin yanı sıra Rumeli'den yapılan alımları da olumsuz etkilemiş ve İstanbul'un tahıl ihtiyacını arttırmıştır.⁶⁰⁵ 1787-1792 arasında yapılan Avusturya ve Rusya harpleri neticesinde de Rumeli'deki çoğu verimli alanlarda tarım yapma imkânı neredeyse kalmamıştı. Temin edilen tahıl, öncelikli olarak ordunun iâşesi için cepheye tahsis edilmiştir. Diğer taraftan savaş nedeniyle, karadan ve denizden ulaşım imkânlarının da sınırlı olması sebebiyle tahıl taşımacılığı riskli bir iş hale dönüşmüştür.⁶⁰⁶ Ayrıca bu dönemde İstanbul'un zahire sıkıntısı had safhadaydı ve I. Abdülhamid, Kaymakam Paşa'ya "*Allah için olsun şu zahire maddesine bir çare aransun*"⁶⁰⁷ diye emir ve irade buyurmuştu. Ahmed Cevdet Paşa Zahire Nezareti'nin kurulduğu senelerde İstanbul'a senelik otuz altı yük (bir yük yüz

⁶⁰² Türkhan, *a.g.t.*, s. 19.

⁶⁰³ Greenwood, *a.g.m.*, s. 120.

⁶⁰⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, "İstanbul'da Ekmeğin Temininde Devletin Rolü (XVIII-XIX. Yüzyıllar Arşiv Kaynakları)", *Ata Dergisi*, S. 7 (1997), s. 57.

⁶⁰⁵ Uzun, *a.g.e.*, s. 13.

⁶⁰⁶ Yavuz Cezar, "Osmanlı Devleti'nin Malî Kurumlarından Zahîre Hazinesi ve 1795 (1210) Tarihli Nizamnâmesi", *Toplum ve Bilim*, S. 6-7 (Yaz-Güz 1978), s. 115.

⁶⁰⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet* (tertîb-i cedîd), C. 4, Matbaa-i Osmaniye (ikinci tab'), Dersaadet 1309, s. 151.

bin kile) yani 3.6 milyon kile zahirenin gerektiğini belirtmektedir.⁶⁰⁸ Tevfik Güran 1830'larda bir kişinin yıllık buğday ihtiyacının ortalama 205 kg (yaklaşık 8 kile) olduğu kabulünden hareketle İstanbul'un 450 bin kişilik nüfusunun yıllık buğday ihtiyacının 3.6 milyon kile (92.4 bin ton) olduğunu tahmin etmekte ve İstanbul'da bulunan fırınların senelik kapasitelerinin ise 3.8 milyon kile (97 bin ton) olduğunu ifade etmektedir.⁶⁰⁹ Salih Aynural ise 19. yüzyılın ikinci yarısında en az 500 bin nüfusa sahip İstanbul'un yıllık hububat ihtiyacının yaklaşık 5 milyon kile (128 bin ton) olduğunu belirtmektedir.⁶¹⁰ Ayrıca son dönemlerde köyden kente göç olaylarından ötürü İstanbul'un nüfusu iyice artış göstermişti.⁶¹¹ Aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı üzere 1793 ve 1830 yılları arasında İstanbul'a olan göçleri önlemek amacıyla, hem Mühimme Defterleri'nde hem de birçok kayıt tespit edilmiştir. Bu kayıtlar ekseriyetle ev göçüyle alakalıdır. 22 Mart 1793 tarihli Çekmeceler, Silivri, Ereğli, Tekfurdağı, Gelibolu nâibleri, Tekfurdağı ve Gelibolu zâbitleri, serdârlar ve ayan-ı vilâyet vesâir zâbitân'a gönderilen hüküm İstanbul nüfusunun fazlalığından, zahireler ve zaruri ihtiyaçların azlığı sebebiyle taşradan İstanbul'a ev göçü gelmesi, İstanbul sakinlerinin geçimini zorlaştıracığına ve darlığa sebep olacağına değinmektedir. Ayrıca bu hükümde başkente ev göçünün engellemesi için gereken tedbirlerin alınması hususunda ilgililere uyarılar da yapılmıştır.⁶¹² 29 Ağustos 1794 tarihli hükümde de Tekfurdağı tarafından kaht u galâ (kıtlık, pahalılık) sebebiyle İstanbul'ya bazı ev göçleri geçişlerine ruhsat verildiği, bunun ayan, zâbitân vesâirin ihmâl ve tekâsülünden (tembellik) kaynaklandığından bu mahallere adamlar tayini ve vücûh-ı sâire ile gece gündüz muhafazasına dikkat ederek kişi veya kişilerin geçişine ruhsat gösterilmemesi hususu tembih edilmiştir.⁶¹³ Fakat bu hükmün üzerinden bir yıl geçmeden 8 Nisan 1795 tarihinde İstanbul'a ev göçü gelmemesi hususunda yeterince gayret gösterilmediği, herhangi bölgeden İstanbul'a geçmiş ve ruhsat verilmiş ise o bölgenin hâkim, ayan ve zâbitânın te'dîb ve cezalandırılması istenmiştir.⁶¹⁴ Bu

⁶⁰⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet* (tertîb-i cedîd), C. 6, Matbaa-i Osmaniye (ikinci tab'), Dersaadet 1309, s. 95.

⁶⁰⁹ Güran, a.g.m., s. 247.

⁶¹⁰ Aynural, a.g.e., s. 4.

⁶¹¹ Cezar, a.g.m., s. 115.

⁶¹² BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 7a. (9 Şaban 1207)

⁶¹³ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 57a-57b. (2 Safer 1209)

⁶¹⁴ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 85a-85b. (18 Ramazan 1209)

hükümün benzeri 7 Nisan 1796⁶¹⁵, 18 Nisan 1797⁶¹⁶, 2 Mayıs 1798⁶¹⁷ tarihli kayıtlarda da yer almıştır. 20 Mart 1799 tarihli Çekmece-i Sagir ve Kebir, Silivri, Ereğli, Tekfurdağı, Gelibolu kazalarının nâibi, yeniçeri zâbitleri, serdâr ve ayan-ı vilâyet'e gönderilen hükümde ise şimdi iskele ve kazalarınızdan ev göçlerinden akçe alarak ruhsat verilmekte olduğu bunun engellenmesi istenmiştir.⁶¹⁸ 12 Nisan 1800 tarihli hükümde akçe alınarak ruhsat verilmemesi, bu hususta kusur ve rehabet gösterildiği takdirde ilgililere ceza ve tedîb, göç edenlerin geri iadesi, kazalarda bulunan sahil, iskele, köprü ve yollara devamlı nezaret ve gerekenlere tenbih ve tekid edilmesi⁶¹⁹ ile ilgidir. Bu hüküm 13 Nisan 1801⁶²⁰, 4 Eylül 1802⁶²¹, 20 Mart 1803⁶²², 13 Nisan 1805⁶²³ tarihli kayıtlarda da tekrarlanmıştır. Bu hüküm sıklıkla tekrarlanmış olmasına rağmen 15 Mayıs 1805 tarihli kayıta ev göçlerinin aralık aralık İstanbul'a ulaştığı görülmektedir ve İstanbul'a ev göçlerinin gelmesini engellemek için taşra idarecileri tenbih ve tekid edilmekteydi.⁶²⁴ 25 Mart 1806 tarihli hükümde “ev göçü gelmemek için fermândır” şeklinde derkenar kaydı bulunmaktadır.⁶²⁵ 2 Ağustos 1806⁶²⁶, 7 Mayıs 1807⁶²⁷ tarihli kayıtlarda ise daha önceki hükümlerde geçen ifadeler yer almaktadır. 1807 yılından 7 Ağustos 1819 tarihli hükme kadar Rodoscuk Şer'iyeye Sicilleri'nde İstanbul'a ev göçünün önlenmesine dair herhangi bir hüküm tespit edilmemiştir. 7 Ağustos 1819 tarihli hükümde ise taşralardan İstanbul'a ev göçü nakli hem nüfusun fazlalığına hem de geçim sıkıntısına neden olmuş, evlâd u ıyâlleriyle bu tarafa göç edenlerin tekâlif hisselerini de kalanların üzerine bıraktıkları reayanın ödemeye takatı olmadığından göçe ve perişan olmalarına sebep olmuştur. Bundan dolayı İstanbul'a ev göçü salıverilmemesi hususunda dikkat edilmesi istenmiş

⁶¹⁵ BOA. RŞS. nr. 7418 (1707), s. 44a-44b. (29 Ramazan 1210)

⁶¹⁶ BOA. RŞS. nr. 7418 (1707), s. 86a-86b. (20 Şevval 1211)

⁶¹⁷ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 39a-39b. (16 Zilkade 1212)

⁶¹⁸ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 90b. (13 Şevval 1213)

⁶¹⁹ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 39b-40a. (17 Zilkade 1214)

⁶²⁰ BOA. RŞS. nr. 7424 (1713), s. 10b-11a. (29 Zilkade 1215)

⁶²¹ BOA. RŞS. nr. 7426 (1715), s. 9b-10a. (6 Cemazeyilevvel 1217)

⁶²² BOA. RŞS. nr. 7426 (1715), s. 26a-26b. (26 Zilkade 1217)

⁶²³ BOA. RŞS. nr. 7427 (1716), s. 113-114. (13 Muharrem 1220)

⁶²⁴ BOA. RŞS. nr. 7427 (1716), s. 122. (15 Safer 1220)

⁶²⁵ BOA. RŞS. nr. 7427 (1716), s. 154. (5 Muharrem 1221)

⁶²⁶ BOA. RŞS. nr. 7427 (1716), s. 186. (17 Cemazeyilevvel 1221)

⁶²⁷ BOA. RŞS. nr. 7429 (1718), s. 78a-78b. (28 Safer 1222)

fakat peyderpey ev göçü gelmekte olduğu bunun önlenmesi ve İstanbul'a geçenlerin tezkirelerine bakılması istenmiştir.⁶²⁸

İncelediğimiz kayıtlar arasında ilk defa bu hükümde “*evlâd u ıyâl*” yani çoluk çocuğuyla İstanbul'a gelmeye çalışanlardan bahsedilmekte ve ev göçü tabiri aile üyelerinin de katıldığı göçleri ifade eden anlamda kullanılmıştır. Bu belgeden de görüldüğü üzere İstanbul'a göçü engellemek için alınan bir diğer tedbir ise tezkere uygulamasıydı. İstanbul'a herhangi bir nedenle gelmiş olup tezkiresiz ve kefilsiz olanlar memleketlerine geri gönderilirlerdi. Bu uygulama ev göçünün yanı sıra bireysel göçler için de kullanılmıştır.⁶²⁹ 6 Aralık 1819⁶³⁰ ve 29 Ocak 1820⁶³¹ tarihli hükümlerde ise İstanbul'a gelmek isteyenlerin bu tezkereyi nasıl alacağı üzerinde durulmuştur. 28 Ekim 1820 tarihli hükümde İstanbul'a ev göçü ve tezkiresiz ve maslahatsız başıboş kişiler geldiği takdirde, geldiği bölgenin hâkim ve zabıtlarının cezalandırılacağı yazmaktadır.⁶³² 27 Ekim 1828 tarihli hüküm İstanbul'a gelmek isteyenlerin, bu tarafta görülecek gerçek bir işi var ise bulundukları yerden mürûr tezkeresi⁶³³ almalarıyla alakalıdır. Ayrıca bu hükümde mürûr tezkeresinin sadece taşralardan İstanbul'a gelenlere değil aynı zamanda İstanbul'dan taşralara gidecek olanlara ve Osmanlı topraklarında bir mahalden bir mahale gelip geçenlere verildiği ve bu tezkereyle alakalı ayrıntılara da değinilmiştir. Mezkûr hükümde öteden beri yasak olan ev göçleriyle alakalı olarak İstanbul'da ikâmet niyetiyle gelmek arzusunda olan erkek ve kadınların salıverilmemesi hususunda Anadolu ve Rumeli'nin üçer kollarına emirler gönderildiği ve bu emirlere uyulmadığı takdirde cezalandırılacağı da yazılıdır.⁶³⁴ Mürûr tezkeresi hususunda Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Tekfurdağı ayanı Çelebi Süleyman Ağa ve Tekfurdağı nâibi Efendi'ye hitaben yazılan çeşitli hükümlerde bir şahsın İstanbul'a mürûrına (geçişine) ruhsat verilmeden önce araştırıldığı,

⁶²⁸ BOA. RŞS. nr. 7434 (1723), s. 73b. (15 Şevval 1234)

⁶²⁹ Mehmet Demirtaş, “XIX. Yüzyılda İstanbul'a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler: Men-i Mürûr Uygulaması ve Karşılaşılan Güçlükler”, *Belleten*, C. 73, S. 268 (2009), s. 746.

⁶³⁰ BOA. RŞS. nr. 7434 (1723), s. 79b. (18 Safer 1235)

⁶³¹ BOA. RŞS. nr. 7434 (1723), s. 81b. (13 Rabiulahir 1235)

⁶³² BOA. RŞS. nr. 7434 (1723), s. 92b-93a. (20 Muharrem 1236)

⁶³³ Mürûr tezkeresi geçiş belgesi manasındadır ve bir tür seyahat izin belgesi veya iç pasaport niteliğindedir. Bilhassa 1821 tarihinde Mora İsyanı'yla ve 1826 yılında yeniçeriliğin ilgasıyla beraber men-i mürûr, yani geçişin önlenmesi uygulaması daha da önemli hale gelmiştir. Nalan Turna, “Osmanlı İstanbulu'nda İç Pasaport: Mürûr Tezkeresi”, *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu (27-29 Mayıs 2014) Bildirileri Kitabı*, Ed.: Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Sefa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 389-391.

⁶³⁴ BOA. RŞS. nr. 7440 (1729), s. 49a-49b.

uygun görüldüğü takdirde ruhsat verildiği görülmüştür. Bu hükümlerin sonu ekseriyetle “...ev göçü ve serseri makulesinin bu tarafa gelmemeleri hususuna dikkat eylemeniz için mektub tahrîr ve irsâl olunmuşdur...” şeklinde bitirilmiştir.⁶³⁵ Rumeli’nin sol koluna gönderilen 27 Aralık 1827 tarihli ferman da mürûr tezkeresini konu almaktadır.⁶³⁶ 14 Mayıs 1828⁶³⁷ men‘-i mürûr nizamı hususundadır. Netice itibarıyla İstanbul’a ev göçlerinin gerçekleşmesi durumunda İstanbul halkının geçim sıkıntısı ve iâşe hususunda darlık yaşayacağına dair görevlilerin uyarıldığı ve bunun engellenmesine dair alınan tedbirlerle alakalı hükümlere sıkça rastlanılmaktadır. Mühimme defterlerinde de bu duruma temas eden çok sayıda hüküm bulunmaktadır.⁶³⁸

1768-1774 Osmanlı Rus ve 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları ciddi jeopolitik kaybın yanı sıra İstanbul’un iâşe teminini de bayağı güçleştirmiştir. III. Selim

⁶³⁵ Bu husustaki örnek hükümler için bk. BOA. RŞS. nr. 7440 (1729), s. 55b 24 Cemazeyilevvel sene 1244 (2 Aralık 1828); BOA. RŞS. nr. 7440 (1729), s. 64b 12 Receb 1244 (18 Ocak 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 15a 17 Şevval 1244 (22 Nisan 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 17b 2 Zilkade 1244 (6 Mayıs 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 23a 23 Zilkade 1244 (27 Mayıs 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 38a 19 Muharrem 1245 (21 Temmuz 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 42a 6 Safer 1245 (7 Ağustos 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 42a 6 Safer 1245 (7 Ağustos 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 46a 8 Rabiulevvel 1245 (7 Eylül 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 46a 15 Rabiulevvel 1245 (14 Eylül 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 47b 29 Rabiulevvel sene 1245 (28 Eylül 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 47b 29 Rabiulevvel 1245 (28 Eylül 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 48a 5 Rabiulahir 1245 (4 Ekim 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 50b 28 Rabiulahir 1245 (27 Ekim 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 51a 3 2 Cemazeyilevvel 1245 (31 Ekim 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 51a 5 2 Cemazeyilevvel 1245 (2 Kasım 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 52a 15 2 Cemazeyilevvel 1245 (12 Kasım 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 52a 16 2 Cemazeyilevvel 1245 (13 Kasım 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 53b 21 2 Cemazeyilevvel 1245 (18 Kasım 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 53b 21 Cemazeyilevvel 1245 (18 Kasım 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 54a Selh-i Cemazeyilevvel 1245 (27 Kasım 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 54b 10 Cemazeyilahir 1245 (7 Aralık 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 56a 2 Receb 1245 (28 Aralık 1829); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 58b 16 Receb 1245 (11 Ocak 1830); BOA. RŞS. nr. 7443 (1732), s. 60a 12 Şaban 1245 (6 Şubat 1830); BOA. RŞS. nr. 7444 (1733), s. 34b 19 Zilhicce 1246 (31 Mayıs 1831)

⁶³⁶ BOA. RŞS. nr. 7441 (1730), s. 17b. (8 Cemazeyilahir 1243)

⁶³⁷ BOA. RŞS. nr. 7441 (1730), s. 25a. (29 Şevval 1243)

⁶³⁸ Bu husustaki kayıtlar için bk. BOA. A.DVNS. MHM. d.200, s. 131, hk. 429 (Evâhir-i Şaban 1208 / 24 Mart-1 Nisan 1794).; BOA. A.DVNS. MHM. d.200, s. 275-276, hk. 973 (Evâhir-i Muharrem 1209/ 18-27 Ağustos 1794).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 202, s. 254-255, hk. 1004 (Evâhir-i Şaban 1210/1-9 Mart 1796).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 203, s.134, hk. 344 (Evâhir-i Şaban 1211/19-27 Şubat 1797).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 209, s. 124, hk. 484 (Evâhir-i Şevval 1213/28 Mart-5 Nisan 1799).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 210, s. 32-33, hk. 92 (Evâsıt-ı Şevval 1214/8-17 Mart 1800).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 217, s. 42, hk. 165 (Evâil-i Şevval 1216/4-13 Şubat 1802).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 220, s. 43, hk. 162 (Evâil-i Zilkade 1217 /23 Şubat – 4 Mart 1803).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 222, s. 98, hk. 526 (Evâsıt-ı Zilhicce 1219 /13-22 Mart 1805).; BOA. A.DVNS. MHM. d. 222, s. 127, hk. 602 (Evâhir-i Muharrem 1220 /21-30 Nisan 1805).; BOA. A.DVNS.MHM.d. 223, s. 146, hk. 560 (Evâsıt-ı Cemazeyilevvel 1220/ 7-16 Ağustos 1805).; BOA. A.DVNS.MHM.d. 223, s. 231, hk. 927 (Evâsıt-ı Safer 1221/30 Nisan–9 Mayıs 1806).; BOA. A.DVNS.MHM.d. 225, s. 15, hk. 41 (Evâil-i Safer 1222/10-19 Nisan1807)

(1789-1807) devrinin tanınmış ıslahatçılarından Tatarcık Abdullah Molla tarafından kaleme alınan lâyhada şehrin tedarik sorunlarına yol açan nedenler ele alınmıştır. Tatarcık Abdullah'ın belirttiği üzere 18. yüzyılda başkentin göç yoluyla nüfusu artmış ve İstanbul'un artan nüfusunun ihtiyacını karşılayacak yeterli tahıl toplamada sıkıntılar bulunmaktaydı ve bunlardan en önemlisi yeterli miktarda nân-ı aziz yani ekmeğin sağlanmasıydı.⁶³⁹ Diğer taraftan Tatarcık Abdullah mübâyaacı usulünden şöyle bahsetmektedir: “mübâyaacıların tamâ ve hıyânet takrîbiyle harâbi-yi memlekete ve perişânî-yi ahvâl-i reayaya bâ'is bir hâletti.”⁶⁴⁰ Ayrıca Tatarcık Abdullah üreticilerden tahıl satın alınırken uygulanan düşük fiyatlara dikkat çekmiş, mübâyaacıların saf buğdaya saman ve arpa ve karamuk karıştırdıklarını, karışık buğday ve arpayı gemilere yükleyerek İstanbul'a yolladıklarını, yolda da zahirenin bir miktarını sattıklarını veya zahirenin ağır gelmesi için üzerine su döktüklerini ve bu zahire mîrî ambarlara konulduktan kısa bir süre sonra, fırıncılara dağıtılıp pişirildiğinde hastalığa neden olduğunu da yazmaktadır.⁶⁴¹ Bu dönemde karşılaşılan diğer bir sorun ekmeklerin kalitesiz ve bozuk imal edilmesi idi. Aynural'a göre bu sorunun başlıca iki nedeni vardır: Fırıncılara verilen hububatın karışık ve kalitesiz olması veya fırıncıların hile yapmasıydı.⁶⁴² Tızlak bu nedenlere şunları eklemiştir: “Fırıncıların fesadı, zahire kıtlığı ve kifayetsizliği, francala fırınlarının unun has kısmını kullanmaları, İstanbul kadısı ve şeyhülislamın olumsuz tutum ve davranışları ve İstanbul'a taşradan karışık unların getirilmesi.”⁶⁴³

III. Selim (1789-1807) devrinde Tersâne-i Âmire ambarlarının yanı sıra Üsküdar Öküz Limanı'nda üç gözlü bir aded zahire ambarı inşa edilmiştir.⁶⁴⁴ Câbî Târihi'nde “Üsküdar'da Öküz Limanı'nda iki binâ olunması emr ü fermân...”⁶⁴⁵ şeklinde yer almaktadır. Çukurhamam'daki ambarlar da 19. yüzyılın başlarında yapılmıştır. Yeni ambarların inşası, Tersâne ambarlarının yetersiz kaldığını, devletin zahire

⁶³⁹ Tatarcık Abdullah Efendi, “Selim-i Sâlis Devrinde Nizâm-ı Devlet Hakkında Mütâle'ât”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Cüz: 42 (Şubat 1332), s. 322-323.

⁶⁴⁰ Tatarcık Abdullah Efendi, “Selim-i Sâlis Devrinde...” s. 323.

⁶⁴¹ Tatarcık Abdullah Efendi, “Selim-i Sâlis Devrinde...” s. 323-324.

⁶⁴² Aynural, *a.g.e.*, s. 135.

⁶⁴³ Fahrettin Tızlak, “III. Selim e İstanbul'un Ekmek Problemi”, *XVI. Türk Tarih Kongresi, 20-24 Eylül 2010*, C. VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 25.

⁶⁴⁴ Talip Mert, “Öküz Limanı Zahire Ambarları”, *Üsküdar Sempozyumu II, 12-13 Mart 2004 Bildiriler*, C. 1, Ed.: Zekeriya Kurşun vd., Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın, İstanbul 2005, s. 79.

⁶⁴⁵ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi*, (*Tarih-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni*), *Tahlil ve Tenkidli Metin*, C. 1, Haz.: Mehmed Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 40.

mübâyaacısında daha etkin rol oynadığını göstermektedir.⁶⁴⁶ Ayrıca mevcut olan ambarların yapısal özelliklerinin yetersiz olması nedeniyle buralarda depolanan tahıl kısa sürede çürümekteydi. Bundan dolayı, şehirdeki kıtlıklar bilhassa kış aylarında zuhur etmekteydi.⁶⁴⁷ Neticede 18. yüzyılın sonlarında İstanbul'un iâşesinde mühim bir paya sahip olan zahire temininde yaşanan sıkıntılar genel hatlarıyla çizilmeye çalışılmıştır. Devlet zahire tedarikinin daha düzenli bir hale getirilmesini sağlamak ve zahire mübâyaacısındaki etkinliğini arttırmak amacıyla 6 Kasım 1793 (1 Rabiulahir 1208) tarihinde kuruluş sermayesi 5107,5 kise 189 kuruş olan Zahire Nezâreti'ni kurmuş ve başına nâzır olarak da Ebubekir Râtib Efendi'yi tayin etmiştir.⁶⁴⁸ Bu nezâretin vazifeleri şunlardır: Nâzır, Zahire Nezâreti'nin gelir giderlerinin detaylı hesaplarını tutmak ve kaçakçılığı önlemek, ekmek fiyatlarını hem İstanbul hem eyalet piyasalarındaki tahıl fiyatlarıyla uyumlu olarak belirlemek, fırınların çıkardıkları ekmeklerin fiyat ve kalitesini denetlemek, fırıncıların borçlarının tahsilatında dikkatli olmak gibi idarî vazifeleri bulunmaktadır. Ayrıca nâzır zahire tüccarlarını denetleyerek onlara yardım etmek ve İstanbul'a daha fazla zahire sevkiyatını sağlamaktan sorumluydu. Eflak ve Boğdan piyasalarından satın alınarak İstanbul'a Tuna ve Karadeniz limanları üzerinden taşınacak olan senelik en az iki milyon kile tahılı mîrî anbarlarda stoklamak, var olan anbarların uygun koşullarda kalmasını sağlamak, gerekirse yenilerini yapmak ve tahıl üretiminin artması için hububat tarımını değişik bölgelere yaymak, zahire taşıyan yük gemilerinin sayısını arttırmak ve zahire nakliyle ilgili geçişleri düzenlemek gibi hususlar Zahire Nâzırı'nın diğer vazifeleri arasında yer almaktadır.⁶⁴⁹

Ayan olarak adlandırılan taşra iktidar sahipleri kamusal işleri gözetmek, vergileri toplamak, asker toplamak gibi mühim vazifeleri görmüşlerdir. Örneğin 20 Ocak 1791 tarihli hükümde Çelebi Mehmed Ağa ayan olarak yer almaktadır ve bu hüküm Moskov keferesi üzerine sefer-i hümâyûn için Tekfurdağı ve köylerinden 500 nefer piyade tertibi emriyle alakalıdır.⁶⁵⁰ 25 Nisan 1791 tarihli belgede ise Hayrabolu kazasından talep edilen

⁶⁴⁶ Aynural, *a.g.e.*, s. 77.

⁶⁴⁷ Cezar, *a.g.m.*, s. 116-117.

⁶⁴⁸ Fatih Yeşil, "İstanbul'un İâşesinde Nizâm-ı Cedid: Zahire Nezâreti'nin Kuruluşu ve İşleyişi (1793-1839)", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 15 (Bahar 2004), s. 127; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, Sad.: Dünder Günday, Haz.: Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972, s. 1486-1487; Aynural, *a.g.e.*, s. 80; Cezar, *a.g.m.*, s. 116-117.

⁶⁴⁹ Aynural, *a.g.e.*, s. 83-84; Cezar, *a.g.m.*, s. 133-152; Şaşmazer, *a.g.m.*, s.28; Yeşil, *a.g.m.*, s. 127-128.

⁶⁵⁰ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 26a-26b. 15 Cemazeyilevvel 1205

askerin vaktiyle ihracı ve Çelebi Mehmed Ağa'nın maiyetiyle evvel baharda (bahar başı) ordu-yı hümayûn'a eriştirilmesi hususundadır ve Hayrabolu kazasından başbuğlarıyla 300 nefer piyade ve Çelebi Mehmed Ağa ordu-yı hümayûn'a sevk edilmiştir.⁶⁵¹ 6 Mayıs 1791 tarihli belgede de Tekfurdağı ayanı olarak anılan Çelebi Mehmed Ağa'dan, Hayrabolu kazası köylerinden 300 nefer piyade askerin tertip edilerek ordu-yı hümayûna göndermesi istenmiştir.⁶⁵² 12 Kasım 1791 tarihli belgede ise Tekfurdağı köylerinden Naib köyüne 1 saat mesafede bulunan Dağönü'ndeki ayazma yakınlarına Dimo oğlu adlı Papaz'ın duvar üzerine puşide binasıyla kilise inşa ettiğinin bildirildiği ve bu kiliseye izin verenlerin İstanbul'a bildirilmesi hususunda Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağa'ya ve kadısına hitaben gönderilen emirde kilisenin inşasına kasaba mimarı Haşmed Mehmed'in tezkire ile Papaz'a ruhsat verdiği beyanıyla mimarın azli hususunda Çelebi Mehmed Ağa kaimesinde yazmıştır.⁶⁵³

Tekfurdağı ayanı Çelebi Mehmed Ağa'nın oğlu Çelebi Süleyman Ağa ise 13 Ağustos 1791 tarihinde Tekfurdağı mübâyaacısı olarak sahnededir.⁶⁵⁴ 25 Ağustos 1791 tarihinde Tekfurdağı ayanı olarak anılan Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa'dır.⁶⁵⁵ Çelebi Mehmed Ağa ise 26 Ekim 1791 tarihinde Tekfurdağı mübâyaacısıdır.⁶⁵⁶ 30 Haziran 1792 tarihinde Çelebi Mehmed Ağa Tekfurdağı âyanıdır.⁶⁵⁷ 5 Mart 1793 tarihine gelindiğinde ise Tekfurdağı ayanı dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından Osman Ağa, mübâyaacı Süleyman Ağa'dır.⁶⁵⁸ 4 Ekim 1793 tarihli hükümde Çelebi Mehmed Ağa Tekfurdağı ayanı ve müteveffa olarak kaydedilmiştir ve oğulları Mehmed Emin ve Süleyman'dır.⁶⁵⁹ Osmanlı Arşivi kataloglarında yapılan tarama sonucunda Çelebi Mehmed Ağa'nın mal varlığının ayrıntısına ulaşabileceğimiz muhallefat ve tereke kaydı bulunamamıştır. Ancak, 7411 (1700) numaralı Rodoscuk Şer'iyne Sicili'nde yer alan bir hükümde Çelebi Mehmed Ağa'nın mal varlığına ilişkin bazı verilere ulaşılmıştır. Bu hüküm 5 Ekim 1789 tarihlidir ve İstanbul'da yaşanan zahire sıkıntısından dolayı İstanbul'a yeterli miktarda

⁶⁵¹ BOA. C.AS. 444 /18500-1. (21 Şaban 1205)

⁶⁵² BOA. AE.SSLM.III. 112/6792-1. (3 Ramazan 1205)

⁶⁵³ BOA. C. ADL. 66/3982-1. (15 Rabiulevvel 1206)

⁶⁵⁴ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 60b-61a. (13 Zilhicce 1205)

⁶⁵⁵ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 64b. (25 Zilhicce 1205)

⁶⁵⁶ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 64a. (Evail-i Safer 1206)

⁶⁵⁷ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 81b-82a. (10 Zilkade 1206)

⁶⁵⁸ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 98a-98b. (22 Receb 1207)

⁶⁵⁹ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 30a. (27 Safer 1208)

zahire getirilmesi hususunda Tekfurdağı kazasında bulunan 30'dan fazla çiftlikteki zahirenin bir tanesinin başka bir yere nakledilmeyerek İskele'ye yollanması ve İstanbul'a sevk olunması hususunda Tekfurdağı mübâyaacısı ve sürsat zahiresi nazırı Çelebi Mehmed Ağa'ya ve bu hususa memur çukadar Ahmed Ağa'ya hitaben yazılan emirde gerek çiftçilerin gerek çiftlik sahiplerinin ellerinde satacakları zahirenin miktarının yazılı olduğu hükümde Tekfurdağı kazasının köylerindeki çiftliklerde mevcut olan zahirenin miktarı da yazılmıştır. Bu hükme göre Çelebi Mehmed Ağa'nın Banarlı, Yayabaşı ve Yağcı köylerinde çiftliklerinin bulunduğu ve satacağı buğday miktarı da kaydedilmiştir.⁶⁶⁰ İncelenen Rodoscuk Şer'iyeye Sicilleri'nde Çelebi Mehmed Ağa'nın Hadice İbnet Süleyman Vakfı'na⁶⁶¹ müteveli olarak tayin edildiği tespit edilmiştir.

4.2. ÇELEBİ SÜLEYMAN AĞA

Çelebi Süleyman Ağa'nın nerede doğduğu hakkında herhangi bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte, 24 Kasım 1832 tarihli 3998 numara ile kayıtlı Tekfurdağı Kazası Müslim Nüfus Defteri'ne göre, Çelebi Süleyman Ağa sayımın yapıldığı tarihte 75 yaşındadır. Bu belgeden hareketle, Çelebi Süleyman Ağa'nın doğum tarihi 1757 olarak hesaplanmaktadır. Ayrıca bu belgede, söz konusu bilginin yanı sıra, mezkûr ayan Câmî-i Vasat Mahallesi'nde mukim, uzunca boylu ve ak sakallı olarak kaydedilmiş ve kırmızı mürekkeple "İstanbul'dedir" şeklinde belirtilmiştir.⁶⁶² Yerel tarihçi Mehmet Serez'e göre, Çelebi Süleyman Ağa'nın Orta Camii Mahallesi İbrahim Bey Caddesi üzerinde bulunan konağı ve çevresi 1908 yılı öncesine dek ayaktaydı. Ayrıca Serez, konağın geniş bahçelerinin, harem ve selamlık bölümlerinin, kadın ve erkek hamamlarının belirli günlerde halka ve misafirlere açıldığını belirtmekte ve Tekirdağ Hükümet Konağı bahçesinde yapılan tadilat sırasında konak yeri ve kuyularına rastlandığını da eklemektedir.⁶⁶³ Konak, Türkçe bir kelime olup "büyük ve görkemli ev"⁶⁶⁴ manasındadır. Devlet erkânı ile taşra ileri gelenleri için çeşitli boylarda konak ve saraylar yapılmıştır. Ekseriyetle büyük ölçüde evlerde oturmayı adet edinen Türk halkı arasında maddi ve itibarî mevkii bakımından sıvrılanlar bu ölçüyü çok büyütmüşler ve birer saray

⁶⁶⁰ BOA. RŞS. nr. 7411 (1700), s. 55a-55b-56a. (15 Muharrem 1204)

⁶⁶¹ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 43b-45a.

⁶⁶² BOA. NFS. d. 3998, s. 65. (Gurre-i Receb 1248)

⁶⁶³ Serez, *a.g.e.*, s. 462.

⁶⁶⁴ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul 2012, s. 273.

sayılabilecek yapılar inşa etmişlerdir.⁶⁶⁵ Çelebi Süleyman Ağa'nın 15 Temmuz 1839 tarihli tereke kaydında hariciye ve dâhiliye olmak üzere iki kısımdan oluşan bu ev ve bahçesine 40.000 guruş değer biçilmiştir.⁶⁶⁶ Arşiv kayıtlarında bu konağın fiziksel yapısına ait herhangi bir malumat bulunmamaktadır. 5 Eylül 1800 tarihli Rodoscuk kazası ahalileri tarafından masrafların kaydedildiği şer'iyeye sicili kaydında Çelebi Ağa'nın konağında arpa için emir götüren Tatar'a hizmet ve bargir ücreti olarak 54 guruş verildiği yazılıdır.⁶⁶⁷ Çelebi Süleyman Ağa konağında aile mensupları ve maiyeti ile beraber yaşamaktaydı. Örneğin 3 Aralık 1801 tarihli kayıta Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa konağında memur iken vefat eden Tatar Kürkçü Süleyman'dan bahsedilmektedir ve müteveffanın teslim olunan eşyası kaydedilmiştir.⁶⁶⁸ Bir başka hükümde Çelebi Ağa'nın bostancıbaşı⁶⁶⁹ verilen ücret yazılıdır. İncelenen şer'iyeye sicili kayıtlarında bu konakta yaşayan kişi sayısı hakkında herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Ancak Çelebi Ağa'nın konak masrafına dair kayıtlar vardır. 1814 (1229) tarihinde konağın 8 aylık masrafının 4.000 guruş⁶⁷⁰, 1815 (1230) tarihinde 19 ay zarfında yapılan masrafın toplamı 9.500 guruştur⁶⁷¹ ve aylık masrafın 500 guruş olduğu hesaplanmıştır. 1821 (1236) tarihinde Çelebi Ağa'nın konağının 250 guruş zam yapılmıştır. 1830 (1245) tarihli Tekfurdağı ayan-ı belde olarak anılan Çelebizâde Ali Beğ'in konağına 6 aylık masarır imdadiyesi 6.000 guruştur.⁶⁷² Çelebi Ağa'nın konak masrafı kalemlerinin neler olduğu konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak sicil kayıtlarında 13 Kasım 1828 tarihli İncik ayanı olan Ahmed Ağa'nın ayanlığı ve konak masraflarının kaydedildiği sicilde ayanın altı aylık ücreti 3.000 guruştur. Konakta bulunan sekbanlara 150 guruş, ayanın yanında hizmet edenlere 160 guruş verildiği yazılıdır.⁶⁷³ Ayrıca bu masrafların kaydedildiği 1815 (1230) tarihli sicil kaydında Çelebi Ağa'nın 27 ayda ücretinin 13.500 guruş olduğu yazılıdır.⁶⁷⁴ 13 Kasım 1828 tarihli hükümde de âyân-ı belde Çelebi

⁶⁶⁵ Sedad Hakkı Eldem, *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, C.II, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul 1976, s. 14.

⁶⁶⁶ BOA. RŞS, nr. 7455 (1744), s. 16b.

⁶⁶⁷ BOA. RŞS, nr. 7424 (1713), s. 2b. (15 Rabiulahir 1215)

⁶⁶⁸ BOA. RŞS, nr. 7423 (1712), s. 48b. (27 Receb 1216)

⁶⁶⁹ BOA. RŞS, nr. 7432 (1721), s. 35b.

⁶⁷⁰ BOA. RŞS, nr. 7432 (1721), s. 35b.

⁶⁷¹ BOA. RŞS, nr. 7432 (1721), s. 44b.

⁶⁷² BOA. RŞS, nr. 7445 (1734), s. 4b.

⁶⁷³ BOA. RŞS, nr. 7441 (1730), s. 33a-34a. (5 Cemazeyilevvel 1244)

⁶⁷⁴ BOA. RŞS, nr. 7432 (1721), s. 50b.

Süleyman Ağa'nın altı aylık maaşının 500 guruşdan toplam 3.000 guruş olduğu yazılıdır.⁶⁷⁵

Çelebi Süleyman Ağa'nın konağı, bazı sicil kayıtlarında görüldüğü üzere, kadılar tarafından mahkeme binası olarak kullanılmıştır. Örneğin 15 Temmuz 1808 tarihinde bir vakfin hesabı Çelebi Süleyman Ağa'nın konağında yapılmıştır.⁶⁷⁶ 25 Temmuz 1827 tarihli başka bir hükümde ise Çelebi Ağa'nın konağında bir borç senedinin düzenlendiği yazılıdır.⁶⁷⁷

Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydında, bu konağın oğlu Ali Beğ tarafından alındığı görülmüştür. Bu konak 1317 yılındaki bir belgeye göre vaktiyle 100 bin guruşa Maarif'e satılmıştır. Satın alınmadan önce konağın muhterik yani yanmış bir halde olduğu da yazılıdır. Konağın bahçesinde mevcut olan bina Daire-i Belediye'ye kiralanmıştır. Daire-i Belediye'ye kiralanen bu bina birkaç sene önce mahal-i meclis idaresince gerçekleşen müzayedede 71 bin guruşa Beledi Dairesi namına yazılmışsa da 100 bin guruşdan aşağı verilemeyeceği Maarif Nezareti Celilesi tarafından yazılmıştır. Bu konu hakkında ayrıntılı başka kayıtlar da mevcuttur.⁶⁷⁸

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde "Çelebi Süleyman Ağa" başlığı altında yapılan taramada tespit edilen en eski tarihli belge bir hatt-ı humâyûn'dur ve bu belge üzerinde bir tarih olmamakla beraber Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na 9 Eylül 1790 tarihlendirilmiştir.⁶⁷⁹ Bu belge ise sekbanbaşı kullarının azli nedeniyle yerine uygun birinin bulunmasıyla alakalıdır. Ayrıca bu belge,

⁶⁷⁵ (29 Recep 1235) BOA. RŞS, nr. 7432 (1721), s. 75a; 25 Muharrem 1235 (13 Kasım 1819) tarihli Çelebi Süleyman Ağa'nın maaş bilgisi hakkında aynı bilgileri içeren bir başka hüküm için bkz. BOA. RŞS, nr. 7432 (1721), s. 69a.

⁶⁷⁶ BOA. RŞS, nr. 7429 (1718), s. 32a. (21 Cemazeyilevvel 1223)

⁶⁷⁷ BOA. RŞS, nr. 7439 (1728), s. 17a. (1 Muharrem 1243)

⁶⁷⁸ BOA. MF.MKT. 594/30.

⁶⁷⁹ Padişahın hatt-ı humâyûnlarının da içinde bulunduğu bazı belgeler tarih içermemekle beraber, herhangi bir olayın, padişaha sunuluncaya kadar olan yazışmalarının telhisle beraber padişaha takdim edilmesi gerekmektedir. Fakat muhtemelen tasnif yapılırken bunların bir bölümü ayrılarak başka tasniflere konulmuştur. Bundan dolayı, o belgelerin tam tarihlerini saptamak kolay değildir. Hatt-ı humâyûn tasnifindeki belgelerin arkasına ilk tasnif sırasında kurşun kalemle ve parantez içinde tahmini seneleri yazılmıştır. Bu tarihlerin doğru olduğu belgeler var olmakla birlikte birkaç yıl, hatta, yeni tertip edilen kataloqlarda, bir asra varan yanlışmalara da rastlanabilmektedir. Ayrıca katalogların bilgisayara aktarılması sırasında bu tahminî rakamlar doğru kabul edilmekle beraber önlerine birer de "29 Zilhicce" ilave edilmiştir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Belgelerinin Tarihlerine Dâir", Belgeler, C. 38, S. 42 (Aralık 2023), s. 5. (29 Zilhicce 1204).

kul kethüdâlığından çıkma hâlâ Tekfurdağı’nda ikamet eden Çelebi Süleyman Ağa ve Sabık Başyazıcı Said Efendi’den hangisinin sekbanbaşılığa irade buyrulmasıyla alakalıdır.⁶⁸⁰ Yine aynı tarihli bir başka hatt-ı humâyûn ise Tekfurdağı’nda ikamet eden kul kethüdâlığından çıkma Çelebi Süleyman Ağa’ya sekbanbaşılık için adam gönderildiği ve Ağa’nın gelerek sekbanbaşılık hil’atı giydirildiği ve ağa kapısına iâde olunduğu üzerinedir.⁶⁸¹ Fakat tespit edilen bu belgede yer alan “Çelebi Süleyman Ağa” adlı şahsın Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi’nde Tekfurdağı Ağası Çelebi Ağa demekle meşhur Esseyid Süleyman Ağa olduğu görülmüştür.⁶⁸² Ayrıca Edib Tarihi’nde Tekfurdağı’nda yeniçeri ağası olan kul kethudâsı sâbık Çelebi Süleyman Ağa olarak anılmaktadır.⁶⁸³

Osmanlı arşiv kaynaklarında Çelebi Süleyman Ağa’ya ait tespit edilen en eski tarihli belge 13 Ağustos 1791 tarihli ve Tekfurdağı ayanı Çelebi Mehmed Ağa’nın oğlu Çelebi Süleyman Ağa Tekfurdağı mübâyaacısı olarak anılmaktadır.⁶⁸⁴ 25 Ağustos 1791 tarihinde Tekfurdağı ayanı olarak anılan kişi Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa’dır.⁶⁸⁵ Ayrıca 7 Eylül 1791 tarihli belgede Tekfurdağı mübâyaacısı Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa olarak bahsedilmektedir.⁶⁸⁶ 31 Ekim 1791 tarihli hükümde ise Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa olarak tanımlanmaktadır. Bu hüküm Akdeniz’e açılacak donanma-yı hümâyûn kalyonları ve diğer gemilere ait zabitler ve leventler için Gelibolu’daki miri peksimetçiler olan Bulgaroğulları⁶⁸⁷ marifetleriyle pişirilip imal edilecek olan 8 bin kantar peksimetin üretimi için gerekli olan ve Osmanlı arşiv belgelerinde “dakik” olarak ifade edilen unun Tekfurdağı hissesine isabet eden miktarı 2200 kiledir. Nakliye bedeliyle her bir kile unun fiyatı 135 akçeden satın alınarak toplam 2475 para olarak peksimetçiler tarafından sahiplerine teslim edilmesi istenmiştir.⁶⁸⁸

⁶⁸⁰ BOA. HAT. 1385/54936.

⁶⁸¹ BOA. HAT. 1390/55403.

⁶⁸² Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi; İstanbul’un Uzun Dört Yılı (1785-1789), Haz.: Feridun M. Emecen Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2003, s. 387.

⁶⁸³ Ali Osman Çınar, *Mehmed Emin Edib Efendi ve Tarihi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999, s. 142-143.

⁶⁸⁴ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 60b-61a. (13 Zilhicce 1205)

⁶⁸⁵ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 64b. (25 Zilhicce 1205)

⁶⁸⁶ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 60b-61a. (8 Muharrem 1206)

⁶⁸⁷ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Saybir, *Bir Aile İşletmesi Olarak Gelibolu Peksimethanesi Bulgaroğulları Ailesi (1710-1861)*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.

⁶⁸⁸ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 64b. (3 Rabiulevvel 1206)

Peksimet tabhı (pişirilme) hususu, bu çalışmada incelemeye tabi tutulan Tekfurdağı ayanlarının önemli iş yükü kalemlerindendir. Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki, zimmiler marifetiyle üretilecek peksimet için gerekli olan un tedariki açısından Tekfurdağı (Rodoscuk) önemli kazalardan biri olarak karşımızdadır. Rodoscuk (Tekfurdağı) Şer‘iyye Sicilleri’nde Tekfurdağı kadısı, ayan ve zâbitân, vesair iş erlerine gönderilen un (dakik) tedarik edilmesi ve peksimet pişirilmesiyle alakalı birçok hüküm bulunmaktadır. Peksimet üretimi için Tekfurdağı (Rodoscuk) kazası hissesine düşen ve tedarik edilmesi istenen dakik (un) miktarı ve doğrudan pişirilmesi istenen peksimet miktarı aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır:

Tablo 23. Peksimet Üretimi İçin Tekfurdağı Ayanları’ndan Tedarik Edilmesi İstenen Un miktarı

Tarih (Hicri ve Miladi)	Kim Tarafından	Peksimet Miktarı (Kantar)	Dakik (Un) kile
28 Ocak 1793 ⁶⁸⁹	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	15 bin	6.000
6 Şubat 1795 ⁶⁹⁰	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	15 bin	1.386
26 Ocak 1798 ⁶⁹¹	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	10 bin	2.250
27 Temmuz 1798 ⁶⁹²	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	15 bin	2.250
7 Ağustos 1798 ⁶⁹³	Tekfurdağı Ayanı Osman Ağa	---	---
20 Kasım 1798 ⁶⁹⁴	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	10 bin	2.250
28 Mart 1799 ⁶⁹⁵	Tekfurdağı Ayanı Osman Ağa	2.500	---

⁶⁸⁹ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 35a. (15 Cemazeyilahir 1207)

⁶⁹⁰ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 79b. (16 Receb 1209)

⁶⁹¹ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 29b. (8 Şaban 1212)

⁶⁹² BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 53a. (13 Safer 1213)

⁶⁹³ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 56b. (24 Safer 1213)

⁶⁹⁴ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 72a-72b. (11 Cemazeyilahir 1213)

⁶⁹⁵ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 87b. (21 Şevval 1213)

25 Nisan 1799 ⁶⁹⁶	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	10 bin	2.250
11 Ekim 1799 ⁶⁹⁷	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	10 bin	2.250
4 Ocak 1800 ⁶⁹⁸	Gelibolu miri peksimetçisi Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki zimmiler	10 bin	2.250

Bilhassa Osman Ağa'nın ikinci ayanlık süreci olan Ağustos 1798 - Haziran 1800 yılları arasında 7420 (1709) ve 7422 (1711) numaralı Rodoscuk (Tekfurdağı) Şer'iyeye Sicilleri'nde tespit edilen 15 hüküm doğrudan peksimet pişirilmesiyle alakalıdır. Peksimet, günlük ekmekten farklı olarak maya konulmadan, un, su ve tuz karışımından oluşuyordu. Hamur yoğurulup bir süre dinlendirildikten sonra parçalar halinde kızgın olmayan fırında rutubeti kaybolana kadar pişirilmekteydi. Pişirildikten sonra bozulmasını önlemek amacıyla nemsiz ortamlarda muhafaza edilirdi.⁶⁹⁹ Hülâsa eski zamanlardan beri var olan peksimet pişirme tekniği sayesinde uzun ömürlü olan diğer bir ifadeyle kolaylıkla bozulmayan ve ihtiyaç duyulduğunda yemeğe uygun halde çanta vs. muhafaza edildiği yerden alınıp isteğe göre suya ve çorbaya batırılarak tüketilirdi.⁷⁰⁰ İmparatorluk idarecileri tarafından peksimet imalatının düzenli bir şekilde işleyişi için Peksimet Eminliği kurulmuştur.⁷⁰¹ Ayrıca peksimetin gayet pak, has ve pişkin olarak pişirilmesine dikkat edilmesi konusunda uyarılar mevcuttur.⁷⁰² Bazı durumlarda dakik (un) nakli hususunda problemler de yaşanmıştır. Meselâ 25 Nisan 1799 tarihli hükümde Gelibolu peksimethanesinde Bulgaroğulları Konstantin ve Yorgaki marifetiyle pişirilecek olan 10 bin kantar peksimet için Tekfurdağı hissesine düşen 2250 kile un zamanında ulaştırılmamış ve bu hususta vazifeli olanın ihmâl ve tekâsülünden kaynaklandığı ve bir an önce tedarik edilmesi istenen un miktarının Gelibolu'ya nakli istenmiştir.⁷⁰³ Bir diğer

⁶⁹⁶ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 92b. (20 Zilkade 1213)

⁶⁹⁷ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 22b-23a. (11 Cemazeyilevvel 1214)

⁶⁹⁸ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 32b-33a. (7 Şaban 1214)

⁶⁹⁹ İbrahim Sezgin, "XVII-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Şehirlerinden Donanma İçin Peksimet Tedariki", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 7, S. 7 (2009), s. 28.

⁷⁰⁰ Yusuf Alperen Aydın, *Müteşebbis ve Devlet, 18. Yüzyılda Peksimetçibaşı Nureddin Ağa'nın Yükselişi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 10.

⁷⁰¹ Sezgin, a.g.m., s. 28

⁷⁰² BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 56b.

⁷⁰³ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 92b. (20 Zilkade 1213)

problem ise üretilen peksimetlerin gemilere teslimi sırasında yaşanabilmekteydi. 29 Nisan 1799 tarihli hüküm Tekfurdağı ayanı ve peksimet pişirimine memur Osman Ağa'nın, peksimetin gemilere tesliminde muhalefet eylediği ihbarı üzerinedir ve bir an evvel peksimet ve zehairin ulaştırılması istenmiştir.⁷⁰⁴

5 Mart 1793 tarihine gelindiğinde ise Tekfurdağı ayanı dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından Osman Ağa, mübâyaaacı Süleyman Ağa'dır.⁷⁰⁵ 28 Mayıs 1794 tarihli hükümde ise Çelebizâde Süleyman Ağa, Tekfurdağı voyvodası olarak anılmaktadır.⁷⁰⁶ Bu hüküm dağlı eşkıyası ile alakalıdır. Bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde Tekfurdağı ayanları ve dağlı isyanları konusu, 1794'ten başlayarak Osman Ağa'nın Midilli'ye sürgün edildiği tarih olan 1800 yılına kadarki zaman zarfında incelenmiştir.

1794-1800 yılları arasında Çelebi Süleyman Ağa'nın aşağıdaki vazifeleri icra ettiği tespit edilmiştir:

1. 27 Şevval 1208 (28 Mayıs 1794) tarihli hükümde Çelebizâde Süleyman Ağa Tekfurdağı voyvodası
2. 17 Ramazan 1209 (7 Nisan 1795) tarihinde Penbe Emmini tayin olunan silahşorân-ı hâssamdan Tekfurdağı ayanı
3. 7 Mayıs 1796⁷⁰⁷ – 2 Nisan 1798⁷⁰⁸ tarihleri aralığında Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağa
4. 22 Ekim 1797⁷⁰⁹ - 20 Nisan 1799⁷¹⁰ tarihleri aralığında sürsât zahiresi sevkine memûr ve tayin kılınan Çelebi Ağazâde Süleyman
5. 14 Muharrem 1215 (7 Haziran 1800)⁷¹¹ tarihinde Tekfurdağı İskeleyi'nde peksimet pişirimine memur
6. 9 Safer 1215 (2 Temmuz 1800)⁷¹² tarihinde sürsat zahiresi sevkine memur

⁷⁰⁴ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 94b. (24 Zilkade 1213)

⁷⁰⁵ BOA. RŞS. nr. 7413 (1702), s. 98a-98b. (22 Receb 1207)

⁷⁰⁶ BOA. RŞS. nr. 7416 (1705), s. 44b. (27 Şevval 1208)

⁷⁰⁷ BOA. RŞS. nr. 7418 (1707), s. 48a-48b. (29 Şevval 1210)

⁷⁰⁸ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 37b. (15 Şevval 1212)

⁷⁰⁹ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 69a-69b. (1 Cemazeyilevvel 1212)

⁷¹⁰ BOA. RŞS. nr. 7420 (1709), s. 91b.

⁷¹¹ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 50a.

⁷¹² BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 51b.

7. 29 Temmuz 1800 Tekfurdağı mübâyaacısı⁷¹³, 18 Ağustos 1800 tarihinde sürsat mübaşiri⁷¹⁴, 27 Eylül 1800⁷¹⁵ tarihi ve 11 Ocak 1801 tarihi⁷¹⁶ arasında mübâyaacı ve sürsat mübaşiri.

16 Nisan 1801 tarihinde Tekfurdağı ayanı olarak hassa hasekilerden İsmail sahnededir.⁷¹⁷ Bu tarihlerde Çelebi Süleyman Ağa ise mübâyaacılık vazifesini yürütmektedir. Tekfurdağı'na döndükten sonra Osman Ağa'nın üçüncü kez Tekfurdağı ayanlığına getirildiği tespit edilmiştir: 14 Temmuz 1802 tarihli hükme göre, aralarında Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa'nın da yer aldığı müslüman ve gayrimüslim tebaanın ileri gelenleri uzun bir müddetden beri şehirde düzen ve intizamın bozulduğunu, Devlet-i Aliyye tarafından gönderilen emir ve yükümlülüklerin yerine getirelemediğini dile getirmişlerdir. Bundan dolayı, şehirde düzenin tesisi ve halkın refaha kavuşması için, Tekfurdağı âyanlığı vazifesinin, bu işin ehli olan Osman Ağa'ya tevdi edilmesini belirtmişler ve bütün cemaatler oy birliğiyle bu görevin Osman Ağa'ya verilmesini istemişlerdir. Osman Ağa şehirde düzenin sağlanması, halkın refaha kavuşması ve işlerin yoluna koyulması için gayret göstereceğini kabul etmiştir.⁷¹⁸ 20 Temmuz 1802 tarihli hükümde görüldüğü üzere “Dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından Tekfurdağı ayanı izzetlü Osman Ağa” şeklinde hitap edilen Osman Ağa yeniden Tekfurdağı ayanı olmuştur.⁷¹⁹ Bu tarihlerde Çelebi Süleyman hem sürsat mübaşiri⁷²⁰ hem de mübâyaacı⁷²¹ olarak sahnededir. 9 Nisan 1804 tarihinde Tekfurdağı ayanı Osman Ağa ve şehrin eşraf-ı vücuhundan Çelebizâde'ye hitaben yazılan belge eşkıya hususundadır.⁷²² Osman Ağa'nın son ayanlık dönemiyle alakalı arşiv belgeleri ekseriyetle eşkıyayla alakalıdır. Örneğin 14 Kasım 1803 tarihli belgede Osman Ağa'dan İncelik'e gelen eşkıyaların kimler olduğunu araştırması istenmektedir.⁷²³ 20 Kasım 1803 tarihli, Osman Ağa'nın merkeze yazdığı

⁷¹³ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 59a-59b. (7 Rabiulevvel 1215)

⁷¹⁴ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 62b. (27 Rabiulevvel 1215)

⁷¹⁵ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 67b-68a. (8 Cemazeyilevvel 1215)

⁷¹⁶ BOA. RŞS. nr. 7422 (1711), s. 84b-85a. (25 Şaban 1215)

⁷¹⁷ BOA. RŞS. nr. 7424 (1713), s. 13a-14a. (2 Zilhicce 1205)

⁷¹⁸ BOA. RŞS, nr. 7423 (1712), s. 68a. (13 Rabiulevvel 1217)

⁷¹⁹ BOA. RŞS, nr. 7426 (1715), s. 2b. (19 Rabiulevvel 1217)

⁷²⁰ BOA. RŞS, nr. 7426 (1715), s. 1b.

⁷²¹ BOA. RŞS, nr. 7426 (1715), s. 2b.

⁷²² BOA. RŞS, nr. 7427 (1716), s. 26. (28 Zilhicce 1218)

⁷²³ BOA. HAT. 216/11892. (29 Recep 1218)

belgede serasker el-Hâc Hafız Mehmed Ali Ağa ile eşkıya üzerine hücum edeceklerinin haberini almalarıyla eşkıyanın Tekfurdağı kazasında Yayabaşı ve Karahisar Köyleri'nden çıkıp, Ballı Köyü'ne firar ettiklerini bildirmektedir. Ayrıca el-Hâc Hafız Mehmed Ali Ağa ile askerlerin Tekfurdağı'nı Göçerli Köyü'nde olduğunu ve bu tarafa memur olan askerin bir an önce gönderilmesini istemektedir.⁷²⁴ Eşkıyanın Tekfurdağı bölgesine saldırıları ve bu süreç ile alakalı çok sayıda arşiv belgesi bulunmaktadır.⁷²⁵ 1805 yılının Temmuz ayında Edirne'de dağlı eşkıyasının saldırıları artmış ve bu eşkıyayı destekleyen Edirne ayanı Dağdevirenzâde ve adamlarına karşı sadrazamın yanında bulunmak üzere 300 askeri ile Tekfurdağı ayanı Osman Ağa, Edirne'ye gelmişti.⁷²⁶

Nizâm-ı Cedid öncelikle İstanbul ve Anadolu'da tatbik edilmiş, Rumeli'de de Nizâm-ı Cedid'in uygulanacağına dair fermanlar gönderilmiştir. Tekfurdağı'na da yollanan asker toplanmasıyla alakalı emrin okunmasının ardından Tekfurdağı'nda yaşananlarla alakalı teferruatlı bilgileri içeren, üzerinde herhangi bir tarih ibâresinin yer almadığı, belge tarihi olarak 29.12.1221 tarihi verilen bir hatt-ı hümayun belgesi önemli veriler içermektedir: Karışdıran ve Yapağaç mahallerinde inşası tamamlanan kışlalar için tahriri gerekli olan orta neferatının tertip olunması için kazalara emir gönderilmiş ve Tekfurdağı naibi'nin "haşinü'l-mizaç" bir adam olduğu ve Nizâm-ı Cedid aleyhtarı olduğundan dolayı, naib azledilmiş ve yerine Şeyhülislâm tarafından seçilen bir naib şehre yollanmıştır. Yeni naib asker yazılmasına dair bu emri okuduğunda ahali bu konu hakkında düşünmek için bir iki gün süre istemiş ve dağılmıştır. Ancak birkaç saat sonra ayak takımı ayaklanarak naibin mahkemesine hücum etmiştir. Canını kurtarmak isteyen ve ayan konağına kaçan naib, kethüdası, katib ve çukadarını idam etmişlerdir.⁷²⁷ Ahmet Cevdet Paşa'nın "Tarih-i Cevdet" adlı eserinde bu hadisenin yılı 1221 (1806/1807)⁷²⁸, Câbî Ömer Efendi kroniğinde ise bu olayın gerçekleştiği tarih verilmemiştir. Ancak bu hadise 1221 yılı vak'aları öncesinde yer almaktadır.⁷²⁹ Yerel Tarihçi Hikmet Çevik'in 1949 yılında basılan

⁷²⁴ BOA. HAT. 66/2873-A. (5 Şaban 1218)

⁷²⁵ Tafsilat için bkz. BOA. HAT. 72/3018; BOA. HAT. 72/3023; BOA. HAT. 72/3025; BOA. HAT. 80/3334; BOA. C.AS. 134/5966; BOA. C.ZB. 53/2630; BOA. AE.SSLM.III. 135/8200; BOA. HAT. 78/3215; BOA. C.ZB. 71/3505; BOA. C.ZB. 77/3844.

⁷²⁶ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, s. 105.

⁷²⁷ BOA. HAT. 77/3181.

⁷²⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet (tertîb-i cedîd)*, C. 8, Matbaa-i Osmaniye (ikinci tab'), Dersaadet 1309, 62.

⁷²⁹ *Câbî Târihi*, C.I, s. 62.

Tekirdağ Tarihi Araştırmaları adlı eserinde yaşlıların söylemlerine dayandırdığı görüşe göre, kadıyı Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağa öldürmüştür.⁷³⁰ Ancak yukarıda zikredilen hatt-ı hümayün belgesinde de görüldüğü üzere ayanın bu konuyla alakası bulunmamaktadır. Margarita Dobрева'nın Bulgaristan Milli Kütüphanesi Oryantal Bölümü'nde bulunan Tekirdağ'a ait 25 Mart 1805 tarihli belge, bu fermanın Tekfurdağı'na ulaştığı gün, şehirde yaşananlar ve ayanlar hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir: 1805 yılının Mart ayının bir cuma günü Tekfurdağı'na varan tatar, fermanı kadıya ulaştırır. Kadı ileri gelenleri çağırıp fermanı bildirir. İki saate kadar belli düzenlemeleri kabul etmek için ayanın evinde toplanırlar. Bu sırada Tekfurdağı yeniçerileriyle zabitleri ve başka kişiler bir araya gelip ayanın konağına saldırırlar. Nizâm-ı Cedîd birliklerine katılmak istemediklerini açıklayıp kasabaya kurulacak kışlaları ateşe verecekleri tehdidini savurdular. Oradan mahkemeye doğru giderler. Yolda Çelebi Ağa'nın konağına giden hakemle kethüdasını takip edip erişirler. İkisini tüfenk kurşunuyla vururlar. Bu ayaklanmadan ötürü Tekirdağ ileri gelenleri kasabaya iki saatlik bir uzaklıkta bulunan Kara Avlu köyüne Nizâm-ı Cediîd birliklerinin yerleştirilmesini onaylamıştır. Bu sırada ayan Osman Ağa çoktan hastaydı, dışarıya çıkmıyordu. Çelebi Ağa ise ayaklanmadan çok etkilenmiştir.⁷³¹ Ayrıca mezkûr konuyla ilgili başka bir hatt-ı hümayün belgesinde Hacı İbrahim Efendi tarafından gelen yazıda hadisenin gerçekleştiği sırada ayan vesâir ehl-i arz zümresinden kişilerin bu olaya müdahil olmadıkları yazılıdır. Bu olay sonrasında Padişah III. Selim Tekfurdağı'ndan asker kalsın kararını vermiştir.⁷³²

17 Temmuz 1806 tarihinde Kadı Abdurrahman Paşa'nın Çelebi Ağa'dan kalan 40 adet arabanın süratle yollanmasını ve kazada bulunan mühimmat vs. orduya naklini istemektedir. Bu belgede ayan olarak Çelebi Ağa'ya hitap edilmektedir.⁷³³ Ayrıca bu sıralarda Tekfurdağı'nda isyan hareketi devam etmekteydi. Eşkıyanın bertaraf edilmesi amacıyla 28 Ağustos 1806 tarihli hatt-ı hümayünde, geçen pazartesi günü Abdurrahman Paşa'nın Çorlu üzerine hareket ettiği ve Hüseyin Beğ'in deniz yoluyla Tekfurdağı'nı

⁷³⁰ Çevik, *a.g.e.*, s. 45a.

⁷³¹ Margarita Dobрева, "Bulgaristan Milli Kütüphanesi Oryantal Bölümündeki Tekirdağ, Malkara, Hayrabolu, Çorlu ve Şarköy Fonları" *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 26-27 Mart 2015, Namık Kemal Üniversitesi, Ed.: M. Yıldız, Kitabevi Yayınları, Tekirdağ 2016, s. 673.

⁷³² BOA. HAT. 77/3180.

⁷³³ BOA. RŞS, nr. 7427 (1716), s. 185. (1 Cemazeyilevvel 1221)

korvetlerle top atışına tuttuğu, ahalinin telaşa düştüğü, eşkıya takımının kendi başlarının derdine düştüğü yazılıdır.⁷³⁴ II. Edirne Vakası olarak adlandırılan bu hadise hakkında yerel tarihçi Çevik, yaşlıların söylemlerine dayandığı görüşlere göre Çelebi Ağa üzerine donanma gönderildiğini, Ağa'nın şehri topa tutan donanmaya topla karşı koyduğunu yazmaktadır. Ayrıca, Çelebi Ağa'nın yakalanarak III. Selim'in huzuruna çıkarıldığı, taş kışlayı yaptırmak ve Talimhane Meydanı'nı kışla için satın almak suretiyle hayatını kurtardığı yazılıdır.⁷³⁵ Bu yazılanlar gerçeği yansıtmamaktadır. Zira 11 Eylül 1806 tarihli belgede Tekfurdağı ayanı Süleyman Ağa'nın da aralarında bulunduğu diğer bölge ayanları ve yetkililere hitaben yazılı hüküm Tekfurdağı'n afv olunması hususundadır.⁷³⁶

Çelebi Süleyman Ağa'nın İstanbul'da olduğu sırada şehre gelen Ahmed Aziz isimli bir memur, Ağa'nın Tekfurdağı'nda şehrin asayiş ve güvenliği konusundaki tutumunu ve davranışını sorgulamıştır ve ehl-i İslam ile beraber şehri gerektiği gibi muhafaza ettiklerini ve mühimmat desteği sağlanması gerektiğini bildirmiştir.⁷³⁷ Çelebi Süleyman Ağa'nın 1225-1227 (1810-1812) yılları arasında Tekfurdağı İskelesi'ne bağlı kazalardan İstanbul için mübâyaacı tertibine memur kılındığı bilinmektedir. 19 Mart 1814 tarihli belgede Çelebi Süleyman Ağa sabık mübâyaacı olarak anılmaktadır. Çelebi Süleyman Ağa tarafından İstanbul'a yollanan şukkasında Ağa'nın mübâyaacılık döneminden büyük miktarda bakiyesi olduğu yazılıdır. Yeni Tekfurdağı mübâyaacısı Süleyman'dan bakiyenin yerli yerinden toplanması istenmiştir. Bunun için izlemesi gereken yonteme de hükümde yer verilmiştir.⁷³⁸

5 Şubat 1814 tarihli hükümde Tekfurdağı ayan vekili ibaresi karşımıza çıkmakta ve ama kimin ayan vekili olduğu yazılı değildir.⁷³⁹ 9 Ekim 1814 tarihinde Çelebi Süleyman Ağa'nın Silistre Kalesi Bina Emmini olarak görevlendirildiği görülmektedir.⁷⁴⁰ Bir makam veya memuriyet niteliğinde olmayan bina eminliği ekseriyetle Dergâh-ı âlî kapucibaşlarından seçilmekteydi ve emekliye ayrılmış, itibarlı, güvenilir ve işten anlar

⁷³⁴ BOA. HAT. 39/1946-1. (13 Cemazeyilahir 1221)

⁷³⁵ Çevik, *a.g.e.*, s. 45a.

⁷³⁶ BOA. RŞS, nr. 7427 (1716), s. 188. , (27 Cemazeyilahir 1221)

⁷³⁷ BOA. HAT. 260/14991.

⁷³⁸ BOA. RŞS, nr. 7430 (1719), s. 95a. (27 Rabiulevvel 1229)

⁷³⁹ BOA. RŞS, nr. 7430 (1719), s. 91a. (14 Safer 1229)

⁷⁴⁰ BOA. C.AS. 496/20746. (24 Şevval 1229)

kişiler bu vazifeye getirilirdi.⁷⁴¹ 1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı'nın ardından Silistre Kalesi'nde ilk kez 1812 yılından sonra tamir çalışmalarına başlanmıştır. Savaşın ardından kaledeki tahribatın ortaya çıkarılması için keşifler yapılması istenmiş ve keşif sonucu tahkimin kalenin ön planında olması kararlaştırılmıştır. Bu tahkim çalışmalarının başladığı sırada Çelebi Süleyman Ağa Silistre Kalesi'ne bina emini olarak görevlendirilmiştir.⁷⁴² 10-18 Ocak 1817 tarihli, Silistre Valisi Mehmed Rüşdi Paşa ve bina emini Çelebi Süleyman Ağa'ya hitaben yazılan hükümde kalenin harab olmasından dolayı Vali'nin ikametine uygun bir binasının bulunmadığı, bu nedenle bir Paşa sarayı inşa edilmesi ve gerekli meblağın devlet hazinesinden alınması istenmiştir.⁷⁴³ 12 Temmuz 1817 tarihli belgede Tuna Sahili'nde Silistre Kalesi bina emini Çelebi Süleyman Ağa bütün taş ve ahşap binaların inşasını tamamladığını ve iki seneye yakındır canib-i mirîden yüklü alacağının olduğunu bildirmektedir. Ayrıca mezkûr belgede sonradan belgede şalope limanı da denilen büyük limanın inşasıyla da görevlendirildiği, Silistre amelesine ve ahalisine yüklü bir miktarda borcu olduğu da yazılıdır. Gerek kalenin hesabından kalan alacağın ve gerek limanın hesabına mahsub olarak 150 bin guruşun devlet hazinesinden tertip olunmasını ve tahkik için kale nazırı efendiye verilmesini istemiştir.⁷⁴⁴ Çelebi Süleyman Ağa kalenin inşasının ilerleyiş vaziyeti hakkında İstanbul'u bilgilendirmekteydi. Örneğin Çelebi Ağa 21 Aralık 1818 tarihinde kale inşasının ve kasım ayına kadar tamamlanmasını umduğunu, ancak amele taifesinin hastalık sebebiyle bir süredir iş başına varamadıklarını, Silistre Valisi'nin yardımıyla etraftan 2 binden fazla amele getirildiğini ve bu amelelerin yevmiyeleri için nakde ihtiyaç duyulduğunu, 100 bin guruşdan fazla yardım buyrulmasını yazmıştır.⁷⁴⁵

Tekfurdağı'nda ise bu sıralarda ayanlık için 30 Ağustos 1817 tarihli hükmün derkenarından öğrendiğimize göre Ali Beğ'in ayanlık vekâletini istediği yazılıdır.⁷⁴⁶ 8

⁷⁴¹ Cevdet Küçük, "Bina Emini", *İA*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1992, s. 179; Serkan Erdoğan, "On Sekizinci Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bina Eminliği", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 25, S.1 (2024), s. 83-105.

⁷⁴² Ümit Alper Gündüzalp, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda İnşa Ettirdiği Kışlalar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021, s. 67.

⁷⁴³ BOA. C. DH. 18/894. (Evâhir-i Safer 1232)

⁷⁴⁴ BOA. C.AS. 809/34354-2. Bu kalenin inşa süreci, fizikî yapısı ve merkezden görevlendirilen Ruznâmçe-i evvel Hasan Muhsin Efendi maiyetinde mühendis olan Halim Efendi ve mimar hulefalarından Mehmed Efendi tarafından dikkatle yazılmıştır. Tafsilat için bkz. D.BŞM.d. 8389. (27 Şaban 1232)

⁷⁴⁵ BOA. C.AS. 1165 /51857-2. (22 Safer 1234)

⁷⁴⁶ BOA. RŞS, nr. 7434 (1723), s. 44b. (17 Şevval 1232)

Şubat 1818 tarihinde Tekfurdağı hanedanından Ali Beğ'in ayan vekili olduğu görülmektedir.⁷⁴⁷ 19 Ağustos 1819 tarihinde ayan vekili el-Hâc İbrahim Ağa olmuştur.⁷⁴⁸

Çelebi Süleyman Ağa'nın Silistre Kalesi bina emaneti vazifesi sırasında sürekli orada bulunmadığı, 15 Temmuz 1820 tarihli belgeye göre, İstanbul'da olduğu anlaşılmaktadır ve Çelebi Ağa'nın müteveffa Veli Paşazâde Mehmed Paşa'nın muhalledâtından satın almış olduğu detaylı bir şekilde listelenmiştir. Bu listede yer alan mücevher, altın takılar ve çeşitli türdeki saatlerin sayısı dikkat çekicidir.⁷⁴⁹ Yine Silistre Kalesi bina emini vazifesi sırasında 6 Aralık 1821 tarihli belgeden öğrenildiği üzere, Bergos Kazası'na bağlı Evrenseki Köyü'ndeki Aşağı Çiftlik olarak tabir edilen çiftlik 1237 senesinden itibaren Çelebi Süleyman Ağa tarafından iltizam olunmuş ve çiftlikte mevcut bulunan demirbaş eşyanın listesi detaylı bir şekilde verilmiştir.⁷⁵⁰ 19 Mayıs 1822 tarihli belgede Çelebi Süleyman Ağa sabık bina emini olarak anılmaktadır⁷⁵¹ ve Çelebi Süleyman Ağa'nın a'yân-ı belde olarak hitap edildiği 18 Kasım 1826 tarihine dek⁷⁵² yaklaşık 4.5 yıllık süre zarfında Ağa hakkında herhangi bir belge ve kayıt bulunmamaktadır. Ancak Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi'nde Çelebi Ağa ile alakalı olarak şunları kaydetmiştir: “Her sene Ramazan-ı Şerif ayının yaklaşmasıyla, ekmekçi fırınlarının fazladan un depolamasından dolayı İstanbul halkının, diğer günlere kıyasla daha fazla sıkıntı çekmesine neden olduğu ve Kırk iki senesi Ramazan (29 Mart-27 Nisan 1827) ayının yaklaşması sebebiyle külliyetli un (dakik) yollanmasına dair Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağa'ya gönderilen emre yazılan cevapta Tekfurdağı kayıklarındaki gemicilerin hepsi tersane tarafından gemilere toplandığından kayıkların iskelelerde boş kaldığı, verilen emri yerine getirmeye muktedir olmadığını bildirmiştir. Bundan sonra iaşe konusunda tersâne tarafından müdahale olunmaması hususunda uyarı yapıldığı gerekçesiyle, süratle iskelede biriken unların kayıklarla yollanması istenmektedir.”⁷⁵³

Çelebi Süleyman Ağa'nın bu ayanlık vazifesi 4 Temmuz 1827 tarihli Hacı İbrahim Ağa'nın ayanlık buyrulduğunu ihtiva eden hükümde Çelebi Süleyman Ağa'nın şeyb

⁷⁴⁷ BOA. RŞS, nr. 7434 (1723), s. 55a. (1 Rabiulahir 1233)

⁷⁴⁸ BOA. RŞS, nr. 7434 (1723), s. 74b. (27 Şevval 1234)

⁷⁴⁹ BOA. HAT. 1561/79-7.

⁷⁵⁰ BOA. TS.MA.e. 688/27-2. (11 Rabiulevvel 1237)

⁷⁵¹ BOA. C.AS. 809/34354-1. (27 Şaban 1237)

⁷⁵² BOA. RŞS, nr. 7437 (1726), s. 47a.

⁷⁵³ Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999. s.179.

mizâcı hasebiyle yani ihtiyarlığından dolayı ayanlık işlerini layıkıyla idare edemediğinden görevden azledildiği yazılıdır.⁷⁵⁴ 29 Eylül 1830 tarihli belge Salih Ağa'nın ayanlık buyrulduzu hakkındadır ve Çelebi Süleyman Ağa'nın bir süredir İstanbul'da olduğu yazılıdır.⁷⁵⁵

Çelebi Süleyman Ağa'nın Silistre'de gerçekleştirdiği bina emini vazifesinden merkez memnun kalmış olmalı ki, 12 Temmuz 1828 tarihinde Beğöglü'nda Topçular Kışlası bina emini olarak Çelebi Ağa'yı görevlendirmiştir.⁷⁵⁶ Çelebi Süleyman Ağa'ya bu vazifeye tayini sebebiyle bir ayan vekili bırakarak İstanbul'a gelmesi ve Tekfurdağı'nda yeni ayan seçim ve tayini hususunda malumat verilmiştir. Bu belgenin tarihi 25 Temmuz 1830'dur.⁷⁵⁷ Üzerinde herhangi bir tarih ibaresinin bulunmadığı hatt-ı hümayun belgesinde bu kışlanın bina eminliği için Edirne vücuhundan kapucıbaşı Hüseyin Ağa'nın İstanbul'a gönderilmesi hususunda ordu-yı hümayun kaimmakamı Hüseyin Paşa'ya bildirilmiş ise de sonradan gerçekleştirilen araştırma sonucunda Hüseyin Ağa'nın bu vazifenin üstesinden gelecek kudretinin olmadığı anlaşılmıştır. Tekfurdağı ayanı Çelebi Ağa'nın kudretli bir adam olduğu yazılıdır. Çelebi Ağa uzun süredir Tekfurdağı ayanıdır. Ancak yapılan tahkikat neticesinde müslüman ve gayrimüslim reayanın Çelebi Ağa'dan hatırı sayılır miktarda alacağı olduğu ve zaman zaman zulüm yaptığı haberleri duyulmuştur. Çelebi Süleyman Ağa bina eminliği vazifesi için İstanbul'a çağırıldıktan sonra ayanlıktan azlolunup yerine Tekfurdağı'ndan veya İstanbul'dan münasib birinin tayin olunması, Çelebi Ağa'nın ayanlık muhasebesi görüldükten sonra borçları konusunda izlenmesi gereken usul de bu belgede ayrıntılı olarak yazılmıştır.⁷⁵⁸ 17 Ağustos 1830 tarihinde Çelebi Süleyman Ağa İstanbul'a getirilmişse de kaza ayanlığının uhdesinde bırakıldığı bildirilmiştir.⁷⁵⁹ Tekfurdağı ahalisi ve reayası memnun ve müteşekkik olduklarını, fakat bu defa ummadıkları bir anda Ağa'nın oğlu Ali Beğ'in babasının yerine ayanlık hükümetini icrâ etmeye devam ettiğini ve bundan dolayı perişanlıklarının ziyadesiyle arttığını bildirmişlerdir. Bu sorun çözülmediği takdirde memleketi terk edeceklerini, Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa veya devlet

⁷⁵⁴ BOA. RŞS, nr. 7439 (1728), s. 76a. (9 Zilhicce 1242)

⁷⁵⁵ BOA. RŞS, nr. 7444 (1733), s. 31a-31b. (17 Rabiulahir 1246)

⁷⁵⁶ BOA. HAT. 297/17658. (29 Zilhicce 1246)

⁷⁵⁷ BOA. HAT. 660/32223. (4 Safer 1246)

⁷⁵⁸ BOA. HAT. 596/29260.

⁷⁵⁹ BOA. HAT. 660/32223-A. (27 Safer 1246)

tarafından az masraflı, reaya dostu yeni bir ayanın tayin edilmesini istemektedirler.⁷⁶⁰ Ayrıca İstanbul'a gelen Tekfurdağı reayasının söz sahipleri Tekfurdağı'nda halkın kalyoncu ve gabyar bedeliyeleri, tavuk bedeli, menzil bedeliyesi, ayan menzili, Tekfurdağı muhafızı, ayan ve şehir kethüdası maaşları hususunda müslüman ve gayrimüslimlerin hisselerine ne kadar vergi düştüğü, bu hisse paylarının tahkik edilerek araştırılmasını istemişlerdir.⁷⁶¹ 21 Ekim 1830 tarihinde Çelebi Süleyman Ağa'nın yerine Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa kendi Tatar Ağa'sı olan Salih Ağa'yı ayan olarak atamıştır.⁷⁶² Tekfurdağı (Rodoscuk) Naibi Derviş Ali'nin kaleme aldığı ilâmında Çelebi Ağa yerine gönderilen Salih Ağa'nın halk tarafından kabul gördüğü yazılıdır.⁷⁶³ 16 Kasım 1830 tarihli yine Derviş Ali tarafından yazılan başka bir belgede ise sabık ayan Çelebi Süleyman Ağa'nın ayanlık döneminin başlangıç tarihinden bu vazifeden azl tarihine kadar olan süre zarfında Tekfurdağı'nda tahsil edilen paraların, alınan makbuzların ve yapılan harcamaların kadının huzurunda şehrin diğer ileri gelenleri aracılığıyla hesabı görülüp araştırılmıştır. Netice itibariyle, Muhtar Abdüllatif'in adına 66.111 guruş, Çelebi Süleyman Ağa'nın oğlu Ali Bey zimmetinde 24.114 guruş ve Çelebi Süleyman Ağa'nın borç seneti ile zimmetine geçirdiği 39.837,5 guruşun olduğu ve bu meblağların toplamının bir yük (100.000) + 30.062,5 guruş olduğu yazılıdır. Mezkûr meblağın ilgili yerlerden toplanması istenmektedir.⁷⁶⁴

Çelebi Süleyman Ağa'nın Beğöğlü Kışlası'nın inşasının sona erdiği ve anahtarının teslim olunması hususunda olan hatt-ı hümayun'da Ağa'nın mührü bulunmaktadır. Bu belgeye verilen tarih 19 Mayıs 1833'dir. Ancak Çelebi Ağa'nın anahtarın teslimine dair mezkûr belgeye dair yazılan yeni hatt-ı hümayun belgesinde Topçu Kışlası olduğundan dolayı anahtarının Topçu Paşa'ya teslim olunması gerektiği yazılıdır.⁷⁶⁵ Görüldüğü üzere, belgeler üzerinde tarih tutarlılığı bulunmamaktadır.

⁷⁶⁰ BOA. HAT. 660/32223-D.

⁷⁶¹ BOA. HAT. 660/32223-F.

⁷⁶² BOA. HAT. 710/34015. (4 Cemazeyilevvel 1246)

⁷⁶³ BOA. HAT. 710/34015.

⁷⁶⁴ BOA. A.AMD. 80/17. (30 Cemazeyilevvel 1246)

⁷⁶⁵ Bu belgeye verilen tarih 29.12.1242 (24 Temmuz 1827)'dir. Bkz. BOA. HAT. 298/17689.

Şekil 1. Çelebi Süleyman Ağa'nın Mührü⁷⁶⁶

4.2.1. Çelebizâde Ailesi

25 Aralık 1787 tarihli Rodoscuk (Tekfurdağı)'da Câmi-i Vasat Mahallesi'nde ikamet eden Abdülmennân oğlu Süleyman kızı Hadice Hatun'a ait Süleyman Kızı Hadice'nin Vakfı'nın vakfiyesi⁷⁶⁷ Çelebizâde ailesinin babadan gelen soy ağacına ait, sınırlı da olsa bazı bilgiler barındırmaktadır.

Vakfı kuran Abdülmennân oğlu Süleyman kızı Hadice Hatun, Abdulhalık oğlu el-Hâc Süleyman Ağa ile evlidir. Vakfiyeden öğrendiğimize göre Hadice Hatun'un annesi merhume Ayşe Hatun'dur ve vefat etmiş olan Emine ve Hafize adında iki kızı vardı. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte bu vakfiyede, Çelebi Mehmed Ağa'dan Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı Âlî payesiyle Abdulhalık oğlu Elhâc Süleyman Ağa oğlu sâbık mübâyaaacı olarak bahsedilmektedir.⁷⁶⁸ Çelebi Süleyman Ağa'nın 15 Temmuz 1839 tarihli tereke kaydı ise 7455 (1744) numaralı Rodoscuk Şer'iyye Sicili'nin 16b-19b sayfaları arasında yer almaktadır. Çelebi Süleyman Ağa'nın vefatının kayıttan önce vuku bulduğu "bundan akdem irtihâl-i dâr-ı bekâ iden" cümlesinden anlaşılmaktadır.⁷⁶⁹ Tereke kaydından görüldüğü üzere, Mehmed Ağa oğlu Çelebi Süleyman Ağa'nın eşi Amine Hanım, büyük oğlu Ali Bey, büyük kızı Sadiye Hanım, küçük oğlu Abdülmûmin Beğ, diğer kızı Nebile Hanım'dır. Müteveffa Çelebi Süleyman Ağa'nın eşi Amine Hanım mirasın tespiti ve taksimiyle ilgili bu sürece vekili Numetullah aracılığıyla dahil olmuştur.

⁷⁶⁶ BOA. HAT. 302/17929.

⁷⁶⁷ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 43b-45a. (15 Rabiulevvel 1202)

⁷⁶⁸ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 43b-44a.

⁷⁶⁹ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 16b. (3 Cemazeyilevvel 1255)

Ayrıca bu kayıttaki isminin yer almadığı 1 Mayıs 1814 tarihli kayıttaki Hüseyin Çavuş Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Çelebi Süleyman Ağa'nın kızı Fatma Hanım'ın veraseti hususundaki kayıttaki Fatma Hanım'ın küçük kızı Nefise'den de bahsedilmektedir. Ancak Çelebi Süleyman Ağa'nın torunu Nefise ve onun soyundan gelenlerle alakalı arşiv kayıtlarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁷⁷⁰ Ayrıca 17 Mart 1815 tarihli bir başka hükümde, daha önce adı belgelerde hiç zikredilmemiş olan, Çelebi Süleyman Ağa'nın biraderi Hafız Haseki'den bahsedilmektedir.⁷⁷¹ 24 Kasım 1832 tarihli 3998 numara ile kayıtlı Tekfurdağı Kazası Müslim Nüfus Defteri'ne göre, Çelebi Süleyman Ağa'nın oğlu Ali Beğ orta boylu, kara bıyıklı ve 25 yaşındadır. Çelebi Süleyman Ağa'nın 35 yaşında Behram ibn-i Abdullah ve 20 yaşında Feyzullah ibn-i Abdullah adında iki adet kölesi vardır ve Ağa köleleriyle beraber İstanbul'dadır.⁷⁷² Kasım-Aralık 1835 tarihli 4003 numaralı Nüfus Defteri'nde ise Çelebi Ağa'nın damadı Süleyman Beğ ilk kez karşımıza çıkmaktadır ve 40 yaşında olduğu kayıtlıdır.⁷⁷³

1 Nisan 1837 tarihli hükümden öğrendiğimize göre, Çelebizâde Ali Beğ, Tekfurdağı İskelesi'nde İstanbul için râyic zahiresi mübâyaaacısı ve yollanması üzerine memur kılınmıştır.⁷⁷⁴ 12 Eylül 1849 tarihli belgede ise Çelebi Ağazâde Ali Beğ'in ve bazı şahısların Kaimmakam Beğ'i yanılarak Halil Beğ'in azline neden olduğuna dair bir kayıt bulunmaktadır.⁷⁷⁵ 29 Ağustos 1854 tarihli belgede de Çelebi Ağazâde Ali Beğ'in Tekfurdağı memleketlerinden alacağı olduğu yazılıdır.⁷⁷⁶ 11 Ekim 1857 tarihinde bu sefer borçlu olan Çelebi Ağazâde Ali Bey'dir. Tekfurdağı Karabet Bazirganın Tekfurdağı Meclis Azası olarak anılan Çelebi Ağazâde Ali Beğ'den alacağı ile ilgili detaylı bilgi mevcuttur.⁷⁷⁷ 26 Şubat 1856 tarihinde Çelebi Ağazâde Abdi uhdesine rikâb-ı hümayun -ı şahane kapucubaşılık rütbesinin verildiği yazılıdır.⁷⁷⁸ 15 Ağustos 1858 tarihli belgede Çelebi Süleyman Ağa'nın kızı Sadiye Hanım Şabanzâde Vakfı'nın mütevellisidir ve dokuz senedir bu vakfın muhasebesini idare eden biraderi Çelebi Ağazâde Ali Beğ'dir. Ayrıca Sadiye Hanım'ın Tekfurdağı Kaimmakamı'na yazdığı emirnâme Ali Beğ'in

⁷⁷⁰ BOA. RŞS. nr. 7433 (1722), s. 89a.

⁷⁷¹ BOA. RŞS. nr. 7434 (1723), s. 6a.

⁷⁷² BOA, NFS.d., nr. 3998, s. 65.

⁷⁷³ BOA, NFS.d., nr. 4003, s. 65.

⁷⁷⁴ BOA. RŞS. nr. 7452 (1741), s. 63a.

⁷⁷⁵ BOA. MV. 78/21-2.

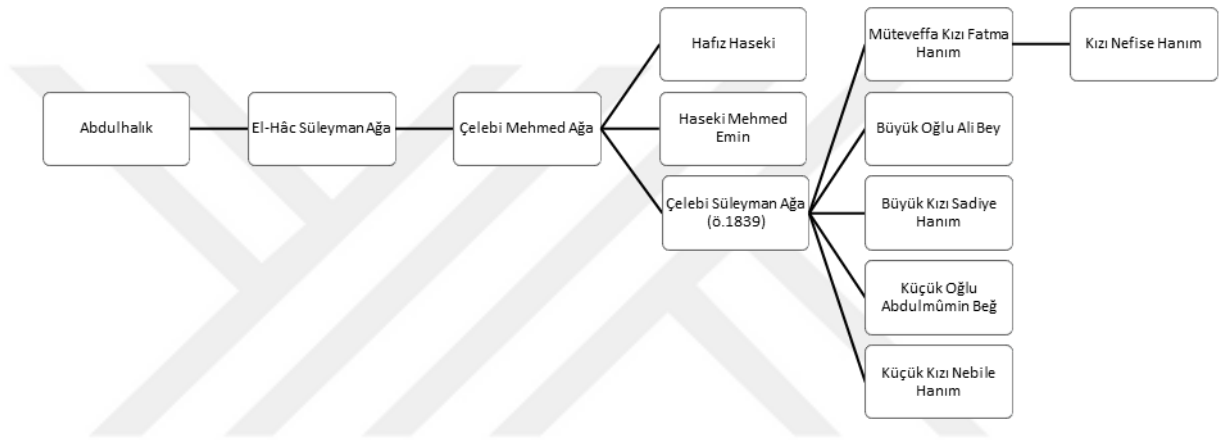
⁷⁷⁶ BOA. HR. MKT.84/61-2.

⁷⁷⁷ BOA. A.MKT. UM. 294/39.

⁷⁷⁸ BOA. A.MKT.MHM. 85/1.

defaatle muhasebeyi görmek istediğine ve zimmetinde olacak meblağı vermekte muhalefet ettiğine dairdir.⁷⁷⁹ 19. asrın sonları ve 20. asrın başlarında Çelebi Ağazâde'nin torunları borçları ile anılmaktadır.⁷⁸⁰

Şekil 2. Çelebizâde Ailesinin Şeceresi

4.2.2. Çelebi Süleyman Ağa'nın Terekesi

Çelebi Süleyman Ağa'nın 15 Temmuz 1839 tarihli tereke kaydı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda Rodoscuk Şer'iyeye Sicilleri'nde 7455 (1744) numaralı defterin 16b, 17a, 17b, 18a, 18b, 19a, 19b numaralı sayfalarında bulunmaktadır.⁷⁸¹ Tereke kaydı Ağa'nın yaşadığı mahal, kimliği, unvanı ve varisleri olan aile üyelerine dair bilgilerle başlamaktadır. Çelebi Süleyman Ağa'nın Rodoscuk hanedanından dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından Mehmed Ağa oğlu olduğu ve Ağa'nın vefatının kayıttan önce gerçekleştiği “*bundan akdem irtihâl-i dâr-ı bekâ iden*” tabirinden anlaşılmaktadır.

⁷⁷⁹ BOA. MKT.DV.127/60-2.

⁷⁸⁰ Tafsilat için bkz. BOA. HR.MKT.615/12; BOA. HR.MKT. 772/23.

⁷⁸¹ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 16b-17a-17b-18a-18b-19a-19b. (3 Cemazeyilevvel 1255)

Ardından Ağa'nın varisleri olan eşi Amine Hanım, büyük oğlu Ali Bey, büyük kızı Sadiye Hanım, küçük oğlu Abdülmûmin Bey, diğer kızı Nebile Hanım kaydedilmiştir. Ayrıca, merhumun karısı ve küçük çocuklarının annesi Amine Hanım tarafından onların haklarını korumak için Nimetullah Ağa'nın vekil tayin edildiği görülmektedir. Terekenin giriş kısmı vekil Nimetullah Ağa, Ali Bey ve Sadiye Hanım'ın bilgileri ve şer'i kurallar çerçevesinde derlenmiştir ve varisler arasında taksim edildiğinin belirtilmesinin ardından kayıt tarihiyle nihayete ermiştir.⁷⁸²

Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydının ikinci kısmı miras konusu olan malların envanterini içermektedir. Bu envantere Ağa'nın evinin mefruşatı ve oda takımları, mutfak araç ve gereçleri, şahsi eşyaları, silahları, at koşum takımları, emlakları, çiftlikleri, hayvanları, tohumları, kira gelirleri ve diğer eşyalarının nitelikleri, miktarları ve takdir edilen parasal değerleri ile beraber kayıt altına alınmıştır. Terekenin ölçü birimi guruştur ve guruş cinsinden olmayan mal ve eşyaların hesaplaması yapılırken 1 Osmanlı guruşu = 120 akçe = 40 pare'ye denk geldiği görülmüştür.⁷⁸³ Terekenin yazıldığı dönemde de 1 guruş = 120 akçe'dir.⁷⁸⁴ Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydında yer alan malların guruş cinsinden değeri 561.711,00 guruş 27 pare'dir.

Çelebi Süleyman Ağa'ya ait tereke kaydı tutulurken izlenen yöntem şöyledir: Öncelikle oğlu Ali Bey'in aldığı eşya, mal ve hayvanlar kayıt altına alınmıştır. Ardından kızı Sadiye Hanım'ın aldığı eşyalar, zevcesi Amine Hanım'ın vekili Nimetullah Ağa aracılığıyla aldığı mal ve eşyalar ve diğerlerinin aldıkları şeklindedir. Eşya kalemlerinin rastgele bir şekilde kaydedildiği görülmüştür. Yine de Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke verilerini konu ve nitelikleri bakımından müstakil başlıklar halinde tasnif etmek mümkündür.

4.2.2.1. Saat Çeşitleri ve Ekipmanları

⁷⁸² BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 16b.

⁷⁸³ Erünsal, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde sahaf terekelerindeki gedik fiyatlarını kuruş olarak verildiğini ve karşılaştırma kolaylığı sağlamak için 1 guruş=120 akçe hesabıyla gedik fiyatlarını akçe üzerinden vermiştir. Bkz.: İsmail Erünsal, *Osmanlılarda Sahaflık ve Sahafklar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 280.

⁷⁸⁴ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, s. 260.

Tablo 24. Çelebi Süleyman Ağa'nın Saat Çeşitleri ve Ekipmanları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti	
			Guruş	Pare
1.	Çalar Piştakta Saat	2	600	
2.	Kum Saat	1	3	10
3.	Asma Hurda Saat	1	124	
4.	Kum Saat	1	7	
5.	Aynalı Çalar Saat	1	175	
6.	Saat Münebbîhi	1	62	
7.	Hurda Çalar Saat		10	
Toplam			981	10

4.2.2.2. Çubuk ve Nargile Takımları

Tablo 25. Çubuk ve Nargile Takımları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti	
			Guruş	Pare
1.	Eski Usul Kehribar Çubuk Takımı ile Yasemin Çubuk	2	51,5	
2.	Pirinç Takatuka	1	16	
3.	Eski Usul Çubuk Takımı ile Yasemin	2	109	
4.	Kiraz Duhan Çubuğu	6	152	
5.	Saksonya Nargile	1	30	
6.	Takatuka	1	15	
7.	Saksonya Nargile ile Tabak		21	
8.	Takatuka	1	7,5	
9.	Eski Usul Kehribâr Takım ile Kiraz Çubuk		87	
10.	Kehribar Takım	2	90	
11.	Yasemin Çubuk		15	
12.	Kehribar Çubuk Takımı		60	
13.	Nargile Şişesi ve Şamdan		12	
14.	Saksonya ve Şişe Nargile		16,5	
15.	Şişe Nargile	Çift 1	7	30

16.	Tütün Tablası ve Kurada (Yıpranmış, Eskimiş) Peştü (Küp, Kavanoz)		33	
17.	Nargile Şişesi ve Şamdan		12	
Toplam			734,5	30

4.2.2.3. Evin Mefruşatı, Oda Takımları ve Yatak Takımları

Çelebi Süleyman Ağa'nın konağının odalarında ihtiyaç duyulan eşyaların yanı sıra odaları süslemeye yönelik eşyalarda bulunmaktaydı. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, Ağa'nın terekesinde yastık, makad, minder, şilte, ihram gibi geleneksel Osmanlı maddi kültür eşyalarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan geleneksel mobilya çeşitleri olan sandık ve çekmeceler de yer almaktadır.

Tablo 26. Evin Mefruşatı, Oda Takımları ve Yatak Takımları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti	
			Guruş	Pare
1.	Demir Sandık	2	205	
2.	Çekmece	1	26	
3.	Meşin Kılıflı Çekmece (1) Sim Zarf (2)		95	
4.	Kullanılmış Kadife Yastık	7	28	
5.	Kurşun Kaliçe	5	23	
6.	Çam Sandık	1	131	
7.	Kıbriskâri Eski Makad	3	33	
8.	Sedir Minderi (1) Çuka Yastık (5) Köşe Yastığı (1) Minder Örtüsü		121	
9.	Sedir Minderi (1) Çuka Eski Makad (3) Çuka Beledi Yastık Şilte		82	10
10.	Selanikkâri Eski Seccade	1	50	
11.	Makrama (14) Peşkir (2) Havlu (1)		55	
12.	Çekmece	1	90	
13.	Sedir Minderi (3) Yastık (12)		300	
14.	Sandalye	2	20	
15.	Eski Kadife Dolu Minder Eski Yastık Yüzü (6) Seccade (1)		12	30
16.	Eski Oda Keçesi	1	31	10
17.	...* Yastık	6	20	

18.	Şilte	1	31	
19.	Bez Döşek	1	31	
20.	Döşek Şiltesi	1	30	
21.	Döşek	1	40	
22.	Çuka Yastık (1) Şilte (1)		45	
23.	... Döşek	1	41	
24.	Rusya Bezi Makad	1	41	
25.	Baş Yastığı	7	41	
26.	Sahan Sandığı	1	12	
27.	Kadife Eski Yastık	15	115	
28.	Eski Döşek (1) Yorgan (6)		27	30
29.	Yün Dolu Kadife Yastık	24	500	
30.	Harem Odasında Sedir Minderi (10) Basma Yastık (3) Keçe (2) Mangal (1)		1200	
31.	Çit Yorgan	1	21	
32.	Kadife Sedir Minderi	1	60	
33.	Demir Çamberli Sandık	1	30	
34.	Küçük Çekmece	1	10	
35.	Çarşaf (2) Yastık (2)		20,5	
36.	Kıbriskâri Eski Dolu Yastık (5) Yün Sepet (2) Penbe Kıyye:4		40	
37.	Büyük Yeşil Sandık	1	72	
38.	Küçük Sepet Sandık	1	5	
39.	Dokuma Döşek ...* Ve Şilte Ve Baş Yastığı (7)		300	
40.	Kadife Dolu Yastık	15	100	
41.	Sedir Minderi (4) Bez Makad (3) Dolu Beledi Yastık (2) Küçük Minder (3)		300	
42.	Baş Yastığı (11) Yüz Yastığı (5) Döşek (2)		150	
43.	Yorgan	13	650	
44.	Sim Başlık Püskül		170	
45.	Eski Zar		37	
46.	Küçük Çekmece	1	15	
47.	Çekmece	1	40	
48.	Küçük Yeşil Sandık	1	32	
49.	Eski Sandık	1	18	
50.	Kurda? ...* Sandık	1	60	
51.	Demir Kaplı Bayağı Sandık	2	22	
52.	Sedir Minderi (6) Çuka Makad (3) Mâî Çuka Yastık (16) Keçe (1)		1010	

53.	Eski Yorgan	1	56	
54.	Eski Yorgan	2	24	
55.	Çit Eski Yorgan	1	30	
56.	Eski Döşek	1	15	
57.	Eski Kadifeli Yastık	5	151	
58.	Eskice Şilte (1) Yastık (2)		15	
59.	Sedir Minderi	4	178	
60.	Baş Yastığı	4	15	
61.	Eski Beyaz İhram		15	
62.	Kadife Dolu Yastık	5	45,5	
63.	Eski Seccade		7,5	
64.	Hurda Çekmece		11	
65.	Eski Çuval ve Perde		20	
66.	...*		2	
67.	Eski Kapı Perdesi		17	
68.	Yastık Eskileri		24	
69.	Yastık Eskileri		35	
70.	Eski Basma Şilte		9	
71.	Eski Makad	2	24	
72.	Tahta Sandık	1	15,5	
73.	Küçük Sandık	1	5	
74.	Tahta Sandık		4	10
75.	Tahta Sandık	1	18	
76.	Hurda Çekmece (1) Sandık (1)		10	
77.	Sandık	1	75	
78.	Sedir Minderi (3) Küçük Minder Yastık (12) Makad (3) Keçe (1)		500	
79.	Yorgan	1	60	
Toplam			8.020	90

4.2.2.4. Mutfak Takımları

Tablo 27. Çelebi Süleyman Ağa'nın Mutfak Takımları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti	
			Guruş	Pare
1.	Kahve Örtüsü (1) Hoşab Kaşığı (3)		26	
2.	Kahve Güğümü Şorba (Çorba) Tası	1	80	
3.	Büyük Tencere (1) Kapak İle (5)		315	27
4.	Kapaklı Sahan	10	160	
5.	Yağ Tabesi (Tava)	2	81	

6.	Kahve Güğümü (1) Şorba (Çorba) Tası (1)		80	
7.	Tencere Kapağı		320	
8.	Kefgir (Kevgir)	1	18	
9.	Kepçe (2) Kevgir (2)		70	
10.	Sahan ve İbrik Hurdaları Parça (10)		50,5	
11.	Hurda Helva Tencere (2) Kapak (2)		121	
12.	Büyük Sini	1	310	
13.	Büyük Sini	1	103	
14.	Büyük Sini	1	300	
15.	Börek Tabesi (Tava)	1	173	
16.	Şıra Tabesi (Tava)	1	167	
17.	Büyük Kazan	1	410	
18.	Bulama Tabesi (Tava)	1	106	
19.	Büyük Sahan	4	75,5	
20.	İftar Tabağı	9	30	
21.	Büyük Sahan	4	105	
22.	Büyük Sahan	2	60	
23.	Büyük Kapak	1	25	
24.	Kapak (22) Tencere (1)		196	35
25.	Demir Tabesi (Tava)	1	16	
26.	Kuşhâne Kafi?	1	15	
27.	Teneke ...*	1	24	
28.	Havan (1) Hurda Kapak (2) Leğen (1)		23,5	
29.	Çelik Tepsi	3	11	
30.	Kahve Güğümü (1) Ve Maşraba (1)		30	
31.	...*...*	1	5	
32.	Testi	2	2,5	
33.	Lenger	3	25	
34.	Demir Topuz ve Havan	1	25	
35.	Şişe ve Bardak	3	9,5	
36.	Kepçe (2) Çeşme Borusu (19)		16	
37.	Ateş Küreği (1) Kahve Dolabı (1)		19,5	
38.	Kuzu Lengeri ile Kapak	1	35	
39.	Sahan (9) Tas (1)		140	
40.	Desti	2	2,5	
41.	Kumkuma Vesâir Hırdavat		16	
42.	Lenger	3	25	
43.	Pirinç Buhurdan	1	19	
44.	Demir Topuz ve Havan	1	25	
45.	Şişe ve Bardak (3)		9,5	

46.	Kepçe (2) Çeşme Borusu (19)		16	
47.	Ağaç Kumkuma	1	20	
48.	Ateş Küreği (1) Kahve Dolabı (1)		19,5	
49.	Kuzu Lengeri ile Kapak	1	35	
50.	Sahan (9) Tas (1)		140	
51.	Helva Tenceresi	10	510	
52.	Sahan (14) El Tavası (1) Kevgir (1) Tas (1)		276	
53.	Sahan Kapağı (9) Maşraba (1)		27,5	
54.	Kevgir	3	6	
55.	Tencere (2) Sahan (2) Çorba Tası (1) Sahan Kapak (1) Küçük Çorba Tası (1) Güğüm (1)		74	
56.	Kazan	1	200	
57.	Güğüm	1	48	
58.	Küçük İnbik (1) Kazan (1) Kapak (2)		140	
59.	İnbik ile Kazan	1	300	
60.	Kahve Takımı Kılıfı		1	
61.	Kahve İbriği (1) Leğen Kapağı (1)		30	
62.	Pirinç Büyük Sini	1	285	
63.	Pirinç Küçükce Sini	1	112	
64.	Tencere ile Kapak	1	42,5	
65.	Kahve Güğümü	5	70	10
66.	...* Tavası	1	17	
67.	Helva Tenceresi	2	66	
68.	Sini	1	71	
69.	Güğüm	1	50	
70.	Çorba Tası (2) Sahan (5) Tepsi (1) Tencere (1) Şamdan (1)		60	
71.	Kemik Kaşık	7	10	
72.	Tombak Zarf ile Fincan		10	
73.	İftar Tabağı (7) Çay İbriği Kase		11	
74.	Pirinç Tepsi	2	25	
75.	Kahvedan		3	10
76.	Kuzu Sahan (1) İle Kapak Kapaksız Sahan (1) Büyük Tencere (1) Kapak (5) Yumurta Tavası (2)		603	12
77.	Gümüş Fıçılı Tuzluk	Çift 1	75	
78.	Topuz	2	20	
79.	Rusyakâri Sahan (23) Kapak (5)		700	
80.	Yol Tası	1	73	
81.	Küçük Yol Tası	1	22	
82.	Harani (Kazan)	1	52	

83.	Kumkuma	2	35	
84.	Maşraba	1	16	
85.	Güğüm	1	46	
86.	Hurda ... (1) Harani (Kazan) (1)		91,5	
87.	Büyük Kazan	1	196	
88.	Kazan	1	142	
89.	Hurda Şıra Tavası	1	93	
90.	Hurda Kazan	1	130	
91.	Büyük Kazan	1	312	
92.	Harani (Kazan)	1	61	
93.	Kazan	1	140	
94.	Hurda Tencere (2) Kevgir (1)		81	
95.	Büyük Sahan	5	61	
96.	Büyük Sahan		31	
97.	Su Güğümü	1	80	
98.	Demir İbrik	1	10	
99.	Pirinç Buhurdan ve Gülabdan		22	
100.	Tas	1	20	
101.	Tas	2	20	
102.	Maşraba	1	19	
103.	Hurda Rakı Takımı		20	
104.	Şişe ve Kubur Hurdaları		25	
105.	Toprak Tas ve Fincan		15	
106.	Matara		25	
107.	Kuşhâne Kavl?		6	
108.	Kefçe (Kepçe) ve Demir Kutu		14	
109.	Hurda Bıçak ve Tabla		13,5	
110.	Kuşhâne Kavl?	1	6	3
111.	Lüle Tası	1	24	
112.	Kase	2	6	
113.	Eski Kubur ve Matara ...* Ve Kılıfı		5	
114.	Helva Tenceresi	2	146	
115.	Sini	1	100,5	
116.	Küçük Sini (1) Tepsi (1) Kapak (2) Kuşhâne		50	
117.	Güğüm	1	26	
118.	Çelik Tepsi	1	25	
119.	Su Fıçısı	1	21	
120.	Desti İskemle		15	
121.	Kaşık	5	7	
122.	Büyük Tabak	10	61	
Toplam			10.314	97

4.2.2.5. Kişisel Giyim Eşyaları

Tablo 28. Çelebi Süleyman Ağa'nın Kişisel Giyim Eşyaları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Şemsiyeli Kaput	1	191
2.	Kısa Aba	1	20
3.	Yağmurluk Aba	1	36
4.	Aba Kuşak	1	47
5.	Eski Elbiseler		8
6.	Sim Şemsiyeli Kaput		365
7.	Kaput	1	315
8.	Sof Kerrâke	1	114
9.	Çuka Beyaz Hırka		110
10.	Kırmızı Çuka Şalvar	1	61
11.	Beyaz Kısa Hırka ve Tozluk		57
12.	Çuka ...*	1	100
13.	Beyaz ...* Yelek (1) Hırka (1) Şali Cübbe (1)		100
14.	Bez Sıkma	1	15
15.	Meşlah	1	102
16.	Çuka Gaşiye Gömlek	1	47
17.	Kırmızı Çuka Başlık	1	40
18.	Sofkârî Cübbe ...*	1	120
19.	Cübbe ...*		52
20.	Kırmızı Çizme	Çift 1	25
21.	Külâh Üzerinde Sırma		126,5
22.	Kayış Kolan Eskileri		14,5
23.	Sarı Çizme	Çift 9	50
24.	Na'Leyn (Bir Çift Ayakkabı)	88	75
25.	Elbise Eskileri		3,5
26.	Sarı Çizme	Çift 1	6
27.	Sof Kerrâke	1	163
Toplam			2.363,50

4.2.2.6. Çelebi Süleyman Ağa'nın Silahları

Çelebi Süleyman Ağa'nın silahları hem nicelik hem de nitelik bakımından öne çıkmaktadır. Ayrıca, Ağa'nın silahları ateşli ve kesici silahlar olarak iki ayrı kategoride sınıflandırılabilir.

Tablo 29. Çelebi Süleyman Ağa'nın Ateşli Silahları

Sıra	Ateşli Silahların Türü	Adet	Kıymeti (Guruş)
1.	Şişhane Kaval Tüfenk	1	53
2.	Sim Bilezikli Dağlı Tüfengi	1	150
3.	Simli Piştov	Çift 1	378
4.	Sarı Takım Piştov	Çift 1	67
5.	Sim Bilezikli Dağlı Tüfengi	1	150
6.	Kaval Şişhane	1	31
7.	Kurda? Tüfenk	1	20
8.	Kurda? Tüfenk	1	18
9.	Şişhane	1	201
10.	Bir Mikdar Kurşun		66
11.	Arnavut Kundağında Tüfenk	1	85
12.	Tüfenk Demiri ve Çakmak		140
13.	Kurşun Dondurma Kabı		15
14.	Barut Sandığı	1	100
15.	Kaval Şişhane	1	42
16.	Tüfenk	1	71
17.	Nim Kaplama Dağlı Tüfengi	1	260
18.	Sarı Takım Piştov	Çift 1	153
19.	Mercanlı Şişhane	1	256
20.	Sarı Takım Piştov	Çift 1	108
21.	İşlemekâri Şişhane	1	50
22.	Falobe? Şişhanesi (1)		100
23.	Karabina Tüfenk	1	61
24.	Hurda Tüfenk	1	25,5
25.	Kurda Tüfenk	1	37
26.	Büyük Tüfenk	1	41
27.	Kurda? Piştov	Çift 1	25
28.	Tüfenk Demiri ve Demir Hurdaları		15,5

29.	Şişhane	1	61
30.	Piştov ve Filinta Hurdaları		30
31.	Dağlı Tüfengi	1	120
32.	Şişhane		72
33.	Tüfenk	4	120
34.	Tüfenk Kundağı ve Şişesi		21
35.	Kurda? Tüfenk	1	26,5
36.	Kurda? Tüfenk	1	40
37.	Kurda? Tüfenk	1	8
38.	Kurşun		427
Toplam			3.644,5

Tablo 30. Çelebi Süleyman Ağa'nın Kesici Silahları

Sıra	Kesici Silahları	Adet	Kıymeti (Guruş)
1.	Eski Usul Simlice Seyf-i Şam	1	76
2.	Kurda? Bıçak	1	16
3.	Simli Karara?	1	199
4.	Sim Taban Bıçak	1	266
5.	Simli Kulaklı Bıçak	1	70
6.	Kara Takım Bıçak	1	18
7.	Simli Şam Palası	1	250
8.	Kurda? Kılıç	4	23
9.	Karara?	1	6,5
10.	Kılıç Kurdası?	1	14
11.	Pala Demiri	2	12,5
12.	Kılıç Demiri	1	10
13.	Kılıç Demiri	1	7
14.	Bıçak	1	21
15.	Sim Seyf-i Balçağı ⁷⁸⁵		41
16.	Kubur	1	3,5
Toplam			1.033,5

⁷⁸⁵ Balçak kabza ile namlu arasında yer alan, rahat tutmayı sağlayan ve vuruş esnasında elin kaymasını engelleyen sipere verilen addır. Bkz. Nebi Bozkurt, "Kılıç", İA, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2022, s. 405.

4.2.2.7. Çelebi Süleyman Ağa'nın At Koşum Takımları ve Atla Birlikte Kullanılan Silah ve Zırhları

Tablo 31. Çelebi Süleyman Ağa'nın At Koşum Takımları ve Atla Birlikte Kullanılan Silah ve Zırhları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti	
			Guruş	Pare
1.	Pirinç Koşum Kabara	16	45	
2.	Kilim Gaşiye	1	30	
3.	Maden Sîne-bend (1) Başlık Eski ...* (1)		65	
4.	Simli Gaşiye	2	121	
5.	Tutyak ? Üzengi	Çift 2	49	
6.	Üzengi	Çift 1	24	
7.	At (Esb) Nalı K..*	20	54	
8.	Kılıf (1) Üzengi (1)		4,5	
9.	Üzengi Hurdası		10	
10.	Kaplan Cildî Gaşiye	1	61	
11.	Simli Eski Gaşiye		125	
12.	Simli Çuka Gaşiye	1	315	
13.	Simli Gaşiye	1	295	
14.	Abalı Gaşiye	1	165	
15.	Sîne-bend Bakır Raht		23	
16.	Simli Başlık ve Sîne-bend		1302	
17.	Sîne-bend Başlık		60	
18.	Tonbak Üzengi	Çift 1	31	
19.	Üzengi	Çift 2	37	
20.	Tonbak Üzengi		31	
21.	Üzengi	Çift 1	16	
22.	Çuka Gaşiye Eskileri		2,5	
23.	Eğer Terliği		36	10
24.	Sîne-Bend	1	74	
25.	Sîne-Bend	1	2	
26.	Hurda Üzengi	1	7	
Toplam			2.985	10

4.2.2.8. Çelebi Süleyman Ağa'nın Konağının Aydınlatma ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar

Tablo 32. Çelebi Süleyman Ağa'nın Konağının Aydınlatma ve Isıtılmasında Kullanılan Eşyalar

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti	
			Guruş	Pare
1.	Kabaralı Küçük Şamdan	2	20	
2.	Nühas Mangal	1	182	
3.	Nühas Mangal	1	45	
4.	Nühas Mangal	1	116	
5.	Teneke Şamdan	2	2	
6.	Billur Kandil	2	20	10
7.	Fener	1	28	
8.	Nühas ...*	1	3	
9.	Asma Mangal ve Bir Mikdar Kurşun		21	
10.	Uzun Şamdan ve Demir Hurdası		12,5	
11.	Teneke Şamdan ve Şişe Nargile ve Kase		11	
12.	Uzun Şamdan ve Demir Hurdası		12,5	
13.	Büyük Fener	2	61,5	
14.	Fener	2	21,5	
15.	Büyük Şamdan	2	30	
16.	Yarım Tahmis Mangal		32	
17.	Şamdan (2) Kahvedan		20	10
18.	Billur Kandil	54	44	25
19.	Nühas Mangal	1	81	
20.	Mangal	1	101	
21.	Mangal	1	61	
22.	Şamdan		62	
23.	Şamdan	1	20,5	
24.	Su Tası Şamdan		10	
25.	Mangal	1	70	
26.	Mangal	1	20	
27.	Şamdan	Çift 1	23,5	
28.	Büyük Şamdan	1	28	
29.	Şamdan	1	16,5	
Toplam			1175,5	45

4.2.2.9. Çelebi Süleyman Ağa'nın Temizlikle İlgili Eşyaları

Tablo 33. Çelebi Süleyman Ağa'nın Temizlikle İlgili Eşyaları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti (Guruş)
1.	Leğen İbrik	Çift 1	81
2.	Hamam Leğeni	1	38
3.	Yaldızlı Nühas İbrik	1	40
4.	Leğen	1	34
5.	Leğen	1	27
6.	Leğen İbrik	Çift (1)	45
7.	Leğen İbrik	Çift (1)	90
8.	Abdest Leğeni	1	46
9.	Abdest Leğeni	1	49
10.	Leğen İbrik	Çift 2	50
11.	Kova Leğen	1	38
12.	Çamaşır Leğeni	1	60
13.	Hamam Kazanı	1	505
14.	Hurda Leğen	1	39
15.	Hamam Tasları		301
16.	İbrik	1	21,5
17.	Leğen İbrik	Çift 1	106
18.	Hamam Kurnaları		58
19.	Hurda Leğen (1) İbrik (1) Tepsi (1)		27
Toplam			1.655,50

4.2.2.10. Çelebi Süleyman Ağa'nın Diğer Eşyaları

Tablo 34. Çelebi Süleyman Ağa'nın Diğer Eşyaları

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti	
			Guruş	Pare
1.	...*	1	56	
2.	Simli Yazı Takımı ile Piştahta	1	351	
3.	Simli Karara?	1	199	
4.	Çile? Ağacı	1	16	
5.	Külünk Kazma (4) Balta (1)		23	
6.	Külünk (4) Çekiç (1) Kör Balta (1)		44	
7.	Çan	5	53	

8.	Demir Hurdaları		24	
9.	Çiçek Suyu Şişesi	6	20	10
10.	Kör Balta (3) Külünk (1)		35	
11.	Demir Hurdaları		24	
12.	Ayna	1	13	
13.	Çeşme Lülesi	8	107	
14.	Demir Hurdaları		24	
15.	Kalem (Kalemlik)	1	2,5	
16.	Cetvel ve Kılıfı		5	
17.	Kilit	5	32	
18.	Çanta ve Heğbe		5	
19.	Kurna Lülesi	8	61	
20.	Kutu Derununda Kurna Lüleleri		12,5	
21.	Balta (1) Çapa (1)		19	
22.	Cedid Dirhem (350)		29,5	
23.	Demir Hurdaları		35	
24.	Bir Miktar Kav		10,5	
25.	Destere (4) Burgu (17)		84	
26.	Hurda Sepet Sandık		9	
27.	Kebir Burgu Kısaç Çekiç Külünk		31	
28.	Bir Sepet Demir Hurdaları		100	
29.	Demir Hurdaları		38	
30.	Demir Hurdaları		12,5	
31.	Kol Demiri		31	8
32.	Bir Sepet Ekser (Çivi)		38	
33.	...rarlı? Keser	1	30	
34.	Ekser (Çivi) Hurdaları Sepet	1	30	10
35.	Çapa	2	37,5	
36.	Örs (1) Çekiç (8)		52,5	
37.	Pare ve Gümüş Hurdası Dirhem (150)		105	
38.	Saban Demiri	1	24	
39.	Reze (Menteşe) vesâir Demirler		35	
40.	Hurda Sepet Demir		17	
41.	Çatal Çekiç ve Bir Miktar Ekser (Çivi)		40	
42.	Pencere Demiri		11,5	
43.	Asa	4	18	
44.	Hırdavat		90	
45.	Satır ve Demir Hurdaları		17	

46.	Bir Miktar Pamuk		300	
47.	Endam Aynası	3	300	
48.	Eski Hurç Heğbe	1	17	
49.	Harem Kilerinde olan Hırdavat vesâireler		400	
50.	Akçe Tahtası	2	5	
51.	Hırdavat Demiri		12	
52.	Kalemndan (Kalemlik)	1	17	
53.	Selamlıkta Büyük Kilerde Hırdavat		1360	
54.	Endam Aynası (2) ...* (2)		250	
55.	...*	1	121	
56.	Bir Miktar Hurda Bezler		17,5	
57.	Tahtirevan Topuzu	2	7	
58.	Mengene	1	10	
59.	Hırdavat		150	
60.	Çekiç	1	1	10
61.	Tespîh (2) Enfiye Kutu (1)		31	
62.	Büyük Kantar	1	73	
63.	Kantar	1	43	
64.	Tonbak Şatır Yeldanlığı?		25	
65.	Orak	3		30
66.	Ayna	1	8	
67.	Levhalar		15	
68.	Yangın Baltaları	5	11	
69.	Kalemtraş	1	31	
70.	Hadisli Levha Hediyesi		10	
71.	Bez Parçaları		6,5	
72.	Kutu Hurdaları		5	
73.	Verne?	3	5	
74.	Bir Kutu Lüle		31	
75.	Berber Takımı		26,5	
76.	...*...*		12	
77.	Balta	4	60	
78.	Çoğu Demir Hurdaları Sepet	4	67	26
79.	Meşin	1	14	
80.	Bir Sepet Demir Hurdaları		41,5	
81.	Birçok Sepet	2	10	
82.	Asa	1	7,5	
83.	...*...*	1	26	
84.	Demir Hurdaları		14	
85.	...*...*	1	60	
86.	Demir Hurdaları		100	

87.	Kutu (2) Kubur (2)		6	
88.	Harar Çuvalı	20	132	
89.	El Demiri		10	
90.	Demir Hurdaları		9	
91.	Kurşun Boru		40	
92.	Demir Hurdaları		9	
93.	Kilid (2) Balta (1)		16	
94.	Demir Parçası		1	
95.	Demir Hurdaları		103	
96.	Demir Hurdaları Sepet	1	70	
97.	Birçok Sepet	2	22	
98.	Levha	22	62	
99.	Hurda Birçok Kutu	2	16	
100.	Demir Hurdaları Sepet	2	30	
101.	Sepet ve Sandık Hurdaları		37	
102.	Tırmık (2) Çapa (1)		18,5	
103.	Hırdavat		76	
Toplam			6410	94

4.2.2.11. Çelebi Süleyman Ağa'nın Eşi ve Oğlu Ali Bey Tarafından Alınan Gayrimenkul ve Hayvanlar

Çelebi Süleyman Ağa'nın eşi Amine Hanım vekili Nimetullah aracılığıyla 1 adet 12.000 guruş kıymet takdir edilen büyük bir sefine (gemi) almıştır.

Tablo 35. Çelebi Süleyman Ağa'nın Oğlu Ali Bey'in Aldığı Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı

Çiftlik Hayvanları	Toplam Adet	Hayvan Başına Birim Fiyat	Kıymeti	
			Guruş	Pare
Koyun ile Kuzu	329	35 guruş 10 pare	11.515	3.290
Sağmal Keçi	24	26 guruş 10 pare	624	240
Kısır Koyun	45	18 guruş 10 pare	810	450
Cüce Keçi	48	10 guruş 10 pare	480	480
Toklu Kuzu	170	22 guruş 10 pare	3.740	1.700
Teke Keçi	17	15 guruş 10 pare	255	170
Kısır Keçi	60	20 guruş 10 pare	1.200	600
Koç	32	21 guruş 10 pare	672	320
Deve	23	600	13.800	0

Toplam			33.096 Guruş	7.250 Pare = 181,25 Guruş
Genel Toplam			33.277,25 Guruş⁷⁸⁶	

Tablo 36. Çelebi Süleyman Ağa'nın Oğlu Ali Bey'in Aldığı Gayrimenkuller

Sıra	Eşyanın Cinsi	Ölçü Birimi (Adet)	Kıymeti
			Guruş
1.	Câmi'-i Vasat Mahallesi'nde Hariciye ve Dâhiliye olmak üzere iki kısımdan oluşan ev ve bahçesi		40.000
2.	Küçük Sefine		5.875
3.	Bir Mağaza Kullanılmış Kereste		1975
4.	Büyükdutlu Kolu'nda Bağ		1.088
Toplam			48.938

4.2.2.12. Tekfurdağı Merkezi ve Çevresinde Olan Taşınır ve Taşınmaz Mallar

Tanzimat döneminde, tek bir verginin kullanılması amacıyla hane reislerinin gelirlerini saptamak üzere gerçekleştirilen temettü sayımları, 19. yüzyıl ortaları Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi açısından mühim kaynaklardan biridir.⁷⁸⁷ “TMT.d” kısaltmasıyla 6397 numaralı temettuat defterinin tarihi olarak 1845 (1261) yılı verilmiştir.⁷⁸⁸ Tekirdağ'a ait temettuat defterleri üzerinde çalışan Bayraktar, 6398 numaralı defterin muhtevası ve tutuluş özellikleri bakımından 1260-1261 tarih aralığına ait olamayacağını ifade etmekte ve bu defterin 1256 yılında tutulmuş olabileceğini belirtmektedir.⁷⁸⁹ Zira, 6398 numaralı Tekfurdağı Kazası temettuat defterinde Camii-i Vasat Mahallesi'nde Çelebi Mehmed

⁷⁸⁶ Ali Bey'in aldığı çiftlik hayvanlarının tereke kaydında toplam değeri 32.133 guruş olarak kayıtlıdır. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 17a.

⁷⁸⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, C. 59, S. 225 (Ağustos 1995), s. 395.

⁷⁸⁸ BOA. ML.VRD.TMT.d. No: 6397.

⁷⁸⁹ Hatice Bayraktar, “6398 Numaralı Temettuat Defterine Göre Tekirdağ Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 26-27 Mart 2015, Namık Kemal Üniversitesi, Ed.: M. Yıldız, Kitabevi Yayınları, Tekirdağ 2016, s. 97.

Ağa oğlu Çelebi Süleyman Ağa ibaresi bulunmaktadır.⁷⁹⁰ Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydı 1839 tarihli olduğuna göre bu defterin kayıt tarihinin bu tarihten önce olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu defterde Ağa'ya ait birçok gayrimenkul birimi kayıtlıdır.⁷⁹¹ Netice itibariyle, Çelebi Süleyman Ağa'nın hem temettuat defterinde yer alan veriler hem de tereke kaydından hareketle şehrin ticarî hayatında etkin olduğu, Tekfurdağı merkezi ve çevresinde sahip olduğu çok sayıda ticarî yapı, konut, oda, bağ, bahçe ve ekili ürünlerden elde edilen hasılatlardan anlaşılmaktadır.

Tablo 37. Tekfurdağı Merkezi ve Çevresinde Olan Gayrimenkuller ve Gayrimenkullerinden Elde Edilen Ürünler⁷⁹²

Sıra	Gayrimenkulun Adı	Adet	Kıymeti (Guruş)
1.	Hoca Veli Mahallesi'nde Konut	1	900
2.	Orta Camii Mahallesi'nde Konut	1	1000
3.	Tarcanoğlu Mahallesi'nde Oda	1	600
4.	Kurnalı'da Pişirmeci Fırını	1	1.200
5.	Pişirmeci Fırın'ın Bitişğinde Harraç Emin Ağa'nın Berber Dükkanı	1	1.200
6.	Berber Dükkanı'nın Bitişğinde Attar (Aktar) Dükkanı	1	180
7.	Kurnalı'da Bitişik Demirci Dükkanı ve ...? 8		5.300
8.	Mezarlık Karşısında Hekim Dükkanı	1	600
9.	Hekim Dükkanı'nın Bitişğinde Doğramacı Dükkanı	2	960
10.	Paşa Hamamı Karşısında Berber Dükkanı Zemini		180
11.	Mezarlık Civarında Fevkâni Anbarlar		5.000
12.	Kurnalıda Bulgar Odaları	12	3.450
13.	Kurnalıda Karamanlı Odaları	6	1.750
14.	Naib Köyü'nde Kiremidhâne	1	13.000
15.	Kumbağı Sınırında Çınarlı Su Değirmeni ve Bitişğinde Bağçe		25.000
16.	Tekfurdağı Bağ Bitişğinde Sazlıdere'de Bağ	Dönüm:4	1.600
17.	Üçbin Üstünde Bağ	Dönüm:4	2.000
18.	Ekseri Karaağaç Kolunda Bağ	Dönüm:36	2.520

⁷⁹⁰ BOA. ML.VRD.TMT.d. No: 6398, s. 61.

⁷⁹¹ BOA. ML.VRD.TMT.d. No: 6398, s. 61-62.

⁷⁹² BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 18b.

19.	Saka Bostanı Kolunda Bağ	Dönüm:18	540
20.	Küçük Karaevli Kolunda Bağ	Dönüm: 3	900
21.	Küçük Karaevli Kolunda Bağ'ın Bitişğinde Ayvalık	Dönüm:15	600
22.	Kapaklı Kolunda Bağdele	Dönüm:4	80
23.	Müminoğlu Çeşmesi'nde Bağ	Dönüm:Yok	150
24.	Saka Bostanı Kolunda Sustalı Bağçe		6.000
25.	Sustalı Bağçe Bitişğinde Dutlu Bağçe		3.000
26.	Dutlu Bağçe Yakınlarında Küçük Bağçe		3.000
27.	Soğukkuyu'da Kiremithane		5.000
28.	Kiremithane Bitişğinde Çömlekhane		3.500
29.	Konak Tahtı'nda Terzi Dükkanı		300
30.	Terzi Dükkanı Bitişğinde Yazıcı Dükkanı		250
31.	Yazıcı Dükkanı Bitişğinde Kuyumcu Dükkanı		600
32.	Diğer Kuyumcu Dükkanı		600
33.	Kuyumcu Dükkanı		600
34.	Kürkçü Dükkanı		500
35.	Diğer Kuyumcu Dükkanı		800
36.	Diğer Kuyumcu Dükkanı Bitişğinde Küçük Dükkan		250
37.	Dükkan		300
38.	Kürkçü Dükkanı		300
39.	Camcı Dükkanı		400
40.	Kurnalı'da Suluda Ekili Soğan Hasılatı		7.288,50
41.	Kapaklı Kolu'nda Ekili Baklanın Kile Fiyatı = 6,5		1.377
42.	Mera Bağçesi Dahilinde Ekili Baklanın Kile Fiyatı = 6		1.080
43.	Yeni Dutluk Karşısında Bostan		300
44.	Ekili Haşhaş		100
45.	Mera Bağçesi Civarında Ekili Buğday		329
	Fİ: 14,5 Kile:23		
46.	Aynı Bölgede Ekili Arpa Kile:18		161
47.	Ekili Z?		8
48.	Karpuz Kaldıran'da Ekili Buğday Kile:14		592,5
49.	Bağçe Altında Hâra Tarlada Ekili Müşterek Pamuk		100

50.	Aynı Bölgede Müşterek Ekili Pamuk	100
51.	El-Hâc İsa Mahallesi'nde Konut	600
52.	Mezarlık Karşısında Bulunan Tahtanî Anbarlar	2.400
53.	Haraç Emin Ağa Dükkanı Bitişiginde Berber Dükkanı	500
54.	Haraç Emin Ağa Dükkanı Bitişigindeki Berber Dükkanı'nın Bitişiginde Eskici Dükkanı	400
55.	Sazlıdere'de Bağ Mahsulü Şirehâne:...*20	1.500
56.	Ekseri Karaağaç Kolunda Bağ Mahsulü Şirehane:...20	1.500
57.	Küçük Karaevli'de Bağ'ın Yarı Mahsulü	100
Toplam		112.546 Guruş ⁷⁹³

4.2.2.13. Çelebi Süleyman Ağa'nın Çiftlikleri

6397 numaralı Tekfurdağı Kazası köyleri müslüman ahaliye ait temettuat defterinde “Çelebi Ağa âyan-ı esbak” olarak kaydedilen kişi Çelebi Süleyman Ağa'dır. Bu deftere göre Çelebi Süleyman Ağa'nın Yağcı, Banarlı, Bıyıklı, Sekbanlı, Aşağı Kılıçlı, Yayabaşı ve Nusratlı köylerinde çiftlikleri bulunmaktadır.⁷⁹⁴ Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydında ise 9 adet çiftlik yer almaktadır. Bu çiftliklerden Yağcı, Bıyıklı, Kılıçlı Köyü, Yayabaşı Köyü, Nusratlı Köyü, Banarlı ve Yuvaşeyh çiftlikleri Tekfurdağı Kazası ve çevresinde yer almaktadır. İnanlı ve Ballı Hoca Çiftlikleri Bergos Kazası'nda bulunmaktadır. Ancak Çelebi Süleyman Ağa'nın çiftliklerinin büyüklüğüne dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Zira belgede sadece arazi mülkü haricindeki binalar ve takdir edilen kıymet yazılmıştır. Fakat bu binaların çiftlik sahibi ve çalışanların kullanımına ilişkin binalar, hayvanlar için ahırlar, ziraî ürünlerin depolanmasına dair ambarlar olması muhtemeldir. Bununla birlikte, Bıyıklı, İnanlı ve Yayabaşı Köylerinde bulunan çiftliklerde çiftlik yakınlarında su değirmenleri bulunmaktaydı. Yine tereke kaydından öğrenildiği üzere bu çiftliklerde ekseriyetle buğday, arpa, yulaf, çavdar hasat edilmekte ve kapluca, bakla, burçak, mercimek, fiğ, susam, keten tohumu, tütün, kuş yemi ve anason

⁷⁹³ Tereke kaydında Tekfurdağı merkezi ve çevresinde olan taşınır ve taşınmaz malların toplam değeri 113.225 guruş olarak kayıtlıdır. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 18b.

⁷⁹⁴ BOA. ML.VRD.TMT.d. No: 6397.

da ekilmekteydi. Ayrıca İnanlı çiftliğinde sebze bahçesi ve Bıyıkali çiftliğinde de bahçe bulunmaktaydı. Diğer taraftan bazı çiftliklerde bağçe icarı, değirmen icarı, ayva ağaçlarından ve üzüm bağlarından elde edilen hasılat da kaydedilmiştir. Çelebi Süleyman Ağa'nın bu çiftliklerinde çok sayıda çiftlik hayvanlarının yetiştirildiği görülmektedir. Netice itibarıyla bu çiftlikler içerisinde, binalar, bağ, bağçe ve değirmen gibi mülkiyet unsurlarını barındırmaktadır ve çiftlik sahibi Çelebi Süleyman Ağa'nın mülk olarak tasarrufunda olduğu görülmektedir. Ayrıca Çelebi Ağa'nın bu çiftlikleri arıcılık, hayvancılık, çift aletleriyle kapsamlı ekonomik faaliyetlerin birlikte icra edildiği ve bu nitelikleriyle Halil İncalcık'ın plantasyon ve bunun benzeri çiftlikler olarak tanımladığı çiftlik modeline dahil olmaktadır.⁷⁹⁵

Yağcı Çiftliği

Arazi Mülkü Haricindeki Binalar: 27.500 guruş

İçinde Olan Aletler, Araçlar ve Bakır Kapkaçak vesâire: 3.000 guruş

Bahçe İcarı: 1.450,5 guruş

Tablo 38. Yağcı Çiftliği Hayvanlarının Dağılımı

Sıra	Çiftlik Hayvanları	Toplam Sayı	Hayvan Başına Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Öküz	Çift:21	400	8.400
2.	Koşu Mandası	Çift:4	600	2.400
3.	Manda İneği	9	300	2.700
4.	Üç Yaşında Maça ⁷⁹⁶ İneği	2		300
5.	Birer Yaşında Maça	1		75
6.	Kara Sığır İneği	14	150	2.100
7.	İki Yaşında Tosun	1		75
8.	Bargir	2		400
9.	Merkeb	1		50
10.	Hergele	21		4.200
11.	Tay	7		350
Toplam				21.050

⁷⁹⁵ İncalcık, a.g.m., s. 22-26.

⁷⁹⁶ At ile eşiğin birleşmesinden doğan katır. Bkz. Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, C.9, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 3099.

Tablo 39. Yağcı Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	1410	782 pare = 19,55 gurus	26.763 (Yazan) 27.565,5 (Hesaplanan)
2.	Arpa	330	9	2.970
3.	Yulaf	260	8	2.080
4.	Mercimek	8		116
5.	Kuş yemi	12		120
6.	Bakla	6	28	168
7.	Burçak	10		70
8.	Keten	33		726
9.	Kaplica	20		160
10.	Tütün	250		625
11.	Bağçesinde Ayva			1.000
12.	Bağında Hasıl Üzüm			2.000
Toplam				37.600,5

Yağcı Çiftliğinde bulunan hayvan, tahıl vs. biçilen toplam değer 90.601,5⁷⁹⁷ gurusdur.

Bıyıklı Çiftliği

Arazi Mülkü Haricindeki Binalar: 14.750 gurus

İçinde Olan Aletler, Araçlar: 3.000 gurus

Osmanlı Altında Bir Taşlı Su Değirmeni: 3.000 gurus

Su Değirmeni'nin Bitişğinde Bağçe: 1.000 gurus

300 Adet Arı Kovanı: 300 gurus

Bahçe İcarı: 100 gurus

⁷⁹⁷ Tereke kaydında genel toplam 88.433,5 gurus olarak yazılmıştır. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 18b.

Tablo 40. Bıyıklı Çiftliği Hayvanlarının Dağılımı

Sıra	Çiftlik Hayvanları	Toplam Sayı	Hayvan Başına Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Öküz	Çift:24	400	9.800 (Yazılan) 9.600 (Hesaplanan)
2.	Koşu Mandası	Çift:4	600	2.400
3.	Hergele	24	200	4.800
4.	Tay	6	100	600
5.	Bargir	3	200	600
6.	Merkeb	1		50
7.	Kara Sığır İneği	47	150	7.050
8.	İkişer Yaşında Kara Sığır Düğesi	6		600
9.	Tosun	10		1.000
10.	Kara Sığır Boğası	1		150
11.	Birer Yaşında Buzağı	3	yok	100
12.	Manda İneği	10	300	3.000
13.	Manda Boğası	1		300
14.	Manda Düğesi	6		1.000
15.	Maça	1		300
Toplam				31.550

Tablo 41. Bıyıklı Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	2044	782 pare = 19,55 gurus	39.969 (Yazılan) 39.960,2 (Hesaplanan)
2.	Arpa	912	9	8.208,0
3.	Yulaf	384	8	3.072,0
4.	Kaplıca	131		1.048,0
5.	Bakla	33		594,0
6.	Geçen Seneden Kalan Buğday	75		1.087,5
7.	Geçen Seneden Kalan Bakla	6		92,0
8.	Değirmen İcarı Buğday	120	14,5	1.740,0
9.	Tütün	600		1.500,0
10.	Ayva Hasılatı			250,0
Toplam				57.551,7

Bıyıkali Çiftliği'nde bulunan mal, hayvan, tahıl vs. toplam değeri 111.251,7⁷⁹⁸ guruştur.

Bergos Kazası'nda İnanlı Çiftliği

Arazi Mülkü Haricindeki Binalar: 12.500 guruş

İçinde Olan Aletler, Araçlar: 3.000 guruş

Çiftlik Bitişğinde Bulunan Sebze Bağçesi: 1.000 guruş

Çiftlik Yakınında Üç Taşlı Su Değirmeni: 60.000 guruş

Değirmen İcarı Bakiyesi: 277 kile: 2.885 guruş

Bahçe İcarı: 100 guruş

Tablo 42. Bergos Kazası'nda İnanlı Çiftliği Hayvanlarının Dağılımı

Sıra	Çiftlik Hayvanları	Toplam Sayı	Hayvan Başına Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Koşu Mandası	Çift:3	600	1.800
2.	Öküz	Çift:9	400	3800 (Yazılan) 3.600 (Hesaplanan)
3.	Manda İneği	6		1.800
4.	İki Yaşında Maça			100
5.	Kara Sığır İneği	7		1.050
6.	İkişer Yaşında Kara Sığır Düğesi	3		225
7.	İkişer Yaşında Tosun	5		375
8.	Birer Yaşında Dana	2		100
9.	Deve Bargiri	3		600
10.	Bargir	6		1.200
11.	Kısrak	5		1.000
12.	Birer Yaşında Tay	3		150
13.	Aygır	1		200
Toplam				12.200

⁷⁹⁸ Tereke kaydında genel toplam 111.460 guruş olarak yazılmıştır. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 18b.

Tablo 43. Bergos Kazası'nda İnanlı Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	1654	782 pare = 19,55 gurus	32.335,70
2.	Arpa	460		4140
3.	Yulaf	160		1280
4.	Çavdar	140		2030
5.	Kaplıca	42		366
6.	Keten	10		220
7.	Bağından Hasıl Üzüm			500
Toplam				40.871,70

Bergos Kazası'nda bulunan İnanlı Çiftliği'nin genel toplamı tereke kaydında 132.726 gurus olarak kayıtlıdır. Ancak genel toplam 132.556,7 gurus olarak hesaplanmıştır.⁷⁹⁹

Kılıçlı Köyü'ndeki Çiftlik

Arazi Mülkü Haricindeki Binalar: 5.500 gurus

İçinde Olan Aletler, Araçlar:1.000 gurus

Geçen Seneden Ağıl İcarı: 675 gurus

Tablo 44. Kılıçlı Köyü'ndeki Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı

Sıra	Çiftlik Hayvanları	Toplam Sayı	Hayvan Başına Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Koşu Öküzü	Çift:2		1.000
2.	Koşu Mandası	Çift:1		600
3.	Kara Sığır İneği	3		450
4.	Üçer Yaşında Kara Sığır Dügesi	3		300

⁷⁹⁹ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 18b.

5.	İki Yaşında Dana	1		75
6.	Bargir	2		400
Toplam				2.825

Tablo 45. Kılıçlı Köyü’ndeki Çiftliği’nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	379		7.409
2.	Bakla	18,5		328,5
3.	Kaplıca	120		960
4.	Mercimek	8		116
5.	Kuş Yemi	5		50
6.	Bağından Üzüm Şirahane	5		500
Toplam				9.363,50

Tereke kaydında Kılıçlı Köyü’ndeki Çiftlik içerisinde yer alanların genel toplamı 19.363 guruş olarak kayıtlıdır. Fakat kayıttaki muhtevaların değeri 19.363,5 guruş olarak hesaplanmıştır.⁸⁰⁰

Yayabaşı Köyü’ndeki Çiftlik

Arazi Mülkü Haricindeki Binalar: 20.000 guruş

İçinde Olan Aletler, Araçlar: 1.500 guruş

Çiftlik Yakınlarında Su Değirmeni: 5.000 guruş

Değirmen İcarı: Kile:120: Başına Ortalama Fiyat: 14.5: Toplam Değer: 1.740 guruş

⁸⁰⁰ Bkz. BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 18b-19a.

Bahçe İcarı: 350 guruş

Bostan Parası: 70 guruş

Arı Kovanı: 650 guruş

Tablo 46. Yayabaşı Köyü’ndeki Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı

Sıra	Çiftlik Hayvanları	Toplam Sayı	Hayvan Başına Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Koşu Öküzü	Çift:8		3.400
2.	Koşu Mandası	Çift:7		4.500
3.	Kara Sığır İneği	7		1.050
4.	Maça	6		900
5.	Manda İneği	8		2.400
6.	Birer yaşında malak	8		400
7.	İki yaşında malak	2		200
8.	Manda Boğası	1		300
9.	Üç Yaşında Kara Sığır Düğesi	1		100
10.	Kara Sığır Boğası	1		150
11.	Üç Yaşında Tosun	1		125
12.	Birer Yaşında Dana	4		200
13.	Bargir	2		400
14.	Hergele	19		3.800
15.	Birer Yaşında Tay	5		250
Toplam				18.175

Tablo 47. Yayabaşı Köyü’ndeki Çiftliği’nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	1.325		25.903
2.	Arpa	250		1.845
3.	Yulaf	210		1.680
4.	Mercimek	40		290
5.	Bakla	9		162
6.	Fiğ	10		50
7.	Susam			100
8.	Keten Tohumu	30		680
9.	Bağçeden Ayva			100

10.	Bağından Üzüm			500
11.	Tütün		300	750
Toplam				32.060

Tereke kaydında Yayabaşı Köyü'ndeki Çiftlik içerisinde yer alanların genel toplamı 79.546 guruş olarak kayıtlıdır. Fakat kayıttaki muhtevaların toplam değeri olarak 79.545 guruş hesaplanmıştır.⁸⁰¹

Nusratlı Köyü'nde Çiftlik

Arazi Mülkü Haricindeki Binalar: 11.500 guruş

İçinde Olan Aletler, Araçlar: 1.000 guruş

Bahçe İcarı: 125 guruş

Arı Kovanı: 170 guruş

Tablo 48. Nusratlı Köyü'nde Çiftlik Hayvanlarının Dağılımı

Sıra	Çiftlik Hayvanları	Toplam Sayı	Hayvan Başına Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Koşu Mandası	Çift:3		2100
2.	Koşu Öküzü	Çift:9		3800
3.	Manda İneği	8		2400
4.	Üçer Yaşında Maça	3		450
5.	Birer Yaşında Manda Büveği*	2		150
6.	Kara Sığır İneği	4		600
7.	İki Yaşında Düğe	1		75
8.	Dört Yaşında Tosun	1		200
9.	Kara Sığır Boğası	1		250
10.	Bargir	2		400
Toplam				10.425

⁸⁰¹ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19a

Tablo 49. Nusratlı Köyü’ndeki Çiftliği’nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı Tahıl Dağılımı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	1.011		19.765
2.	Arpa	216		1.944
3.	Yulaf	26,5		500
4.	Kaplıca	83		664
5.	Bakla	9		162
6.	Mercimek	8		116
7.	Keten Tohumu	20		440
8.	Anason	12		36
9.	Burçak	4		28
10.	Bağçesinde Ayva			250
Toplam				23.905

Nusratlı Köyü’nde bulunan bu çiftlik içerisinde yer alanların genel toplamı 47.125 gurus olarak kayıtlıdır⁸⁰² ve tekrar hesaplandığında aynı rakama ulaşılmıştır.

Banarlı Çiftliği

Nazır Mahmud Zimmetinde Gün Bahası: 80 gurus

Değirmen İcarı Bakiyesi: 543 gurus 30 pare

Tablo 50. Banarlı Çiftliği’nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı Tahıl Dağılımı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	1207		23.596
2.	Arpa	290		2.628
3.	Yulaf	100		800
4.	Kaplıca	111		892
5.	Keten Tohumu	34		750
6.	Bakla	yok	29	yok
7.	Tütün	200		500

⁸⁰² BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19a.

Toplam	29.166
---------------	---------------

Banarlı Çiftliği hasılatı tereke kaydında 29.789 guruş olarak kayıtlıdır.⁸⁰³ Fakat tekrar hesaplandığında toplam değeri 29.789 guruş 30 pare'dir.

Yuvaşeyh Çiftliği

Tablo 51. Yuvaşeyh Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	1093		21.368
2.	Arpa	505		4545
3.	Yulaf	243		1144
4.	Keten	14		308
5.	Bakla	1,5		27
6.	Mercimek	2,5		36
7.	Burçak	3		44,5
8.	Kuş Yemi	10		100
Toplam				27.572,50

Yuvaşeyh Çiftliği tarım ürünleri hasılatı tereke kaydında 27.572 guruş olarak kayıtlıdır.⁸⁰⁴ Fakat tekrar hesaplandığında toplam değer 27.572,5 guruştur.

Bergos Kazası'nda Bulunan Ballı Hoca Çiftliği

Arazi Mülkü Haricindeki Binalar: 10.000 Guruş

İçinde Olan Aletler, Araçlar: 1.500 guruş

Tablo 52. Ballı Hoca Çiftliği'ndeki Hayvanların Dağılımı

Sıra	Çiftlik Hayvanları	Toplam Sayı	Hayvan Başına Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Koşu Öküzü	Çift:14		5.800
2.	Koşu Mandası	Çift:1		900
3.	Manda İneği	5		1.500
4.	Üç Yaşında Manda Dügesi	1		150

⁸⁰³ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19a.

⁸⁰⁴ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19a.

5.	Birer Yaşında B..*	2		150
6.	Kara Sığır İneği	25		3.750
7.	Üç Yaşında Kara Sığır Düğesi	12		1.200
8.	...* Sığır Boğası	2		400
9.	İkişer Buçuk Yaşında Tosun	6		450
10.	Birer Buçuk Yaşında Buzağı	8		400
11.	Bargir	2		400
12.	Hergele	23		4.600
13.	Birer Buçuk Yaşında Tay	3		150
14.	İkişer Yaşında Tay	9		720
15.	Aygır	1		200
Toplam				20.770

Tablo 53. Ballı Hoca Çiftliği'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri Hasılatı

Sıra	Tarım Ürünleri	Toplam Miktar (Kile)	Başına Ortalama Fiyat	Toplam Değer (Guruş)
1.	Buğday	1.043		20.390
2.	Arpa	565,5		5.085
3.	Çavdar	75		1.087,50
4.	Yulaf	100		800
Toplam				27.362,50

Bergos Kazası'ndaki Ballı Hoca Çiftliği içerisinde yer alan muhtevanın genel toplamı 59.632,5 guruştur.⁸⁰⁵

Çelebi Süleyman Ağa'ya ait olan 9 tane çiftlikte yer alan bina, alet, araçlar, çiftlik hayvanları ve tahılın toplam değeri tereke kaydında 595.647 guruş olarak hesaplanmıştır. Fakat tek tek hesaplandığında toplam değer 597.437,4 guruş 30 pare'dir.⁸⁰⁶

⁸⁰⁵ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19a.

⁸⁰⁶ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19a.

4.2.2.14. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borcuna Karşılık Satılan Çiftlikler ve Hayvanlar

Tablo 54. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borcuna Karşılık Satılan Banarlı Çiftliği'ndeki Kalemler

Sıra	Alınan Mal vs.	Adet
1.	İçinde Olan Aletler, Araçlar	
2.	Koşu Mandası	Çift 1
3.	Öküz	Çift 13
4.	Kara Sığır İneği	1
5.	Manda İneği	15
6.	Birer Yaşında Manda Büveği?	3
7.	İki Yaşında Manda Düğesi	1
8.	İki Yaşında Erkek Malak	1
9.	Manda Boğası	1
10.	Kara Sığır Boğası	1
11.	Üç Yaşında Manda Tosunu	1
12.	Hergele	11
13.	Yozda İnek	80
14.	Yozda Tosun	25
15.	Yozda Birer Yaşında Buzağı	1
16.	Çiftlik Yakınlarında İki Taş Su Değirmeni	2
17.	Çiftlik Merasında Kiremidhane	1

Tablo 55. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borcuna Karşılık Satılan Yuvaşeyh Çiftliği'ndeki Kalemler

Sıra	Alınan Mal Vs.	Adet
1.	İçindeki Aletler, Araçlar	
2.	Koşu Mandası	Çift 2
3.	Öküz	Çift 15
4.	Manda İneği	7
5.	Üçer Yaşında Maça	2
6.	Birer Yaşında Manda Büveği?	2
7.	Kara Sığır İneği	12
8.	Kara Sığır Düğesi	1
9.	Tosun	2

10.	Dana	1
11.	Hergele	64
12.	Yoz Hayvanatı	160
Toplam		225.000
Banarlı ve Yuvaşeyh Arazileri		26.000
Genel Toplam		199.000

4.2.2.15. Çelebi Süleyman Ağa'nın Vefatının Ardından Muharrem Ayından Cemaziyelahir Ayı Sonuna Kadar Mirasçılar Tarafından Tasarruf Edilen Emlak Kira Gelirleri ve Diğer Araziler

Tablo 56. Çelebi Süleyman Ağa'nın Emlak Kira Gelirleri ve Diğer Araziler

Sıra	Emlak İcârı Vesâir Araziler	Guruş
1.	Bulgar Odalarıyla Karamanlı Odaları İcârı	275
2.	Demirci Dükkanları ve ...* İcârı	258
3.	Fırın ve Berber Emin ve Berber ...* Dükkanları İcârı	159
4.	Eskici ve Aktar ve Kara Ömer Konağı Altında Birer Bezirgan Dükkan İcârı	60
5.	El-Hâc İsa ve Hoca Veli Mahallesi'nde İki Adet Menzil ve Mezaristan Karşısında Doğramacı Dükkanı İcârı	92
6.	Doğramacı ve Hekim Dükkanı İcârı:	72
7.	Geçen Rûz-ı Hızır'dan Sene Sonuna Kadar Müslüman Mezarlığına Bitişik Fevkâni Üç Adet Mahzen İcareleri	2.250
8.	Geçen Rûz-ı Hızır'dan Sene Sonuna Kadar Mezkûr Mahzenler Altında Beş Adet Mahzen İcârı	600
9.	Soğuk Kuyu'da Kiremithane İcâresi: Kiremid:30.000	1.050
10.	Soğuk Kuyu'da Çömlekhane İcârı Mütavellisi	300
11.	Geçen Rûz-ı Kasım'dan İşbu Kasım'a Gelince Turcanoğlu Mahallesi'nde Bir Aded Oda İcârı	60

12.	Mer'â Bağçesiyle Dutlu ve Küçük Bağçeleri'nin Yüz Kasa Satılan Ayva Bahası	5.750
13.	Bahçe Narlığından Satılan Nar	278,5
14.	Nusratlı Bağçesi Ağıllarının Tuhm (Tohum) Bedeli	6.362
15.	Ballı Hoca ve Banarlı Mer'âlarından Hasıl Tuhm (Tohum) Bedeli 5100	7.705
16.	Mer'â Bağçesi Ücreti	280
17.	Dutlu Bağçe Ücreti	150
18.	Küçük Bağçe Ücreti	300
19.	Büyük Gemi'nin Üç Seferde Hasılatı	1.325
20.	Küçük Gemi'nin Üç Seferde Hasılatı	445
21.	Geçen Seneden Tarih-İ Kasım'a Değın Kumbağı Sınırında Bulunan Çınarlı Ve Kiler Han İcâresi	2.175
22.	Dere? Bakırı (3)	100
23.	Harir (İpek) 14	2.100
24.	Koca Bargiri	400
Toplam		32. 546,5⁸⁰⁷

Terekenin bu kısmında katip Çelebi Süleyman Ağa'nın kendinden önce vefat eden erkek kardeşi Mehmed Emin Ağa'dan 77.955 guruş 4 akçe ve zevcesinin miras hissesi olan 21.523 guruş 6 akçe 32 pare rakamları toplanmıştır.⁸⁰⁸

4.2.2.16. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borç Dökümü ve Terekesi'nin Taksimi

Tablo 57. Çelebi Süleyman Ağa'nın Borç Dökümü

Sıra	Alacaklı Kişi	Borç Miktarı	
		Guruş	Pare
1.	Müftü Hasan Efendi Nukud-ı An Vakf Bade'l-Tahlif	575	
2.	Ömer Ağa	890	
3.	Nimetullah Ağa ve Latif Efendi	177.550	
4.	Sadık Beğ	4.898	
5.	Resm-i Kısmet 'Âdî	24.869	30
6.	Kaydiyye	1.491	

⁸⁰⁷ Terekede yazan toplam değer 32.581 guruştur. Bkz. BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19b.

⁸⁰⁸ BOA. RŞS, nr. 7455 (1744), s. 19b.

7.	Dellâliye ve Mahmiye ve Nakliye ve Çiftlikâna İki Def'a da Giden Eşya-i Sûrat ve Bargir Ücretleri ve Masârif Mütferrika vesâire	1.578	
Toplam		211.851	30

4.2.2.17. Çelebi Süleyman Ağa'nın Terekesinin Değeri ve Taksimi

Tablo 58. Çelebi Süleyman Ağa'nın Terekesi'ni Oluşturan Unsurlar ve Değerleri

Sıra	Mal Varlığı	Kıymet		
		Guruş	Akçe	Pare
1.	Eşyaları	36.332		279
2.	Eşi ve Oğlu Ali Bey'in Aldığı Mal+Hayvanlar	94.215		
3.	Gayrimenkulleri ve Gayrimenkullerinden Elde Edilen Ürünler	112.546		
4.	Çiftlikleri	597.437,4		30
5.	Kardeşi Mehmed Efendi ve Eşinin Miras Hissesi	99.478	6	32
6.	Kira Gelirleri + Diğer Araziler	32.546,5		
7.	Borçuna Karşılık Satılan Çiftlik Hayvanları	199.000		
8.	Borçları	211.851		30

Terekede yazan toplam tutar 994.790 guruş 32 pare'dir.⁸⁰⁹ Fakat tereke kaydında yer alan eşya, çiftlik, hayvan, tahıl, gayrimenkul vb. kalemler tek tek hesaplandığında terekenin toplam değerinin 972.563 guruş 17 pare olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tereke hesaplanırken Çelebi Süleyman Ağa'nın borcuna karşılık satılan çiftlik hayvanlarının değeri olan 199.000 guruş terekenin toplamından çıkarılmamıştır. Katip tereke toplamı olan 994.790 guruş 32 pareden sadece diğer borçları olan 211.851 guruş 30 pareyi çıkarmıştır. Kalan Tutar (sahhu'l-bâki) varisler arasında taksim edilmiştir. Tereke kaydında taksim edilen tutar toplam 782.939 guruş 2 pare'dir.⁸¹⁰ Varislerin hisselerine düşen rakamlar aşağıdaki gibidir.

Eşi: 97.867 guruş 15 pare

Ali Beğ Efendi: 228.357 guruş 10 pare

⁸⁰⁹ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19b.

⁸¹⁰ BOA. RŞS. nr. 7455 (1744), s. 19b

Abdalmümin Beğ: 228.357 guruş 10 pare

Sadiye Hanım: 114.178 guruş 25 pare

Nebile Hanım: 114.178 guruş 25 pare

Yukarıda da zikredildiği üzere tereke kaydı tekrar hesaplandığında ulaşılan toplam değer ise 972.563 guruş 17 paredir ve ulaşılan bu değerden Çelebi Süleyman Ağa'nın borcuna karşılık satılan çiftlik hayvanlarının değeri olan 199.000 guruş ve diğer borçları olan 211.851 guruş 30 pare çıkarıldığında ulaşılan değer 561.711,00 guruş 27 pare'dir.

Netice itibarıyla, Çelebi Süleyman Ağa'nın terekesi, ayanın servet ve kudret kaynağının temelinde çiftliklerin önemli bir paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çelebi Süleyman Ağa'nın çiftlikleri yoluyla edindiği servetle Tekfurdağı kazası ve çevresinde birçok yatırım yaptığı görülmektedir. Zira bu durum terekede yer alan gayrimenkulleri ve bu gayrimenkullerden elde ettiği kira gelirlerinden de anlaşılmaktadır.

Zengin ailelerin çoğunda olduğu gibi Çelebi Süleyman Ağa'nın yaşadığı Camii-i Vasat Mahallesi'ndeki konağı iki katlı ve çok odalıydı. Bu konağın selamlık bölümü ve harem odasında kilerleri bulunmaktaydı. Evin mefruşatı, oda ve yatak takımları incelendiğinde, yastık, makad, minder, şilte, ihram gibi geleneksel Osmanlı maddi kültür eşyalarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca tereke kaydında evde sandık, çekmece gibi geleneksel Osmanlı mobilyası ürünleri de bulunmaktadır. Evin ısıtılmasında mangaldan, evin aydınlatılmasında ise şamdan, fener ve kandil gibi geleneksel aydınlatma araçlarından faydalanılmıştır.

Çelebi Süleyman Ağa'nın evinin mutfak eşyaları incelendiğinde bol miktarda tavanın pişirilecek yemek çeşidine göre isimlendirilmiş şekilde kaydedildiği tespit edilmiştir. Örneğin yumurta tavası ve börek tavası gibi. Ayrıca mutfak eşyaları arasında çok sayıda kazan, sini, tepsi, tencere, sahan vb. ürünlerinin yanı sıra kahve dolabı, kahve ibriği, kahve güğümü gibi ürünler kahve tüketiminin fazlalığına işaret etmektedir. Diğer taraftan tereke kaydında gıda veya erzak maddesi bulunmamaktadır.

Çelebi Süleyman Ağa'nın okuryazar olduğunu işaret eden yazı takımı, kalemtraş, kalemlik gibi eşyaları mevcuttur. Çelebi Süleyman Ağa'nın kıyafetleri sadeydi. Fakat ateşli ve kesici silahları, at koşum aletleri ve beraberinde kullanılan silahlarının fazlalığı

göze çarpmaktadır. Bu durum Ağa'nın mübâyaacılık vazifesi ve ticarî faaliyetleriyle alakalı olabilir. Çelebi Süleyman Ağa'nın tütün mamulleri de sayıca fazla ve çeşitlidir. Çelebi Süleyman Ağa'nın yaşadığı dönemde bir nevi zenginlik ve batılı yaşam biçiminini yansıtan araçlardan birisi de saatlerdi. Mezkûrun tereke kaydında saatleri önemli bir paya sahipti. Çelebi Süleyman Ağa'nın Tekfurdağı şehrinin çehresini güzelleştiren bir saat kulesi yaptırmış olması, saatlere olan ilgisinin kanıtıdır.

5. BÖLÜM

ÇELEBİ SÜLEYMAN AĞA VE ÂİLE ÜYELERİNİN VAKIF VE İMAR FAALİYETLERİ

5.1. SÜLEYMAN KIZI HADİCE’NİN VAKFI

Vakf kelimesi Arapça bir masdar olup, sözlükte hapsetmek, durdurmak ve alıkoymak manasındadır. Vakıf, bir şahsın Allah’ın rızasını kazanmak ve ona yakın olma gayesiyle, menkul veya gayr-ı menkul mallarının bir veya birden fazlasını dinî, hayrî ve sosyal bir amaca ebediyen tahsis etmesidir.⁸¹¹ Bu bağlamda vakıflar, 8. asır ortalarından 19. asır sonlarına dek İslam âleminin dört bir yanında, bilhassa Selçuklu ve Osmanlı devirlerindeki Türk dünyasının sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına damgasını vurmuş olan dinî, hukukî ve sosyal kurumlardır.⁸¹² Günümüzde devletlerin kamusal hizmetleri niteliğinde yer alan sosyal, dinî, eğitim, sağlık, kültür ve bayındırlık alanlarına ait pek çok hizmet, vakıf müessesesi tarafından gerçekleştirilmekteydi.⁸¹³

Vakıf kelimesi, menkul ve gayrimenkul malları belirten bir manada kullanıldığında iki gruba ayrılır. Vakıf kurucuları tarafından inşa edilen ve toplumun bizzat kendilerinden istifade ettikleri cami, mektep, imaret, çeşme, köprü gibi bina ve müesseseler hayrât olarak adlandırılırdı ve bu kuruluşların kesintisiz bir şekilde faaliyet göstermeleri için düzenli nakit akışına ihtiyaçları vardı. Bu gelir kaynakları arasında gelir getirecek tarım alanları, han, hamam, ev, dükkan, atölye gibi gayrimenkullerin yanı sıra para gibi menkuller, hatta bir veya birden fazla bir köyün geliri de bulunmaktaydı ve tüm bu gelirler akar (çoğulu akarât) veya asl-ı vakf olarak adlandırılmaktaydı. Bu iki grup vakıf modeli dikkate alındığında, para vakıfları ikinci kısımda bulunmaktadır. Özetle, akar (akarât) vakıf müessesesinin maddi gücünü ve vasıtasını, hayrât topluma hizmet sağlayan kısmını ve vakıf ise bu müessesesinin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan hukukî bir akdi ifade etmekteydi.⁸¹⁴ Vâkıf olarak adlandırılan vakıf sahibi, vakfın mahiyeti, vakfın devamı için tahsis olunan para miktarı, vakfedilen mallar arasında gayrimenkuller varsa

⁸¹¹ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 8-9.

⁸¹² Bahaeddin Yediyıldız, “Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, C.XX (1988), s. 404.

⁸¹³ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, s. 3.

⁸¹⁴ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *İA*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2012, s. 479.

yeri ve nitelikleri ve vakf edilme şartlarının yer aldığı, kazaskerler veya kadılar tarafından tasdikli bir vakfiye (vakıfnâme) düzenletirdi ve böylece vakıf tasarrufunun bir senede bağlanmasıyla hukukî bir kimlik kazanırdı.⁸¹⁵

7408 (1697) numaralı Rodoscuk Şer'iyeye Sicili'nde 25 Aralık 1787 tarihli kayıta Süleyman Kızı Hadice Vakfı'nın vakfiyesine ulaşılmıştır.⁸¹⁶ Rodoscuk'un Câmi-i Vasat Mahallesi'nde ikamet eden Abdülmennân oğlu Süleyman kızı Hadice Hatun 3500 kuruş ile menzil, mahzen, anbar, bağ, bahçe gibi çeşitli gayrimenkullerini çeşitli hayır işleri için tahsis etmiştir. Görüldüğü üzere, bu vakıf gayrimenkul ve paranın ortak vakfedildiği bir vakıftır.

Osmanlı döneminde uygulamaya konulup müesseseleştirilen para vakfı (nukûd-ı mevkûfe), asl-ı mal denilen kuruluş sermayesinin tümünün veya bir bölümünün nakit paradan oluştuğu vakıftır.⁸¹⁷ Osmanlı coğrafyasında 15. asırdan itibaren varolan para vakıfları üzerine İslam hukukçuları ve ulema arasında menkul malların, bilhassa paranın vakf edilebilirliği ve vakıf paralarının işletilmesinde uygulanan mu'âmele-i şer'iyeye usulünün faiz uygulamasına benzerliğinden ötürü elde edilen gelirin meşruluğu ve para vakıflarının zamanla süreklilik gösteremeyeceği düşüncesi nedeniyle şiddetli tartışmalar ortaya çıkmıştır.⁸¹⁸

Vâkıfe Hadice Hatun'un vakfiyesinde yer alan emlâk ve akârı şunlardır:

1. Canbeşezâde Mahallesi'nde bulunan bir cephesi umuma açık yol ile çevrili, fevkânî (üst) ve tahtânî (alt) olmak üzere iki katlı birden fazla oda ile birlikte diğer müştemilatı içeren, dâhiliye ve hariciye olmak üzere iki farklı bölümü bulunan ikişer kanat iki adet sokak kapısına sahip menziline (evini),

⁸¹⁵ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, s. 69.

⁸¹⁶ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 43b-45a. (15 Rabiulevvel 1202)

⁸¹⁷ Tahsin Özcan, "Kanûnî Dönemi Üsküdar Para Vakıfları", *Üsküdar Sempozyumu I Bildiriler (23-25 Mayıs 2003)*, C.1, editör Zekeriya Kurşun...[ve öte.] ; Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2004, s. 58.

⁸¹⁸ Tartışmaların ayrıntıları hususunda bkz. Jon E. Mandaville, "Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire", *International Journal of Middle East Studies*, Vol.10, No.3 (Aug., 1979), s. 289-308; Mehmet Şimşek, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münâkaşalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVII (1985), s. 207-220.

2. Leb-i Derya Mahallesi'nde bir cephesi Çelebi Mehmed Ağa tasarrufunda olan el-Hâc Gedâ menzili (evi), bir cephesi umuma açık yol ile çevrili birbirine bitişik üç adet mahzenlerde olan yarı hissesini,
3. Leb-i Derya Mahallesi'nde bir cephesi umuma açık yol ile çevrili kendi mülkiyetinde ve tasarrufunda olan bir adet mahzen ve yine aynı mahallede bulunan bir cephesi umuma açık yol ile çevrili bitişik iki adet mahzendeki toplam 54 hissesinden 23 hissesini,
4. Örnek Pazarı bölgesinde Tuzhane yakınlarında bir cephesi umuma açık yol ile çevrili seçkin birbirine bitişik bir adet mahzende olan 30 hissede 16 hisse ve bir adet büyük mahzendeki toplam 54 hissesinden 23 hissesini,
5. Leb-i Derya Mahallesi'nde bir cephesi umuma açık yol ile çevrili bir adet mahzen ve bir adet fevkânî (üst) ambarda olmak üzere toplam 5 hissede 2 hisse, toplam 10 adet, bu türlü paylaşılmayan mahzenler ve ambarda olan hisselerini,
6. Tekfurdağı bağlarında Büyükdutlu'da tahminen sekiz dönüm ve Orta Kol'da tahminen 10 dönüm toplam 18 dönüm arsa üzerine kaim kürüm (bağ ve kütükleri) ve eşcârı (ağaç) mülk iki adet bağını,
7. Tekfurdağı'nda Saka Bostanlığı mahalinde iki tarafı umuma açık yol ile çevrili çeşitli meyyve veren ağaçlar ve su kuyusu bulunan arsaları, senelik mukâtaaya bağlı ve birbirine bitişik halde bulunan, halk arasında "Keşiş Zevcesi Bağçesi" ve "Karabet Ermeni Bağçesi" olarak bilinen iki adet bahçesini ve üç bin beş yüz guruş parasını vakfetmiştir.⁸¹⁹,

Vâkıfe Hadice Hatun'un vakf olunan menkul ve gayrimenkullerinin ayrıntılı bir biçimde kaydedilmesinin ardından söz konusu vakfiyede, bunların hangi esaslar dahilinde kullanılacağı da şöyle açıklanmıştır:

Vakfın idaresi hayatta iken mütevellîye Hadice Hatun uhdesinde kalacaktır ve Hadice Hatun'un vefatında eşi merhum El-hâc Süleyman Ağa'nın oğlu Çelebi Mehmed Ağa mütevellî olacaktır. Vakfı muhafaza eyleyip zikrolunan menzil, mahzenler, anbar kira gelirlerini alma, bağlar ile bahçelerin mahsulatını satma ve bedelini toplama ve vakfettiği para üç bin beş yüz guruşu mütevellî tarafından kuvvetli rehin ve zengin kefile, veya

⁸¹⁹ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 43b-44a.

ikisinden biri olmak üzere kullandırılmasını; onu on birçuk hesabı üzere helale uygun bir şekilde işletilmesini⁸²⁰ hâsıl olan nemâsıyla birlikte gelirlerinden on beş guruşu ile Muharrem ayının 10. günü girdiğinde saf bal, sekiz çeşit meyve, yemiş ile aşurenin pişirilmesi, hazırlanması ve dostlar, tanıdıklar, yoksullar ve fakirlere bol bol ikram edilmesini, vakfın gelirlerinden elli guruş ayrılıp Rabiulevvel ayında mütevellî Çelebi Mehmed Ağa'nın konağında mevlid-i şerif merasiminin tertip edilmesi, ilâhîler okunması ve mevlide katılanlara şekerli ve lezzetli şerbet ikram edilmesi, öd ağacı ve gül suyu serpilmesini, Ramazan ayında mütevellî Çelebi Mehmed Ağa'nın istediği Kur'ân-ı Kerim'i usûl ve âdâbına riâyet ederek okuyan üç kişi tarafından üç hatm-i şerîf okutulması ve Kadir Gecesi'nde, bir hatm-i şerîfin annesi Ayşe Hatun ve diğer ikisinin ise kızları olan merhume Emine ve Hafize'nin ruhlarına bağışlanmasını ve bu kişilere 21 guruş verilmesi, Ramazan ayının başından sonuna kadar, belirlenen beş kişiye yetecek miktarda her gün ikişer buçuk vukiyye koyun eti ve beşer parelik ekmek satın alınması, birer parelik ekmek verilmesi ve hayır duasının alınması ve yine vakfın gelirlerinden Ramazan ayı sonunda beş çocuk için beş adet alaca yahut bogasî anterî ve beş bogasî çiltiyon ve beş kırmızı koşuk ve beş kırmızı fes ve beş çift pabuç ve yemeni satın alınması ve bayram günü geldiğinde beş fakir yetim ve çaresiz çocuğa elbise giydirilmesi, her birinin eline yirmi parenin bayram bahşîşi adı altında verilmesi, bu çocukların üzüntülerinin giderilmesi, sevinçlerinin çoğaltılması ve mutlu olmalarının sağlanması ve böylece onların hayır dualarının kazanılması için acele edilmesi. Vakfın gelirlerinden Kurban Bayramı'nın ilk günü, besili ve sağlıklı iki koyunun kurban kesilmesi ve fakirlere, güçsüzlere, dostlara ve kardeşlere bağışlanması, bir kurbanın sevabının vakfı kuran Hatice Hanım'ın anne ve babasının ruhlarına hediye, diğerinin ise vakfı kuran Hatice Hanım'ın ruhuna sınırsız bir sevap olarak armağan edilmesi. Ve yine vakfın gelirlerinden altı guruş ayrılarak her sene eşi el-Hâc Süleyman Ağa'nın inşa edip imar ettiği mektepte (mekteb-i münîf) Kur'ân-ı Azîmü's-şân öğrenen çocuklar arasında ün kazanmış, hevesle beklenen ve rağbet gören, geleneksel olarak "kuzu yimeğe gideriz" ifadesiyle bilinen bir

⁸²⁰ "...kefîl-i melî ve rehn-i kavî yâhûd ikisinden biri ile alâ-vechî'l-helâl onu on bir buçuk hesâbı üzere ba'de'l-istiğlâl..." aşağı yukarı bütün para vakfiyelerinde yer alan bu hukuki işlem muamele-i şer'iyye'dir. Bu ifade en basit şekliyle, vakıf haline getirilmiş nakit paraların %15'lik bir oranla faize verilerek vakıf için gelir sağlanacağı anlamına gelmektedir. Mütevellî Çelebi Mehmed Ağa örneğinde de görüldüğü üzere, genellikle bu nakit paraların faize vererek işletme görevi mütevellîlere aitti. Bkz. Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 141-142.

nevi etkinlik için ferahlatıcı, gönül açıcı ve huzur veren bir mesire alanı olan kazaya gitmeleri ve bu etkinlik için gerekli olan yardımın muallimlerin eline verilmesi. Eğlence ve yemek bittikten sonra muallimin vakfı kuran kişinin ruhuna hayır duasına başlamasını ve âmin diyerek duaya temiz ruhlu ve masum çocukların da katılmasını istemiştir. Vakıf sahibi Hadice Hanım, masum ve içtenlikle ibadet eden çocukların hürmetine Allah'ın lütuf ve ihsanına mazhar olmayı ve rûz-ı cezâ (kıyametten sonra insanların hesaba çekileceği gün) da yani hesap gününde bağışlanmayı ve masum, temiz ahlaklı ve ihlas sahibi çocukların duasının bu bağışlanmaya vesile olmasını ümit etmektedir. Ve yine gelirlerden otuz guruşu, Kara Katib, Nebizade ve Raziye Hatun Mahallesi mütevellilerine teslim edilmesini ve mütevelliler aracılığıyla fakir, yaşlı veya hasta kişilere dağıtılmasını istemektedir ve böylece bu kişilerin hayır duasını almak istemektedir. Ayrıca gelirlerden iki yüz guruşu eşi el-Hâc Süleyman Ağa'nın bahçesi yakınlarında bulunan çeşmelerin, suyolunun, kanal sisteminin ve kaldırımların tamirlerine, vakfedilmiş olan konut, mahzenler ve ambarların bakım ve onarımının kira gelirlerinden, bağların ve bahçelerin bakımı ve gerekli masrafları olduğunda ve aynı şekilde bağ ve bahçelerden elde edilen ürünlerin satışından elde edilen gelirden karşılanması⁸²¹ vakfiyede yer alan şartlar arasındadır.

Vâkıfe Hadice Hatun vakfının idaresi ve denetimi ile alakalı hükümler ve şartlar da vakfiyede detaylı şekilde kaydedilmiştir. Vakfın vakfiyesinde yer alan şartlara ve şer'î hükümlere göre idaresine verilen ad olan tevliyet⁸²² hakkı olarak müteveli Çelebi Mehmed Ağa'ya senelik otuz guruş verilmekte ve Çelebi Mehmed Ağa'nın vefatının ardından bu mütevellilik vazifesi, evlatlarının soyundan gelen en büyük ve vakfi idare edebilecek kabiliyette olana nesilden nesile intikal etmesi. Bu vakfın işlerini idare etme yetkisi verilen kişi velî olup, otuz guruş tevliyet hakkına sahiptir. Vakıf gelirinin fazlalığı durumunda ise evlatları arasında, erkek ve kadın ayrımı yapılmaksızın, eşit olarak paylaşılması. Bu vakfın şartlarının değiştirilmesi veya vakfın kapsamının daraltılması veya genişletilmesi yalnızca müteveli Çelebi Mehmed Ağa'nın yetkisi dahilinde olup, vefatından sonra vakıf bulunduğu haliyle korunacak ve olduğu gibi bırakılacaktır; herhangi bir kişi vakfa el uzatmaya, müdahalede bulunmaya veya şartlarını değiştirmeye

⁸²¹ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 44a-44b.

⁸²² Nazif Öztürk, "Müteveli", *İA*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 217.

kalkışmamalıdır. Yüce Allah'ın şiddetli cezasından sakınmalı ve O'nun adaletinden korkmalıdır. Çocuklarımla neslinin tükenmesi halinde, eşi merhum el-Hâc Süleyman Ağa vakfına müteveli olarak atanmış kişiler, benim vakfımın idaresini de üstlenecek ve tam bir sadakatle hizmetleri yerine getirecek, vakfı her türlü zarar ve noksanlıktan koruyacak ve muhafaza edecektir. Senelik otuz gurus tevliyet ücreti tahsis edilecek, fazla gelir ise tamire ihtiyaç duyan bazı mescitler ve ibadethanelerin tamirlerine, halkın gelip geçtiği köprü ve kaldırımların onarımına harcanacaktır. Allah'ın takdiriyle zamanın ilerlemesi, yılların ve çağların geçmesiyle vakfin belirlenen şartlarının yerine getirilmesi güçleşir ve imkânsız hale gelirse, vakfin menfaatleri, yukarıda açıklandığı şekilde mutlaka Müslüman fakirlere harcanacak ve bağışlanacaktır. Vakfiyenin bu kısmında vâkıfe Hadice Hatun ferâğ yoluyla vakıf için tahsis edilen gayrimenkul gelirlerle (akarla) menkul gelirin (3.500 gurus) müteveli Çelebi Mehmed Ağa'ya teslim edilmesini istemiştir.⁸²³

Vakfiyenin, vakfin müteveliye teslim edildiğini beyan eden kısmını takiben vâkıf, kadı'nın huzurunda, vakıftan vazgeçtiğini beyan etmekte ve vakfiyede bu kısım rücû rüknü (kısmı) olarak adlandırılmaktadır.⁸²⁴ Vakfiyenin başında vakfin kurucusu Hadice bint Süleyman bin Abdülmennân nâm Hatun tarafından vakfiyenin yazıldığı meclis-i şer'îye vekil olarak Sadık Mehmed Ağa gönderilmiştir ve vâkıfe Hadice Hatun vekili aracılığıyla vakfından vazgeçmek istediğini beyan etmiştir. Vekil ve vakfin mütevellisi olan Çelebi Mehmed Ağa bu hususta davalanmışlardır. Vakfiyede vekil ve müteveli müçtehit imamların görüşlerine yer verilmiştir. Vekil Sadık Mehmed Ağa, İmâm-ı A'zam'ın gayrimenkul vakıfların caiz ve menkul vakıfların caiz olmadığı ve bu vakıflara bağlı şart ve kayıtların hükümsüz ve reddedilmiş olduğu görüşüne ve İmam Muhammed İbn Hasan eş-Şeybânî ve Hilâl-i Basrî'nin görüşlerine göre de vakfin sıhhati için vakfin menfaatinden vâkıf için şart koşulmamış olması yani vakfin şahsi menfaatlerden arındırılmış olması görüşlerine istinat ederek ortaya attığı delillerle vakıftan rücû etmek istemiştir. Ayrıca vekil Sadık Mehmed Ağa, zikrolunan konut, mahzenler, anbar, bağlar, bağçeler ile nakit paranın hepsinin müvekkilem vâkıfe Hadice Hatun'un mülküne geri verilmesini ve teslim olunmasını talep etmiştir ve bu nedenle rücû davası açmıştır.

⁸²³ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 44b.

⁸²⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, s. 364.

Vakfiye’de vekil Sadık Mehmed Ağa’nın vekilliğine delil talep edilmiş ve vâkıfe Hadice bint Süleyman Hatun’u tanıyan İbrahim Bey Mahallesi sakinlerinden “fahrü’l-e’imme Mehmed Efendi ibn Hüseyin Efendi” ve Kara Katib Mahallesi ahalisinden “zahrü’l-hutebâ Ramiz Hasan Efendi ibn Şeyh Mehmed Efendi” isimli şahısların huzurunda Hadice bint Süleyman Hatun, daha önce belirtilen akarları bağlar, bağçeler ile nakit parayı vakfetmiş, bütün şart ve kayıtlarını belirlemiş ve vakıf işlerini yürütmek üzere vekil ve naib olarak Sadık Mehmed Ağa’yı tayin etmiştir. Sadık Mehmed Ağa ise vekâleti kabul etmiş ve vakıfla alakalı hizmetleri eksiksiz ifâ etmeyi taahhüt etmiştir. Şahitler şer’î usullere göre vekâletin geçerliliğini tasdik etmiştir. Sadık Mehmed Ağa’nın vekâleti şer’î usullere uygun olarak kesinleşmiştir. Vakfın mütevellisi Çelebi Mehmed Ağa ise vakfın ihtiyaç sahibi yoksul kimselerin faydalanması amacıyla oluşturulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca mütevellî, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed Ensârî ve İmam Züfer’in görüşlerine göre vakfın sahih ve caiz olduğunu belirtmiş ve böylece zikrolunan konut, mahzenler, anbar, üzüm bağları, ağaçlar ve vakfedilen nukudun (3.500 gurus) vakfı kesin olup, vakfiyede yazıldığı şekliyle geçerli ve caizdir. Netice itibariyle, mütevellî Çelebi Mehmed Ağa, vâkıfe Hadice Hatun’un vakıftan rücû’ davasının olamayacağını dile getirmiştir. Kadı her iki tarafı dinleyerek vakfın geçerliliğini değerlendirmiş, vakfın sahih ve lazım olduğuna hükmetmiştir.⁸²⁵ Netice olarak, kadı, vâkıfe Hadice Hatun’un rücû’ davasını reddetmiş ve mütevellî Çelebi Mehmed Ağa lehine karar vermiş ve bu vakfi onaylamıştır. Vâkıfe Hadice Hatun’un rücû’ davasının esas amacı vakfının rücû’ (geri dönme) kapısını ve yolunu kapatmaktır. Bu usulle vakıftan rücû’ ile alakalı kesin bir karar vakfiyeye eklenerek, vâkıfın vefatının ardından varislerinin veya sağken kendisinin pişman olup vakıftan vazgeçme ihtimaline karşı, vakfın iptal edilmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Neticede vakfın tescili ve kurulmasına ilişkin süreç, kadının kararıyla onaylanmış ve kaydedilmiştir.⁸²⁶

Vakfiyenin sonunda dua ve beddua kısmı yer almaktadır. Kadı *Fe men beddelehu ba’de mâ semi’ahu feinnemâ ismuhu ale’llezîne yübeddilûnehu inne’llâhe semî’un alîm* (Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi

⁸²⁵ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 44b-45a.

⁸²⁶ Hüseyin Çınar, “Yavuz Sultan Selim’in İstanbul’daki Külliyesi ve Vakıfları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yavuz Sultan Selim ve Dönemi Sempozyumu Bildiriler Kitabı (4-6 Kasım 2021)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2024, s. 659.

işitir, her şeyi bilir) ayetini⁸²⁷ okur ve “ecru’l-vâkıfeti ale’l-Hayyi’l-Cevvâdi’l-Kerîm” diyerek vakfeden kişinin mükâfatının Allah katında korunacağını ve *İnne’llâhe lâ yudî’u ecra’l- muhsinîn* (Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez) ayeti⁸²⁸ ile bu bölüm sona ermektedir. Vakfiyenin son bölümünde, kadı tarafından vakfın tescil olduğu tarih 25 Aralık 1787 bulunmaktadır. Ayrıca vakfiyenin tanziminde hazır bulunanların isimleri şuhûdü’l-hâl (şahitler) kısmında yazılmıştır ve şahitlerin sayısı 13’tür ve bu şahıslar şunlardır: El-müftî medine-i Rodoscuk, Abdurrahman Ağa ibn-i Mustafa, Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî, Fahrü’l-müderrisîn el-Hâc Osman Efendi, Fahrü’l-akrân Süleyman Ağa ibn-i Osman, Fahrü’l-eşbâh Ömer Ağa ibn-i Hasan çûkadâr, Mustafa Ağa ibn-i İbrahim Cebecizâde, Zaîm Ali Efendi ibn-i Ahmed Ağa, Ali Ağa ibn-i Ahmed, Osman Efendi ibn-i Mahmud, Molla Ahmed ibn-i ...* Mehmed Efendi, Molla Mustafa bin Hüseyin, Ali Beşe ibn-i el-Hâc Mustafa, Yorganî ...*...⁸²⁹

Sonuç olarak, vakfın kurucusu Süleyman Kızı Hadice bu vakfı oluştururken, vakfın gelirlerinin kullanılacağı hayır işleri, vakfın devamlılığını sağlayacak para ve gayrimenkul gelirlerle alakalı birtakım koşulları ve vakfın işleyişine dair usullerin bulunduğu vakfiyenin tahlili yapılmıştır. Vâkıfe Hadice Hatun’un Tekfurdağı’nda ekonomik ve sosyal hayatta etkin bir role sahip olduğu görülmektedir. Ancak Hadice Hatun’un vakıf için tahsis ettiği menkul ve gayrimenkul gelirlerinin kaynağının neler olduğu konusunda vakfiye sessiz kalmaktadır. Ayrıca Hadice Hatun’un ekseriyetle dinî faaliyetleri destekleyici mahiyette çaba gösterdiği tespit edilmiştir. Yukarıda da zikredildiği üzere, üvey oğlu Çelebi Mehmed Ağa’dan “eşim merhum El-hâc Süleyman Ağa’nın oğlu mütevellî ve vakıf işlerini görmeye yetkili tek kişi” olarak bahsedilmektedir.

5.2. ÇELEBİ MEHMED AĞA ZÂVİYESİ

Tekke ve zâviye; bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolcuların ücretsiz bir şekilde konaklayıp, misafir edildikleri şehir, kasaba

⁸²⁷ Bakara Suresi 181. Ayet Tefsiri. Erişim: 16 Mayıs 2025. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/188/181-182-ayet-tefsiri>

⁸²⁸ Hûd Suresi 115. Ayet Tefsiri. Erişim: 16 Mayıs 2025. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/H%C3%BBd-suresi/1587/114-115-ayet-tefsiri>

⁸²⁹ BOA. RŞS. nr. 7408 (1697), s. 45a. (15 Rabiulevvel 1202)

ve köylerde veya işlek yollar üzerlerinde kurulan bina veya bina topluluğuna denilmektedir.⁸³⁰ Tekke ve zâviyeler gerek kuruluş gayeleri gerekse kurumsal yapıları açısından büyük benzerlikler göstermektedir. Belgelerde zâviyeler çoğunlukla şehrin dış kesimlerinde, stratejik konumlarda ve yol güzergâhlarında bulunurken, tekkeler ise şehir merkezinde ya da kenarında kurulmuşlardır.⁸³¹

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtları Arşivi'nde yapılan taramalar sonucunda Tekfurdağı'nda Çelebi Mehmed Ağa Zâviyesi'nin olduğu tespit edilmiştir. Bu zâviyenin Tekfurdağı, diğer bir adıyla Rodoscuk'ta İbrahim Beğ Mahallesi'nde bulunan merhum Çelebi Mehmed Ağa Zâviyesi Vakfı olduğu anlaşılmıştır ve bu zâviyenin tanzim tarihi 15 Temmuz 1877⁸³² olarak kayıtlıdır. Fakat 2 Nisan 1836 tarihli kayıta İbrahim Beğ Mahallesi'nde bulunan müteveffa Çelebi Mehmed Ağa Zâviyesi Vakfı'nın zâviyedarlığına mutasarrıf olan Esseyid Şeyh Abdullah'ın büyük oğlunun vefat etmesi üzerine yerine kardeşi Es-Seyid Hasan Halife ibn-i Es-Seyid Kırımı Eş-Şeyh Hamid zâviyedarlık makamına mutasarrıf olmuştur.⁸³³

10 Eylül 1894 tarihli belge, Evkâf-ı Hümayun Nezâret-i Celîlesi Tekfurdağı'nda İbrahim Beğ Mahallesi'nde bulunan Merhûm Çelebi Mehmed Ağa Zâviyesi'nin postnişinliği hakkındadır.⁸³⁴ 30 Aralık 1913 tarihli belgeden öğrendiğimize göre, İbrahim Beğ Mahallesi'nde bulunan Halvetiyye tarikatından Çelebi Mehmed Ağa zâviyedarı Şeyh Emin Efendi⁸³⁵ “bilâ-veled” vefat ettiğinden, zâviyedarlık vazifesine Şeyh Emin Efendi'nin damadı olan Şeyh Masrufî Efendi'nin tevcihi ile alakalı sürece dair detaylı bilgi mevcuttur. 29 Mart 1914 tarihinde Çelebi Mehmed Ağa zâviyedarlığı Şeyh Masrufî Efendi'ye tevcih edilmiştir.⁸³⁶

⁸³⁰ Ahmet Yaşar Ocak-Suraiya Faroqhi, “Zâviye”, *İA*, C. XIII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 468.

⁸³¹ Mustafa Alkan, “Osmanlı Döneminde Adana Sancağında Kurulan Tekkeler/Zaviyeler ve Türbeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 39 (Güz- Eylül 2006), s. 22.

⁸³² VGMA, Defter: 175, Sayfa: 214, Sıra: 1789. (4 Recep 1294)

⁸³³ BOA. RŞS. nr. 7450 (1739), s. 4b. (15 Zilhicce 1251)

⁸³⁴ VGMA, Evkaf, Mektubi Kalemî (EV.MKT.), 2046/93. (9 Rabiulevvel 1312)

⁸³⁵ BOA. ŞD. 2827/7-2. (1 Safer 1332)

⁸³⁶ Tafsilat için bkz. BOA. BEO. 4274-320523. (2 Cemazeyilevvel 1332)

5.3. TEKFURDAĞI SAAT KULESİ

“The Missionary Herald” isimli süreli yayın Amerikan Yabancı Misyoner Komisyonu Kurulu tarafından Boston’da yayınlanmış ve yayının tüm geliri misyonerlik davasının tanıtımına adanmıştır. Bu süreli yayının 1834 yılı Temmuz ayında yayınlanan 30. cilt 7. sayısında, 1833 yılı Temmuz ayında Mr. Dwight’ın Marmara Denizi çevresindeki yerleşim bölgelerine yaptığı tur sırasındaki gözlemlerine yer verdiği notları yer almaktadır. Mr. Dwight bu gezisi sırasında Tekfurdağı’na da uğramış ve gözlemlerine notlarında yer vermiştir. Kentin en merak uyandırıcı yapılarından biri olarak, üzerinde saatler geçtikçe vuran büyük bir çan ve saate sahip yüksek bir taş kuleden bahsetmekte ve bu durumun Türkiye’de bir istisna olduğunu dile getirmektedir. Türkiye’de ilk kez, gecenin saatlerini ölçen derin tonlu çanı duyduğunda, duyguları üzerinde çok tuhaf bir etki bıraktığını da eklemiştir. Mr. Dwight, ayrıca, söz konusu çanın, yaklaşık otuz beş sene önce Türkler tarafından Rusya sınırındaki bir manastırdan ele geçirildiğini ve o dönemde şehrin valisi konumundaki bir Türk olan Çelebi Ağa tarafından buraya yerleştirildiğini ifade etmektedir.⁸³⁷ Yukarıda da ifade edildiği üzere, bu notlar 1833 yılı Temmuz ayında Mr. Dwight tarafından kaleme alınmış ve mezkûr çanın yaklaşık otuz beş sene önce Tekfurdağı’na Çelebi Ağa tarafından getirildiği kayıt altına alınmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa’nın ayanlık süreçleri iç içe geçmiş durumdadır. Zira 22 Mart 1795 tarihli hükmün şühûdü’l-hâl kısmında Çelebi Süleyman Ağa ayan olarak yer almaktadır⁸³⁸ ve Osman Ağa’nın ikinci ayanlık sürecinin başladığı 7 Ağustos 1798⁸³⁹ tarihine değin Tekfurdağı ayanıdır. Çanın getirildiği 1798’li yıllarda Tekfurdağı ayanı olarak sahnede olan kişi ise Çelebi Süleyman Ağa’dır.

1827-1828 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nu ziyaretinin ardından 20 yıl sonra tekrar ülkeye gelen seyyah Charles MacFarlane, 1848 yılı Mayıs ayının başlarında Rodoscuk (Tekfurdağı)’ta bulunmuş ve saat kulesi ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir:

⁸³⁷ *The Missionary Herald*, Vol. XXX, No.7, July 1834, s. 249. Erişim: 2 Ocak 2025. https://archive.org/details/sim_missionary-herald_1834-07_30_7/page/248/mode/2up?view=theater

⁸³⁸ BOA. RŞS, nr. 7417 (1706), s. 5b. (1 Ramazan 1209)

⁸³⁹ BOA. RŞS, nr. 7420 (1709), s. 56b. (24 Safer 1213)

“Rodoscuk (Tekfurdağı) haricinde hiç görmediğimiz başka bir büyük yenilik olarak, saatleri Türk zaman hesaplamasına göre çalan büyük ve hantal bir saatin bulunduğu bir saat evi.”⁸⁴⁰

18. yüzyılın sonlarında Tekfurdağı ayanı Çelebi Süleyman Ağa tarafından inşa edilen bu saaat kulesi altıgen olarak taştan yapılmıştı ve takribî 11 metre yüksekliğinde bir kule şeklindeydi.⁸⁴¹ Yukarıda da ifade edildiği üzere, Saat Kulesi’nin tepesinde bulunan çan Çelebi Süleyman Ağa tarafından Rusya sınırında bulunan bir manastırdan alınıp getirilmişti. Yerel tarihçi Mehmet Serez, 100 basamaklı olan bu saatin ayarının sıra ile saatçiler tarafından yapıldığını, dört yönlü ve gayet heybetli bir taş kuleden ibaret olan bu saatin vuruşunun Kayı, Yarapsan, Yağcı ve Nusratlı köylerinden bile duyulduğunu ve köylülerin saatlerini buna göre ayarladığını yazmaktadır.⁸⁴²

Resim 1: Tekfurdağı Şadırvan ve Saat Kulesi’nin bulunduğu Cadde

Resim alt yazısı: Tekfurdağı’nda vâki’ Şadırvan ve Saat Kulesi’nin resmidir.

(Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Arşivi)

⁸⁴⁰ Charles MacFarlane, *Turkey and Its Destiny: The Result of Journeys Made in 1847 and 1848 to Examine Into the State of that Counrty*, Lea and Blanchard, Philadelphia 1850, s. 299.

⁸⁴¹ Veli Sırım, “19. Yüzyıl Tekirdağ Silüetini Süsleyen Saat Kulesi Ve Tarihi Serüveni”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S.11 (2023), s. 225.

⁸⁴² Serez, *a.g.e.*, s. 544.

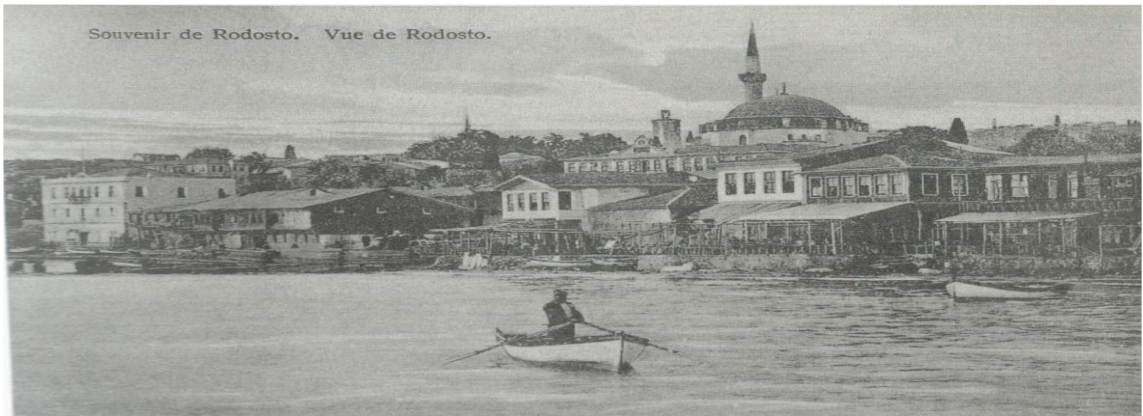
Kartpostallar, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanmış ve daha sonraki yıllarda yaygınlaşmıştır.⁸⁴³ Devrin kartpostallarına yansıyan Tekfurdağı manzarasında Saat Kulesi de bulunmaktadır.

Resim 2: Rodosto (Tekfurdağı)⁸⁴⁴

Rüstem Paşa Camii ve önündeki Osmanlı Rüştıyesi. Görselin en solunda saat kulesi yer almaktadır (1880'ler).

Resim 3: Rodosto (Tekfurdağı) Hatırası⁸⁴⁵

⁸⁴³ H. Baha Öztunç, "Osmanlı Devleti'nde Kartpostal Kullanımı ve Yasaklı Kartpostallar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 67 (Ocak 2020), s. 541.

⁸⁴⁴ Nezih Başgelen, *Tarihi Görünümleriyle Tekirdağ*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s. 17.

⁸⁴⁵ Başgelen, *a.g.e.*, s. 29.

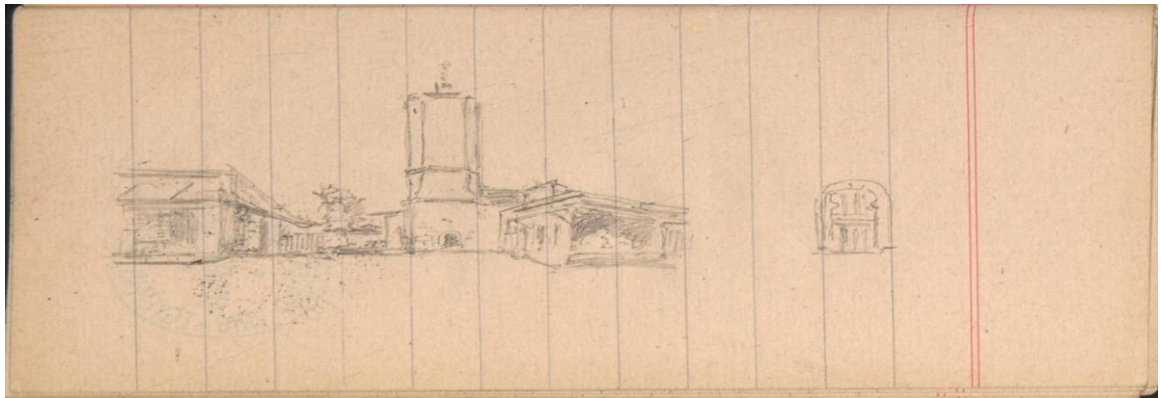
20. yüzyılın başlarında Tekirdağ sahili, Rüstem Paşa Camii ve yanında saat kulesi önündeki kıyı binaları.

Resim 4: Rodosto (Tekfurdağı) Haritası⁸⁴⁶

1891-1892 yıllarında Tekfurdağı'nda bulunan Maçar ressam Kálmán Beszédes'in (1839-1893) kurşun kalem çizimlerinde Saat Kulesi de bulunmaktadır. Bu eskizler ELTE Üniversitesi Kütüphanesi El Yazmaları Arşivi'nde kayıtlı bulunmaktadır.

Resim 5: Kálmán Beszédes'in Çizimlerinde Saat Kulesi

⁸⁴⁶ Başgelen, a.g.e., s. Kapak fotoğrafı.

Kaynak: https://edit.elte.hu/xmlui/static/uv/uv.html?key=10831/32908&fname=pager_01.jpg

Resim 6: Kálmán Beszédes'in bu Saat Kulesi çiziminde Rüstem Paşa Camii'nin minaresi yer almaktadır.

Kaynak: https://edit.elte.hu/xmlui/static/uv/uv.html?key=10831/32908&fname=pager_01.jpg

Resim, kartpostallar ve çizimlerde de görüldüğü üzere bu saat kulesinin saat kadranı bulunmamaktadır ve sadece çalışıyla saatin kaç olduğunu duyuran daha az gelişmiş bir saat kulesidir. Kule saatleri, her saat başı saat sayısı kadar veya saat başı tek vuruş yapacak şekilde üretilmiştir. Bazı saatler her yarım saatte bir çalarken, bazılarında ise her saat başındaki vuruşlar bir iki dakikalık aralar ile tekrar edilirdi. Büyük ağırlıklarla çalışan saatler özelliklerine göre haftalık, on beş günlük ve aylık olarak kurulabilirdi. Her kulenin bir veya daha çok saat kadranı ve çanı bulunabilirdi.⁸⁴⁷

Hakkı Acun “Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri” başlıklı eserinde bu saat kulesinin Rüstem Paşa Camii'nin ve günümüzde de var olan, kare gövdeli kulevarî, kitabeli çeşmesinin yakınında yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca Acun IRCICA Arşivi'nde bulunan saat kulesinin fotoğrafından hareketle çokgen gövdeli kulenin tepesinde küçük bir çıkıntı bulunduğunu da eklemektedir.⁸⁴⁸

“19. Yüzyıl Tekirdağ Silüetini Süsleyen Saat Kulesi ve Tarihi Serüveni” başlıklı makalesinde Veli Sırım, 1800'lü yılların sonlarında değişik yönlerden çekilen

⁸⁴⁷ Hakkı Acun, “Saat Kulesi”, *İA*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2008, s.325-326.

⁸⁴⁸ Hakkı Acun, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2011, s. 105.

resimlerden hareketle Saat Kulesi'nin Rüstem Paşa Camii'nin batısında, Orta Camii'nin güneyinde, Rüstem Paşa Külliyesi'nin Bedesteni'nin hemen doğusunda yer aldığını tespit etmiştir.⁸⁴⁹

Rumi 27 Temmuz 1328 (9 Ağustos 1912) Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece meydana gelen Şarköy-Mürefte depremi esnasında⁸⁵⁰ bu saat kulesi hasara uğramıştır. Rumi 23 Ağustos 1328 (5 Eylül 1912) tarihli Tanin Gazetesi'nde bu deprem “Marmara Felaketi” başlığı altında ele alınmıştır ve saat kulesinin vaziyeti hakkında şunlar yazılmıştır: “Bir saat kulesi var imiş ki yarısı ayrılarak düşmüş, ayakta kalan kısmı müthiş bir tehlike teşkil ediyormuş, nihayet cesaretli bir adam bunu yıkmağa taahhüd etmiş ve yıkmış.”⁸⁵¹ Edirne Valisi Halil Bey'in aktardığına göre bu saat kulesi tamamen yıkılmıştır.⁸⁵²

5.4. ESKİ HAMAM VE ORTA HAMAM

Riyâz-ı Belde-i Edirne adlı eserinde Ahmed Bâdî Efendi (1839-1910)⁸⁵³, Tekfurdağı'nda dört adet hamamın olduğunu yazmıştır. İlki Eski Hamam olarak bilinen, çifte hamam yani erkekler ve kadınlar için birbirine bitişik iki ayrı binadan oluşan hamam türüdür. İkincisi Rüstem Paşa tarafından yapılan Rüstem Paşa Hamamı, üçüncüsü şehrin ortasında yer alan ve Orta Hamam adıyla bilinen hamam, dördüncüsü ise büyük bir yapı olan Yalı Hamamı'dır.⁸⁵⁴

Yerel tarihçi Mehmet Serez, Eski Hamam ve Orta Hamam'ın Çelebi Süleyman Ağa tarafından yaptırıldığını yazmıştır. Ayrıca Serez, Eski Hamam'ın 1936 yılında cadde genişletilmesi için yapılan çalışmalar sırasında yıkıldığını, hamamın ön cephesinin Çelebi Ağa'nın vârisleri tarafından Tekirdağ Belediyesi'nin katkılarıyla yapılan dükkanların arkasının açık sinema olarak kullanıldığını ve daha sonra Belediye Başkanı Cemal Ünlüsaraç zamanında Belediye iş hanı inşa edildiğini eklemektedir. Orta Hamam ise Orta

⁸⁴⁹ Sırım, a.g.m., s.226-227.

⁸⁵⁰ Tafsilat için bkz. Bülent Terekli, *1912 Şarköy-Mürefte Depremi ve Etkilediği Alanlar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; Hümmet Kanal, *20. Yüzyıl Başlarında Tekfurdağı Sancağı (1900-1912)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2015.

⁸⁵¹ Tanin Gazetesi, 23 Ağustos 1328 /5 Eylül 1912, numara:1433, sayfa:4.

⁸⁵² BOA. DH. MTV. 16-2/20-3.

⁸⁵³ Tafsilat için bkz. Erkut Güngör, “Ahmed Bâdî Efendi”, *İA*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1989, s. 46-47.

⁸⁵⁴ Ahmet Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, C.3, Haz.: Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2014, s. 2071.

Camii olarak bilinen Namık Kemal Parkı'na bakan tarafta bulunmaktaydı ve 1945 yılında yıkılmıştır.⁸⁵⁵

5.5. HACI İSA CAMİİ ŞERİFİ (1925)

Orta Camii Mahallesi'nde yer alan, diğer adı “Kanlı Mescit” olan Hacı İsa Camii Şerifi, Çelebi Ağa sülalesinden Hacı İsa Bey tarafından yaptırılmıştır. Bu camii günümüzde bulunmamaktadır.⁸⁵⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yapılan araştırmalar neticesinde sadece 1 adet kayda ulaşılmıştır ve Hacı İsa Camii Şerifi'nin tanzim tarihi şahsiyet kaydında 14 Mart 1925'tir.⁸⁵⁷

⁸⁵⁵ Serez, *a.g.e.*, s. 224-225.

⁸⁵⁶ Mehmet Serez, *Tekirdağ Ve Çevresi Vakfiyeleri*, Tekirdağ Valiliği Yayını, Tekirdağ 1993, s.118.

⁸⁵⁷ VGMA, Defter: 174, Sayfa: 178, Sıra: 1399. (Rumi 14 Mart 1341)

SONUÇ

Osman Ağa'nın etkin olduğu 1793-1806 yılları arasında Tekfurdağı ayanlığını Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa adeta halef-selef gibi uhdelerine almışlardır. Mezkûr ayanlar arasında belgelere yansıdığı kadarıyla ayan olma mücadelesi hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.

İncelediğimiz dönemde Tekfurdağı (Rodoscuk) İskelesi, Osmanlı arşiv kayıtlarında yer aldığı şekliyle, Osmanlı Devleti'nin kileri konumundaydı ve İstanbul ahalisinin günlük yiyeceklerinden olan buğday ve unun önemli bir kısmı yine bu iskeleden karşılanmaktaydı. İnceleme konusu olan Tekfurdağı ayanları da İstanbul ve sakinlerinin iaşesinin temini hususunda önemli roller üstlenmişlerdir. Arşiv kayıtlarında ayanların Tekfurdağı mübâyaaacısı ve sürsat zahiresi nazırı gibi vazifeleri yerine getirirken riayet etmesi gerken kural ve uyarıları içeren birçok kaydın olduğu görülmüştür.

Osman Ağa, ayanlığının ilk yıllarında devlete karşı itaatkâr davranmıştır. Fakat dağlı eşkıyasının Tekfurdağı bölgesine saldırıları sırasında sergilediği yaklaşımdan dolayı Midilli Adası'na sürgün edilmiştir ve burada iki yıla yakın bir zaman kalmıştır. Bu süreçte Limni Adası'nda fırkateyn inşasına ihtimam göstermek şartıyla bırakılmıştır. Nitekim affedilip geri döndüğünde ve aralarında Çelebi Ağazâde Süleyman Ağa'nın da yer aldığı müslüman ve gayrimüslim tebaanın ileri gelenleri şehrin bozulan düzeninin tesisi ve halkın refaha kavuşması için, Tekfurdağı ayanlığı vazifesinin, bu işin ehli olarak gördükleri Osman Ağa'ya tevdi edilmesi gerektiğini belirtmişler ve bütün cemaatler oy birliğiyle bu görevin Osman Ağa'ya verilmesini istemişlerdir. Böylece, Osman Ağa yeniden Tekfurdağı ayanı olarak sahnede yerini almıştır.

Literatürdeki Rumeli ayanının Nizâm-ı Cedîd ekibine karşı olumsuz bir tavır takındığı bilgisi hakimdir. Ancak Tekfurdağı'nda Nizâm-ı Cedîd birliklerine karşı başlayan isyan sırasında, ayanlık görevini icra eden Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'nın isyana hiçbir şekilde müdahil olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

1808 yılına tarihlenen muhallefât defterine göre Osman Ağa'nın malları müsadere edilmiştir. Osman Ağa'nın mallarının müsadere edilmesinin nedeni konusunda arşiv belgeleri suskundur. Ağa'nın yaşam öyküsünden hareketle, devletin vermiş olduğu bazı

görevleri yerine getirmemesi ya da dağlı isyanları sırasında devlete karşı sergilediği yaklaşımdan dolayı devletin mallarını müsadere ettiği düşünülmektedir. Borçları muhallefâtına eşit olan Osman Ağa, eşi ve çocuklarına herhangi bir mal varlığı bırakmamıştır.

Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kayıtlarından hareketle, ayanların servet ve kudretlerinin temelinde çiftliklerin önemli bir payı olduğu görülmüştür. Osman Ağa'nın tereke kaydı, bu çiftliklerde gerçekleştirilen tarım ve hayvancılık faaliyetleri hususunda sessiz kalmıştır. Çelebi Süleyman Ağa'nın çiftliklerinde yapılan hayvancılık ve tarım faaliyetlerinin Tekfurdağı bölgesinin coğrafi ve jeopolitik özelliklerine uygun bir işletme usulü olduğu görülmüştür.

Çelebi Süleyman Ağa'nın ayanlık vazifesinin yanı sıra Silistre Kalesi ve Topçular Kışlası bina emini olarak görevlendirildiği de tespit edilmiştir. Çelebi Süleyman Ağa ve mensup olduğu Çelebizâde ailesi üyeleri biriktirdikleri servetlerinin bir kısmını vakıf eser ve imar faaliyetleriyle yine şehre intikal ettirmişler ve Tekfurdağı şehri sınırları dahilinde para vakfı, zâviye, saat kulesi, camii ve hamam gibi geniş bir yelpazede çeşitli hayratlar inşa etmişlerdir. Ayrıca Süleyman Kızı Hadice'nin Vakfı'na ait vakfiyeden öğrendiğimiz üzere, Çelebi Süleyman Ağa'nın dedesi el-Hâc Süleyman Ağa'nın bir mektep vakfı bulunmaktadır. Ancak yapılan taramalarda bu vakfa dair herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Çelebi Süleyman Ağa'nın inşa ettirdiği bir vakıf eser olan saat kulesi şehrin merkezi bir konumundadır ve devrin kartpostallarında da görülmektedir. Çelebi Süleyman Ağa, Osmanlı coğrafyasında saat kulelerinin çok yaygın olmadığı bir dönemde şehre bu şekilde bir yenilik getirmiştir. Çelebi Süleyman Ağa modernist bir ayan figürü olarak karşımızdadır.

Bu tez çalışmasında, 1780'li yıllardan 1840'lara dek Tekfurdağı'nda taşra idaresindeki yerel güçlerin rolü, ilişki ağları ve faaliyetleri arşiv kayıtlarından hareketle, Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir ve ayanlık tarihi ile ilgili literatüre mikro bir çalışma ile katkı sağlanması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

1. Ali Emiri (AE.)

Sultan Mustafa IV: AE.SMST.IV. 26/1790-1, 2; 17/1257.

Sultan Selim III: AE.SSLM.III. 303/17728; 391/22621-2; 135/8195-1,2; 24/1386-1; 372/21221-1; 128/7806-1; 23/1312-1; 135/8200; 112/6792-1.

Sultan Abdülhamid I: AE.SABH.I. 182/12109-1; 275/18459-1; 302/20299-1.

2. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.)

4274-320523.

3. Sadaret

Amedi Kalemî Defterleri (A.AMD.): 80/17.

Deavi Evrakı (A. MKT.DV): 127/60-2.

Mektubî Kalemî Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM): 294/39.

Mühimme Kalemî Evrakı (A. MKT.MHM.): 85/1.

4.Bâb-ı Defteri

Başmuhasebe Kalemî Defterleri (D.BŞM.d.): 8389.

Mevkufat Kalemî Defterleri (D.MKF.d): 31017/2-3; 30895/2.

5. Cezâir ve Rakka Ahkâm Defterleri (A.DVNS.AHK.CZRK.d)

nr. 9.

6. Cevdet (C.)

Adliye: C. ADL. 66/3982-1.

Askeriye: C.AS. 444 /18500-1; 496/20746. 134/5966; 809/34354-2; 1049/46093; 1165 /51857-2.

Bahriye: C.BH. 150/7159-1; 210/9811; 123/5950-1,2,3; 117/5672-1,2; 210/9811.

Dâhiliye: C.DH. 122/6058; 325/16237-2; 18/894.

Maliye: C.ML. 176/7495-1.

Zabtiye: C.ZB. 53/2630; 71/3505; 77/3844.

7. Dâhiliye Nezareti Mütenevvîa Kısmı Belgeleri (DH. MTV.)

16-2/20-3.

8. Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR. MKT.)

84/61-2; 615/12; 772/23.

9. Hatt-ı Hümayun (HAT)

1385/54936; 1390/55403; 15/1640; 15/665; 15/668; 16/707, 39/1946-1; 216/11892; 66/2873-A; 72/3018; 72/3023; 72/3025; 77/3180; 77/3181; 78/3215; 80/3334; 260/14991; 297/17658; 298/17689; 302/17929; 496/20746; 596/29260; 660/32223; 660/32223-A; 660/32223-D; 660/32223-F; 710/34015; 1561/79-7.

10. Kamil Kepeci (KK.)

5040/1.

11. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT.)

594/30.

12. Maliye Nezareti Varidat Temettüat (ML. VRD. TMT. d.)

No: 6397, 6398.

13. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)

nr. 35, 3040.

14. Meclis-i Vala (MVL)

78/21-2.

15. Mühimme Defterleri (A. DVNS. MHM. d.)

nr. 200, 202, 203, 209, 210, 217, 220, 222, 223, 225, 233, 251.

16. Mühimme-i Mektume Defterleri (A. DVNS. MKM. MHM. d.)

nr. 2, 3.

17. Nüfus Defterleri (NFS)

nr. 3988, 3998, 4000, 4002, 4003.

18. Rodoscuk Şer'îyye Sicilleri (RŞS)

nr. 7222 (1511), 7340 (1629), 7341 (1630), 7342 (1631), 7344 (1633), 7345 (1634), 7346 (1635), 7350 (1639), 7353 (1642), 7355 (1644), 7356 (1645), 7357 (1646), 7358 (1647),

7359 (1648), 7360 (1649), 7405 (1694), 7406 (1695), 7407 (1696), 7408 (1697), 7410 (1699), 7411 (1700), 7413 (1702), 7414 (1703), 7415 (1704), 7416 (1705), 7417 (1706), 7418 (1707), 7420 (1709), 7421 (1710), 7422 (1711), 7423 (1712), 7424 (1713), 7426 (1715), 7427 (1716), 7428 (1717), 7429 (1718), 7430 (1719), 7431 (1720), 7432 (1721), 7433 (1722), 7434 (1723), 7435 (1724), 7439 (1728), 7440 (1729), 7441 (1730), 7443 (1732), 7444 (1733), 7445 (1734), 7450 (1739), 7452 (1741), 7454 (1743), 7455 (1744).

19. Şura-yı Devlet (ŞD)

2827/7-2.

20. Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrakı (TS.MA.e)

688/27-2 .

21. Tapu Tahrir Defterleri (TD)

nr. 50, 185, 210, 385, 521, 651, 816.

22. Edirne Vilayet Salnâmesi (EVS)

H. 1309 (1892) Tarihli Edirne Vilayet Salnamesi

23. Zahir Defterleri (ZD)

nr. 13.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ

Vakfiyeler

Çelebi Mehmed Ağa Zaviyesi Vakfı: VGMA, Defter: 175, Sayfa: 214, Sıra: 1789.

Hacı İsa Camii Şerif Vakfı: VGMA, Defter: 174, Sayfa: 178, Sıra: 1399.

Evkaf, Mektubi Kalem (EV.MKT.): 2046/93.

BASIL KAYNAKLAR

Ahmet Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, C.3, Haz.: Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2014.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet* (tertîb-i cedîd), C.4, Matbaa-i Osmaniye (ikinci tab'), Dersaadet 1309.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet* (tertîb-i cedîd), C. 6, Matbaa-i Osmaniye (ikinci tab'), Dersaadet 1309.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet* (tertîb-i cedîd), C. 8, Matbaa-i Osmaniye (ikinci tab'), Dersaadet 1309.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 3, Sad.: Dünder Günday, Haz.: Mümin Çevik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972.

Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, Neşr.: F. Giese, Haz.: Nihat Azamat, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992.

Âşık Paşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi (Tevârih-i Âl-i Osman)*, Neşr.: Âlî Bey, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332.

Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târîhi, (Tarih-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni), Tahlil ve Tenkidli Metin*, C. 1, Haz.: Mehmed Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz.: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz.: Nihal Atsız, Tercüman Yayınları, İstanbul 1972.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 8, sad.: Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985.

Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. 8, Haz.: Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Feridun Ahmed Bey, *Mecmûa-i Münşeatü's-Selâtîn Feridun Bey*, C. 1, Takvimhâne-i Âmire Matbaası, İstanbul 1264.

Katip Çelebi, *Cihannüma*, C. 2, Ed.: Said Öztürk, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2013.

Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, Haz.: Yılmaz Kurt, Akçağ Yayınevi, Ankara 2011.

Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ*, C. 1, Haz.: Faik Reşit Unat - Mehmed A. Köymen, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949.

Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619)*, çev. Hrand D. Anreasyan, Haz.: Saro Dadyan Everest Yayınları, İstanbul 2013.

Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli, (1071-1114 / 1660-1703)*, C. 1, Haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

Tatarcık Abdullah Efendi, “Selim-i Sâlis Devrinde Nizâm-ı Devlet Hakkında Mütâle’ât”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Cüz: 42 (Şubat 1332), s. 321-346.

Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, *İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789)*, Haz.: Feridun M. Emecen Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2003.

Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey, *Târîh-i Cülûs-ı Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis Sultan Üçüncü Mustafa Tarihi*, Haz.: Erhan Afyoncu, Ed.: Recep Ahışalı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2024.

7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569) (Özet-Transkripsiyon), C. 1, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.

DiĞER KAYNAKLAR VE İNCELEMELER

ACUN, Hakkı, “Saat Kulesi”, *İA*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2008, s.325-326.

ACUN, Hakkı, *Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2011.

AĞIR, Seven, “The Evolution of Grain Procurement Practices in Ottoman Macedonia, 1774-1838” *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, C. 7, S. 1 (Spring 2020), s. 110-145.

AKDAĞ, Mustafa, “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 4 (1945), s. 419-431.

AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 14 (1963), s. 51-61.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer‘iye Mahkemeleri ve Şer‘iye Sicilleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 14 (2009), s. 13-48.

AKTEPE, Münir, “Çimbi”, *İA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 317-318.

ALKAN, Mustafa, “Osmanlı Döneminde Adana Sancağında Kurulan Tekkeler/Zaviyeler ve Türbeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 39 (Güz- Eylül 2006), s. 21-32.

ALKAN Günay, Nilüfer, *18. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetim Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri (Bursa Örneği)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2010.

ATEŞ, Hacer, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

ATEŞ, Hacer, “Tekirdağ”, *İA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2011, s. 359-362.

ATEŞ, Hacer, “Kuzey Marmara’da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı” *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 6 (Temmuz-2013), s. 21-38.

AYDIN, Mahir, “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, *Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990, s. 81-106.

AYDIN, Y. Alperen, *Müteşebbis ve Devlet, 18. Yüzyılda Peksimetçibaşı Nureddin Ağa’nın Yükselişi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016.

AYNURAL, Salih, *Selim III Döneminde İstanbul’da İktisadi Hayat (1789 -1807)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989.

AYNURAL, Salih, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti (1740-1840)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

BALTACI, Cahit, “Arpalık”, *İA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991, s. 392-393.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (I)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. II, S. 1, Birinci Teşrin 1940, s. 20-59.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri (I)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. II, S. 2, İkinci Kanun 1941, s. 214-247.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 10 (1953), s. 1-26.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Edirne Askerî Kassamı’na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, C. 3, S. 5-6 (Ocak 1966), s. 1-479.

BARKAN, Ömer Lütfi, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, *Belleten*, C. XXXIV, S. 136 (1970 Ekim), s. 557-607.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Timar”, *İA*, C. 12/1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 286-333.

BARKEY, Karen, *Eşkiyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev.: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.

BAŞARIR, Özlem, “Muhallefât Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbekir Voyvodalarının Terekeleri”, *Belleten*, C. 80, S. 287, s. 59-84.

BAŞGELEN, Nezih, *Tarihi Görünümleriyle Tekirdağ*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

BAŞTAV, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461) Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

BAYKARA, Tuncer, “Kaza”, *İA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s. 119-120.

BAYRAKTAR, Hatice, “6398 Numaralı Temettuat Defterine Göre Tekirdağ Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri, 26-27 Mart 2015*, Namık Kemal Üniversitesi, Ed.: M. Yıldız, Kitabevi Yayınları, Tekirdağ 2016, s. 97-114.

BEYDİLLİ, Kemal, “Pazvandoğlu Osman”, *İA*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2007, s. 208-210.

BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.

BOSTAN, İdris, “Tersâne-i Âmire”, *İA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2011, s. 513-516.

BOWEN, H., “A'yân”, *EI*, C. 1, Brill, Leiden 1986, s. 778.

BOZKURT, Nebi, “Kılıç”, *İA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2022, s. 405-407.

BOZKURT, Fatih, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2011.

BOZKURT, Fatih, “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 11, S. 22 (2013), s. 193-229.

CARY, Henry, *Herodotus. A New And Literal Version from the Text of Baehr; Wiith A Geographical And General Index*, Harper & Brothers Publishers, New York 1859.

ÇAKIR, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI – XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

ÇALIK, Sıddık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlardan Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar)*, Bosna Hersek Dostları Vakfı Yayınevi, İstanbul 2006.

- ÇELİK, Şenol, “Şehir Kethüdâsı”, *İA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 451-453.
- CEVGER, Gürkan, “Akşehir Ayânı Hacı Paşazâde Ahmet Bey’in Terekesi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 5, S. 1 (2019), s. 52-62.
- CEZAR, Yavuz, “Bir Âyanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Musadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi)” *Belleten*, C. 41, S. 161 (1977), s. 41-78.
- CEZAR, Yavuz, “Osmanlı Devleti’nin Malî Kurumlarından Zahîre Hazinesi ve 1795 (1210) Tarihli Nizamnâmesi”, *Toplum ve Bilim*, S. 6-7 (Yaz-Güz 1978), s. 111-156.
- ÇELİK, Mehtap, “XVIII. Yüzyılın Sonlarında Bir Muhallefâtın Müsâdere Süreci: Antalya Sancağı Mütesellimi Ebubekir Paşa”, *Turcology Research*, S. 73 (2022), s. 146-156.
- ÇEVİK, Hikmet, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul 1949.
- ÇINAR, Hüseyin, “18. Yüzyılda Ayıntab’da Bir Yerel Gücün Yükselişi ve Düşüşü: Battalzâdeler (Battaloğulları)”, *XIV. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. Cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 431-453.
- ÇINAR, Hüseyin, “Osmanlı Döneminde Rumeli’de Vakıf Paranın Kullandırılmasında Aranan Şartlar”, *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.2 (2017), s. 149-165.
- ÇINAR, Hüseyin, “Yavuz Sultan Selim’in İstanbul’daki Külliyesi ve Vakıfları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yavuz Sultan Selim ve Dönemi Sempozyumu Bildiriler Kitabı (4-6 Kasım 2021)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2024, s. 603-668.
- ÇINAR, Ali Osman, *Mehmed Emin Edib Efendi ve Tarihi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999.
- ÇİZAKÇA, Murat, *İslam Dünyasında ve Batı’da İş Ortaklıkları Tarihi*, çev.: Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- ÇİZAKÇA, Murat, *A History of Philanthropic Foundations: The Islamic World From the Seventh Century to the Present*, Boğaziçi University Press, İstanbul 2000.

DARKOT, Besim, “Tekirdağ”, *İA*, C. XII/I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 133-135.

DARKOT, Besim – TUNCEL, Metin, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İ.Ü. Yayınları no: 2510, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, no: 118, İstanbul 1981.

DEMİRTAŞ, Mehmet, “XIX. Yüzyılda İstanbul’a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler: Men-i Mürûr Uygulaması ve Karşılaşılan Güçlükler”, *Belleten*, C. 73, S. 268 (2009), s. 739-754.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1992.

DİRİMTEKİN, Feridun, “Muasır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeli’ye Geçiş ve Yerleşimleri”, *VII. Türk Tarih Kongresi (25-29 Eylül 1970)*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 577-592.

DOBREVA, Margarita, “Bulgaristan Milli Kütüphanesi Oryantal Bölümündeki Tekirdağ, Malkara, Hayrabolu, Çorlu ve Şarköy Fonları” *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri, 26-27 Mart 2015*, Namık Kemal Üniversitesi, Ed.: M. Yıldız, Kitabevi Yayınları, Tekirdağ 2016, s. 659-676.

DOĞANAY, Pınar, *III. Selim Dönemi’nde Rodoscuk (1789-1808)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2020.

EKİNCİ, İlhan, “Karadeniz’de Âyanlar ve Denizcilik”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 37 S. 37 (2013), s. 15-49.

ELDEM, Sedat Hakkı, *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, C.II, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul 1976.

ERDOĞAN, Serkan, “On Sekizinci Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Bina Eminliği”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 25, S.1 (2024), s. 83-105.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976) Bildirileri*, C. 2, Ankara 1981, s. 1265-1274.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Klâsik Dönemindeki <<Eşraf ve A’yan >> Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 3, S. 3 (1982), s. 105-118.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehrindeki “mahalle”nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 4, S. 4 (1984), s. 69-78.

ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

ERTEN, Emre, *Atinalı Komutan ve Devlet Adamı Alkibiades*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

ERÜNSAL, İsmail, *Osmanlılarda Sahaflık ve Sahaflar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

ESMER, Tolga U., “Economies of Violence, Banditry and Governance İn The Ottoman Empire Around 1800”, *Past&Present*, No.224 (August 2014), pp. 163-199.

FAROQHI, Suraiya, “İstanbul’un İaşesi ve Tekirdağ-Rodoscuk Limanı (16. – 17. Yüzyıllar)”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979 – 1980 Özel sayısı, s. 139-154.

FAROQHI, Suraiya, “Sidjill”, *EI2*, Vol. IX, Brill, Leiden 1997, s. 539-54

FAROQHI, Suraiya, “Krizler ve Değişim (1590-1699)”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 2 (1600-1914), Ed.: Halil İnalcık-Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 543-757.

FAROQHI, Suraiya, “Zeytin Diyarında Güç ve Servet: Edremit Ayanından Müridzade Hacı Mehmed Ağa’nın Siyasi ve Ekonomik Faaliyetleri”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed.: Çağlar Keyder - Faruk Tabak, çev.: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 82-100.

FİDAN, Fadimana, *18. Yüzyıl Tekirdağ’ında Bir Aile Şabanzâdeler*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2020.

GENÇ, Mehmet, “İltizam”, *İA*, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2000, s. 154-158.

GENÇ, Mehmet, “Mukâtaa”, *İA*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 129-132.

GENÇ, Mehmet, “Malikâne”, *İA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003, s. 516-518.

GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Arpalık”, *İA*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s. 592-595.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, Üçler Basımevi, İstanbul 1952.

GÖRÜNÜR, L. ve ÖGEL, S., “Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3 S. 1 (Aralık 2006), s. 59-68.

GREENWOOD, Antony, “The Sixteenth Century Celepkeşan Registers in the Turkish Prime Ministerial Ottoman Archives”, *CIÉPO Osmanlı ve Öncesi Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyum Bildirileri, 7-11 Eylül 1986*, Ed.: Jean-Louis Bacque-Grammot, İlber Ortaylı ve Emeri van Donzel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 409-426.

GREENWOOD, Antony, “Osmanlıda Provizyonizmin Uygulama Alanlarına Bir Örnek: İstanbul'un Et İaşesi” *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima*, Haz.: Erol Özvar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2006, s. 115-121.

GRELOT, Josephus, *İstanbul Seyahatnamesi*, çev.: Maide Selen, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1998.

GÜÇER, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, Sermet Matbaası, İstanbul 1964.

GÜÇER, Lütfi, “XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11 (Ekim 1949-Temmuz 1950), s. 397-416.

GÜL, Şeyda Şerife, “Tekfurdağı (Rodoscuk) Ayanı Osman Ağa ve Muhallefâtı”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 42 (2025), s. 107-128.

GÜLDÜR, Kadir, *Tereke Defterlerine Göre Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

GÜNDÜZALP, Ümit Alper, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda İnşa Ettirdiği Kışlalar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.

GÜNEŞ Mehmet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C.8, S.15 (Kış 2014), s. 221-240.

GÜNGÖR, Erkut, "Ahmed Bâdi Efendi", *İA*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1989, s. 46-47.

GÜRAN, Tevfik, "İstanbul'un İâşesinde Devletin Rolü (1793-1839)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 44, S. 1-4 (1986), s. 245-275.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru Adana Şer'iyye Sicilleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 30 (1976), s. 99-108.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı Ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Çirmen", *İA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 341-342.

HASOL, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul 2012.

HOURLANİ, Albert, "Ottoman Reform and the Politics of Notables", *Beginings of Modernization in The Middle East The Nineteenth Century*, Ed.: William R. Polk and Richard L. Chambers, The University of Chicago Press, Chicago – London 1968, s. 41-68.

İŞİK, Emin, "En'âm Sûresi", *İA*, C. 11, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1995, s.169-170.

İLGÜREL, Mücteba, "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 28-29 (1974), s. 123-166.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1943), s. 89-96.

İNALCIK, Halil, “İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S. 1 (1959), s. 29-46.

İNALCIK, Halil, “Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration”, *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Ed.: Thomas Naff and Roger Own, Southern Illinois University Press, Carbondale 1977, s. 27-52.

İNALCIK, Halil, “Military and Fiscal Transformation İn The Ottoman Empire, 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, C. 6 (1980), s. 283-337.

İNALCIK, Halil, *Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

İNALCIK, Halil, “Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar”, *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed.: Çağlar Keyder-Faruk Tabak, çev.: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 17-35.

İNALCIK, Halil, - QUATAERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 1 (1300-1600), çev.: Halil Bertkay, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.

İNALCIK, Halil, “Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı”, *Söğütten İstanbul'a*, Der.: Oktay Özel ve Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2005, s. 301-339.

İNALCIK, Halil, “Rumeli”, *İA*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2008, s. 232-235.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Sultanı Orhan, (1324-1362) Avrupa'da Yerleşme”, *Belleten*, C. 73, S. 266 (Nisan 2009), s.77-108.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev.: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

İNCİCİYAN, L., - ANDREASYAN, H.D., “Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5, (1976), s. 135-136.

KAL'A, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un Et İhtiyacının Temini İçin Kurulan Kasab ve Celep Teşkilatları (XVI, XVII ve XVIII. Asırlarda)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1985.

KALIPÇI, Mahmud Esad, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsadere Kurumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

KANAL, Hümmet, *20. Yüzyıl Başlarında Tekfurdağı Sancağı (1900-1912)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2015.

KANDEMİR, M. Yaşar, "eş-Şifâ", *İA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 134-138.

KARACA, Ergün, "Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu", *Belleten*, C. 84, S. 299 (Nisan 2020), s. 29-42.

KARADEMİR, Zafer, "Osmanlı Şehir Hayatının Etkin Organizatörleri: İskele Eminleri (1550-1750)", *Şemseddin Sivâsî Anısına Şehir ve Kimlik*, Ed.: Hakan Yekbaş-Ahmet Yüksel, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2023, s. 53-69.

Karagöz, Fatma Gül – Bayraktar, Uğur Ed., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Sahipleri ve Çiftliğe Farklı Bakışlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2023.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev.: Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

KARASU, Y. Naime, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Müsadere Süreci (Nazırzade Mehmed Ağa Örneği)", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 4 (Aralık 2022), s. 2425-2437.

KEMAL, Midhat, *Ayanlar Devrinde Bolu*, Bolu Matbaası, Bolu 1334.

KEPPEL, George Thomas, *Narrative Of a Journey Across The Balcan By The Two Passes of Selimno and Pravadi; Also Of A Visit To Azani And Other Newly Discovered Ruins In Asia Minor in The Years 1829-1830*, Henry Colburn and Richard Bentley, New Burlington Street, London 1831.

KOÇU, Reşad Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara 1969.

KÖPRÜLÜ, F. - Uzunçarşılı, İ. H., “Ayan”, *İA*, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 40-42.

KSENOPHON, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, çev.: Sinem Ceviz, Parola Yayınları, İstanbul 2014.

KUNT, İ. Metin, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

KUNT, Nevrah, *Odrys Krallığı (MÖ 480-MS 46)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2022.

KÜÇÜK, Cevdet, “Bina Emini”, *İA*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1992, s. 179.

KÜÇÜK, Cevdet, “Cerîde Nezâreti”, *İA*, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1993, s. 409-410.

KÜPELİ, Özer, “Yenişehir (Bursa) Ayanı Sarıcaoğlu Osman Ağa ve Muhallefâtı”, *History Studies*, C. 3, S. 3 (2011), s. 245-263.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, C. 59, S. 225 (Ağustos 1995), s. 395-412.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “İstanbul’da Ekmeğin Temininde Devletin Rolü (XVIII-XIX. Yüzyıllar Arşiv Kaynakları)”, *Ata Dergisi*, S. 7 (1997), s. 55-74.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San’at Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı’nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Mühimme Defteri”, *İA*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2020, s. 519-522.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Osmanlı Belgelerinin Tarihlerine Dâir”, *Belgeler*, C. 38, S. 42 (Aralık 2023), s. 1-30.

LOUKOPOULOU, Louis ve LAÏTAR, Adam, “Propontic Thrace” *An Inventory Of Archaic and Classical Poleis*, Ed.: M. H. Hansen, T. H. Nielsen, Oxford University Press, Oxford 2004, s. 12-923.

MACFARLANE, Charles, *Turkey and Its Destiny: The Result of Journeys Made in 1847 and 1848 to Examine Into the State of that Counrty*, Lea and Blanchard, Philadelphia 1850.

MANDAVILLE, Jon E., “Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol.10, No.3 (Aug., 1979), s. 289-308.

MANTRAN, Robert, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1991.

MCGOWAN, Bruce, “Ayanlar Çağı 1699-1812”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. II 1600-1914, Haz.: Halil İnalcık ve Donald Quataert, çev.: Ayşe Berktaş, Eren Yayınevi, İstanbul 2004, s. 759- 867.

MERT, Özcan, “Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi”, *Osmanlı*, 6, Ed.: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.174-180

MERT, Özcan, “Âyan”, *İA*, C. 4, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1991, s. 195-198.

MERT, Talip, “Öküz Limanı Zahir Ambarları”, *Üsküdar Sempozyumu II, 12-13 Mart 2004 Bildiriler*, C. 1, Ed.: Zekeriya Kurşun vd., Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın, İstanbul 2005, s. 78-92.

MİKES, Kelemen, *Türkiye Mektupları*, çev.: Sadrettin Karatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

MONTAGU, John, *A Voyage Performed by the Late Earl of Sandwich Round the Mediterranean in the Years 1738 and 1739*, T. Cadell Jun. & W. Davies, London 1799.

MUMCU, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1963.

MUSLU, Ebru, 1647 NR. *Şer‘iyye Sicilinin Işığında Lale Devri’nin İlk Yıllarında Tekirdağ (1721-1724)*, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ 2021.

NAGATA, Yuzo, *Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

OCAK, Ahmet Yaşar, “Hıdrellez”, *İA*, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998, s. 313-315.

OCAK, Ahmet Yaşar, - FAROQHÎ, Suraiya, “Zâviye”, *İA*, C. XIII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s. 468-476.

ORAL, Özlem, *Osmanlı Tereke Kayıtlarındaki İthal İç Mekân Aydınlatma Eşyaları: 19. Yüzyılın Ortalarından 20. Yüzyılın Başlarına Geç Osmanlı İç Mekân Aydınlatmasının Sosyal ve Kültürel Tarihine Yönelik Mukayeseli Bir Etüt*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Kitap, İstanbul 2021.

ORTAYLI, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul 2021.

ORTAYLI, İlber, “16. Yüzyılda Rodosto (Via Egnatia’nın Marmara’daki Uzantısı)”, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380 - 1699)*, Ed.: Elizabeth A. Zachariadou, çev.: Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 215-224.

ÖĞÜN, Tuncay, “Osmanlı Devleti’nde Müsâdere Uygulamaları”, *Osmanlı*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 371-383.

ÖĞÜN, Tuncay, “Müsâdere- Osmanlılar’da müsâdere usulü” *İA*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 67-68.

ÖZ, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

ÖZ, Mehmet, “Tahrir”, *İA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, s. 425-429.

ÖZ, Mehmet, *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Kul”, *İA*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2002, s. 348-350.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Zâbit”, *İA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2013, s. 60-61.

ÖZCAN, Ruhi, “Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 17 (Bahar 2005), s. 237-266.

ÖZCAN, Tahsin, “Kanûnî Dönemi Üsküdar Para Vakıfları”, *Üsküdar Sempozyumu I Bildiriler (23-25 Mayıs 2003)*, C.1, editör Zekeriya Kurşun...[ve öte.]; Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2004, s.57-67.

ÖZCAN, Tahsin, “Muhallefât”, *İA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2020, s. 405-406.

ÖZDEĞER, Mehtap, “Ayan Era in the Ottoman Government” *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6 (2003), s. 29-42.

ÖZEN, Mine Esiner, “Türkçe’de Kumaş Adları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Fatih Sultan Mehmed’e Hatıra Sayısı, S. 33 (Mart 1980/81), s. 291-340.

ÖZKAYA, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

ÖZTUNÇ, H. Baha, “Osmanlı Devleti'nde Kartpostal Kullanımı ve Yasaklı Kartpostallar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 67 (Ocak 2020), s. 541-561.

ÖZTÜRK, Nazif, “Mütevelli”, *İA*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 217-220.

ÖZVAR, Erol, “Voyvoda”, *İA*, C. 43, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2013, s. 129-131.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

PAMUK, Şevket, “Osmanlı Devletinin İç Borçlanma Kurumlarının Evrimi 1600-1850”, *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 1*, Haz.: Mehmet Genç – Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 27-38.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı – Türkiye İktisadî Tarihi, 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

POLAT, Serkan, “Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefâtı”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. 8, S. 24 (Aralık 2015), s. 85-120.

POLAT, Serkan, *Yenilikçi Bir Âyan: Çapanoğlu Süleyman Bey*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017.

RACZYNSKI, Edward, *1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyâhat*, çev.: Kemal Turan, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Bir Mültezim Zimem Defterine Göre XV. yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 23, S. 1-2 (Ekim 1962 – Şubat 1963), s. 145-218.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Emîn”, *İA*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1995, s. 111-112.

SARIOĞLU Ö., Özge, *Trakya'da Roma ve Bizans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları, Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma (1923-1950)*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2012.

SAYAR, Mustafa H., “Eskiçağda Tekirdağ”, *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 26-27 Mart 2015, Namık Kemal Üniversitesi, Ed.: M. Yıldız, Kitabevi Yayınları, Tekirdağ 2016, s. 23-38.

SAYAR, Mustafa H., “Eski Çağ'da Doğu-Batı Mücadelesinde Trakya ve Taklar”, *Trakya'da Arkeoloji I*, Ed.: Ahmet Yaraş- Gamze Üsküplü Akgül, Ege Yayınları, İstanbul 2023, s. 121-135.

SAYBİR, Hasan, *Bir Aile İşletmesi Olarak Gelibolu Peksimethanesi Bulgaroğulları Ailesi (1710-1861)*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.

SEREZ, Mehmet, *Tekirdağ Ve Çevresi Vakfiyeleri*, Tekirdağ Valiliği Yayını, Tekirdağ 1993.

SEREZ, Mehmet, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Dönmez Ofset, Ankara 2007.

SERT, Özlem, *Rodosçuk Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, çev.: Serkan Ercin, Süleymanpaşa Belediyesi Yayınları, Tekirdağ 2017.

SEZGİN, İbrahim, “XVII-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Şehirlerinden Donanma İçin Peksimet Tedariki”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 7, S. 7 (2009), s. 27-37.

SIRIM, Veli, “19. Yüzyıl Tekirdağ Silüetini Süsleyen Saat Kulesi Ve Tarihi Serüveni”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S.11 (2023), s. 217-229.

ŞAHİN, İlhan, “Nahiye”, *İA*, C. 32, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2006, s. 306-308.

ŞAHİN, İlhan, “Sancak”, *İA*, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, s. 97-99.

ŞAHİN, İlhan, “Şehir”, *İA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 446-449.

ŞAŞMAZER, Lynne M., “Policing Bread Price and Production in Ottoman İstanbul, 1793-1807,” *The Turkish Studies Association Bulletin*, C. 24, S. 1 (Spring 2000), s. 21-40.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

ŞİMŞEK, Mehmet, “Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münâkaşalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVII (1985), s. 207-220.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.

TAŞ, Hülya, “Merkezî-Mutlak Yönetim Modeli İçinde Yerel Unsurlar: Ankara Örneği”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed.: Erol Özvar-Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, İstanbul 2008, s. 191-203.

TAŞLIKLIOĞLU, Zafer, *Trakya’da Epigrafiya Araştırmaları (Biga Yarımadasında Bulunan Kitâbelerle Birlikte) II*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1971.

TELCİ, Cahit, “Osmanlı Devleti’nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsâdere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 22, S. 2 (2007), s. 145-166.

TEREKLİ, Bülent, *1912 Şarköy-Müreffe Depremi ve Etkilediği Alanlar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

TIZLAK, Fahrettin, “III. Selim ve İstanbul’un Ekmek Problemi”, *XVI. Türk Tarih Kongresi, 20-24 Eylül 2010*, C. VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 17-35.

TUNCEL, Metin, “Türkiye’de Kıyı Taraçaları Üzerinde Kurulan Şehirler: Tekirdağ Örneği”, *Rodosto’dan Süleyman Paşa’ya Tekirdağ, Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri* 26-27 Mart 2015, Namık Kemal Üniversitesi, Ed.: Murat Yıldız, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 63-66.

TURNA, Nalan, “Osmanlı İstanbulu’nda İç Pasaport: Mürûr Tezkeresi”, *II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu (27-29 Mayıs 2014) Bildirileri Kitabı*, Ed.: Feridun M.

Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Sefa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 389-403.

TÜRKHAN, Mehmet Sait, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İaşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılık Kurumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

UĞUR, Yunus, "Mahkeme Kayıtları (Şer'îye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1 (2003), s. 305-344.

UĞUR, Yunus, "Şer'îye Sicilleri", *İA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, s. 8-11.

UZUN, Ahmet, *İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü: Ondalık Ağnam Uygulaması 1783-1857*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

UZUN, Ahmet, "Tarihsel Perspektifte İstanbul'un İâşesi", *Türkiye Günlüğü*, S. 48 (Kasım-Aralık 1997), s. 60-68.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, "Şer'î Mahkeme Sicilleri" *Ülkü*, S. 29 (Temmuz 1935), s. 365-368.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. 3/1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

ÜNAL, Mehmet Ali, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 49 (Ağustos 1987), s. 95-111.

ÜNAL, Mehmet Ali, "XVII. Yüzyılın Başlarında Harput Mukataatına Ait Bir İcmal Muhasebe Defteri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3 (1988), s. 93-107.

ÜNAL, Mehmet Ali, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam Sözleşmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 6, S. 1 (1991), s. 59-77.

ÜSTÜNDAĞ, Nagehan, *Power Politics in the Ottoman Balkan Provinces: A Case Study of Pazvandoğlu Osman*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

ÖZDEMİR ÜSTÜNDAĞ, Nagehan, “18. Yüzyıl Osmanlı Yönetim Anlayışında “Sorun Çözme” Süreci ve Pazvantoğlu Osman”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20 (2014), s. 237-260.

YAYCIOĞLU, Ali, “Wealth, Power and Death: Capital Accumulation and Imperial Seizures in the Ottoman Empire (1453-1839)”, Paper presented at the conference on New Perspectives in Ottoman Economic History, Yale University, November 9–10, 2012. Erişim: 7 Temmuz 2024. <http://www.econ.yale.edu/~egcenter/Yaycioglu%20-%20Wealth%20Death%20and%20Power%20-%20November%202012.pdf>

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, C.XX (1988), s. 403-408.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf”, *İA*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2012, s. 479-486.

YEŞİL, Fatih, “İstanbul’un İaşesinde Nizâm-ı Cedid: Zahirî Nezâreti’nin Kuruluşu ve İşleyişi (1793-1839)”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 15 (Bahar 2004), s. 113-142.

YILDIZ, Netice, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu”, *Belleten*, C. 70, S. 259 (2006), s. 919-962.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, C.9, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

GAZETELER

Tanin Gazetesi, 23 Ağustos 1328 / 5 Eylül 1912, numara:1433, s. 4

DERGİLER

Mr. Dwight, “Letter From Mr. Dwight, Dated At Constantinople, August, 10, 1833.” *The Missionary Herald*, Vol. XXX, No.7, July 1834, pp. 245-249. Erişim: 2 Ocak 2025.

https://archive.org/details/sim_missionary-herald_1834_07_30_7/page/248/mode/2up?view=theater

İNTERNET SİTELERİ

Kálmán Beszédes’in Budapeşte Üniversitesi Kütüphanesi’nde Bulunan Çizimlerinde Saat Kulesi. Erişim: Ocak 2025.

https://edit.elte.hu/xmlui/static/uv/uv.html?key=10831/32908&fname=pager_01.jpg

Bakara Suresi 181. Ayet Tefsiri. Erişim: 16 Mayıs 2025.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/188/181-182-ayet-tefsiri>

Hûd Suresi 115. Ayet Tefsiri. Erişim: 16 Mayıs 2025.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/H%C3%BBd-suresi/1587/114-115-ayet-tefsiri>

EK1 ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 01/09/2025	
Tez Başlığı (Türkçe): Tekfurdağı (Tekirdağ)'nda İki Ayan: Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa	
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:	
Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 193 sayfalık kısmına ilişkin, 31/08/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 8'dir.	
Uygulanan filtrelemeler**:	
1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç	
2. ☒ Kaynakça hariç	
3. ☒ Alıntılar hariç	
4. ☐ Alıntılar dâhil	
5. ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Şeyda Şerife GÜL	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Şeyda Serife GÜL		
	Öğrenci No	N18144460		
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı		
	Programı	Tarih		
	Statüsü	Doktora	☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

*Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF HISTORY Date: 01/09/2025 Thesis Title (In English): Two Ayan's in Tekfurdağı (Tekirdağ) Osman Ağa and Çelebi Süleyman Ağa According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 31/08/2025 for the total of 193 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 8 %. Filtering options applied**: ☒ Approval and Declaration sections excluded ☒ References cited excluded ☒ Quotes excluded ☐ Quotes included ☒ Match size up to 5 words excluded I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. Şeyda Şerife GÜL
--

Student Information	Name-Surname	Seyda Serif GUL		
	Student Number	N18144460		
	Department	History		
	Programme	History		
	Status	PhD	☒	Combined MA/MSc-PhD

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-12
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 01/09/2025
Tez Başlığı Tekfurdağı (Tekirdağ)'nda İki Ayan: Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.
Şeyda Şerife GÜL

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Şeyda Şerife GUL		
	Öğrenci No	N18144460		
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı		
	Programı	Tarih		
	Statüsü	Doktora	☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-12
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF HISTORY Date: 01/09/2025 ThesisTitle (In English): Two Ayan's in Tekfurdağı (Tekirdağ) Osman Ağa and Çelebi Süleyman Ağa My thesis work with the title given above: - Does not perform experimentation on people or animals. - Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). - Does not involve any interference of the body's integrity. - Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. - Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct. I respectfully submit this for approval. Şeyda Şerife GÜL
--

Student Information	Name-Surname	Şeyda Şerife GUL		
	Student Number	N18144460		
	Department	History		
	Programme	History		
	Status	PhD	☒	Combined MA/MSc-PhD

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ